

Mart Eylül, 1926

Maarif Nezareti Tedrisat ıptidaiye Birinci übe Müdürü Basri Bey koskoca bir idadi müdürünün bu cehaletini aklına sığdıramadı. Kara sakalının seyrek kılları arasından ablak yanaklarının kızardı ı görülüyordu. Ba ımı ve omuzlarını kaldırıp iki elinin parmaklarını piyano çalacak gibi bir vaziyette yazıhanenin kenarına koyarak ba ıra ba ıra söylenmeye başladı:

Ne buyurdunuz, ne buyurdunuz? Sakın yanlış itmi olmayayım! Müsellem olan irfanınıza ra men bu kadar basit bir meselede bu derece azım zühule kapılmanıza do rusu hayret ettim. Tarifiniz birkaç cihetten muhtac ı tenkididir. Evvela, unu biliniz ki, uskumru dolması asla ve kat'a bahk-tan yapılmaz. Saniyense uskumrunun içi bıçakla oyulmaz... Kabak mi yahu, bu balık?

Bu balık te bihini kendi de be enmi ti. Vücudu gev edi ve ba ımı arkaya bırakarak gevrek kahkahalarla uzun uzun güldü; sonra önündeki kâ it yı mının arasından yassı bir cetvel tahtası bulup çıkararak devam etti:

Bak, imdi bir de bendeniz tarif edeyim. Hatırınızda kalmazsa karnenize not buyurun. u cetveli uskumru farz buyurun. Balı ı öyle elinize alırsınız. Evvela ba ından, sonra ta kuyru undan kırarsınız... Saniyen u vaziyette iki avu cunuzun arasına yatırılırsınız... Ba larsınız o u turmaya... Ancak, pek fazla sıkarsanız balı ın karnı de ilir. Bu minval üze

re uskumruyu bir hayli yumu attıktan sonra...

Basri Bey birdenbire sözünü kesti, camekânlı bir bölme ile kalem odasından ayrılan ve ancak makam yazıhanesiyle, bir evrak dolabı ve ziyaretçiler için iki iskemle alabilen mini-mini odasının aralık kapısına gözlerini dikti. Koridorun karanlıkta iki gözlük camının parladığını görmüştü.

Kim var orada? diye bağırdı.

Titrek bir el, kapının kenarına iki defa tereddütle vurdu ve içeriye eski redingotlu, sarı meşin potinli, mavi atlas gömleklili yirmi beş, otuz yaşlarında zayıf bir adam girdi. Hafif çikçekbozu yüzü, ince, kara bir sakalı vardı. Kapanımı bir sıracaya yasayı boynunu hafifçe sağa çarpıtmıştı. Redingotunun gevemi düğmesini ilikleyip fesini düzelttikten sonra yerden temenna etti; kapının yanında durdu.

ube Müdürü, maarifle pek az alâkası olan bir meseleden bahsederken yakalandığını kızmıştı. Aynı sert sesle sordu;

Kimsin, ne istiyorsun?

Sakallı genç, bir kere daha temenna ettikten sonra alçak sesle:

Kullan, Darülmualimin bu sene mezunlarındanım, dedi. Dün çekilen kur'ada talihin bir acayip cilvesine uğradım. Hiç istemedim im bir yere düşüm. Lütuf ve kereminize ilticaya geldim.

Basri Bey, birdenbire çıldırmı gibi masaya bir kuvvetli yumruk indirdi ve avaz avaz bağırmaya başladı:

Allahım, bu Darülmualiminlileri beni kudurtsunlar diye mi halkettin? Bu, kaçınıcı bu?.. Düünden beri hiç de ilse otuz ki i geldi. Söyleye söyleye dilimde tüy bitti. İstanbul yok. Ya tayin edildi inize yere gideceksiniz, ya istifa. Anlatıldı mı?

Ellerini ve gözlerini sıvalan çatlamış kirlili tavana kaldırarak devam etti:

Ulular ulusu Yarabbim... onların üç, beşini eksik ya rafaydın da kalan malzeme ile kafalarına biraz iz'an, yüreklerine biraz insaf sokaydın. Tövbe tövbe Yarabbim. Bu

adamlar, insanı küfürbaz edip günaha sokuyorlar.

Yeni gelene yer vermek için iskemlesini biraz yana çekmi olan idadi müdürü gülmeye başlamıştı.

Basri Bey, bu defa ona hitap etti:

Nûr i dîdem karde im. Sana anlatayım da sen hak ver. Devlet, bu adamları yıllarca yedirip içiriyor, giydirip kuatıyor. Cenab ı Hakkın Hazret i Âdem Aleyhisselâmı topraktan halkedebilmesi gibi hiç yoktan âdem suretine sokup ortaya çıkarıyor. Ve her birini liyakatlerinin on kat fevkinde müstevfa maa larla evlâd ı memleketi tenvire memur ediyor. Gel gelelim daha kendileri gaflet uykuları içinde. Kendi âdem olmayan gayri nasıl âdem eder? Yahu, bu söz, manzum dü tü. Öyle ya "Kendi âdem olmayan gayri nasıl âdem der." "Failâtün, failâtün, failâtün, fâilün"... Güzel de il mi?

Biraz evvelki balık ve kabak te bihi gibi kendili inden gelen bu mısra da Basri Beyi memnun etmiş ve ölkesini bir dereceye kadar yatı tırmıştı. Mısraı önündeki sigara kutusunun altına kaydederek devam etti:

Ne söylüyordum efendim? Ha, evet... Bunlara liyakatleri fevkinde vazife verilir. Fakat heyhat ki, efendim nerede, ben nerede? Hiç birisi tayin edildi i yerden memnun olmaz. " stanbul da stanbul" diye asılır... Hani bir sekiz, on elli ahtapotlar vardır... Bir elini kesersin ötekileriyle yapı ırlar. Bu adamlar da keenne o ahtapotlar... stanbul'dan çıkabilirsen a kolsun... Nezaret i Celile bunlardan biraz oldu ve kur'a usulünü ihdas etti. Dün kur'alar çekildi. Bu sene mezunlarının be i stanbul'a, otuz ikisi de vilâyetlere tefrik olundu. Efendim, dünden beri bir hücumdur baladı. Hiçbiri kendine dü en yerden memnun de il. Hepsi lütuf ve atifetinize sı mırlar. Hatta gadirden ve haksızlıktan ikayete cüret edenler oldu. Dü ününüz birader... Kura usulüyle yapılan i te gadir nasıl mevzuubahis olur. Güya Nezaret i Celile iltimasların parmaklarına birer çift göz takivermi de oniar da torbadaki kâ itları okuyup okuyup öyle seçmişler... Ze hiy gaflet!..

Kapı ile yazıhanenin arasındaki daracık yerde sıkıntı

dan redingotunun dü meleri ve etekleriyle oynayan sakallı adam, ube Müdürünün bu gözlü parmaklar te bihi üzerine attı ı yeni bir kakhahadan ve onu takibeden uzunca bir ök-sürükten istifade etmek istedi ve yeni bir ba ırıp ça ırma faslının ba lamasına meydan vermemek için acele acele:

Maruzat ı hakiranemi lütfen dinlerseniz... diye dert anlatmaya çalı tı.

Fakat Basri Bey, yine bir el hareketiyle onun sözünü kesti. Yalnız, bu defa ses ve hitap tarzı tamamıyla de i mi , fakir kıyafetli Darümualliminliye kar ı mü fik, hayırhah bir baba tavrı almı tı:

O lum, evlâdım, nûr i aynım, biz, keenne sizin pederleriniz makamındayız. u stanbul sevdasından vazgeçin. Hemen harcırahınızı alıp makam ı memuriyetinize gidin. Si-ze isabet eden yer aranmakla bulunmaz bir yerdir. Ab ü ha-vası, menazır ı tabiiyesi fevkalâdedir. Ahalisi melek gibi in-sanlardır. Fevkalâde imtizaç edemeyecek olursanız bana ya-zarsınız. Hemen bir yolunu bulup sizi terfian stanbul'a aldırırım. stanbul, kaçmıyor ya... Saye i Peygamberde daima sanca ımız altındadır. Gidece in yer de mübarek, ucuz bir yerdir. Be , on para sahibi olur, kılı m, kıyafetini düzeltir-sin.

Sakallı genç, dayanamadı:

Kim oldu umu, nereye tayin edildi imi biliyor musu-nuz ki gidece im yerin iyi oldu unu temin buyuruyorsunuz? diye sordu.

Basri Bey, birdenbire a aladı:

Nereye mi tayin edildiniz? u eye tayin edilmediniz mi canım? diye kekelemeye ba ladı. Fakat içinden çıkama-yaca mı anladı, yüzüne hemen hemen sevimli bir eda veren saf bir kakhaha kopardı. Kar ısında oturan misafirine:

Hayat ı memuriyette sakalımızı a artmaya ba ladık. Hâlâ u duru i maslahatâmize kendimizi alı tırmadık, de-di. Yalan söylemeden insanları idare etmek kabil olmuyor birader. Hani gelinlik kızları nasıl süslerler. Biz de münhal memuriyetleri öyle süsleyip püslemeye alı tık. Ne yaparsın

nûr i aynım, kimse be enip almıyor. Düünden beri Darüümü alliminlilere tayin edildikleri yerleri sena etmeye makine gibi alı tık da...

Pi kin kakhahalarına ra men Basri Beyin utandı ı, seyrete sakallarının altından yanaklarının elma gibi kızardı ı görünüyordu.

Sakallı genç, cesaretlenmi ti. Gülümseyerek:

Beyefendi hazretleri, dedi, sözleriniz zan ve tahmin buyurdu unuzdan çok daha isabetlidir. Ta radaki memuriyetlerin en kötüsü fikr i âcizanemce İstanbul'dakilerin en iyisinden daha iyidir.

Basri Bey, hayretle baktı:

u halde niçin itiraz ediyorsunuz?

Bendeniz itiraz etmedim ki... Henüz a zımı açmama müsaade buyurmadınız.

Canım, kur'ada talihin bir acayip cilvesine u radım, diyen sen de il miydin Allaha kına?

Sakallı genç, artık güldü ünü saklamaya lüzum görmüyor, gözlü ünün arkasında silik ve mütevazi ahsından umulmayacak kadar parlak ve zeki gözlerle bakıyordu:

Bendeniz, ta raya de il, stanbul mekteplerinden birine tayin edildim. ikâyetimin sebebi bu..

Basri Bey, hayretinden elindeki cetveli yere attı:

Fesuphanallah... Bir ya ima daha girdim. nşan kılında bunca yıldır bu makamı i gal ediyorum... "Beni stanbul'a tayin ettiler" diye ikâyete geleni ilk defa görüyorum. Demek sen, sen kendi arzunla ta rada memuriyet almak istiyordun da talihine stanbul çıktı. te istihza yı sükûn diye buna derler.

stirhamım çok basit... Neresi olursa olsun razıyım. Elverir ki stanbul hudutları dı nda olsun.

Arkada , ben, bu i i çok merak ettim. Gel bana unun hikmetini izah et.

Sakallı genç, boynunu büktü, pencereden uzaklara bakarak söylenmeye ba ladı:

Biz kim, stanbul kim? Ta raya gidersek belki adam

sirasına gireriz. Hele bazı köyler vardır... Ben Anadolu'yu iyi bilirim. Ahalinin kılık kıyafeti öyledir ki fakiri görseler: "Yeni güvey midir? Miras mı yemi tir; yoksa bir yerden mi çalmı tır?" diye a ırırlar.

Basri Bey:

Yahu, Molla, sen, cevherli bir delikanlıya benziyor sun. Ne halâvetli bir natıkan var. Senin arkada larınla da mü erref oldum. Mübarek çocuklar içinde fail ve mef ulü ye-rine münsecim lakırdı söyleyenine rastgelmedim.

Yok efendimiz yok. Aralarında de erli gençler var-dr. Bendeniz fi tarihinde biraz vaizlik ettim de...

Ne diyorsun?.

Fakir, Darülmualimine girmeden evvel medrese tah-silî gördüm. Ramazan aylarında cerre çıkardım.

Basri Bey, memnuniyetle:

Yaü! dedi, tevekkeli de il.. Görü tü ümüze mem-nun oldum. Gel arkada , otur bakalım öyle. Bir enfiye çe-ker miyiz? 'Ehl i dil birbirini bibnemek insaf de il."

Sakallı genç. gösterilen yeri ve uzatılan kutuyu nezaket-le reddetti:

Müsaade buyurun beyefendi. Zâtıalınız mürüvveten istirhamımı kabul buyursanız.

Peki, Molla, peki, senin elinde istanbul gibi yer ol-duktan sonra elini öpenle becayi ettirir, hatta, istersen üç, be lira pe temaliye de alabilirsin...

Arkada larımdan biri "Sarıova" sanca ına tayin edil-mi . Gitmek istemiyor. Bana becayi teklif etti.

Pek münasip hocam, pek münasip. Aramakla bulun-maz bir yer... Sanova çok mübarek bir kazadır. Ulema ve fı-zalâ yata ıdır.

Bizim arkada da orasının buyurdu unuz gibi oldu u-nu söylüyordu. Takriben on iki haneye bir cami, mescit veya medrese isabet eder mi . Belediye, geceleri sokak feneri yak tırmazmı . Sokaklar evliya kandilinden enlik gecesi gibiy-mi .

Basri Bey, belli belirsiz içini çekerek:

Kalmı mı öyle yer imdi? dedi. Herhalde öyle züppe lerin barınaca ı bir kasaba de il.

Arkada ım da öyle söylüyor. Mekteplere gelen mini- mini iptidai talebelerine sarık sardırıldarmı ... "Ben orada nasıl ya arım?" diyor.

Çocukların sarı ından ona neymi ? Bak yedi i nane- ye çapkının? Fakat herhalde sen, orada rahat edersin. Hat- ta senin yerinde olsam sarık sararım Molla. Yarın arkada- nla beraber gel. İni bitireyim. Çabucak emrini çıkarta- yım.

Allah ömürler versin.

Senin ismin ne Molla?

Ali ahin.

Pekâlâ hocam... U urlar olsun.

ahin Efendi, yerden bir selâm vererek odadan çıktı. Merdivenleri inerken memnuniyetinden gülümsüyordu. Ka- pıda muallimlerden biriyle kar ıla tı:

Muallim Nasıl oldu ahin Efendi? diye sordu. Es- ki medreseli, gülümseyerek cevap verdi:

Duanız berekâtiyle istedi imden âlâ bir yere gidiyo- rum. zmir'deki Sanova'ya. Sokakları kırmızı evliya kandille riyle, çocuklarının ba ı ye il sarıklarla donanmı bir softa ya- ta ı... Hasan Cemal'i tayin etmi lerdı. Kabul etmedi. Maa mafih, çok isabet oldu. Hasan Cemal, ate li bir inkılâpçıdır. Fakat softalarla u ra acak yaradılı ta bir genç de ildir. Sof- ta ile ancak softa u ra abilir. Talih, yardım ederse yakında Sarıova belediyesini bazı fuzulî masraflara sokaca ım.

Ne gibi?

ahin Efendi, büyük bil sır söyler gibi a zını muallimin kula ına yakla tırdı:

Sokaklarda türbe kandillerini söndürtece im. Beledi- ye, onların yerine fener yaktırmak mecburiyetinde kalacak. Maamafih, buna mukabil ahali de mühim bir masraftan kur- tulacak.

!!!???

Sekiz, on ya ında sümüklülere satın aldıkları sarık masrafından.

II

ahin Efendi, o sabah erkenden uyandı. stanbul'da son günüydü. Bir hafta evvel emrini, üç gün evvel harcırahını almı tı.

Yeni kolalı gömle ini, Mahmutpa a'dan aldı ı siyah a-yaktan elbisesini giydi. Mollalık zamanından kalma heybe siyle küçük ye il sandı ını bir hamala yükledi. Galata rıhtımının yolunu tuttu.

Vapurun kamarotu:

Efendi, bu ne acele?.. Vapur, ak am ezanında kalkacak. Daha dünya kadar vakit var, diyordu.

ahin Efendi:

Biliyorum arkada . Ancak stanbul'da mühim i lerim var da... Sen, bunları muhafaza ediver. Bah i i ne ise veririz, dedi.

Hayatının en ehemmiyetli gününü ya adı ı için o gün parayı pulu aramıyor; bir hovarda mirasyedi cömertli iyle hareket ediyordu. Hatta bir aralık kamara ile seyahat etmeyi bile dü ünmü tü. Fakat "Gene, israf ve sefahata alı ırım, ahlâkım bozulur" diye caymı tı.

Tekrar rıhtıma indikten sonra vapura baktı; gurur ile:

nsan, dü tü ü yerden kalkar, dedi, on iki yıl evvel bu rıhtıma çıktı ım zaman bu günleri görece imi aklıma getirebilir miydim?

Bugün ahin Efendinin en sevinçli günü olmakla beraber bu hatıra, onu garipsetip dü ündürdü. imdi, pek açık hatırlamıyordu ama galiba o vakit de vapurdan aynı yere inmi ti. Uzak akrabasından bir softanın pe ine takılarak stanbul'a gelen sefil kıyafetli, ye il ve yırtık cüppeli çocu u görüyordu. Babası ölmü , memleketinde yoksul bir ihtiyar anasından ba ka kimsesi kalmamı tı. O vakte kadar memleketinin medresesine devam eden ahin, anasını beslemek için

birkaç ay çobanlık etmi ti. Fakat çocukta büyük istidat gören hocalar, onun yok yere ziyan olmasını istememi ler, yeti il) eli ekmek tutuncaya kadar ihtiyar kadına bakmayı vaa detmi lerd i. Hatta, imdiden de Ramazan aylarında cerre ç i kar, anasına be , on para gönderebilirdi. Cenab ı Allah bü yüktü. K ör kurdun bile rızkından geçmezdi.

Esasen nikbin bir çocuk olan ahin, evvel Allahıa, sonra hocalarına güvenerek heybesini sırtlamı , gurbet yolunu tutmu tu. Çekti i yol me akkatini, stanbul rıhtımına ne bitkin bir halde ayak bastı mı hâlâ unutamıyordu. Yol arkadaıyla beraber üç gün omuzlarında heybelerle yok yürümü , sonra koyunlarla dolu bir vapurun ambarında üç gün üç gece geçirmi ti.

Karaya çıktı ı zaman uykusuzluktan, yorgunluktan, açlıktan yarı ölmü gibiydi. Ba mın için garip seslerle doluydu. Rıhtımdaki kıyamet ve mah er gününü dü ünürken bile tasavvur edemedi i kalabalı ı, Galata ve stanbul sırtlarında birbirinin üstüne kurulmu , havalara asılmı gibi görünen binaları, kubbeleri bulanık gözlerinin ne çıldırıcı bir ahret rüyası içinde gördü ünü hatırlıyordu.

Bununla beraber karga alık, onun yalnız etrafındaki e - yayı vücudunun gözleriyle görünü ünde de ildi, ruhunun içi de öyle bulanık, karı ık fikirler, karanlık vehimlerle dolu bir âlem di.

ahin Efendi, eski haliyle imdiki hali arasındaki farkı hiçbir zaman bu kadar keyif ve iftihar ile görememi ti. Evet, aradaki fark sadece o zamanki aç, sefil çömeze mukabil imdi, eli ekmek tutmu bir mektep mezunu, devletin aylıklı ve itibarlı bir muallim efendisi olmasından ibaret de ildi. Artık, bo vehimler ve hurafelerden de kurtulmu tu. Ba mın içinde bu açık eylül sabahının manzaraları gibi aydınlık, hududu, hendesi belli ve nizamlı eyler vardı. Artık, ne dü ündü ünü, ne istedi ini, bu dünyada vazifesi ne olduğunu biliyordu.

Bu zihni ve kalb sükûnetini ne emekler, ne mahrumiyetlerle, ne göz ya larıyla elde etti ini unutuyor, sokakta kala

balı n içinde yüzerken yüzü derin bir saadete gülümsüyordu.

ahin Efendi... Bu ne ıklık! Güvey mi giriyorsun yoksa?..

Hocam... Bugünkü tutumunu be enmedim. Sabah sabah zamparalı a mı gidiyorsun sakın?..

Hocam, kılı ı de i tirdim diye böyle eski ahbabları çi neyip geçmek reva yı hak mı?

ahin Efendinin her zamankinden bamba ka bir kıyafet ve eda ile kar ıdan geldi ini gören tanıdıkları yolunu kesiyorlar, onun çok kalender ve akacı bir adam oldu unu bildikleri için bu sözlerle takılıyorlardı.

ahin efendi, her birine ne e ve güler yüzle ayrı ayrı cevap veriyordu:

Allah o günleri de gösterir in allah.

Ne yaparsın? Sabah vakitleri nazeninler yüzde elli tenzilat yaparlarmı .

Kusura bakma. Gaym adam olduk.

Bunları gülerek söyledikten sonra ciddile iyor, ahbablarının ellerini iki elleri içine alıp sıkarak veda ediyor, helâlik diliyordu.

Nuruosmaniye'de eski. ders eriklerinden Zeynel hocaya rastgeldi. Somuncuzade medresesinde dört sene arkadaşlık etmişlerdi. Zeynel hoca, Karadenizli koyu mutaassıp bir softaydı. Otuz bir martta eriat u runa ahadet arabını içmesine bıçak sırtı kalmı tı. Bereket versin tam zamanında bir yolunu bulup stanbul'dan kaçarak dara acından yakayı kurtarmı tı.

Zeynel hoca, ahin Efendinin sarı ı çıkarmasını affede memi ti. Onu görünce ısırma hazırlanmı yırtıcı bir hayvanın di lerine benzeyen sivri, uzun di lerıyla güldü:

Hepsi tamam hocam. Bir apkan eksik kalmı , dedi.

ahin Efendi, kalender ve akacı tavrıyla:

O da olur in allah, dedi. Anadolu'dan sarıkla geldim, fesle gidiyorum, bir zaman belki apkayla dönerim ama sen göremezsin.

Neden?

Belki o zamana kadar asılmı bulunursun da ondan.

Ya ayan görür.

Görürüz hocam. İmdilik Tanrıya emanet...

Yolun açık olsun.

ahin Efendinin biraz evvel kamarota mühim i ler dedi i ey stanbul'da ya adı ı yerleri, sevdi i insanlan son bir kere görmekti. Yakın bir zamanda tekrar bu ehre dönece i ni zannetmiyordu. Evvela Somuncuo lu medresesine çıktı. Orada be sene evvel tanıdı ı softalardan hemen kimse kalmamı tı. Buna mukabil bina, Anadolu'dan ilk geldi i gün nalsıya yine öyle idi. Ortadaki yosunlu adırvandan sızan sularla ıslak ta larının üstünde otlar bitmi , aynı avlu; softaların her sabah yemek pi irmek için yaktıkları çalı çırpı ate inden kararmı kemerlerde aynı güvercin yuvaları; avlunun dört tarafında aynı karanlık, rutubetli ta hücreler...

ahin Efendi, havuz ba ında abdest alan bir a ı softaya eskilerden birkaç ki iyi sordu. Kiminin ba ka medreselere, kiminin kimbilir nerelere gitti i cevabını aldı.

adırvan yanında bırakılmı bir tahta iskemleye oturarak bakılmaya ba lamı tı. Evvela ondan ürküp havalanan güvercinler tekrar yere iniyorlar, yava yava ayaklarına yakla ıyorlardı. ahin Efendi cebinde kalmı simit kırıntılarını parmaklarıyla ufalayarak yere döküyordu. A a ı katta lo koridorun içinde aralık bir kapı vardı. Eski softa, gözünü bir türlü oradan ayırmıyordu. Talebeli i zamanında altı yıl bu hücrede çile doldurmu tu. Onu Anadolu'dan getiren akrabası da odaya sokarken "Sa aya ınla gir o ul, nûr i hidayete burada kavuacaksın!" demi ti.

Bu ses, yıllann arasında, kula ma gelince ahin Efendi, acı acı gülümsedi. Hidayet nuru ona gerçekten bu odada eri mi ti. Fakat ne bitip tükenmez çileler, buhranlar ve göz ya larından sonra ve akla gelmez bir ekilde!

ahin Efendinin kalbi, eski bir muharebe meydanına gizen ve zaferin kendisine nelere mal oldu unu hatırlayan eski bir kumandanın hüznü gururuyla doluyor; bir eli çenesi

nin altında, bir eli yosunlu ta ların kenarında havuzun ılık sularına sarkmı , gittikçe daralıyordu.

Talihsiz bir adamdı. Hayatta ba ından anlatılmaya değer hiçbir vaka geçmemi ti. Buna mukabil ruhu en buhranlı bir itikat inkılâbının ate leri içinde yanmı tı. Yıllarca süren bir faciannın sahnesi u lo koridorun dibinde aralık kapısı görünen küçük ta oda idi. Bu karanlık duvarların arasında ne dünyalar yıkılmı , yine yeniden ne dünyalar do mu tu!

ahin Efendi, memleketinde, açık güne altında toprakla, çamurla oynayarak büyümeye ba lamı bir köylü çocuuydu. Sa lam bir vücudu, sa lam bir kafası vardı. Kendi haline bırakılsaydı, hayatından memnun bir çiftçi veya çoban; büyük vakalar ve meseleler kar ısında birçok ilim ve idare adamlarından daha sa lam hükümler verdi ini görüp a tı ımız halk adamlarından biri olurdu. Fakat ilmiyeden olan babası onu kendisine bir hayrülhalef yapmak, bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak ye il bayra ın bir gönüllüsü olarak yeti tirmek istemi ti. Çocu un ilk tahsilini bitirmesine bile lüzum görmüyor; ba ına bir ye il sarık alarak memleketinin medresesine gönderiyordu.

Sokaklarda oynayan yalınayak, ba ı kabak halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve ba ına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayra ın altına geçmi gibi olurlar ve eski arkada larıyla aralarına bir yabancılık girerdi. Sarıklılarla sarıksızlar arasındaki bu yabancılık gitgide artar, onları bir daha anla malarına ve birbirlerini sevmelerine imkân olmayan iki dü man fırkaya ayırırdı. Öyle ki her türlü karde kavgalarını, aile kinlerini söndüren yabancı dü man kar ısında bile artık birle emez olurlardı. Fakat ahin, ba ka türlü bir çocuktü. Medreseyi uzun zaman yadırgamı , sokaktaki çocukluk arkada larının pe inden ayrılmamı tı. Fırsat buldukça sarı ını ba ından çıkararak kırık bir kolu sarar gibi koluna sarar, arkada larıyla kırlarda ku , derede balık avlamaya giderdi. Hocalarının daya ı, hatta ihtiyar babasının ona bu dayaklardan daha dokunaklı gelen yalvarmaları arasına nereden esti ini kimsenin bilmedi i bu rüzgârın

önüne katılmaktan bir türlü menedemiyordu. Bu gidi le ya-
ı biraz daha büyüyünce büsbütün gemi aızıya alaca ı ve sarı-
mı bir çalıya dolayarak da larda koyun gütmeye gidece e
benzerdi. Fakat!

Medresesindeki hocalar arasında bir Hacı Fettah Efen-
di vardı. Birçok yıllar Mısır'da okumu , sonra yine birçok
yıllar Fatih medresesinde müderrislik etmi , nihayet stan-
bul'da malı, mülkü oldu u halde anla ılmaz bir inat ile
do du u yerlere ölmeye gelmi acayip ihtiyardı. Hem ehri-
ri Fettah Efendinin eski e ref ve öhretinden kendilerine de
bir pay çıkarmak için onu kendi medreselerine müderris
yapmı lardı. Gerçi, o, artık hiçbir ciddi ey okutamayacak
kadar bunamı tı; ba ı, sonu, mantık ve nizami olmayan söz-
lerle ders anlatması rüya gibi bir eydi. Fakat bu rüyada ga-
rip bir sirayet hassası vardı. Onu dinleyenlerden bazıları,
peygamberler ve slâm tarihinden kalma masal döküntüleri-
nin kimbilir daha nelerle karı masından do an bu garip rü-
yayı onunla beraber görmeye ba larlar ve bu uçurumda sü-
rüklenip gidenlerin ba nda ahin gelirdi. Mesela Kerbe
lâ'da sürüklenip gidenlerin ba nda, göz ya ından sırlısıklam
saçları, çıplak ayaklarına kadar inen siyah bürgülü uzun ve
zayıf bir kadın Fatma Ana belirir; çocu unu kuca ına
alarak gece vakti çöle döner; kâh gökte, kâh toprakların al-
tında ne dünyalar dola ır; sonra önlerinde yalnız me alesi-
nin beyaz ı ı ı görünen bir mele in kılavuzlu uyla bir kuyu
ba ına varırlar. Burada bir ba ka kadın smail Peygamberin
anası Hacer, onları beklemekteili, vaktiyle smail'e su içi-
ren avuçlarıyla Hüseyin'in dudaklarına da su dökmeye, onu
canlandırmaya ba lar...

Birçok defalar ahin, bu rüyalardan uyandı ı zaman or-
talı ı kararını , kendini Fettah Efendi ile yalnız kalmı bu-
lurdu.

te ahin'i ilkönce bir türlü alı amadı ı medresesine
yava yava ba layan bu, kendi rüyasını ba kasına da göster-
mek hassasına sahip garip bir ihtiyar olmu tu.

Çocuk, fırsat buldukça yine eski arkada larıyla kırlarda

dola maya gidiyordu. Fakat aralarında bir ayrılık ba lamı -
tı. Kar ı da mın ardında kaybolan güne , öteki çocuklar için
ertesi güne kadar artık yoktu. Fakat onun için böyle de iidi.
Kuca nda susuzluktan ölmü çocu u, önünde görünmeyen
mele in beyaz me alesiyle çölde Hacer'in kuyusunu arayan
Fatma Ana'ya nasıl arkada lık ettiyse da mın öte yanında yo-
luna devam eden güne i de öyle takip ediyor, onunla bera-
ber da lar, denizler a ıyordu. Nihayet, bütün bunların bitti-
i yerde bir ba ka âlemin kapısı: Ahret.

Neydi bu Ahret! Bu dünyada sevip kaybetti imiz, iste-
yip ele geçiremedi imiz bütün eylere kavu ulan yer. htiyar
Hacı Fettah, öldü ü gece yata mın yanında bekleyenler ara-
sında ahin de vardı. Sabaha kar ı ötekilerin uyuklamasın-
dan istifade ederek birkaç kere yüzünü açmı tı. Çenesini
ba layan sarı mın içinde büsbütün ufalıp erimi bir çehre;
fakat gözleri buru uk göz kapaklarının aralı ndan hâlâ baki-
yor; Hacı Fettah, imdi rüyaların en bitip tükenmezi içinde-
dir; yarın gece topra mın altında bunlar daha koyula acaktır.
Onun gördüklerinin yanında bu dünya nedir?

Dünyanın, etrafından kül ve ık gibi akıp geçen eyleri-
ne kar ı alâkası gittikçe zayıflıyor, yalnız, ibadet ederken de-
il, çalı ır ve e lenirken de bir türlü zihnini Ahret dü üncele-
rinden ayıramıyordu.

Evet, neydi bu Ahret! Etrafında kime sorsa bildi inden
daha faziasını ö renemiyor; ilk zamanlarda ona yalnız se-
vinç ve saadet veren bu merak, gitgide anla ılmaz korkular
ve sıkıntılarla kar ı arak onda bir hastalık halini almaya ba lı-
yordu.

Babasının ölümünden sonra onu da larda gütmeye ba -
ladı ı koyun sürüsünden ayıran omuzunda heybesiyle stan-
bul yollarına süren asü sebep bu meraktı.

ahin Efendi, oturdu u yerde hatıralarının gitgide daha
a ırla ıp omuzlarına bastırısından korkuyormu gibi yerin-
den kalktı; imdiki sesini i itmeye adeta ihtiyaç duyarak kar-
ısındaki birine söyler gibi:

Ne inam tı o Yarabbi! dedi. Bu zaman; 325 yılın

otuz bir martına rastlamı olsaydı ben mutlaka dara acına çıkmı bulunurdum. Bu dünyaya gözlerini yumdu u dakika da ötekinde ya amaya ba layaca ma inandıktan sonra ne ehemmiyeti olurdu ölümün?

Biraz evvel havuzun adırvanında abdest alan a ı softa, uzaktan onun seyrek sakallarını çeki tirerek ve gülerek kendi kendine konu masına bakıyor, her zaman görmeye alı tı ı zararsız delillerden biri sanarak kendisi de gülümsüyordu.

İlk günlerde de gözleri stanbul'un hiçbir eyini görmemi ti. Medresenin biraz ötesinde kalabalık bir piyasa caddesi vardı. Ak am üstü korkunç bir at ve araba karga alı ı içinde acayip kıyafetli kadınlar gezer, etraflarına bıyıklı, sakallı, asker, ba ıbozuk dirsek vuran, söz atan bir erkek kalabalı ı kayna ırdı. Gece olunca cadde, ba tan ba a ı ık içinde yüzer, bayraklar resimlerle süslü tiyatro kapılarının önünde çalan mızıkaların sesleri onun kapalı ta odasına kadar gelirdi. •

Fakat küçük softanın gözü bu nafil e dünya alâyi lerini görmüyor, bütün zamanı bu karanlık ta odada geçiyordu. Görünü te karanlık, fakat hakikatte onun gördükleri yanında de il, bu fenerlerle donanmı cadde, en büyük stanbul camilerinin kubbesinden akan avize ı ıkları kaç pul ederdi?

Bu bir zaman böyle devam etti. Büyük bir ate le çalı ıyor, sade kendi dersleriyle kalmayarak me hur stanbul müderrislerinin ba ka medreselerdeki derslerini de dinlemeye gidiyordu. Hocaya ve kitaba masum bir emniyeti vardı. Anlayamadı ı, karanlık buldu u eyler kar ısında suçu hep kendine yüklüyordu. Fakat küçük softa, yaradılı ı ve belki bir parça da terbiyesi itibarıyla kendisiyle ders erikleri arasındaki farkları görmeye ba lamakta pek gecikmedi. Zaten stanbul'da ilk hayal kırıklı ı ona arkada larından gelecekti. O, babasının da daima dedi i gibi bir gün dünyayı gölgesi altına alacak yeni ye il sancak gönüllülerini bamba ka tasav

vur etmi ti. Fakat bunların ço u sırf kendilerini ya atacak bir zanaat elde etmek için, esnaf çıraklı ma girer gibi, medreseye girmi köylü çocuklarıydı. Tarlada toprakla u ra acaklarına burada zhar ve Kudurî ezberleyeceklerdi; da da koyun güdecekleri yerde ehirlerde insan sürüleri gütmeye hazırlanacaklardı. Fakir taraflarına gelince, bu da da daki çobamnkinden pek farklı de ildi. Kaba ve iptidai bir dünyaları vardı: Karalar ve denizlerin üstünde kubbe biçiminde bir büyük tavan, onun üstünde çivi çivi çakılmış yıldızlar altında insan sürüleri: her birinin iki omuzuna iki hafiyeye melek oturmu , durmadan ne yaptıklarını, ne dü ündüklerini yazıyor; sonra bunların hepsinin üstünde kullarını bu jurnallara göre keyfince asıp kesen, mesela kadınlar sokakta yüzlerini açıyor diye tarlalara dolu, ehirlere ta ya dıran çatık yüzlü bir Tanrı; günah i leyenleri yakmaya mahsus bir ocak ki, bir deli i açık kaldı ı zaman yeryüzü sıcaktan kavruluyor; bir cennet ki içinde stanbul çar ıları gibi yiyece e, içece e dair yok yok; yalnız u farkla ki orada alı veri para ile de il, Allanın sevgili kulları diz dize oturmu , gece, gündüz dua ve ilâhi okumakla me gul; arasıra ibadete fasıla vererek çe it çe it nimetler yiyorlar; huriler, gılmanlarla, sefa sürüyorlar; sonra, yine dua ve ilâhi!

ahin Efendi, arkadaş larının nasıl olup da bu kadar kaba bir ahret fikriyle ya ayabildiklerine, daha ilerisi için bir merak duymadıklarına hayret ve merhamet duyuyordu.

Geldi inin ikinci, yahut üçüncü ayında, galiba bir ehzade dü ünü vesilesiyle bu avluda softalara verilmi bir zerde, pilav ziyafeti, ahin Efendinin bu hayret ve merhametini iddetli bir tiksintiye çevirmi ti. O ak am, tamamıyla kendi hallerine bırakılan çömezler, pilavdan sonra, bir de e lenti tertip etmi lerdı. Nedim hoca isminde bir softa ki imdi eriat mahkemelerinde yalancı ahitlikle geçindi ini i itiyordu ba ka birkaç arkadaş ıyla beraber orta oyununa benzer bir oyun tertip etmi ti.

Nedim hoca, cüppeden ferace, sarıktan ya mak yaparak kadın kıyafetine giriyor, öteki de kocası oluyordu.

Kadın kıyafetindeki softa, türlü cilvelerle erke i kudurtuktan sonra kaçıyor, erkek yalvarmalar, tehditlerle onu kovalıyordu. Bu sahne, öyle kelimeler ve tâbirler, öyle hareketlerle oynanıyordu ki, ahin Hoca tüylerinin diken diken oldu unu hissediyordu.

Kemerlere asılmı iki büyük fenerin ı ında bu oyunu ta kın ve co kun bir zevkle seyreden çehreler, hâlâ ahin Efendinin gözleri önündeydi. Bu meydanın etrafında; birbirinin yanından, üstünden, arkasından bakan sıkı ık, bir tıra lı ba kümesi... Çe it çe it yüzler... Kimi aklıktan, beden sefaletinden yıpranmı , ye ilimsi bir renk ba lamı , kimi damızlık bo alar gibi kaygısızlıktan, gamsız, kasavetsiz yiyip içip uyumaktan cilalanmı gibi parlak kırmızı... Dar, geriye kaçmı , ileri fırlamı biçimsiz alınlar, enfiyeden delikleri büyüümü biçim biçim burunlar... Fakat hepsinde kenarları tıra lı çember sakallar, bu sahneyi zekâdan de il, hurs ve i ti hadan gelen bir parıltı ile seyreden gözler, hazzından solu-yor gibi açılmı a ızlar...

Erkek rolünü yapan softa, iri bir adamdı!.. "Hatun, ben, seni bedava almadım. Kemerdeki horoz gözü gibi kırmızı altınları bir bir babanın avucuna saydım. Beni asel i visalden mahrum etme" diye ba ırarak azgın bir bo a gibi, kadına saldırdıkça medresenin kararını kemerleri, e lenen insanların kahkahasından ziyade korkunç bir ihtilâl kalabalı mın gürültüsüne benzer seslerle titriyordu.

ahin hoca ilk hayal inkisarı yarasını bu manzaradan almı tı. Medreselerde gök kubbelinin ardındaki ilâhi muam-maları arayan talebe i ulûm bunlar mıydı? Bir gün ye il bayra mın ardında cihanın dört kö esini istilaya gidecek ye il ordunun gönüllüleri bu adamlar mıydı?

Genç muallim, o gece küme halinde gördü ü çehrelerin imdi birer birer etrafında dola tı mı, ya adı mı görüyordu.

te Hafız Remzi: Yanık sesiyle Kur'an okumaya ba ladı ı zaman insana varlı mı unutturan, gözünde ya lar, yüre-
inde çarpıntılarla yedi kat göklere yükselen, fakat aynı a ızla küfretmeye, kavga etmeye ba ladı ı zaman insanı insan

olarak dünyaya geldi inden utandıran Hafız Remzi... O, ramazanlarda cerre çıkmaz, büyük camilerde mukabele okurdu. Sesi gibi yüzü de güzeldi. Birçok kadınlar onu görüp dinlemek için ehzade piyasasını terkederlerdi. Sofu ihtiyar hanımlar bile bu güzel sesli Hafızın terütaze çehresinde tecelli eden "Cemal i İlâhi"ye hayrandı.

Hafız Remzi pek yüksek gönüllüydü. Her kadına yüz vermezdi. Çok kere ya lı dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara tercih ederdi.

Yiyece i, giyece i, harcayaca ı; civar konaklardan gelirdi. Mevlüt okumak, yahut eriat mahkemelerinde i lerine bakmak bahanesiyle birçok evlere girip çıkardı. Softalar, onun yatak odasına girdi i kadınların saymakla tükenmeyece ini söylerlerdi.

Nihayet, çok ya lı, fakat zengin bir pa a karısıyla evlenmişti.

Hanımefendi, kıymetli pa ası topra a dü tü ü gece devir hatmi okutmak için kona ına hafızlar ça ırtmı tı. Aralarında bu Hafız Remzi de vardı. O güzel sesiyle yalnız pa annin cennetteki ruhunu âdetmekle kalmamı , fâni dünyada ki hanımefendinin kalbini de çalmaya muvaffak olmuştu.

te bu Hafız Remzi'ye, medrese kapısına kadınlar dandandırdı ı için, bu avluda o güzel ve müessir sesiyle "Aman Allah" ça ırtarak çevire çevire sopa çeken Zeynel hoca...

Zeynel hoca uzun boylu, sopa gibi dik vücutlu, gayet hain dik kafalı, geçimsiz, mutaassıp bir softaydı. Keskin sivri yüzünde sivri di leri, bir yana çarpılmış uzun bir burnu vardı. Babasıyla üç erkek karde i denizci imi ler; dördü de inatları yüzünden denizde bo ulmu lar. Büyük fırtınalarda sandallar karaya çekilir, büyük posta vapurları kaçacak liman ararken onlar: "Ne varmı bu havada?" diye inatlarına denize çıkarlar ve bir daha geri dönmezlermi .

Ailenin bu huyunu bildikleri için amcaları, Zeynel'i kat'iyen sandalçı yapmak istememi ler, medreseye vermi lerdi. O da bir deniz fedaisi olaca ı yerde bir eriat fedaisi olmaya ba lamı tı.

ahin Efendi bir gün ona demi ti ki: "Hocam, amcaların seni medreseye vermekle de pek akıllık etmi olmalıdır. Takdiri lâhi tedbir ile de i mez... Anla ılıyor ki Cenab ı Hak, sizlerin bo ulmak suretiyle fâni dünyadan göçmenizi mukadder etmi ... Babanla karde lerin suda bo ulmu lar, korkarım ki sen de ipte bo ulup öleceksin. Fakat bu."

Bununla beraber Zeynel Hocanın çe it çe it i kence aletleriyle dolu korkunç bir cehennem vardı. Ahretin bütün memurları ebediyen bu cehennemde deri yüzmek, dil koparmak, a ızlara kaynar katran akıtmak, kızdırılmı i lerle göz oymak gibi i lerle me guldü. Buna mukabil cennet hayali onda pek müphem ve iptidaî kalmı tı. Bu günahkâr dünyanın ahalisinden kaç ki i cennete gidebilecekti ki kudret uzun uzadıya hazırlık yapmak külfetine lüzum görmü olsun...

Zeynel öyle söylerdi:

Hak Taâîlâdan bana hitab ı izzet gelse ki "Ey Münet kim i Zülcelâl, cennet bahçelerinde ben neydece im ki?.. Bana âsilerin cehennemde yandıklarını bir kö eden seyrettir."

Onun fikrinde insanlar, yalnız yaptıkları i ten, dü ünükleri eyden de il, gördükleri rüyadan bile mesuldürler. nсан denen mahlûkun dünyada ve ahrette nasibi kamçı ve ate ti. Hele kadınlar... Sokakta yanından süslü bir kadın geçtikçe küfrederek sata mak onun âdetiydi.

Annesi bir gün babasından deh etli bir dayak yedikten sonra ölmü tü. Bunun için babasına kabahat bulmaz:

Kim bilir? Kadın milleti bu... Eksik etek. Ne kabahat etti ki babam, terbiyesini verdi. Amma eceli gelmi ... Öldü... Ne yapalım? derdi.

Elinde olsa Mecelleyle: "Kadın, erkekten can davası edemez!" diye bir madde ilave edece ini sık sık tekrar ederdi.

Ramazanlarda cerre çıkardı. Dola tı i köylerde öyle vah i bir iddetle cehennem cezalarından bahsederdi ki saçlı, sakallı erkekler titrek, çocuklar a lardı.

eriata mugayir bir ey gördü ü zaman isyan etmeyi, bir günah i leyenleri sade Allaha havale etmeyerek dövme

yi, gâvura eli eri ti i yerde fenalık etmeyi, halis Müslümanın vazifesi bilirdi.

Onun kendi fikirlerine uymayan her ey eriata mugayir, her be enmedi i fikir ve i , bir günah oldu u için önüne gelene sata ır, çar ıda malına fazla para isteyen esnafı: " n-saf, dinin yarısıdır. nsafsızlık ediyorsun. Demek yarı yarıya kâfir oldun" diye dövmeğe kalkardı.

ahin hoca, bir gün onun; u kapı önündeki soka a dü mü bir domatesi yerden alan bir dilenci çocu una; "Sana onu hibe mi ettiler ki alırsın? Gayrin malına el uzatırsın!" diye dayak attı ını görmü , yüre i parçalanmı tı.

Bereket versin Mecit Molla yeti mi ti de çocu u softamın elinden kurtarmı tı.

Bu Mecit Molla, Zeynel Hocanın müderrisler de dahil oldu u halde Somuncuo lu medresesinde tek korktu u adamdı.

Mecit Molla, saray imamlarından birinin o lu idi. Genç mollanın babası vasıtasıyla arasına Abdülhamid'e jurnal verdi i, hatta derste rıza yı hümayuna muhalif bir söz sarfet mi bir müderrisi Haleb'e nefyettirdi i söylenirdi.

O Mecit Molla da ba ka bir âlemde. Görünü te mazlum, hayırhah, terbiyeli bir stanbul çocu u... Zeynel hocanın ate li dindarlı ı gibi onun zahirî nazlı ı ve çelebili i de bir zaman ahin Efendiği aldatmı tı.

ahin Efendi, a ır bir rüya içinde gibi bir türlü bu hayallerden, hatıralardan kendini kurtaramıyordu.

Açlı m, sefaletin Anadolu köylerinden ba larında bir yırtık sarık, sırtlarında birer me in heybe ile sürüp getirildi-i alil, ebleh mütereddi, yarı meczup çocuklar, karlı havalarda yiyecek aramak için ehirlere inen aç kurtlara benzeyen yalnız sıhhatten, i tihadan ve hayvani sevk i tabîilerinden ibaret birçok iptidaî mahlûklar isimleri, çehreleri karı mı korkunç bir heyûlâ sürüsü halinde bo hücrelerde, rutubette n ta larıyosun ba lamı avluda her günkü hayatlarını ya ı yorlardı Kimi kaynaayan kuru fasulye tenceresinin altındaki çalı çırpı ate ini gözleri durmadan yanarak üflüyor; kimi ta

basamakların üstüne oturmu , söküük dikeyor; kimi burada adırvanın yanında çama ır yıkıyor... Sonra sütunların dibine çömelmî , ellerinde sarı yırtık yapraklı kitapları ezberleyenler... O yanda bir dinî münaka a... Bu yanda yine bir bo az kavgası. Yahut da daki sı irtmaçların birbirini öldürür cesine iti ip bo u malarına benzer akalar...

ahin Efendinin kula ına yukarı pencerelerin birinden öksürü e benzer hafif bir ses geldi. Genç muallim, titreke bami kaldırdı. Vaktiyle orada İspartalı bir hasta çömez vardı. Aç açına çalı maktan verem olmu tu. Hâlâ da eski bir kerevetin üstünde nöbetten titreye titreye çalı maya devam ederdi.

ahin hocadan ba ka kimse bu zavallının yanına u ramazdı. Genç softa, ölünceye kadar ona yardun etmi ti.

Fakat aksi gibi onun da fakir bir zamanıydı. Ölece ine üç gün kala ona bir ey isteyip istemedi ini sormu tu.

Hasta, kemikleri çıkmı , kansız yüzünde hummadan parlayan gözleriyle ona yalvarmı :

Kaymaklı ekmek kadayfı, demi ti.

ahin hocanın kesesinde arasıra üç be kuru bulunurdu. Fakat o gece son kalan yirmi parasıyla bayat simit alıp kuru yemi ti.

Uç gün sonra softanın cenazesi medreseden çıkarken ahin Efendi, kendini tutamamı , a lamaya ba lamı ti.

Ders eriklerinden Boyabatlı bir Halil hoca vardı. Kendi halinde, temiz, fakat çok saf bir adamdı.

Ne a lıyorsun, Emir büyük yerden geldi. Senin, benim de er geç gidece imiz yer orası... Hemen Allah iman selâmeti versin, diye onu teselli etmek istemi ti, ahin Efendi:

Öldü üne a lamıyorum. Zavallı adam, son nefesinde bir ekmek kadayfı istedi. Alıp yediremedim. O, yüre ime dert oluyor, demi ti.

Halil Hoca, biraz dü ündükten sonra hakîmâne bir tavırla u cevabı vermi ti:

Sen ona de il; sana, bana hayıflan. O, imdi tatlıların asıl yerine gitti. Cennette ekmek kadayfından bol ne var de

mi ti. Sonra da sakil, ahenksiz sesiyle ona a ır a ır, Cenneti tasvir eden u ilâhiyi okumu tu:

*"Cennet bahçesinde üç dere akar,
Biri ya , biri kaymak, biri eker
Oturmu Muhammet kö künden bakar."*

ahin Efendi, bu hasta sofuya dair bir vaka daha hatırladı. Son haftalarda biçareye bir hal daha arız olmu tu. kide bir tikamır, gözleri evlerinden u ramı , gömle inin dü mele-rini parçalayarak:

"Aman, ölüyorum!" diye ba ırırdı.

Bir gün yine böyle bir buhran esnasında Halil Hoca nev'inden Amasyalı bir softanın bo azına sarılmı , "ölüyorum" diye ba ırıyordu.

Softa, yakasını onun elinden kurtararak:

Ey ne yapalım ölüm Allanın emri. İle u benim yakamı bırak... Bo azımı sıktı mın bir ey de il, gömle i yırtacağım, demi ti.

Bu hâtıra, ahin Efendiyi hem güldürdü, hem a lattı.

Üç aylar gelince softalar heybelerini omuzlarlar, köylerde cerre çıkarlardı. ahin de bugünleri sabırsızlıkla bekledi. Sesi güzel de ildi. Mukabele okuyamazdı. Fakat buna mukabil çok tatlı vaaz ederdi. Halâvetli bir natıkası vardı. Kasabadaki Fettah Efendiden ö rendi i Peygamberler ve s-lâm tarihi fıkralarını açık bir Türkçe ile tatlı tatlı anlatır, köylüleri ho nut ederdi.

Bayram gelince köylüler de onu bo döndürmezler, kesesine üç, be mecdiye, heybesine bu day, tarhana, mısır koyarlardı.

O, bunları hemen tamamıyla anasına gönderir, kendine ancak pek sıkı zamanlar ve kara günler için az bir para alıko yardı.

Evet, bir gün bütün ciham gölgesiyle kaplayacak ye il sanca mın gönüllüleri bunlar mıydı? Bu ordudan çapul ve bozgundan gayri ne ümid edilebilirdi? Vah zavallı Müslüman

lık!

Genç softanın bu so uk ta odada Müslümanlı ın akıbe-
ti için hıçkıra hıçkıra a ladı ı geceler olurdu.

Bu ilk hayal inkisarını sonradan daha ba ka ümitsizlik-
ler ve isyanlar takip etti: Ye il ordunun kumandanları hük-
münde gördü ü müderrisler...

Bu adamların a zından bir hak ve hakikat sözü i itebil-
mek için ne ate ler içinde çırpınıp u ra mı tı. Medresenin
en çalı kan, en ate li, fakat buna ra men en ba ı yumu ak
talebesiydi. Müderrislerin a zından çıkan sözleri Allah kelâ-
mı gibi emniyetle dinler ve çok kere onları anlayamamasını
sırf kendi aczine, idraksizli ine verirdi. Böyle oldu u halde
ders eriklerine kar ı duydu u istikrah ve isyan hissi yava
yava onlara da sirayet etti. Evet, ye il ordunun kumandan-
larının da gönüllü neferlerinden kalır yerleri yoktu. Onlar
da dini ve ilmi, menfaatlerine âlet etmi kimselerdi. Onlar
da softalar gibi amansız bir ekmek kavgasına tutu uyorlar,
durmadan birbirlerini yiyorlardı. Aralarında birbirlerinin
namusuna, canına kastedercesine rekabetler vardı.

Bir zamanlar anla dmaz dillerini bir ibadet hu uü için-
de dinledi i nice heybetli Dersiamlar vardı ki genç softa,
sonradan saray kölesi, Abdülhamit casusu olduklarını ö ren-
mi ti. Hatta evlatları demek olan medrese talebesi de dahil
oldu u halde sürdürdükleri insanın, söndürdükleri oca ın
had ve hesabı olmadı mı a ızdan kula a söylerlerdi. Bunlar
öyle adamlardı ki bir padi ah selâmı, üç be liralık bir ihsan
için Allahı da, Peygamberi de tereddütsüz satarlardı.

Müderrislerin arasında gerçi kendi ya larıyla kavrulan
mütevazi adamlar da vardı. Fakat zaman çok nazikti. Abdül-
hamit istibdadının en korkunç seneleriydi. Adamca ızlar,
gölgelerinden ürkerler, dı arıdan ziyade içerideki ulema ar-
kada larının bir tekmesine u ramak korkusuyla a ızlarını
açamazlardı.

ahin hoca bir kısım müderrisleri evvela acıyarak sev-
mi ti. Fakat, sonra onlardan da so udu. Bu kadar miskinlik,
bu kadar can ve ekmek kaygusu ye il ordunun fedailerine

yakı ır mıydı? Böyle zamanlarda onlardan beklenen ey böyle her zulme, her harekete miskin miskin "Eyvallah" deyip boyun e mek miydi?

* **

Genç softadaki bu tenkid humması lodos yangınları gibi arttıkça artıyor, peygamber postunda oturan halifeyi sarmaya ba liyordu.

istanbul'da ve cer mevsiminde dola tı ı Anadolu, Rumeli köylerinde gördü ü, i itti i eyler ona saray hakkında kâfi bir fikir vermi ti. Bir zaman sonra hükmetti ki bütün bu faciannın mesuliyeti, günahı Peygamber vekiline, ye il ordunun zalim, korkak ba kumandanına aittir.

Müderrişlere, ulemaya eskisi kadar kabahat bulmuyordu. Hele medreselerdeki çömezler onun gözünde büsbütün beraat ediyordu. Bütün kabahat halifedeydi.

Genç softada bütün olgun fikirler ve kanaatler mutlaka file inklâb etmek ihtiyacını duyardı. Bu zamanlarda Abdülhamit'e kar ı bir isyan hareketi ba lamı olsaydı ahin, mutlaka önde yürür ve ye il bayra ın gölgesinde ehid olurdu.

Bununla beraber birkaç sene sonra me rutiyet inklâbı olunca medresedeki en uyu uk bir ebleh arkada ları kadar bile heyecan göstermedi. Hele Otuz Bir Mart isyanına büsbütün lakayt kaldı. Çünkü aradan geçen bu kaç sene bekenilmez fikir ve itikat inklâplarıyla onu büsbütün ba ka bir adam yapmı tı.

ahin Efendi, hastalı ının birincisinden çok daha iddetli ve buhranlı olan ikinci devresini de a< ı acı hatırladı.

O zamana kadar bütün kabahati ahıslara yüklemi ti. Ahalinin ahlâkı, itikadı bozulmu tu. istanbul; zevkten, e lenceden ba ka bir ey dü ünmüyordu. Koca memlekette can ve yürekten bir "Allah" diyen kalmamı tı Onları Hak yoluna sevk etmek vazifesiyle mükellef olan ulema, ba tan ba a cahil, korkak, menfaatperest ve müfsitti Halife i Resulullah olan adam, zalim ve ahlâksızdı.

Ancak yeryüzünü ba tan ba a yıkacak bir kan ve ate tu-
fam idi ki yolsuzluklara bir nihayet verecek, Müslümanlı ı
ilk saflı ma irca edecekti. Fakat öteden, beriden eline ge-
çen tarih kitaplarını okudukça anlıyordu ki, geçmi zamanla-
rın da imdiki zamanlardan kalır yeri yoktur. En eski tarih-
lerden beri din, daima ordunun geçti i yerlerde ebedi bir ye-
il gece hüküm sürmü tür.

Somuncuo lu medresesinden ba layarak yava yava ge-
ni leyen, bütün imdiki zamanı yakan yangın; Osmanlı, is-
lâm ve Peygamberler tarihi içinde de en eski zamanlara do -
ru ilerliyordu. Onun geçti i yerlerde muhte em süslü cephe-
ler dökülüyor, kubbeler çöküyor, yı m yı m enkazdan ve ka-
ditlerden ba ka bir ey kalmıyordu.

Fakat bu yangın, tarihin seçilmez hudutlarında da dur-
azdı, yava yava gökyüzünü de sarmaya ba ladı.

ahin Efendinin zihninde korkunç sualler uyanıyordu.

Birkanunki ebediyen fena tatbikedilir, cins cins suisti mallerle, zulüm-
undan ve vaizinin yüksek kudretinden üphe etmek caiz
olamaz mıydı? Tarihte mabuttan bol bir ey görünmüyordu.
Hepsinin ayrı dini, Peygamberi, ayrı ayrı ayinleri vardı. Hep-
nin taraftarları kendi mabutlarının hakiki mabut, di erleri-
nin hurafe ve yalan oldu unu iddia etmi lerdı. u halde hep-
sinin de insan icadı, insan hayalinin mahsulü olması müm-
kün de il miydi? Bu takdirde ruhun ebedi hayatından da
ümit kesmek lâzım gelmez miydi?

Buna benzer daha birçok sualler birer birer zihninde
uyandıkça genç softa, deh etten çıldırıyor, içine bir habis
ruh hulul etmi de onu çıkarmak istiyormu gibi ba mı hüç
lesinin so uk ta larına vurarak tövbe ve isti far ediyordu,
^üphe, fena bir kurt gibi ahin Efendinin ruhunu kemirme-
ye, masum itikadını yava yava yıkmaya ba lamı tı. Bazen
muvakkat bir zaman için zihnine garip bir uyu ukluk, kalbi
ne derin bir sükûnet çöküyordu. O vakit, kendini bu hasta-
lıktan tamamıyla kurtulmu zannederek seviniyordu. Fakat
bir müddet sonra ölmü zannetti i kurdun tekrar canlandı ı

mi, ba ladı ı tahrip i ine derinden derine devam etti ini duyuyordu. Kimseden imdat isteyemezdi. Bu üphe, öyle bir eydi ki, bir kere zihne u raması bile insanı müebbeden cehennemine ate leri içinde yakabilirdi. Onu bir ba kasına açmak asla caiz de ildir.

O sene stanbul'da iddetli bir ka vardı. Ate siz hücrelerinde eski yorganına sarınarak oturan genç softa, pencereden ya an karları seyredirdi.

Allahı öldürmek için gökyüzüne ok atan Nemrud'a ben zemi ti. Ona isyanının, üphesinin okuyla patladı ı gökyüzü böyle parça parça dökülüyor, eriyor gibi geliyordu.

Demek ebedi hayat muhakkak de ildi. Bu dünyada sevi lip kaybedilen, istenip ele geçirilemeyen eylere ba ka dünyada kavu mak ümidi de zayıftı. nsan, bir mihnet içinde kapadı ı gözlerini belki ba ka âleme açamayacak ve dalından dü mü bir kuru yaprak gibi toprakta çürüyüp gidecekti.

ahin Efendi, dü üncelerinin bu noktasında gülümsedi. Kendi kendine:

imdi anlıyorum ki bendeki din gayreti de öyle pek gazez ve ivazdan salim bir ey de ilmi , dedi. Sırf dünya muhabbeti, dünyanın tatlı hayatını bir ba ka âlemde devam ettirmek hırsıyla ben, bu mücadeleye giri mi im, diye dü ündü.

Bir zaman sonra bu ıstırap, dayanılmaz ve saklanmaz bir dereceye geldi. Her eyi göze alarak müderrislerinden bazılarına derdini açtı.

Birincisi onu büyük bir dikkat ve alâka ile diniedi. Sor du u suallere uzun cevaplar verdi. Fakat bu cevapların hiç biri onu tatmin edecek, üphelerini kökünden kurutacak bir kuvvette de ildi.

Bir ikincisi genç softaya kar ı sert bir tavır aldı. Dövecek gibi üstüne yürüyerek:

Tecdîd i iman et habis... Kâfir oldun. Bir daha böyle eyleri aklından geçirme, diye ba ırdı.

stedi imiz eye inanmak, istedi imiz eyi zihnimizden çıkarıp atmak kendi elimizde miydi?

Müderresin tehdidi ahin Efendiyi korkutmamı tı. So muncuo lu müderreslerinden daha ba ka kimselere, stan bul'un maruf kelâm ulemasına birer birer ba vurdu.

Kendisini biraz efkat ve alâka ile kabul edenlerin ayaklarına kapanarak, ellerine, eteklerine sarılarak a hıyor:

Dalâlette kaldım. üphelerimin vahi oldu unu bana mukni delillerle ispat edin. Cesedin ölümünden sonra ruhumuzun da ya amakta devam edece ine, ebediyen mahvol mayaca ımuza beni inandırın... üphe ediyorum. Bu üphe ler için cehennemde ebediyen yanmaya da razıyım. Elverir ki varlı ımı duyayım...

Bu dava. genç softa için bir fikir ve ilim meselesi olma ktan çıkmı , bir hayat ve memmat meselesi haline gelmi ti.

Ölüm tehlikesine u rayan bir hayvan da ancak böyle he yecanlar ve hareketlerle çırpınırdı. Bazen kalabalık sokakla rın ba larında duruyor, gülüp e lenerek, birbirleriyle aka ederek geçen sürü sürü insanlara bakıyor, onların bu büyük mesele ile me gul olmamalarına hayret ediyordu.

Bu kalabalı mın istikbali meçhuldü. Belki mezbahaya gi den hayvan sürüleri gibi bilmeden adem uçurumuna do ru "rüyordu. Bu karanlık akıbet kar ısında bu insanların gül meyi, e lenmeyi, ba ka eyler dü ünmeyi nasıl canların isti yordu? Bir zaman geldi ki iki mahzun ve endi eli insanın ba ba a konu tuklarını görse bu meseleden bahsediyorlar sandı.

Medrese âlimlerinden, günden güne kuvvetlenen üphe lerini defedecek bir cevap almaktan ümidini kesince kitapla ra sarıldı. ini, gücünü bırakarak umumi kütüphaneleri do la ıyor, elindeki, be on kuru u bo azından keserek kitaba veriyordu.

O zamana kadar bütün medreseçüer gibi ahin Efendi nin amcası da "Maddiyun" idi. Onların ne dediklerini, ne id dia ettiklerini pek iyi ö renememi ti. Sade Allah'a isyan et mi birtakım ahlâksız zındıklar oldu unu biliyordu.

üphe hastalı ma tutulduktan sonra "Maddiyun"a yine dü man gözüyle bakmakla beraber ne dediklerini merak et

meve ba lamı tı.

Fakat ne çare ki onların iddialarını açık suretten anlatan bir kitap bulamıyordu. Eline "Ben neyim?" "Nizam ı ilm ü din" gibi eserler geçti.

Bu eserlerin muharriri bu "Maddiyun'un belli ba lı iddialarını anlattıktan sonra akî ve ilmî delillerle onları cerhedyordu.

ahin Efendi, ruhun da vücutla beraber sönüp gitti ini iddia eden bu adamlara hakîm muharririn verdi i sert, iddetli cevapları okurken evkinden a hıyır, içinde, sönmeye ba layan itikat ate inin yeniden parladı mı hissediyordu. Fakat ne çare ki bu ate de hızımı birkaç günden fazla muhafaza edemiyordu.

Genç softa, uzun uzadıya dü ündükten sonra bu kitapların hakîm muharririni görmeye karar verdi. Derdini ancak o anlayacak, bekledi i teselliyi o verebilecekti.

Bir sabah ilk vapurla Beykoz'a gitti. skelede "Ben neyim?" muharririnin evini sordu:

Evi uzakta, fakat kendisi u iyi su fiçılarının istimbota yükletilmesine nezaret eden zattır, dediler.

ri vücutlu, ablak çehreli, kıranta sakallı bir zat gösterdiler...

Genç softa, Efendi hazretlerini bir zaman korka korka uzaktan seyrettikten sonra yanına yakla tı, heyecanından ayaklarına kapanır gibi bir hareket yaptı.

"Nizam ı ülmü ü din" muharriri, onu evvela para istemeye gelen bir cer hocası zannederek sert bir tavırla ba ından savmaya çalı tı. Fakat genç softa, stanbul'dan niçin kalkıp geldi ini anlatınca ilk hareketine nadim oldu:

Ya öyle mi?.. Pekâlâ. Haydi sen, u deniz kıyısındaki kahvede otur da beni bekle molla. Biraz i im var. Gelirim, dedi.

Yarım saat sonra dedi i gibi kahveye geldi. Fakat evvela bir balıkçı ile uzun uzadıya bir palamut pazarlı ma giri ti. Sonra çar ıdan marangoz kıyafetli bir adam ça ırtarak bir araba tekerle i meselesi konu tu. Nihayet sıra ahin Efendi

ye geldi. Genç softa, büyük bir heyecan ile derdini anlatmaya başladı. Sesi titriyor, gözleri ya arıyordu. Büyük hakîm, belki ona bir teselli sözü söyleyecekti. Fakat ne çare ki o esnada Efendi Hazretlerinin yanına kibar kıyafetli iki ihtiyar bey geldi. Biraz sonra da onları üniformalı bir paşa ile gecelelik entarisinin üstüne kocaman bir Mevlevî sikkesi giymiş kara sakallı bir derviş takip etti. Kır kahvesinin kırıkta masası etrafında havai bir sohbet başladı. Havadan, sudan, bir hafta evvelki fırtınadan sonra Boğaz'a giren balık sürülerinden, o yaz Kanlıca gazinosunda çalgı çalan Tatyostan uzun uzun bahsedildi.

Onlardan biraz uzakta bir ağaç dibinde mahcup ve mahzun oturan sefil kıyafetli softaya kimse dikkat etmiyordu. Hele Efendi Hazretleri onun orada beklediğini tamamıyla unutmuydu gibiydi.

Ahîm Hoca, kendi kendini teselli etmek için:

Besbelli bu adamların arasında hafife var da büyük hakîm, ondan çekiniyor, diye düşünürdü.

Fakat bu hayal de pek uzun müddet devam etmedi. Efendi Hazretlerinin gamsız, laubali kahkahaları softanın kalbini parçalıyordu. İnsan hoşlanmadığı ve çekindiği adamlar meclisinde yalancılıktan bu kadar memnun ve ne eli görünebilir miydi?

Yemek tariflerinden sonra da hafif ve çapkın bahislere sıra gelmişti. Entarili Mevlevî, Fârisî beyitler okuyor, müstehcen fıkralar anlatıyordu. Efendi Hazretleri bunları sade bol kahkahalarla karıştırmakla iktifa etmedi. Kendi de en ayıp kelimelerle onlara benzer hikâyeler anlatmaya başladı.

Eh, biz de yollanalım. Mideler açıldıktan heybeye başladı, diye ağzına kalkmıştı.

Saatlerden beri unuttuğu softayı o vakit hatırladı. Biraz mahcubane:

Yahu, Molla, görümedik, dedi.

O, önde, ahîm Hoca elleri teeddüben göbeği üzerinde başlı, biraz arkasında yürümeye başladı.

Neydi senin derdin Molla? Benim kitapları mı oku

dun, dedindi? Pekâlâ, pekâlâ...

ahin Hoca a lamamak için kendini sıkarak:

Efendi Hazretleri, diyordu, ben yanyorum... üphe ate i beni deli edecek... Sizden gayri kimse beni bu dertten halâs edemez. Beni ikna ediniz. Ruhun ebedî oldu unu bana ispat ediniz.

Efendi Hazretleri pe temal büyüklü ünde siyah bir enfiye mendiliyle burnunu siliyordu. ahin Hoca'yı ba tan a a ı süzdükten sonra gülmeye ba ladı.

Fakat bu gülü te biraz merhamet ve rikkat vardı. Genç softayı için için yiyen hastalı ı anlamı tı:

Molla o lum, dedi, senin ba ka i in kalmadı mı? Bunlar derin bahislerdir... Sana, bana benzemez nice mütefekirler bu umman içinde bo ulup gitmi lerdir. Bu meseleleri halletmek de il, fakat lâyıkiyle kavramak için derin malûmata ihtiyaç vardır... Hele sen imdilik ilim da arcı ını da ihmal etme. E er o pek ho olmazsa yersin, içersin. Bu meselelerle gönül rahatıyla me gul olursun. Yahut daha iyisi olmazsın. Her ne ise... te böyle o lum...

ahin hocanın gözlükleri arkasında iki damla ya ın parladı m görerek babaca bir tavır ile omuzuna vurdu:

Derdini anlamadım sanma Molla, dedi. tikat inkılâbı inkılâpların en buhranlısıdır. Hemen Allah muinin olsun. Gerçi bu meselede Allah muinin olsun demek biraz istihza ya benzer ama temsilde hata olmaz.

Softa, boynunu bükerek hıçkırdı:

Elimi tutmayacak mısınız Efendi Hazretleri?

Büyük hâkim aynı rikkatle gülümseyerek:

Yürümeye ba lamı fikirleri yollarından alkoymak mümkün de ildir Molla, dedi, en iyisi sen i i kendi haline bırak. "Hak bir, Muhammed onun Resulüdür" der gidersin. Bakalım ne olur? Sen, benim öteki lakırdımı da yabana atma. Mümkünse ye, iç... Mide memnun olursa dima da memnun olur, zihne nikbinlik, kalbe ba ka bir ku ayi gelir...

ahin Hoca korkunç bir ey i itmi gibi:

Eyvah, dedi, siz de "Maddiyun" gibi söylüyorsunuz, ihtiyar muharrir, yine güldü:

Molla, sen amma açıkgozmü sün ha... Aklınca beni kendi sözümle mi ilzam edeceksin?.. Maahâza Maddiyunun yegâne be endi im lakırdıları ruh ile midenin münasebetine dair söyledikleri lakırdılardır. Dedi im gibi ye, iç. Dünya-yı kendine zehretme... u yuvaya bak. Oooh...

htiyar hâkim, bastonuna dayanarak duruyor, ba mı hava-yaya kaldırıyor, kocaman bir körü ü i letir gibi ci erlerinin bütün kuvvetiyle nefes alarak ilave ediyordu:

Ooo... Ya amak hakikaten doymayacak kadar tatlı bir ey. Haydi, u urlar olsun Molla... Yahut daha iyisi seninle Beykoz paçası yemeye gidelim... Uzak yerden kalkıp gelmi sin. Aç olmalısın.

Efendi Hazretleri do ru söylemi ti. Asırdîde yatakları içinde akıp giderken nasılsa yolundan çıkan, ayrı bir istikamete do ru yürümeye ba layan fikirleri hiçbir ey geri çevi remiyordu.

Hastalık kâh a ırla arak, kâh hafifler gibi olarak bir zaman daha seyrine devam etti ve ahin Efendinin itikadı, uzun bir can çeki meden sonra ya ı tükenmi bir kandilin alevi gibi sönüp gitti. Fakat acısı müzmin bir matem hatırası gibi kalbinde tortulanıp kaldı.

ahin Efendi, bugün büsbütün ba ka bir adam oldu u halde el'an kalbinde bir eyin gizli gizli sızladı mı hissediyordu. Avlunun etrafındaki odalara son bir defa bakarak kendi kendine:

Buraya dü meyeydim belki bugün dünyaya hiç zarar vermeyecek, temiz bir itikada sahip, nikbin, gayretli, namuslu bir çiftçi olurdum, diye dü ündü. Sonra yava yava medreseden çıktı.

* * *

ahin Efendi, itikadını kaybettikten sonra medresede ya amaktan, derslere devam etmekten azap duymaya ba la

mu tı.

İlk senelerde küçük ta hüccresini en büyük stanbul camilerinin avizelerinden daha fazla a aa ile aydınlatan ı k lar sönmü tü. Kendisini bir zaman çaresiz bir hükme razı olan, yorgun bir teslimiyetle ölece i saati bekleyen bir idam mahkûmuna benzetti. Bu medrese ile manevi bir alâkası kalmamı gibiydi. Artık çalı mıyor, müderrisler ders tahrir ederken dalgın dalgın dü ünüyor, arkadaş larından kaçıyor, surlar dı ndaki kırlarda, deniz kenarlarında kendi kendine dola ıyordu.

Eskiden o kadar sevdi i Peygamberler tarihi bile ona sa hifeleri kurt yeniklerinden okunamayacak bir hale gelmi köhne bir kitap gibi görünüyordu.

Onun artık eskisi gibi çalı madı mı gören müderrisler bu de i menin sebebini anlayamam lar:

Sana ne oldu Molla? Allah nasip ettiyse unun urasında bir, iki sene kaldı. Sen i i kötölettin Biraz daha gayret, diye bo yere ona nasihat ediyorlardı. Ders erikleri ise bu dalgınlı a, gev ekli e büsbütün ba ka bir mâna veriyorlardı:

Sen, yoksa bir nazenine gönül ba ladın da onun hasretiyle mi yanıyorsun? diyorlardı.

ahin Efendi bu en dü kün zamanında bile akacı tabiatını kaybetmedi i için onlara alaylı cevaplar veriyordu.

Bir gün yine onlardan biri:

ahin, Hûda bilir öyle bir halin var ki seni gören cananını gömmü de mezaristandan geliyor zanneder, demi ti.

Genç softa, derin derin içini çekti.

yi bildin... Ta ezelden gönül ba ladı m bir cananım vardı. Senin gibi ders eriklerimizin ve ulemamızın el birliğiyle onu katletip topra a gömdük. imdi böyle, sefil ve ümitsiz, onun büyük mezarı etrafında dönüp dola ıyorum.

Bununla beraber bu ümitsizlik ve arzusuzluk devresi pek uzun zaman devam etmedi. Biraz evvel medresede eski istirafları hatırlarken kendisi için koydu u te his do ruydu.

Onun dindarlı ı maksatsız bir fikir ve ruh ihtiyacı de ildi. Ebedi hayatı bu dünyadaki çok kısa hayatın bir devamı olarak dü ünüyor, medreseyi bu ikinci hayatın daha kestirme ve emin bir yolu sanıyordu. O hayattan ümidini kesince din ilimlerinin onun nazarında hikmet i mevcudiyeti kalmıyordu.

Bir aralık, böyle faydasız inanmadı ı eylerle isteksiz, gönülsüz u ra maktansa tekrar toprak i lerine dönmeyi dü ündü. Hatta bir ramazan, cer için kendi memleketine gitti, kasabasına u radı. Asıl maksadı oraların ahvalini yakından görüp anlamaktı. Bir yolunu bulursa ba ından sarı ı atıp çiftli e, çobanlı a ba layacaktı. Fakat buralarda da onu bir hayal inkisarı bekliyordu.

Anası ölmü ; memlekette dikili a acı kalmamı tı. Sonra, medrese hayatı kendisini çok de i tirmi ti. Artık koyunlarla da da gezmekte bir zevk bulamayacaktı. imdi aile babası olan eski çocukluk arkada ları ona pek fazla iptidai görünüyordu.

Medrese tahsili gerçi ondaki itikadı söndürmü , gaye i hayali yıkı mı tı. Fakat uzun müddet bir büyük emelin ate iyile yanmı ruhunda ya adı ı müddetçe silinmeyecek bir iz bırakmı tı. Mutlaka yine bir ey bulup inanmak, büyük bir emele gönül ba lamak, hayatını bir maksada vakfetmek ihtiyaç ve istidadı...

ahin Hoca, bu hakikati ancak kendi memleketinde bütün geni li iyle anladı. Bir çiftçi veya çoban olarak burada tutunmasına imkân yoktu. Artık kasabasının güne ini eskisi gibi pek parlak, topraklarını eskisi kadar taze görmüyordu.

Son zamanlarda medrese için:

Bu karanlıkta ya anmaz. Asırlardan beri burada ye il bir gece hüküm sürüyor, demeyi âdet etmi ti.

imdi de kasabası için aynı eyi durmadan kendi kendine tekrar ediyordu:

Medreselerin ye il gecesi yalnız kendi içlerini karanlı a bo makla kalmamı ; memleketin her yanına yayılmı , her kö esini kaplamı . Zaten bunun ba ka türlü olmasına

da imkân yoktu. Akıllara, vicdanlara imdiye kadar hep bu medreseden yeti enler rehberlik ediyorlardı. Bu adamlar, memlekete karanlıktan gayri ne götürebilirlerdi ki?..

ahin Hoca, üç aylar gelince omuzlarında heybeleriyle Anadolu yollarına dökülen cer hocalarını kimi beyaz, kimi ye il ba lı sürü sürü bayku lara benzetiyordu

Evet, zavallı memleket, asırlardan beri ye il bir gece içinde ya ıyordu. Halk, dünyayı hep bu karanlı m arasında görüyordu.

Anadolu'da fikirlerin geri, insanların sefil kalması, i rin fena gitmesi hep bu yüzdendi.

ahin Hoca, memleketinin iptidai mekteplerini gezdi. Onlar da medresenin bir parçasından ba ka bir ey de ildi. Güne li sokaklardan, serin dere kenarlarından alınarak buraya hapsedilen çocuklara acımaya ba ladı. Bu tahsilden sonra ne olacaklarını dü ündü. Bunların en canlıları tehditlere, dayaklara ra men bu sevimsiz izbelerden kaçacaklar, topra a döneceklerdi. Bir kısmı da "Ebcet" gibi ne ölüye, ne diriye yaramayacak öyle eyler belleyeceklerdi ki kendilerine ve etrafındakilere zarardan ba ka bir ey temin etmeyecekti. Sonra, bu çocuklar büyüyecek, babalarının, büyük karde lerinin yerlerini alacaklardı. Fakat kafa cihetinden onlardan kıl kadar farkları olmayacaktı. Onlar da indikiler gibi ne dü ündüklerini, ne yapacaklarını bilmeyecekler, zararlı otlar gibi oldukları yerde büyüyüp kuruyacaklar, yahut büyüklerin o stanbul'da bin eklini gördü ü entrikalarına, menfaatlerine âlet olacaklar, koyun sürüleri gibi gayesiz ölümlere sevkedileceklerdi.

ahin Hocanın çocuklar için duydu u muhabbet ve merhamet günden güne büyüdü, geni ledi, bütün memlekete yayıldı ve nihayet bir gün ye il ordunun ate li bir gönüllüsü do du: İkmektep hocası.

III

ahin Efendi, Somuncuo lu medresesinden çıktıktan

sonra sokaklarda uzun uzun yürümü , eski Darümuallimin binasının önüne gelmi ti.

Burası artık mektep olmadı ı için içeriye giremedi. Cümle kapısının ta kar ısındaki duvarın dibinde durdu, yeni ayak elbisesinin tozlanmasına ehemmiyet vermeyerek sırtını duvara dayadı.

Me rutiyetin ikinci senesiydi. Yalnız idare de i tirmekle bir memleketin kurtarılamayaca ı anla ılmı tı. Gazeteler "Muallim ordusu" tâbirini sık sık kullanmaya ba lıyorlardı. Bu ordunun harbiyesi sayılan Darümuallimîne ra bet ziyadeydi.

Kayıt ve kabul günlerinde bu bina, arı kovanı gibi i li yordu. Mektebe girmek isteyenler arasında birçok da ahin Efendi gibi sarıklı vardı.

ahin, son senelerdeki gev ekli e ra men Somuncuo lu medresesinin en iyi talebesiydi. cazet almasına bir sene vardı. Somuncuo lu'ndan ayrılarak Darümuallimîne girmeye karar verdi ini söyledi i zaman müderrislerin çok canı sıkılmı tı. Bu yüzlerini hakkıyla a artacak talebeyi elden kaçırmak istemiyorlardı. Bazıları onun bu kararını mesle e hıyanet sayıyor, bazıları, "Madem ki iptidai hocası olmak istiyorsun, bir sene daha bekle, icazetnamenı al!" diyorlardı

ahin, ne onları, ne de arkadaş larını dinledi. Bir gün korka korka bu kapıdan girdi, bahçeyi, koridorları dolduran namzet kalabalı ın arasına karı tı.

Müdür, bu kılıksız softayı pek iyi kar ılamadı.

Talebeyi müsabaka imtihanı ile alıyoruz hocam! Kendine güveniyorsun girersin. stersen bir kere talihini tecrübe et, dedi.

Bu müsabaka imtihanı sözünü i itince binanın çatısı hocanın ba ma yıkılır gibi oldu. Maarif idadilerinden yeni ilimlerin her nev'ini okumu çakı gibi çocuklarla imtihan olmaya nasıl cesaret ederdi?

Hiç ümid olmadı ı halde müsabakaya girdi. Geni bir sofayı dolduran iki yüz kadar namzedin arasında bir kö eye büzüldü. Sorulan suallere korka korka cevap yazdı. Sonra

yüre i kan a layarak çıkıp gitti. Sekiz, on gün sonra utana utana müdüre müracaat etti. Kazanıp kazanmadı mı sormaya cesaret edemeyerek evrakını istedi. Müdür, ismini sordu. " ahin" cevabını alınca inanmadı, ismini bir kere daha tekrar ettirdi. Sonra hayretle:

Hocam, sen müsabakada ikinci gelmi sin, dedi.

Genç softa, camı sıkılmı gibi bir tavırla:

Beyefendi... dedi, ben halimi biliyorum. Medreseden bize i e yarar, di e dokunur bir ey ö retmedilerse kabahat bizim mi? Zaten kendi derdim kendime yetiyor. Felekzade bir garip softa ile alay etmek mürüvvete yakı ır mı?

Müdür, gülmeye ba ladı ve onu inandırıcaya kadar hayli u ra tı.

ahin Efendi:

Etmeyin Beyefendi... Bunca idadi mezunu arasında bir softa nasıl ikinci gelir? diye inad ediyordu. Mudur.

Ona sen de a hocam, ben de a ayım, diyordu; hat-ta hesabın biraz zayıf olmasa birinci de gelebilirdin.

Genç softa, büyük sevincine ra men biraz mahzunla a rak:

u halde idadilerin de pek bizim medreselerden kalır yeri yok, dedi.

imdiye kadar ömrü hep yalnızlık ve yoksulluk içerisinde geçmi oldu u için Darümuallimine pek kolay alı tı.

Nasılsın? diye soranlara:

Hazır yemek, hazır yatak... Çama ırım yıkanır, sö-küklerim dikilir. Kendimi saraya damat oldum sanıyorum, diye cevap verirdi.

Mektepte medreseden gelen sarıklılarla fesliler arasında bir anla mazlık vardı. Softalar, sivil mekteplerden gelen talebeyi çekemiyorlardı. Onlar da sarıklıları taassupla, irtica ile itham eder, olur olmaz bahanelerle softalara çatarlardı. Hatta bazen iki taraf arasında bo az bo aza kavgalar bile oluyordu.

ahin Efendi, bu zümre ihtilâflarına hiç yana madı. Softalardan a zının payını almı tı. Öte tarafa kar ı gerçi daha

fazla bir yakınlık hissediyordu. Fakat ba ındaki sarıkla onla-
rın arasına karı maya çekiniyor, bunun bir riyakarlık gibi gö-
rülmesinden korkuyordu.

Bu sarık meselesi ahin Efendiyi en çok dü ündüren
bir eydi. Medrese ile alâkasını kestikten ve itikadını kaybet-
tikten sonra artık sarık sarmakta devam etmesine sebep kal-
mıyordu. Fakat iki ey onu dü ündürüyordu: Babası onun
hoca olmasını istemi ti.

Sarı ı atmak onun hatırasına hürmetsizlik olmayacak
mıydı? Sonra, sırtına giyecek temiz bir elbisesi yoktu.

Ahali, hocaları sefil ve gülünç kıyafetlerde görmeye alı -
mı tı. Fakat ba tan sarı ı atarsa bu elbiseler, bu pabuçlarla
talebeden ziyade dilenciye benzemeyecek miydi? Bu ilci se-
bep ahin Efendiyi iki sene daha sarıklı gezmeye mecbur et-
ti.

Mektepte kimse ile sıkı fıkı arkada olmaya ihtiyaç duy-
muyordu. Bir kere arkada larının ekserisi çoluk çocuktu.
Kendi, onların yanında saçlı sakallı bir efendiydi. O vakte
kadar kendi dü üncelerinin âleminde yalnız ya amaya alı -
mı tı. ç hayatı olmayan insanlar gibi durmadan etrafında
konu ulacak, dertle ilecek insan aramaya ihtiyacı yoktu.

Onun için kimse ile arasında fikir ve his ayrılıkları, mü-
naka alar, dargınlıklar olmasına, izzet i nefis ve benlik kay
güarı çıkmasına imkân yoktu. Fena muamelelere aldırı et-
mez, münasebetsiz akalara güler yüzle mukabele ederdi.
Konu mayı, akala mayı çok severdi. Bununla beraber kim-
se ile fazla samimi de ildi. Do rusunu söylemek lazım gelir-
se onun Darülmuallimindeki fesli talebeyi de pek gözü tut-
mamı tı. Birço u cahillik ve kabiliyetsizlik bakımından sarık-
lı talebeye ta çıkarıyordu.

Softalarda medreselerine kar ı hiç olmazsa körükörüne
bir itimat vardı; kafalarını elleri arasında sıkarak gözlerini
yumdukları gibi bir yı m ey ezberlerlerdi.

Bunlar, fazla olarak ukala ve tembeldi. Bir kısmı sırf tesadüf ve vakaların evkiyle Darülmuallimine girmişti. Mektep hocası mı adı bir geçim vasıtası sayıyor, daha kârlı bir iş olarak meslek de iş tirmeye can atıyorlardı.

Sonra, sırf harb ordusundan muallim ordusuna girenler de vardı.

Kendisi gibi mesleğin ehemmiyetine inananlar yüzde beş bile tutmazdı. Şahin Efendi, talebe arasında en ziyade bunları arayıp bulur, sıkı bir fikir ve emel arkadaşlığı kurmaya çalışırdı.

Yıllar geçtikçe bu; kimse ile davası olmayan, her eyi hoş gören, en, akacı, munis softada bir ikinci çehre göründü: Muallimliğe yeni bir din gibi inanan, onun mukaddes aşkı için için yanan ateşli bir havari çehresi...

Kendi ateşle yanmak istidadını gösteren arkadaşlarını anlamaz bir cazibe ile yavaş yavaş etrafına toplamaya başlıyor, mektepte haline göre bir muhit yapıyordu.

İtikadını kaybettiği zaman içinde açılan boşluğu nihayet doldurmaya muvaffak oldu. Vaktiyle yeşil bayrağı ne kadar taassup ve inhisar ile gönül balağıysa şimdi de muallimliğini öyle seviyordu. Bazı kendi kendine düşünüyordu:

Hayatlarımızın akıbeti mekûk öldü ümüz dakika karanlık bir uçuruma yuvarlanıp gidecek iz... Saadetimiz, ihtimal u dünya yüzünde geçirdiğimiz birkaç seneye münhasır... Binaenaleyh hemnev'imize bir hizmet etmek istiyorsak onlara bu kısa hayatı insanca bir tatlılıkla geçirtmenin çaresini bulmalıyız. Okumayan, anlamayan insanların mesut olmalarına nasıl imkân verilir? Cahil insan, her zaman, her yerde ya kendi vehimlerine, bâtil fikirlerine, yahut da bakaalarının hasis hırslarına ve menfaatlerine kurban oluyor... Evet, asırlardan beri devam edip giden felâketlere bir nihayet vermek için insanlara hakikati öğretmekten iyi çare ve vasıta bulunamaz.

Her yeni din saliki gibi Şahin Efendide de evvela eskisine karşı uzlaşmaz bir düşünce manlık hissi vardı.

Benim bütün felâketim; uzun seneler ebedi bir hayat

ümiyle ya amı dünyayı görmemi olmamdan ileri geldi, diyordu, ebedi hayat tahayyül etmeseydim adem fikri karısında bu derece peri an olacak mıydım? Ben imdi yaralı bir insan sayılırım. Ömrümün tonuna kadar alil kalacağım; bu yaranın acısını derinden derine hissedece im. Yeti tirece imiz nesilleri sonradan gelecek hayal inkisarından korumak için mümkün oldu u kadar hayalsiz yeti tirmeli.

Fakat zaman geçtikçe bu lık ona çok a ırı görünmeye ba ladı.

Öyle insanlar var ki, zaruri olarak pek üstünkörü bir tahsil görecekler. Sonra yaradılı ları zihni kabiliyetleri itibarıyla her zaman çocuk kalacaklar, dalma görene in ve etrafın tesirine tâbi olacaklar... Zihinleri az çok kapalı kalmaya mahkûm olan bu çocukları fszla zorlamamalı. En iyisi u ki, çocuklara yalnız müspet bilgileri ö retmekle iktifa etmeli. Bu nevi bilgileri iyi hazmetmenin neticesi olarak insanda doacak kanaat hiç üphesi/ kanaatlerin en iyisidir.

Medresenin onda bıraktı ı aksi tesirlerden biri de ka ranlık ve müphem eylerden korkmasıydı.

Bazı aka tarzında:

imdiye kadar körükörüne kavli mücerrede itimat etmekten o kadar canım yandı ki, imdi gözümle görmedi-im, elimle tutmadı m eye içimden inanmak gelmiyor, bu kadarı da belki fazla ama ne yaparsın, sütten a zı yanan ayranı üfleyerek içermi , derdi. Sonra, mu lâk lisanın da dü -manıydı.

O azametli lugatların birbiri içine geçmi alimlerin ardında ne hakikatlerin kaynayıp gitti ini gördüm. nsan, açık dü ünmeli açık söylemeli, derdi.

Yalnız, u vardı ki ahin Eendi, hakikaten açık açık söylemesine taraftar oldu u halde din hakkındaki fikirlerini pek uluorta söylemezdi. nsanların bu noktada ne kadar titiz olduklarını yine medrese ona ö retmi ti.

Bununla beraber insanları kısa hayatlarında mesut etmek onun vaktiyle en büyük ideal ile geni lemi ruhunu tamıyla tatmin edemezdi. Eski hastalı m nükseder gibi ol

du u bazı mahzunluk saatlerinde dü ünürdü:

Saatlerin geçici oldu unu bilmemiz bizi onların lâıyıkıyla tadım tatmaktan, zevkine varmaktan menetmeyecek mi? Bir bahçem var ki içinde dola ıyorum, bir a acım var ki yemi ini yiyorum, bir pencerem var ki zaman zaman açıp önümdeki soka ı, yahut kar ıdaki denizin manzarasını seyrediyorum. Hepsi güzel, hepsi âlâ. Fakat ne çare ki bir zaman sonra ölüp gidece im. Bu saadetleri artık tadamayacağım. Evet, bunu bilirken tam surette mesut olmama imkân var mı?

Evela bu, ahin Efendiye halledilmez bir muamma, önüne geçilmez bir felâket gibi görünüyordu. Fakat yava yava ona da teselliler aramaya başladılar:

Benim yerime bana benzeyen, benim gibi dü ünen, benim gibi duyan ve söyleyen insanlar bırakırsam bu, beni acaba bir dereceye kadar müteselli etmez mi? Yüz sene sonra bu sokakta yine benim dilim konu ulur, kar ıdaki denizde yine benim bayra ımı taşıyan gemiler dola ırsa kendimi daha az mahvolmu sayamaz mıyım? Evet, dilimin, duygularımın hakikat haline gelmi olmas ı benim için bir dereceye kadar ba ka insanlarda ya amaya devam etmek sayılmaz mı?

Eski softaya evvela safsata ve fikir oyunca ı gibi gelen bu dü ünceler, inanmaya muhtaç ruhunda yava yava bir hakikat ekline girmeye başladılar. Kendine benzeyen, kendi emelleriyle çırpman, kendi dilini söyleyen bir cemaatte hatta ölümünden sonra kendini duymak... Bu duyguya sahip olduktan sonra o cemaat için kendini ve ba ka fertleri feda etmek bile artık felâket sayılmazdı.

Bu son inkılâp, tamam oldu u gün ahin Efendi artık ferdi hayatının ebedi, yahut fâni olmasına o kadar fazla ehemmiyet vermeyen, kendi gibi duyan, kendi diliyle söyleyen cemaat ya ad ı müddetçe ummandaki damla gibi da-ima mevcut olacağına inanan bir ate li milliyetçi haline gelmi oldu.

Muallimin hemen hemen ekisi i kalmam ı. Artık bü

yük ve kati bir ruh sükûnetiyle kendini mesle ine verebilir, hiçbir fedakârlıktan çekinmezdi.

* * *

Bütün bu inkılâplara rağmen ahin Efendide de imyen bir ey vardı: İme, âlime ve kitaba hudutsuz emniyeti ve hürmeti... Vaktiyle medresede bir bahsi anlamadı ı zaman nasıl bunu sırf kendi anlayı sızlı ma ve idraksizli ine vermi se Darümualliminde de öyle yapmı , kitaplar ve muallimlerden üphe etmeyi hiç aklına getirmemi ti. Geçirdi i fikir ve itikat inkılâpları onda tenkit ve muhakeme kabiliyetlerini çok artırmı olmakla beraber bu noktada, hatta biraz fazla mahdut ve ezberci kalmı tı.

Bunu kendi de farkediypr:

Orası öyle ama ben, zaten bir âlim ve müçtehit olacak de ilim ki... Bugünkü müspet bilgilerin en sade, en üphesiz ve en faydalılarını çocuklara ö retece im, vazifem bundan ibaret kalacak diyordu.

ahin Efendi, bir daha görülmesi üpheli olan bir dosta bakar gibi rikkat ve muhabbetle eski binanın cephesine baktı.

Ötede ba ma aylarıyla, yıldızlarıyla koca bir kâinat yıkılmı tı. Burada yeni bir hayat galesi dünyası kuruldu. Hayatta benim için artık korkulacak bir ey kalmadı, dedi. Sonra, eliyle sırtının kireçlerini silkererek a ır a ır yoluna devam etti.

IV

Sarıova...

ahin Efendi, bu kasabayı nasü tasavvur ediyorsa hemen hemen öyle buldu. Sonbaharın ismi gibi sararttı ı çıplak bir ovanın nihayetinde bir da yamacına tırmanmı eski bir kasaba... Etrafını ova tarafından ince bir dere, öteki yan

larından sık serviler ku atmı ... Servilerin daha yukarısında bir eski kale harabesi...

ahin Efendi, uzak...tan kasabayı seçmeye ba layınca korku ile karı ık bir sevinç heyecamı duydu. Ma rur bir gülümseme ile kendi kendine:

Bizim muharebe meydanı göründü, dedi.

Eski bir ta köprü ile dere geçildikten sonra fakir mahallelere giriliyor ve sefalet, bütün deh eti ve çirkinli iyle ba lıyordu. Ortalarında akan çirkef sularında yarı çıplak çocuklarla çamurlu köpekler oynayan e ribü rü sokaklar... Tezeklele çamurdan yapılmı yarı yarıya topra a gömülü penceresiz kulübelere... Birço unun aralık kapılarından pis kokulu dumanlar tütüyor. Ba ları yamalı pe temallarla sarılı, dizlerinden a a ısı çıplak kadınlar... Eski hasır parçalan üstünde güne lenen iskelet gibi ihtiyarlar. Küçülmü ihtiyarlara benzeyen yüzlerindeki yaralara sinekler ü ü mü , i karınlı, çıplak, sıska vücutlu çocuklar...

Bunlar, ahin Efendinin bilmedi i, beklemedi i eyler de ildi. Cer hocalı ryla Anadolu'da gezerken daha buna benzer neler görmü tü.

Ona göre kasaba deyince zaten akla ba ka türlü gelmezdi ki...

Nitekim Sarıova'nın daha içerideki kibar mahallelerini de görmeden biliyordu.

Taassubun, cehaletin neticesi olan sefalet ve felâket o mahallede pek açıktan açığı kendini gösteremezdi; vakti ve hali yerinde bazı insanların fenalı ı, terbiyesizli i gibi az çok perde arkasında gizlenirdi. Hastalı ın oralarda daha güç zaptedilen, daha ba ka ekiller altında beliren alâmetleri vardı. Fakat bu kenar mahalleler hasta vücutların deri kısımlarına benzerdi. çlerindeki ufunet bütün deh etiyle oralarda patlak verir, durmadan kokup akarak i leyen yaralar, çıbanlarla kendini gösterirdi.

De i en fikirlerine ve kanaatlerine ra men esas meyilleri itibarıyla daima bir parça softa kalmaya, inandı ı eylere üphe ve tenkit edilmeyecek mutlak hakikatler gibi ba lan

maya mahkûm bulunan ve mahdut basit iptidai hocası sevimli bir ukalâlık.

Bunlar, hep meteliksizli in, hep memleketi asırlardan beri karanlık dertlere müsnet bilgiden gayri çare olamaz, diyordu

Sarıova'ya ilk geldi i gece bir tesadüf, ahin Efendiyi kasabanın en belli bahadamlarıyla karılaştırdı: Hemen bütün mülkiye, maarif, adliye memurları, belediyeciler, jandarma ve polis büyükleri nihayet ulema ile yerli zenginler...

Birkaç gün evvel Hacı Selim Paşa isminde bir yerli zengin belediye reisi seçilmiştir. Bu münasebetle belediye dairelerinde büyük bir ziyafet veriliyordu.

ahin Efendi birkaç parçaya yasını bir han odasına gişürmüştü.

Müdür, gitmek üzereydi. Yazıhanenin gözlerini kilidiyor, bir yılın kâğıtlarını masanın yanında duran bir memura acele emirler veriyordu.

ahin Efendinin evvela getirdiği emirnameye, sonra çehresine ve kıyafetine öyle bir göz gezdirdikten sonra:

Hoş geldiniz. Bugün mü geldiniz? Nereye indiniz? Harcırâhınızı inallah İstanbul'dan aldınız. Çoluk çocuk var mı? Yoksa bekâr mısınız? dedi.

Cevaplarını almaya lüzum görmeden acele acele bu suallerisorduktan sonra devam etti:

Yarın erken gelin de sizinle görüşecek eylerim var şimdi hemen çıkmak mecburiyetindeyim. Belki bu gece belediye'deki ziyafette de biraz konu mayaya fırsat buluruz. Tâki ziyafete geliyorsunuz, de il mi?

ahin Efendi "Ne ziyafeti?" diye sormadı. Çünkü kasabanın bu çok ehemmiyetli hadisesini bana iner inmez öğrenmişti. Sadece:

Bendeniz davetli de ilim, dedi.

Arkasından birisinin, kelebekli keçilerin öksürmesine benzeyen bir sesle kesik kesik güldüğünü itti. Bana çevirdi. Köşedeki kocaman koltuğun içinde kaybolmuş minimini bir hoca gördü. Kıvrıkcık köse bir sakalı, renksiz bir yüzü var

di. O kadar renksiz bir yüz ki, gözleri zaman zaman parlak bir ate le yanıp sönmese insan, onu ölüm halinde bir hasta sanırdı.

Hoca, gülmesine nihayet verdikten sonra:

Davet mi? O ne kelime nûr i ayırım? dedi. Kasabamız Avrupa medeniyeti güne inden henüz kâfi derecede iktisab ı envar edemedi. Biz, memleketimizde en zenginimizden en fakirimize kadar saf, kalender kimseleriz. Soframız herkese açıktır. Bahusus bugün kasabamıza henüz gelmi bir muhterem misafirimizsiniz.

Efendim, stanbul'dan gelen yeni ba muallimimiz de il mi? dedi. Mektebimizin ba muallimi, bizim ba ımızın tacı demektir. Bu ak am gözlerinizle de mü ahede edip anlayacaksınız ya... Kasabamızda zengin, fakir, büyük, küçük farkı yoktur. slâmiyetteki müsavat esasına kasabamız kadar riayet ve sadakat gösteren pek az memleket gösterilebilir. Selefînin maalesef, pek mazbut ül ahlâk bir zat de ildi. "Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz," mesele i me hurundan tegafül etti ve rızık ı maksumunu ba ka bir yerde aramak mecburiyetinde kaldı. Pek arif ve müdebbir bir zat oldu unuzu haber aldık. Sizi de il, makamınızı tebrik ederiz.

ahin Efendi, kar ısındaki kılıksız softanın kasabanın en korkunç gizli kuvvetlerinden biri oldu unu derhal hissetmi ti.

Yazıhanesinin biraz evvel kilitledi i çekmelerini bir ke-re daha muayene eden, tok bir sesle kâtibine emirler veren vükelâ tavırlı, dev vücutlu maarif müdürü, onun oyunca ından, bir kuklasından ba ka bir ey de ildi.

Yumurta kabu u içinde foto rafı çıkarılan yeni do mu çocuklar vaziyetinde kollarını kısararak, yere de meyem tabanlarını havaya kaldırarak hemen hemen sırt üstü kocaman koltu a kurulu u, kâh iltifat, kâh gizli gizli tehdit veya alay ederek söz söyleyi i hep bunu gösteriyordu.

Bunlar öyle eylerdi ki softanın her nev'ini tanıyan ahin Efendinin gözünden kaçamazdı.

Evet, bu kılıksız hocanın söyledi i bütün sözler maarif

müdürü adına idi. Kelime ve tavırlarındaki nezakete, hayır hahlı a ra men yeni iptidai ba muallimine ne söylemek lazım geliyorsa söylemi , kendi rızası dahilinde çalı ırsa rahat ya ayaca ını, suyun dikine gitmeye çabalarsa selefinin u radı ı âkibete u rayaca ını açıkça anlatmı tı.

Sonra, ahin Efendi, bu hocanın kendisine dair bazı eyler bildi ini ve az çok ku kulandı im da sezer gibi olmu tu. Yeni ba muallimin, anladı ı eyleri ona hissettirmekten korkuyor gibi muttasıl gözlerini onunkilerden kaçırıyor, saf, hat-ta biraz budala bir tavır almaya çalı ıyordu.

Ne de olsa kendi de medresenin fodlasını bo yere yememi ti. Softanın silahına hangi silahla kar ı koymak lazım gelece ine aklı ererdi. Zaten bu noktada kendine emniyeti olmasa buraya gelmez, dü ünce ve arzularını daha kolay tat-bik edebilece i bir yer arardı.

Sarıova'ya geleli daha üç saat olmadı ı halde softalı ın bu kasabaya ne büyük bir kudretle hâkim oldu unu anlamı -tı.

Ahalinin yandan ziyadesi sarıklydı. Otuz bir Mart'tan sonra stanbul'da birdenbire miskinle en softalar, burada meydan kahvelerinde, medrese önlerinde, çar ı sokaklarında azgın o ul arılan gibi kayna ıyorlardı.

* * *

Yeni belediye reisinin ziyafeti bir saltanatlı yemekle ba -ladı; sonra da kar ıki camide bir mevlüt okundu.

Kalabalık o kadar ziyade idi ki belediye dairesinin ikinci katındaki büyük sofa, davetlilerin hepsini almamı , a a ı ta lı a da ayrıca masalar konmu tu.

Sırf memleketin belli ba lı insanlarını görmek merakıyla ziyafete gelen ahin Efendi, yukarı çıkmaya cesaret edememi ti. Fakat ak amüstü çar ıdan öteberi tedarik ederken tesadüfen tam tı ı idadi müdürü onu gördü; elinden tutarak zorla yukarı çıkardı:

Efendim, siz memleketin belli ba lı memurlarındansı

nız. Mutlaka aramızda bulunmanız lazım, diyordu.

Müdür, ahin Efendiyi birkaç idadi muallimiyle tanı tır-
dı ve sofrada yanına oturttu.

Sokaklar gibi bu büyük sofrada da müthi bir sarıklı bol-
lu u vardı.

Belediye reisinin sa ında mutasarrıf Aziz Bey, solunda
al yelekli ihtiyar bir müderris oturuyordu.

Ba ka yerlerde oldu u gibi sankıdar bir araya toplanma-
mlar, feslilerin ara ma da ılmı lardı.

dadi müdürü, ahin Efendiye bunu göstererek dedi ki:

Sarıkla fesin uzla amayaca ını söyleyenler bu manza-
ra i uhuvveti gördükten sonra acaba fikirlerini de i tirmez-
ler mi? Ben, Galatasaray'da tahsil görmü terakkiperver bir
adamım ama hakikati söylerim. Sarıklularla feslilerin din ve
devletin selâmet ve itilâsı hususunda te rik i mesaisinden
daima müfit neticeler beklenebilirdi. Yazık ki bu iki karde
zümre arasına nifak sokuldu.

ahin Efendi, biraz mahzun bir gülümseme de:

Öyledir, dedi ve sustu.

Ba muallimin soluna ye ü sarıldı bir ihtiyar dü mü tü.
Sol eli tutmadı ı için ikide birde ahin Efendiyi dürterek
barda ına su koyması, taba ındaki eti kesivermesi gibi hiz
metler rica ediyordu.

dadi mektebinin ulüm u diniye muallimi imi . Geçen
sene hafifçe rahatsızlandı ı için tekaüde sevk etmi ler.

Pek ifayı hizmet edemeyecek bir halde de ildik ama
ne çare, kader... diyordu.

htiyar hocanın hafifçe rahatsızlık dedi i ey; sol eliyle
sol aya ını tamamıyla hareketten mahrum bırakan, a zını
bir yana çarpıtan, dilini a ırla tıran bir felçti. Ba ı durma-
dan titriyor, sa eli parmaklarında tuttu u lokmayı aksi
bir çocu a zorla üaç içirir gibi adeta uzun u ra malar neti-
cesinde kendi a zına sokuyordu. Adamca ız, arasıra bu kav-
gadan yorgun dü tükçe kom usuyla konu maktadır:

Zatıâliniz "Emir Dede" mektebi ba muallimi misi-
niz?

Evet.

Oo, Ooh, ooh... Memnun oldum. Maa kaç?

Sekiz yüz elli.

Oooh, ooh, daha da artar in aüah... sminiz neydi?
ahin.

Bugün mü te rif ettiniz?

Evet.

Talihinize gıpta ettim evlat. Bu, ne kısmet bollu u.
Gelir gelmez ziyafete konmak.

Hasta hoca, dudaklarında, bıyıklarında kalan yemek kı
rıntılarını etrafa saçarak gülüyor. ahin Efendi, eliyle taba ı-
nı korumaya çalı arak onu dinliyordu.

Hoca, o gece aynı sualleri be altı defa tekrar etti; ko-
nu tu u eyleri bir dakika sonra unutuluyordu.

Ba muallim, ondan ba alabildikçe etrafına bakıyor, ya-
nındaki idadi müdürüne sualler soruyordu:

u dire in dibinde oturan kara sakallı zat kim?

Müderris Zühtü Efendi Hazretleri, Ulûm i er'iyede
yed i tûlâ sahibi oldu u gibi ulûm i cedidiye de bizlerden zi-
yade vâkıftır. Garphıların fûnun i cedideyi tamamıyla Arap-
lardan ahz ve ıktibas ettiklerini ispat eden mühim bir telifi
vardır. ayan ı hayret bir zekâ azizim... Memleketimizde
Zühtü Efendi gibi on ki i daha olsa i ler ba ka türlü gider-
di.

Son zamanlarda medreselerin ıslahı için fevkalâde mü-
him bir lâyiha yazdı. Bu lâyihamın bir sureti geçen ay " an-
ova" gazetesinde ne redildi. Tavsiye ederim okuyunuz. Züh-
tü Efendi maarif nâzın olmaya lâıyk bir adamdır.

Çok güzel efendim. Yanındaki kim?

tthiat ve Terakki Kâtib i Mesulü Tikve li Cabir Bey.
Tahsili pek yüksek de il ama deh etli zeki ve ate li bir va-
tanperver. Me rutiyetten sonra Tikve 'teki emlâkini satarak
buraya yerle ti. Biraz ba , bahçe aldı. Zühtü Efendi de bir
içtikleri su ayrı gider. Cabir Beyin hamaset ve sohbeti de
Zühtü Efendinin kudret i ilmiye ve gayret i diniyesi bir ara-
ya gelince ne gibi bir netice hâsd olaca ını tahmin edersiniz.

Otuz bir Marttan sonra medreselere ve ulemaya kar ı bir emniyetsizlik uyandı. Fikrince bu, çok haksız ve yanlı bir eydir. Vatanperver bir hükümetin ulema ile te rik i mesai etmesinden ne hayırlı neticeler do abilece ine hoca efendi hazretleri ile fırka kâtib i mesulünün u ittifakı pek güzel bir misâldir. Kar ı tarafta oturan u ihtiyar hocalar sinleri icabı fazla geri fikirli adamlardır; son derece cahil ve muta-assıptırlar, gizliden gizliye Cabir Beye de, Zühtü Efendiye de muhaliftirler... Hatta aralarında müderris efendiyi tekdi-re kadar varırlar. Bereket versin ki ellerinde fazla bir kuv-vet yoktur.

dadi müdürünün bahsetti i ihtiyar hocalar grubunu görmek için birkaç kere yerinden kalkan ahin Efendi gü-lümseyerek:

Bilmem neden bendenize müderris efendi hazretle-riyle kâtib i mesul beyin bu ittifakı ihtiyar hocalardan daha korkunç görünüyor, dedi.

ahin Efendi, bu sözleri kendisinin ne adam oldu unu idadi müdürüne anlatmak için, adeta bir parola olarak söyle-mi ti.

Fakat o, bu softa küklü adama üpheli bir nazarla baktı:

Zatîâliniz Darülmuailimine girmeden evvel medrese-de tahsil etmi tiniz de il mi? diye sordu.

Evet.

Herhalde hocalara kar ı bu fazla meyil ve muhabbet medrese tahsilinin neticesi olsa gerek. Fakat Darülmuailli-mindeki tahsiliniz size me rutiyetin fevaidini ve onun er'i erife mugayir bir dare olmadı ını tabii anlatmı tır.

dadi müdürü, ahin Efendinin sözüne yanlı mana ver-mi , onu me rutiyet aleyhtarı bir kaba sofı sanmı tı. Galata-saray'dan yeti mi bu yeni fikirli zat, eski kafalı olması la-zım gelen meslekda ına, kırıp gücendirmeden bir iki nasi-hat vermek istedi:

Talebemin kısmi âzamini mektebinizden gelen çocuk-lar te kil eder. Binaenalayh, onlara yapaca ımız telkinler bence çok mühimdir... Mahalle ve vakıf mekteplerinden ge

len çocukları maalesef çok fena buluyorum. Onlar, biraz Kur'an ı Kerim, Tecvit ve ilm i halden ba ka bir ey bilmiyorlar.

Bunlar da üphesiz çok mühim, hatta birinci derecede eylerdir... Fakat onlara biraz da vatanî duygular ve asrî fikirler vermek lazım de il mi ya?..

dadi müdürü, ahin Efendiye me rutiyetin faydaları ve asrî terbiyenin lüzumu hakkında uzunca bir konferans verdi.

Hoca onu büyük bir dikkat ve alâka ile dinledikten sonra gülümsedi:

Merak buyurmayınız. Çocuklara yalnız müspet ve faydalı eyler ö retece im, dedi. Din ilimlerini mümkün oldu u kadar sathi ve zararsız bir ekilde geçece im. Hurafelerle, srailiyat ile mümkün mertebe mücadele edece im. Mesainizde size nâçiz bir muavin olaca im. Zat ı âliniz, üphesiz, zemin ve zamanı müsait bulmadı nız için imdilik din ve devlete sadık me rutiyetperver Osmanlılar yeti tirmek gayesiyle, istifa buyuruyorsunuz. Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, milletine sadık cumhuriyetperver Türkler yeti tirmek, emelindeyim.

dadi müdürü birdenbire afalladı, adeta korktu:

Aman birader, ne söyledi inizi biliyor musunuz? dedi.

ahin Efendi, idadi müdürünün kar ısında bir ricat manevrası yapmaya lüzum gördü:

Sözümü yanlı tefsir buyurmayınız... "htilâl propagandası yapaca ım" demiyorum. Sadece çocuklarımızı öyle yeti tirelim ki ileride tutacakları yolu, hiçbir tesire tâbi kalmadan, kendileri intihab etsinler...

ahin Efendi, vâzih bir ey söylemeden bu bahsi kapmaya çalı ıyordu. Solundaki nüzüllü hoca imdadına yeti ti.

htiyar adam kom usundan, önündeki patlıcan dolmasını ka ı ıyla yenebilecek ekilde parçalamasını istiyor ve ne vakit geldi ine, adının ne, maa ının kaç oldu una dair suallerine tekrar ba lıyordu.

ahin Efendi, idadi müdürüne bu sözleri bir maksatla söylemi ti. Sarıova'da yapmak istedi i büyük inkılâbı tek bama ba aramayaca ını biliyordu. Münevver müttefiklere ihtiyacı vardı. Burada elbet yeni fikirli fen adamlarına, mühendislere, doktorlara, iyi tahsil görmü memurlara, milliyetçi genç muallimlere tesadüf edecekti. Sarıova'ya gelir gelmez bu münevverleri arayıp bulmak, onları aynı maksat etrafında toplamaya çalı mak; programının ba ında yazılıydı. Bu gibi arkadaşların adetçe az olması da pek ehemmiyetli de ildir. Ne istedi ini ve ne yapaca ını bilen sekiz, on münevver insan; karanlık fikirli, karanlık maksatlı hesapsız cahil sürülerini diledi i gibi sevk ve idare edebilirdi.

Daha buraya gelmeden evvel idadi müdürünü bu müttetiklerin ehemmiyetlisi ve en tabiisi addediyordu. Ancak birkaç dakika evvel onun ulema hakkında söyledi i eyler biraz midesini bulandırmı tı.

Müdür, acaba hakikaten böyle mi dü ünüyordu? Yoksa ilk defa görüp konu tu u, nenin nesi oldu unu bilmedi i bir eski medreseliye birdenbire açılmaktan korktu u için mi böyle söylemi ti?

ahin Efendi, gerçi çok ihtiyat ile hareket etmeye, icap ettikçe hakiki maksadını saklamaya karar verdi ti. Fakat bu adam, bir Galatasaray mezunu idi, birkaç sene sonra hayata atılacak, memleket i lerini eline alacak münevver idadi gençli inin reisiydi. Ondan çekinmek lüzumsuz bir ihtiyattı, inkılâp yapmak isteyen adam için ihtiyatın, hesabın fazlası da zararlı bir eydi.

ahin Efendi, bu dü ünce ile ona açılmı , müdürün ne adam oldu unu anlamak istemi ti.

Fakat onun adeta korktu unu görünce ısrar etmedi.

* * *

Biraz sonra nutuklar ba hyordu.

Evvela, mutasarrıfın yanındaki ihtiyar hoca, Arapça bir dua okudu. Sonra Müfit Bey, ancak etrafındaki üç, be ki i

nin i itebilece i bir sesle küçük bir nutuk söyledi

Onu yeni belediye reisinin yazılı nutku takip etti Salim Pa a'nın Sanova belediyesinde yapaca ı icraatın programı gibi bir eydi. Kâ ıdı okurken arasıra durması ve bazı yerleri yanlı okuması nutkun ba ka bir kalem tarafından yazıldı mı gösteriyordu.

Nutuk bittikten sonra ahin Efendi, idadi müdürünün kula ma e ildi. Gülümseyerek:

Belediye reisi pa a, bu programı tamamıyla tatbik ederse Evkaf müdürüne i kalmayacak dedi. Mütemadiyen mezarlıkların, türbelerin tamirinden, camilerin tezyininden, tekkelerden, imaretlerden bahsetti.

Müdür, ahin Efendiden ku kulanımı tı. Cevap vermek ister gibi bir hareket yaptı. Sonra, vazgeçti. Ba muallimin sulalini müphem bir cevapla savu turdu.

Belediye reisinden sonra sıra Cabir Beye geldi. Bu, kırk ya larında iri yapılı bir adamdı. Me akkatli bir da seferine çıkıyormu gibi ar kasma yakası kürklü bir avcı elbisesi, uzun bacaklarına parlak çizmeler giymi , eline gümü saplı bir kamçı almı tı. Sıhhatten parıl parıl yanan kırmızı yüzünde, uçlan kulaklarına de en kumral bıyıkları, çini mavi gözleri vardı. Galiba ensesinde müziç kan çıbanlarından dolayı ipek bir çevre ile sardı ı boynunu kolay hareket ettiremedi i için nutuk verirken ba ı gövdesiyle beraber etrafa çevriliyordu.

Mavzer kur unu gibi çatlayan sert bir sesi vardı. Duvarların öte tarafında nihayetsiz bir kalabalık varmı da ona hitap ediyormu gibi ba ırarak, kollarıyla geni hareketler yaparak söze ba ladı.

Cabir Bey, Balkan muharebesi facialarından bahsediyordu:

Zalim dü man, memleketimizi çevirdi. Rumeli, insan kasaphanelerine döndü... Ak sakallı ihtiyarların kollarını, bacaklarını kesti, gözlerini kızgın i lerle oydu... Ulemanın a zına erimi kur un akıttı. Kadınların kesti memelerini, aç tı karınlarını çıkardı saçı bitmemi çocuklarını dı arı. Ana

kuzusu müslüman yavruca ızlarını taktı böyle i lere... Yakıtı ate üzerinde koyun kebabı kızartır gibi... Yanık insan yalarının kokusu kapladı bulut gibi havalan. Geçilmezdi kafalara, ci erlere, barsaklara basmadan... Yakarlardı çiftlikleri, asarlardı a açlara delikanlıları, ahırlardı su gibi kızlarımızı kucaklarına. Yakıp çubuklarını bakarlar idi keyiflerine... De-relerden akardı müslüman kanları köpük köpü e...

ahin Efendi, bu ak amki merasimle Balkan faciası arasındaki rabıtayı bir türlü kavramaya muvaffak olamayarak dinliyordu. Cabir Bey, daha bu tarzda bazı tasvirlerden sonra yava yava maksada girdi:

Uyanalım artık bu gaflet uykularından. Açalım gözle-rimizi... Bu muharebe, de ildir iki millet muharebesi. Bu muharebe, salıp ile hilâl, hıristiyanlık ile müslümanlık muharebesidir... Sanır isek ki bu muharebe bu kadar ile bitmi tir, bırakacaktır kâfir yakamızı... Çok hata ederiz. Hazırlanır can dü manlarımız gizli gizli... Gönderir Balkanlara hesap-sız, top, tüfek, süngü... Ama biz de hayvan sürüleri de iliz ki bo azlatalım kendimizi eli kolu ba lı... Yakacak içimizdeki ate i hamiyet, yakacak Avrupa'yı Romalı Ar imed'in maki-neli aynalan gibi cayır cayır... Millet açmı tır gözünü... Anla-mı tır dostunu, dü manmı. Toplandı. Avrupa hıristiyanları, yaptı bir ehl i salıp ordusu: Yapaca ız biz de Hilâl ordusu... Açaca ız ye il bayra ı. Ça ıraca ız âlem i slâmı altına...

Cabir Bey, Afrika'dan, Asya'dan bütün teçhizatıyla imdadımıza ko maya hazır milyonlara dair hesaplar yaptı, rakamlar saydı... Sonra asıl neticeye geldi:

Münevverler anlamı lardır artık fevz ü necat nerededir. Elele verip çalı maya yemin etmi lerdir.

Cabir Bey, bir eliyle kamçısına havada helezonlar çizdi-rirken öbür eliyle bu rabıtanın kuvvetini göstermek ister gi-bi müderris Zühtü Efendinin elini sıkıyordu. Hıristiyan Avrupa'ya kar ı vardır bir tek siyaset: Ittihad ı slâm siyaseti...

Bu nutku, Zühtü Efendinin kısa bir nutku tamamladı.

Muhterem kâtib i mesulü dinlerken gözlerinden gayri ihtiyari ya geldi ini söyleyen müderris efendi böyle bir

harb vukua gelirse ulemanın canla ba la çalı aca ını temin etti. Talebe i ulûmun yalnız milletin maneviyatını idare etmekle kalmayaca ını arklılarının gönüllü te kilâtı yaparak bir elinde ye il, bir elinde Ay yıldızlı al bayrakla bu kuvvetin önüne dü ece ine yemin etti.

Zühtü Efendi, müessir bir talâkatle söz söylüyor, kâh kelimeleriyle, kâh âhengiyle ahaliden bir kısmını a latıyordu.

Bu nutuktan sonra ziyafet bitti, davetliler yatsı ezanından sonra kar ı camide okunacak mevlûtta tekrar toplanmak üzere muvakkaten da ıldı.

* * »

ahin Efendi, bu ilk geceyi çok fena geçirdi. Fikirlerinde garip bir karga alık, içinde müphem korkular, heyecanlar vardı. Mütemediyen kar ık rüyalar gördü ve birkaç defa anla ılmaz sarsıntılarla uyandı. Vücudu ter içinde idi. Kalbi sık sık çarpıyor, kulaklarında kah mevlûdun ba ka bir dünyadan geliyor gibi uzak ve müessir ahengi, kâh Cabir Beyin kuvvetli sesi titriyordu.

Sakin eski hastalı ım nüksetmesin, diye korktu.

Fakat sabahleyin güne do unca bu vehimler de silinip gitti.

Ben, ne âlimim, ne de bir siyaset adamıyım, dedi, sadece bir iptidai hocasıyım... Ne istedi imi, ne yapaca ımı artık biliyorum... unun urasında kafama uygun üç, be arkada bulur da diledi im, dü ündü üm gibi bir nesil yeti tirirsem i ler kendili inden düzelir... Gerçi, bu az çok zamana muhtaç bir ey ama ne yapalım, bekleriz... Zaten kafaları de i tirmeden idareyi de i tirmek öyle pek tamah edilecek bir netice vermiyor. Bir kötü ba dan mahsul almak için dünya kadar emek sarfediyoruz. Yeni bir nesil yeti tirmek için be , on sene beklemi iz, çok mu? Benim politikam sade mektebimi korumak ve kendim gibi dü ünüp çalı acak hür fikirli arkada lar ve muavinler tedarik etmekten ibaret kala

cak. Haydi bakalım ahin Molla... Baban gerçi ye il ordu dü mam olarak yeti meni istemezdi ama anan seni bugün için do urdu.

v

Gündüzleri mektebinde u ra ıyor, ak am üstleriyle gecesinin bir kısmını kahvelerde, muallimler yurdunda geçiriyor, sonra yatmaya gidiyordu. Vaktiyle Darülmualiminde oldu u gibi imdi de "Sanova" da hiçbir yabancılik hüznü duymamı , etrafındaki manzaralara çabucak alı ıvermi ti.

Bir hafta içinde kasabanın kırk yıllık bir hem ehri si olup gitmi ti.

Acele ile yanlı bir ey yapmaktan korktu u için çok ihtiyatla hareket ediyor, herkese anlayaca ı ve ho lanaca ı dil le söz söylüyordu.

Hocalar, onun sarı ı atmı bir eski medreseli oldu unu haber alarak evvela biraz pirenlenmi lerdı. Hatta bazıları açıktan açı a ona sata mı lardı. Fakat o, softa ruhunu çok iyi bildi i için onlardaki emniyetsizli i kolayca izaleye muvaffak olmu tu.

Hocalar, kendi silahlarını bu kadar iyi kullanan bu fesli ye kar ı gayriihtiyari bir hürmet duymaya ba lamı lar, hatta aralarında ona öyle böyle bir mevki de vermi lerdı. Görünü te, çok haddini bilen mütevazi ve tatlı bir adam oldu u için bu mevki, günden güne kuvvetleniyor, ba muallim, kasabanın belli ba lı ahsiyetleri arasına giriyordu.

ahin Efendi "Sarıova"ya geldi i zaman kasaba efkâr ı umumiyesi ikiye ayrılmı tı.

Bir yanda müderris Zühtü Efendi ba ta oldu u halde yeniler, teceddüt ve inkılâp taraftarları, öte yanda onları dinsizlikle itham eden, 31 Mart yılgınlı ından hâlâ kurtulamadıkları için pek açıktan açı a muhalefete cesaret edemeye

rek gizli gizli homurdanan eskiler. Sayı bakımından ekseriyet bunlarda idi. Fakat öte tarafta da hükümet ve fıkra kuvveti vardı. Mutasarıfından, belediye reisinden ba lamak üzere bütün hükümet memurları, jandarma, polis, bütün belli ba lı müderrisler, eyhler, muallimler, mühim tüccarlar ve esnaf yenilik taraftarıydı.

"Sarıova"da günün ate li havası medreselerin ıslahı meselesiydi. Haftada iki defa çıkan "Sarıova" gazetesinin hemen hemen her nüshasında Zühtü Efendinin bu meseleye dair bir ba makalesi çıkıyordu. Müderris Efendi, medreseleri eski haline bırakmak isteyenleri din, devlet ve millet hainli iyle itham ediyor, buralara yalnız ulûm ı cedide sokulmasını kâfi görmüyor, maarif mektepleri te kilâtının hemen hemen aynen medreselerde tatbikini müdafaaa ediyordu.

ahin Efendi "Sanova"ya ilk geldi i ak am idadi müdürüne "Müderris Efendi ile kâtib i mesul beyin ittifakı bana mürteci softalar ittifakından daha korkunç görünüyor" demi ti.

Bu sözü bir gün mektepteki muallimlerden Rasim isminde bir gence biraz daha ba ka bir tarzda bir kere daha tekrar etti:

Zühtü Efendi Hazretlerinin bu teceddütperverli i beni ötekilerin kör ve anut taassubundan ziyade korkutuyor. Medreseleri ıslah edecekler diye yüre im titiriyor.

Rasim, çok zeki ve ate li bir çocuktur. Balkan muharebesine gönüllü gitmi , sa aya ını topal eden bir yaradan sonra tekrar hocalı ına dönmü tü. Derin bir muhabbet ve emniyetle ba landı ı ba muallimin bu sözüne isyan etti:

Ben, sizi imanlı bir teceddüt taraftarları biliyordum... Bu medreseler meselesinde mürtecilerle bir fikirde olmanıza hayret ediyorum, dedi.

ahin Efendi, genç arkada ının elini elleri içine aldı, gözlü ünün arkasında parlamaya ba ladı ı zaman çopur gözünü adeta güzelle tiren gözleriyle ona bakıp gülümseyerek:

Medreseleri kendi hallerine bırakırsak bu gidi le yakında çöküp giderler. Tamir edersek daha uzun zaman bu

garip milletin baına dert olup kalırlar, dedi.

Ba muallim, bu Rasim Efendiyi uzun uzun ölçüp biçmi, onu yalnız mektebinin en zeki ve ate li muallimi de il, aynı zamanda kasabanın da en emniyet edilecek temiz bir genci olarak tanımtı. Fazla ihtiyata lüzum görmeden düüncelerini söylemeye ba ladı:

Bu yenilik eskilik kavgası bir nevi damıklı dövü . Medreseyi ıslah demek eski ekliyle ya amasına imkân kalmayan softayı kuvvetlendirmek, daha yeni aletlerle silahlandırmak demek de il midir? Ben "Sarıova" da softalı ı bilfiil i baına gelmi görüyorum... Çözmezli im zamanında bütün dünyayı gölgesi altına alacak bir "Ye il ordu" hayal ederdim.. Teceddütperver, milliyetperver fırka katibi mesulünün Asya'nın, Afrika'nın, Okyanusya'nın bilmem nerelerinden gelecek mücahitlerine ve Allahın yardımına dayanarak tekil etmek istedikleri "Hilâl" gönüllüleri ordusu hakikatte benim eski "Ye il ordu" dan farklı mıdır? Cabir Beyle Züh tû Efendi belediye ziyafetinde slâm ittihadından bahsederken co an, a la ıp ba rı an insanları sen de gördün. Ben, i in pek ince ve âlimane taraflarını bilmem ama dünyayı "Müslim", "Gayrimüslim" diye ikiye ayıran insanlara "Teceddütperver", "Milliyetperver" oldu unu gö sünü döve döve temin ederken ya aklanyor; ya aldatıyordu ki netice itibarıyla hep bir hesaba gelir... " ttihad ı slâm"ı emel edindi ini fırkası namına söyleyen sözümona milliyetperver kâtib i mesul ile müderris Züh tû Efendi arasında ne fark vardır? Korkum u ki "Sarıova'nın büyük, küçük bütün memurları, bütün nüfuzlu, kuvvetli ve münevver adamları yenili i ve milliyeti hep böyle anlıyorlar. Hepsi müderris Züh tû Efendinin emeline körükörüne âlet olan oyuncaklardır. Hakikaten kasabayı idare eden odur; softalıdır... ki gün evvel gözünle gördün Rasim. Ana dili derslerimizi programa "Türkçe" diye yazdı m için Maarif Müdürü az kaldı beni mektepten kapı dı arı ediyordu. Bu memlekette en yüksek maarif memuru dilimizin adını söyletmez, "Lisan ı Osmani" yerine "Türkçe" dememizi bir cinayet sayarsa o memleketi idare eden hü

imete milliyetperver denir mi? Bunun içindir ki ben, âciz ve bunak eski softaları bu yenilerden daha tehlikesiz buluyorum. Eskilikten çökmek üzere olan medreseyi destekler, payandalarla tamir edersek, onu daha senelerce ba ımıza belâ ederiz.

Bu Rasim Efendi, az zamanda ahin Hoca'nın en candan bir arkada ı oldu. kisi de bekârdılar. Maarif Müdürü, onların mektebin üst katındaki bir odada yatmalarına müsaade etmi ti. Bina çok eski idi. Fırtınalı gecelerde mütemadiyen çatırdar, sallanır, dört bir tarafından rüzgâr i lerd i. ahin Efendi duvarları, pencere aralıklarını eski gazete kâ ıtlarıyla kaplamı tı. Medresedeki hayatı gibi yemek pi irir, çama ır yıkar, sökük dikerdi.

Mezattan iki eski demir karyola alarak kar ı kar ıya kurmu lardı. ki arkada , geceleri uyumadan evvel sırtüstü bu karyolalara uzanırlar, saatlerce kitap okurlar, ertesi günkü derslerini hazırlarlardı. Bazen de yan dönerler, dirseklerini yastı a, ba larını avuçlarına dayıyarak dertle irlerdi. Rasim Efendinin ba ından muharebeye gitmeden evvel bir a k vakası geçmi ti. Hatta bir ak am, gönüllü yazılmasına sebep biraz da sevdi i kızı kaybetmesi oldu unu utanarak itiraf etmi ti. imdi, bu yara kapanmı tı. Fakat kendini dinlemeye vakit buldu u böyle sükûn ve yalnızlık üstlerinde sakat ayandaki kapanmı yara gibi, onun da hafif hafif sızladı mı uluyar, arkada ına bu geçmi a ktan bahsederdi.

ahin Efendi, sevmenin ne oldu unu bilmezdi. Fakat onun nasıl bir ihtiyaç ile söyledi ini hisseder, derdini anlı yormu gibi görünerek dinlemeye çalı rdı.

Bazen de ku kulanır, genç arkada ının bir kadın için duydu u bu hafif meyil ve tahassürün asıl büyük a ka zararı dokunmasmdan, onu az çok kırmasından korkardı. Bahis pek uzayıp giderse ahin Efendi, mahir bir manevra ile sözü de i tirir, zihninin ezeli sabit fikrine dönerdi.

Kar ılarındaki yoku un üstünde bir evliya türbesi vardı ki yattıkları yerden görünürdü. Uyumak için odalarındaki mumu söndürdükleri vakit türbenin ye il kandili uzaktan ha

fif hafif parlamaya ba lardı.

Bazen bu ı ık da ahin Efendinin eski ölmü "Canan"ını hasretle andırarak gibi olurdu.

Yattı ı yerde kendi kendine:

Ah u insanlık.. Asırlardan beri içimizde ya adıkları, hamurumuza karı tıkları için midir nedir? Bazı verilmelerini beynimizden, kalbimizden tamamıyla söküp atamıyoruz. Ölmü gibi görünüyorlar... Fakat yine yorgunluk, dü - künlük zamanımızı buldukları gibi yine dalmıza biniyorlar, diye sızlanırdı. Sonra, bu tehlikeyi defetmek için yata nda birkaç kere döner, kıpırdamır, yarı uyumu arkada ma tek- rar lakırdı söylemeye ba lardı:

Bak u ye il türbe kandiline Rasim. Medresenin ilim ve nur dedi i ey bu sisli ı ı a benzer... Hep böyle mezarla- rı, insana kasvet ve ümitsizlik veren eyleri aydınlatır... Eri- ebildi i yerlerdeki e yanın eklini, rengini de i tirir, her e- yi korkulu vehimler ve hayaller ekline sokar... Bir ı ık ki se- kiz, on adımlık çevresi haricinde yine gece vardır. Asırlar- dan beri nur diye hep bu ye il gecenin içinde ya adık. Ben, aydınlık diye ona derim ki, be altı saat sonra do acak gün gibi her yeri, her kö eyi berrak bir mücevher ı ı na bo ar... Bu ye il geceye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep de- di imiz bu kötü, karanlık viraneden do acak.

Genç muallim, yeni ba layan uykunun tatlı sarho lu u içinde gülerək:

Güzel ama daha uyanık kalırsak yarın bu viran yeni mektep, vazifesini hakkıyla yapamaz sanırım, dedi.

ahin Efendi cevap vermeyerek susar biraz evvel bah- setti i mücevher gibi berrak aydınlı a gülümseyerek uykuya dalardı.

VI

"Emin Dede", kasabanın en kalabalık resmî iptidaisiydi. Üç yüze yakın talebesi, sekiz hocası vardı.

Kırk elli günlük bir tetkikten sonra ahin Efendi hükümünü verdi:

Sekiz hocamın biri tamamıyla emniyet edilecek arkadaş da ... kişi bulamk fikrli, fakat temiz ve müsait iki genç ki gayret edersem az zamanda iki mükemmel iptidai hocası olur. Dördüncüsü, ahsiyetsiz, istidatsız, ne iyi, ne kötü bir delikanlı. Bugün yuları softaların elinde oldu u için zararlı gibi görünüyor. Fakat nereye çeksek oraya gidecek tabiatta. Bunu ilk tecrübelerimle anlıyorum. Onu adam edemem, fakat iyi idare edersem maksadıma hizmet edebilecek bir hale getirebilirim. Geri kalan dördü görünü e nazaran zararlı ve müfsit ahsiyetler. Demek dört onlardan, dört bizden... Kendimi de hesap edersem ekseriyet bizim fırkada... Bu, herhalde pek ümit verecek bir eydir...

Talebeye gelince, bu üç yüz çocuk içinden her yıl istediğim gibi on tane çıkarabilsem; sekiz, on yıl içinde, hak ve hakikatin kuvvetiyle, Sanova'da, öyle böyle ses çıkaracak, müderris Zühtü Efendinin yıldızını az çok karartacak bir nesil yeti tiririm.

» » »

ahin Efendiyi Sanova'da en dü ündüren ve en u ra tıran ey bina meselesi oldu.

Mektep barınılmaz bir haldeydi. Bugün damının bir tarafını aktanyorlar, yarın öbür tarafı akmaya başlayıyordu. Duvarlar, merdivenler desteklerle duruyordu. Tamir için iki senede sarfedilen para ile yepyeni bir bina yaptırmak mümkündü. Hele ki Evkaf da Maarife iyi bir yerde oldukça uygun bir arsa vermi ti.

ahin Efendi, yeni bir bina meydana getirmeyi imdilik yapılacak i lerin en ehemmiyetlisi gördü ve oradan oraya ko maya başladı. Bugün mutasarrıfa başvuruyor, yarın kâtib i mesule, öbür gün Zühtü Efendiye yalvarmaya gidiyordu. Zorla i göremeyece ini bildi i için herkese nabzına göre erbet vermekteydi. "Hocalar daima alttan güre tikleri,

ellerinden kuvveti kaçırdıkları vakit rica ve niyaz yolunu tuttukları için daima vukuata hâkim kaldılar, diyordu. Demek ki onlara kar ı açtı ım bu mücadelede de ben de aynı silahla dövü meliyim. Mesela Zühtü Efendiye biraz yüzüsu dökmekte hiçbir zarar yok. leride kendi köhne izbelerini bombardıman edecek yeni kaleyi ona kendi eliyle yaptırmak muvaffakiyet bile saydır."

ahin Efendi, Sarıova'ya geldikten birkaç ay sonra yeni bir ey ke fetmi ti. İlk geldi i gün Maarif Müdürünün odasında tanıdı ı kuru, kılıksız softayı bazen mutasarrıfın arabasında, bazen fırka kâtib i mesulünün yanında, bazen belediye dairesinde görüyordu. Sonra, bütün medreselere, tekkelelere, e raf evlerine girip çıkıyordu. Onu her yerde aynı ehemmiyetle kar ılıyorlardı.

ahin Efendi, Hafız Eyüp denen bu unvansız ve kılıksız softanın nüfuzlu bir adam oldu unu Maarif Müdürünün odasındaki oturu va lakırdı söyleyi tarzından sezinlemi , fakat bu derecesini tasavvur edememi ti. Onun için el altından tahkikat yaptı. Ö rendi i ve gördü ü eyleri birbiriyle kar ıla tırdı ve u neticeye vardı ki bu adam, kasabanın gizli ruhudur; eski ve yeni hocalar arasındaki dam ıklı dövü ü o idare eder; eskilerdeki gizli ho nutsuzlu un hiçbir vakit iddetli bir harekete meydan verecek bir dereceye çıkmamakla beraber zaman zaman müphem, korkutucu bir u ltu haline gelmesi, co kun kâtib i mesule anla ılmaz bir kâbus a ırlı ı çökmesi, hükümet ve belediyenin bo ta dönen bir vapur çarkı gibi durmadan çalı ıp çabaladı ı halde bir türlü i görmemesi hep onun eliyledir. Büyük mezarlı ın bir kö esindeki kulübesinde henüz ölmemi bir evliya heybeti içinde münzevi ve vah i ya ayan ermi lerden Örfi Dedeye zaman zaman kasabayı deh et ve heyecan içinde titreten me hur rüyalarını bile o gösterir.

Bir gün, kasabanın en di li e rafından birinin o lu ile bir medreseli arasında hiç yoktan bir vaka çıkmı , delikanlı kamı ile softanın ba ina vurmu tu.

Talebe i ulûm bunu bir "sarı a hakaret cinayeti" addet

mi ve hükümet konaının karısında gürültülü bir nümayi yaparak failin "emsaline ibret i müessire" te kil edecek ekilde cezalandırılmasını istemi ti.

Mutasarrıf, softaların murahhasına örfi bir muamele yapamayacağı, fakat kanun gereince delikanlının mutlaka cezasını göreceğini söyledi. Bu cevap, medreselileri büsbütün azdırdı. Tekbirler alarak, ilâhiler okuyarak fırka merkezine gittiler. Müderris Zühtü Efendi, binanın balkonundan heybetli sesiyle müessir bir hutbe iradetti.

Nümayi çilerdeki heyecan, biraz yatırı gibi olmu tu... Fakat kâtib i mesulün söyledi i ikinci nutuk, yeniden her eyi berbat etti. Cabir Bey, Balkanlıların dinda larımıza yaptıkları mezalimi, erkeklerin kollarını, bacaklarını, burunlarını, aızlarını, kadınların memelerini nasıl kestiklerini, gebe kadınların karnım nasıl de tiklerini, saçı bitmedik sabi sübyanı nasıl i e geçirip ate te kızarttıklarını anlattıktan sonra "Bunlar hep ehi i slâm arasındaki nifak ve ikaktan ileri geldi. Talebe i ulûmdan olan efendi karde lerimize taarruz eden de bir dinda ımızdır. Onun da fesinin altında bir Müslüman kafası vardır. Müslümanlık de ildir sade sarıkta. Niçin kızmazsınız hocanın kafasına vurdu u için de, kızarsınız sarı ina vurdu u için?" diye ba ır mı tı.

Müderris Zühtü Efendi, Cabir Beyi iddetle kolundan çekti. O da yaptı ı falsoyu farketmemi de ildi. Fakat ne çare, ok yaydan çıkmı tı.

Kalabalığın içinde bir dalgalanma oldu. Birkaç co kun softa ba ırmak, mukabele etmek istedi. Fakat nümayi çilerin eleba darı onları susturdular.

Ta kınlıkla fırka mümessiline yapılacak fena bir muamele Sarıova'ya bir ikinci Otuz Bir Mart yıldırımını indirebilirdi. Meydanlı a korkunç bir sükût çöktü. Kanlı yüzü duvar gibi bembeyaz kesilen Cabir Bey, sönük bir sesle falsosunu tamire çalı yıyor, fakat devam ettikçe büsbütün yüzüne, gözüne bula tırıyor, "Gençlik, nur, din, dü man, hamiyet, satvet" diye anla ılmaz bir eyler söylüyordu.

Kâtib i mesul kulaklarına bir muharebe gürültüsünden

daha deh etli ve heybetli gelen bu sükût içinde balkonu ter kedince kalabalık sessiz sedasız yan sokaklara akıp da ıldı.

Fakat talebe i ulûmun azgınlı ı geçmiyor, sarı a edilen hakaret bir türlü hazmedilemiyordu. Medreselerde gürültülü müzakereler oluyor, softalar tabur halinde çar ılarda dolaıyor, meydan kahvelerinde toplamp feslilere meydan okuyordu.

Talebe i ulûmun hükümete ve fırkaya kar ı bir harekette bulunmaya cesaret edemeyecekleri muhakkaktı. Fakat ahali ile aralarında küçük bir vaka çıktı ı halde rüzgârlı havalarda çıkmı yangınlar gibi derhal büyüyece ine, kasabada bir arbede kopaca ına da üphe yoktu.

Sarıova, heyecan içindeydi. Müderrisler ve hocaların iler gelenleri bir türlü softaları yatı tıramıyorlardı.

Bu esnada, bir ak am, Hafız Eyüp Efendinin kasaba civarındaki Kadiri tekkesine misafir gitti i görüldü.

eyh Naki Efendi, Sarıova'nın en hatırı sayılır adamlarındandı. Tekkesinin etrafında geni toprakları vardı. Kızım iki sene evvel kasabanın jandarma kumandanı Ubeyt Bey ile evlendirmi ti.

Ubeyt Bey, Makedonya'da senelerce Sırp, Bulgar komiteleriyle u ra mı ha in bir jandarma zabitiydi. Kasabada i - siz kaldıkça av e lencesine gider gibi da larda e kiya aramaya çıkardı. Yine böyle bir i için bir haftadan beri civar kazalardan birinde bulunan Ubeyt Bey Hafız Eyüp'ün tekkeyi ziyaretinden yirmi dört saat sonra askeriyile beraber Sarıova'ya döndü, mezarlı ın alt ba ndaki meydanlıkta bir atı talimi, sonra sokaklarda ufak bir geçit resmi yaptı.

Birkaç saat sonra kasabadaki heyecan yatı ıyor, softalar kö elerine çekiliyorlardı. ahin Efendi, bu birkaç günlük buhranda Hafız Eyüp'ün parma ını açıkça görmü tü.

Hükümet, zaman zaman kuru bir lakırdıdan ibaret olan "Teceddüt" sözüne fazla inanıp softayı küçük görmeye ba ladıkça, kâtib i mesulün azameti arttıkça onları birkaç gün sıkıp terletmek vâcib oluyordu. Sonra, softalara bu zaruri nümayi i tadında bıraktırmak için de yine hükümet kuvvetin

den istifade ediliyordu. ahin Efendi, arkada ı Rasim'e bu Hafız Eyüp'ten bahsederken.

Korkulacak adam do rusu, diyordu. Müderris Zühtü Efendi hakkındaki ilk fikrimi de i tirdim. Bu adam, Hafız Eyüp'ün bir kuklasından ba ka bir ey de il.. Bugünkü politikaya kâtib i mesulün omuz ba ında Zühtü Efendiye ilk ta ı atan yine Hafız Eyüp oldu... Muayyen bir meslekle ortaya çıkan Zühtü Efendiyi vukuat yıkınca bu Hafız Eyüp, yine zemin ve zamana uygun bir ba ka göstermelik bulup ortaya çıkarır, kendi, daima gölgede ve mesuliyet haricinde kalır. Bu Zühtü Efendilerin birço unu ben stanbul'da da gördüm. Alık bir gösteri ve ikbal hırsından, bo bir gururdan ba ka eyleri yoktur. Hafız Eyüp gibiler onları icap ettikçe tulum balayıp i irir, böyle korkunç gemi arslanları ekline sokar. Sonra i leri bitince balon gibi söndürüp bir kö eye fırlatır.

• • •

ahin Efendi, yeni bina için hükümete, fırkaya, belediye reisine ve meclisine, yerli zenginlerden ba lıcalanna müracaat etmi ti. Onlar, evvela bu i i mühimsemek istememi lerd i. Hatta bazdan "Emir Dede" ba muallimini ilk önce pek fena kar ılamı lardı. Fakat ahin Efendi, büyük bir gayret ve kurnazlıkla te ebbüslerine devam etmi , kimine Allah tan, kimine ilimden, kimine millet ve hamiyetten bahsetmi ti.

Neticede hepsi ayrı ayrı bu hayırlı te ebbüse yardımda bulunmaya razı olmu tu. Hele Belediye Reisi Salim Pa a, rakiplerinden bir yerli zengin m ektep için epeyce bir para vermi olmasına tahammül edememi , binanın tekmil ta mını kendi üzerine almı tı.

Gariptir ki bu i te ahin Efendinin te ebbüsünü en güzel yüzle kar ılayan ve ona en kolay yardım vaad eden Hafız Eyüp oluyordu. Ba muallim, üphelendi, arkada ı Rasim'e:

uraya yazıyorum Rasim, dedi, bu herif, mutlaka bir mesele çıkaracak... Bizi hayli u ra tıracak... Hiç de ilse

memlekete yeni gelmi maksat ve emeli meçhul bir adamı böylece büyüyecek bir i i kendi te ebbüsüyle ba arıp nüfuz kazanmasını çekemez.

Pek az bir zaman sonra ahin Efendinin tahmini gibi büyüklü, küçüklü meseleler, güçlükler çıkmaya başladı. Bunların birincisi plan meselesi oldu. Belediye meclisi "Yeni mekteb" in hakkında bir türlü karar veremiyor, i uzadıkça uzuyordu.

ahin Efendinin be endi i planlara her taraftan itirazlar ya ıyordu:

Bunların hiçbirisi slâm ve Türk mimarisine muvafık de ildi. Öyle bir ekil bulunmalıydı ki yeni mektep binalarında arandan artlarla beraber eski Türk ve slâm mimarisinin vasıflarına da uygun olsun.

Bu plan meselesinin aydan aya uzayıp gidece ini, belki de zamanla asd te ebbüsü suya dü ürece ini gören ahin Efendi, oradan oraya ko uyor, fakat bir türlü kimseye dert anlatamıyordu.

Kasabada Necip isminde bir Belediye mühendisi vardı. Atak ve ta kın bir adam oldu u için "Deli" diye maruftu.

ahin Efendi onun bu "Deli" öhretini kısmen de yüksek ve açık fikirlerine, dürüst zevkine borçlu oldu unu çabucak anlamı tı.

Bir gece ahin Efendi ile Rasim uyuduktan sonra bu Deli Necip, mektebe geldi; zili duyuramadı ı için kapıyı kocaman bir kaya parçasıyla dövmeye başladı.

Uyku sersemli iyle neye u radı mı anlamayarak karyolasından fırlayan ahin Efendi, sokakta bir sesin:

Do an Bey, uyan hâb ı gafletten... Ben geldim, diye ba ırdı mı i itti.

(Deli Necip, ahin Efendiye Do an Bey derdi. Bir gün kahvede konu urlarken ahin Efendinin bazı fikirlerini be-enmi : "Sana ahin ismi yakı mıyor. Kim koydu sana bu yobaz adını. ahin derken hayalim bozuluyor, seni icap etti i kadar ehemmiyetle dinleyemiyorum. sminin mutlaka bir ku ismi olmasında ısrar edersen seni Do an diye ça ıra

yım" demi ti.)

ahin Efendi, lambayı yaktı, tüylü pazenden gecelik entarisinin üstüne pardesüsünü atarak a a 1 indi.

Deli Necip, kolundaki çantasıyla mektebe girdi, ko a ko a merdivenleri çıktı. Arkasından yeti mekte güçlük çeken ahin Efendiye "T 1 1 arkada bırakmasana yahu... Karanlıkta yuvarlamp, kafamı, gözümü de parçalatacaksın yahu?" diye ba ırıyordu. Rasim de yata ında uyanmı tı.

Deli Necip, çantasını açıp ortaya bir resim atarak:

Müjdem i isterim, dedi, herkesi memnun edecek, derhal kabul edüecek bir plan...

ahin Efendi, lambayı yakla tırdı, plandaki boyalı resme bir göz attı, hayretle:

Aman azizim, bu alelâcayıp bir ey, dedi.

Deli Necip, onun kolunu sıkarak gülmeye ba ladı:

Uyuma Do an Bey... Onların kadim mimarisini meze ve telfik ettik, bir aheser vücuda getirdik... Buldun da bunuyorsun. Göreceksin ki ittifakla kabul edilecek... u kubbelere, kemerlere, pencerelere bak... Buna can mı dayanır? Hey canım, hey!..

ahin Efendi, mühendisi sarho sandı. Sudan bir aka ile cevap vermek istedi. Fakat öteki birdenbire ciddile mi - ti:

Do an Bey, bu geçen gün seninle be endi imiz plan dır.

!!!

Yalnız o planı namusumuzla kabul ettiremedi imiz için hile ve fesat tarikına sapaca ız... Heriflere bir oyun oynayaca ız. Gösteri i itibarıyla bu resmi ceffelkalem kabul ederler ya yüzde yüz... Olsa olsa mühendis Kerim, itiraz eder. Ona da dalaverayı anlatırım. "Ulan, bu kadar yıllık arkada ız. Bu halı yersen vallahi ya cımn evine zamparalı a gitti in gecelerden birinde pe ine takılır, baskın tertip eder, seni softalara recmettiririm" diye tehdit ederim.

ahin Efendi, hâlâ mühendisin maksadını anlamıyor, bunu deli men akalarından biri sanarak gülüyordu.

Necip, bir eliyle lambayı kaldırdı, öbür elindeki kur un kalçmiyle plan üzerinde izahat vermeye ba ladı:

Plan, be endi imiz plandır. Fakat bak, ne hile yaptım. Resimdeki gibi pencereleriyle tam istedikleri ey... Ölçüleri öyle tuttum ki yapı meydana çıkınca bu iki kat resimde gösterdi imden daha basık, adeta barınılmaz iki kat olacak. "Ne yapalım, hesapta bir yanlışlık oldu. Yıkacak de iliz ya, bunu bir kat yaparız!" diyece im. ki katı bir ettirdi imiz gibi zemini yükseltece iz, bu resimde gösterdi im kapıyı bodrum kapısı bırakıp uraya peronlu bir cümle kapısı açaca ız... ki katın alçak çilehane pencerelerini de birle tirip büyüttü ümüz gibi çıkacak bize tavanları istedi imiz ebatta, güne i, havası bol, tertemiz bir yeni mektep. Resimde gösterdi im kubbeyi de yapılan duvarların çekemeyece i sonradan fennen sabit olacak... Onun için alelade bir dam yapacağız... Sonra, resimdeki u kemer de balkondur. Ne yapalım resmi yaparken yanlış çizimi iz... Kul kusur etmez olur mu?.. Di er teferruat da ona göre. Ah, Do an Bey, planımızı u resmin aldatici ekli, boyası altında saklayıncaya kadar akla kararı seçtim... Hileyi sonradan çakacaklar ama i i - ten geçer. A alarım kendilerine madik oynadı mı itiraftan çekinirler sanırım... Hesapların azameti de vardır... Öyle olmasa ne olacak? Allahın ipsiz serserisinden tazminat alacak de iller ya... Kasabadan defederler, onlar da kurtulur, biz de... Ah, Do an Bey, nereden dü tün bu yobaz heriflerin arasına?. Ortalık a armadan hep plan üzerinde konu tular, sonra ahin Efendi, kendi büyük planını yava yava bu arkada a da açmaya ba ladı.

Necip, onu dinledikçe ciddile iyor, her gün herkese karı bin türlü delilik ve zevzeklik eden genç mühendis a ır ve biraz mahzun bir adam oluyordu. Saatler geçti, gece bitti. Onların dertle mesi hâlâ bitmemi ti.

ahin Efendi, onu sokak kapısına indirdi i zaman ortak a armaya ba lamı tı.

Birkaç saat evvel zincirden bo anmı bir deli gibi bu mektebe giren Necip, sakin ve tatlı bir gülümseme ile:

Sizi uykusuz bıraktım, rahatsız oldunuz, dedi.

ahin Efendi, aynı gülümseme ile mukabele etti, genç adamın elini elleri içinde sıkarak:

Bu gece kaybettik. Fakat bir müttefik kazandık, zararımız kârımıza nispetle hiç hükmündedir, dedi...

Yukan çıktı ı zaman artık yatmak istemedi ve sabah çayını pi irmek için gaz oca ını yaktı. çindeki sevinç ona haki-katen yorgunlu unu duyurmuyordu.

Tahmininin biri daha do ru çıkm tı. Eserini meydana getirmek için muhtaç oldu u müspet fikirli ve temiz emelli müttefikleri fen adamları arasında daha kolay bulabilecekti.

VII

Belediye Meclisi bir hafta sonra Necip'in projesini kabul ediyordu.

Fakat in aat ba layaca ı zaman birincisinden çok daha zorlu bir mesele çıktı. Evkafın Maarife verdi i arsının bir kö esinde eski bir medrese vardı. Bu medrese, çok haraptı. Barımlacak halde de ildi. Rutubet, güne sizlik ve pislik sebebiyle içindeki softalar hastalıktan kırılıyordu. Bundan ba - ka bu bina, yeni açılmaya ba layan hükümet caddesinin ortasına kadar ilerliyordu. Bu iki sebepten medresenin yıkılması na ve talebenin ba ka yerlere da ıtılmasına be , altı ay evvel karar verilmi ti. Fakat bir sabah yıkıcılar omuzlarında kazma küreleriyle medresenin önünde görününce içeride bir isyandır kopuverdi. Softalar mektep, yol gibi bahanelerle böyle mübarek bir tarihi binanın yıkılmasına razı olamayacaklarını, hükümetin isterse binayı ba larına yıkabilece ini, yerlerinden kıpırdamamaya, enkaz altında gömülüp gitmeye ahdettiklerini söylüyorlar, korkunç seslerle ezanlar okuyorlar, tekbir alıyorlardı.

Vakayı duyan: i ini, gücünü bırakıp ko uyordu. Medresenin önü yarım saat içinde mah er yerine dönmü tü. Softalar, yine azgın ve co kun, tabur tabur dola ıyorlar, ihtiyar ka

dınlar, çocuklar heybetten a la ıyorlardı. Ortada nereden çıktı ı belli olmayan bir ayia dola maya ba ladı. Güya medresede himmeti hazır, nazır olsun, evliyadan büyük bir zat yatıyormu ... Softalar bir zamandan beri sabahlara kadar derinden derine tekbir ve ilahi sesleri i itiyorlar, karanlık ta - lıklarda ye il nurların parlayıp söndü ünü görüyorlarmı ... Veliyullah bir haftadan beri her gece Örfi babanın rüyasına giriyor, "kemiklerimi nâpâk ayaklara çi netmeyin. Kasabayı ba ınıza yıkar, yuvalarını tarumar ederim" diye bar bar ba ı rıyormu ... Hem himmeti hazır, nasıl olsun sade Örfi dedeye de il, daha ba ka kimselere de görünüyormu .

Bir gece evvel yine bir ziyafette bulunan Belediye Reisi Salim Pa a, mide dolgunlu uyla gördü ü karı ık sıkıntılı rüyayı dü ünüyor, bu arada bir de uzun sakallı, ye il sarıklı bir hayalet farkederek gibi oldu unu hatırlayarak ürküyordu.

Mutasarrıf Müfit Bey, araba ile medreseye geldi; softalara uzun boylu nasihatler etti. Gittikleri medreselerde fevkalâde rahat edebileceklerine dair teminat verdi. Fakat onlar bir türlü lakırdı anlamıyorlar: "Hükümete kar ı boynumuz kddan ince... Medreseyi yıktırın... Biz buradan çıkmayız. Enkaz altında parçalanıp ehit olmak, huzur ı ilâhiye alınımızın kaniyla çıkmak isteriz" diye direniyorlardı.

Mutasarrıfı fırka kâtibi mesulü takip etti. Cabir Bey, yine kürk yakalı avcı elbisesini giyinmi , çizmelerini çekmi , eline kamçısını almı tı. Biraz evvel jandarma kumandanından kendisine refakat etmesini rica etmi ti. Fakat Ubeyt Bey: "Beni mazur görünüz... Maneviyatımın kuvvetli oldu u malûmunuzdur... cap ederse bir ba ıma bir tabura meydan okumakta tereddüt etmem. Ancak evliya kuvvetinden korkarım... Bahusus hükümete isyan da mevzubahis de il... Adamca ızlar, medresenin yıkılmasına mümanaat etmiyorlar... "Enkazı ba ıımıza indirin... Biz ehid olmak isteriz" dernek bir suç mudur? diye reddetmi ti.

Fakat bu defa Cabir Beyin kafası iyiden iyiye kızmı tı." Kamçısını sallayarak medreseye ilerledi, kapı önünde durarak hem içerideki talebeye, hem de dı arıdaki softalara gü

sesiyle iddetli bir nutuk verdi:

Balkanların, Müslümanların burunlarını, kulaklarını, bacaklarını nasıl kestiklerini, saçları bitmedik sabi sübyanları ana rahminden kılıçla çıkarıp i e dizdiklerini bilmiyorlar mıydı? Bu eski kafa ne vakte kadar devam edecekti? Vaktiyle Yeniçerileri topa tutan hükümet, bugünde de icap edefse bu binayı topla yıkmaya kadirdir. Cabir Bey, softalara kar ı iddetli bir harekette bulunmak için kuduruyor, kamçısını havada akırdatarak meydan okuyordu. Ah, bir taneci i cevap vermeye, meydan okumaya cesaret etseydi. Fakat bütün ba lar kurnaz bir hu u ve hürmetle e iliyor, en ön saflarda ihtiyar kadınlarla, ihtiyar hocaların a ladı ı görülüyordu.

Cabir Bey, tekrar hükümete gitti, mutasarrıf Müfit Beyle uzun uzun görü tü. Mutasarrıf, jandarmanın kumandanını ça ırdı, lakayt bir tavır ile kö ede gazete okumaya ba layan Cabir Beyin önünde Ubeyt Beye yalvarmaya benzer bir emir verdi. Jandarmanın kumandanı:

Hükümet ve fırkaya merbutiyetim malûm ı devletleridir. Kasabanın üstüne kartal gibi kanat germi im... Memleket asayı i için nasıl canla ba la çalı tı imdan üphe buyurmazsınız... Ancak, demin beyefendiye arz ettim... Bu, bir maneviyat meselesidir. Emir buyurursanız bir miktar jandarmanın gönderirim. Bu mazuratıma ra men bizzat mahall i vakaya gitmemi de ısrarla emrederseniz lütfen istifamı kabul buyurursunuz!

Müfit Bey, iki arada kalmı , fena halde ezilip sıkılmaya ba lamı tı. Bir yandan imdat gelmesine imkân yoktu. Belediye reisi hastalılı mı söyleyerek arabasına binip savu mu tu. Müderris Zühtü Efendi ise hiç görünürlerde yoktu. Mutasarrıf, odasında ellerini o u turarak dola ıyor, arasına "Ne yapsak acaba?" demek ister gibi Cabir Beyin yüzüne bakıyordu. Kâtib i mesulün çehresi kapalı, gözleri sönüktü. Biraz evvel okur gibi yaptı ı eski gazeteyi parmakları arasında yava yava yırtıyor, acayip ekiler çıkarıyordu.

Mutasarrıf, gözleriyle sordu u suali bir kere de a zıyla tekrar edince Cabir Bey hafif bir istihfaf ile omuz silkti:

Biraderim, sizsiniz burada hükümet i me rutamızın mümessili. Dört yobaz ile ba a çıkamazsanız olur mu? Hükümü kuvvet elinizdedir. Verilen karar ne ise icra etmeniz lazımdır..

Müfit Beyin dudakları kuruyor, dizleri kesiliyordu... Sa nova mutasarrıflı ı bulunmaz bir memuriyetti.

Ba taki kuvvetler birbirleriyle anla tıkça i ler gayet tıklarında gidiyor, hocaların hastalara nefes etmesi kabilinden onun da birkaç kâ it imza edivermesi devlet arabasını yürütmeye kâfi geliyordu.

Fakat, onlar arasında anla mazlık çıkınca i de i yordu. O vakit, her biri mutasarrıfı kendi tarafına çekmek, günde on iki saat uyku ile mütemadiyen kazandı ı kilolardan birkaçını kaybettiriyordu.

Etrafındakilerin herhangi bir meselede anla tıklarımı görünce onun dü ünüp üzülmesine, tatlı canını sıkıntıya sokmasına hacet kalmazdı. Madem ki bunun böyle olmasında herkes ittifak ediyordu, u halde bu, mutlaka böyleydi. Fakat reyler da ılmaya, ahıslar birbirleriyle çarpı maya ba lardı mı mutasarrıf için de lüzumsuz bir karar vermek mecburiyeti...

Bu, pek nadiren ihtiyaç gösteren bir âleti muhafazasından çıkarmak, kurup i letmek nevinden bir zahmetti.

Sonra, böyle ihtilaflarda çok kere haklı buldu u tarafla de il, kuvvetli gördü ü tarafla yürümek icap ederdi. Bu mecburiyet kar ısında onun memur vicdam ve insanlık gururu uzaktan uza a ses vermeye adamca ızı beyhude bir ıstırap ile i nelemeye ba lardı.

Onun için memlekette kimse ittifak ve itilâf kıymetini mutasarrıf Müfit Bey kadar takdir edemezdi. Kasabamn nüfuzlu ahsiyetleri resmi, yahut hususi bir mecliste aralarında biraz sertçe konu maya ba ladıkları gibi Müfit Bey, telâ lardı, dargınlıkları barı tırmak için çırpınır dururdu.

Bu sebepten mutasarrıfa fâdd, kâmil, temiz ahlâklı, me lekhaslet derlerdi.

Mutasarrıf; kâtib i mesulden yüz bulamayınca polis mü

dürü ihtiyar Hacı Ra it Efendiye bir polis müfrezesiyle kendisini takip etmesini emretti ve tekrar arabasına binerek vaka mahalline geldi.

Medresenin önü yine eskisi gibi kalabalık oldu u halde heyecan, epeyce yatı m tı. Yorgunluktan yerlere, duvar diplerine, kapı e iklerine çömelen ahalinin arasında sucular, erbetçüer, yemi çiler geziniyordu.

Meydana bakan evlerin pencereleri kasabanın dört bir tarafından ko up gelmi kadın misafirlerle donanmı tı. Kadının seyircüer kar ısında büsbütün evke gelen softalar kola sokakta dola ıyor, bazı evlerin önünde durup göz ucu ile pencerelere bakarak ba ıra ba ıra münaka a ediyorlardı.

Mutasarrıfın arabasını görünce sokakta bir kıyamettir koptu: kinci perde açılıyordu.

Yemi çiler alı veri e fasıla vererek tablalarını ne olur, ne olmaz siper kö elere çekiyorlar, analar sokakta ayak altında çi nenmesinden korktukları çocuklarını haykı ra haykıra pencerelerden ça ırıyorlardı.

Heybetli mutasarrıfın elleri, ayakları karıncalanıyor, senelerden beri mesane iltihabı çeken ihtiyar polis müdürü, mutasarrıfın emrini alır almaz hemen tulumba ba ına ko up tazeledi i abdestini kaçırmamak için elleriyle kasıklarını sı kıyordu. Bir Veliyullah türbesine kazma vurmak isteyenlerle beraber hareket etmek Hacı Ra it Efendi gibi bütün ömrünü taat ve ibadetle geçirmi müttakî, musallî bir adama dü er miydi?

Dü emezdi amma ne yapsın ki emir kuluydu. Onu sokaka atarlarsa evdeki çoluk çocu unun haline köpekler gülerdi. O da Ubeyt Bey gibi Kadiri eyhinin damadı olsaydı yapaca mı bilirdi ya. İhtiyar adam, mutasarrıfın yanında mütemadiyen mırıl mırıl evrad okuyor, Veliyullahın mübarek kemiklerini çi netmemek için erbet i ahadeti içmeye aht ve peyman eden medreseülere kar ı hakikaten silah çekmek mukadderse bu anda ruhunu kabzetmesini Allahtan niyaz ediyordu. Müfit Bey, bu medresede kaldı, sonra kapının

önündeki kalabalığı yarararak arabaya doğru gelmeye başladı.

Adamca ızın çehresi fena halde bozulmuştu. Polis Müdürü, a zını açmadan mutasarrıf, neticeyi anıyordu. Sakin ve çekingen tabiatına rağmen Müfit Bey de artık kızmıştı. Ne olursa olsun bu rezalete bir nihayet vermek lazımdı. Kazma, küreleriyle yıkıcılara derhal işe başlamalarını, polise de medreseyi kordon altına almasını ve ameleleri i ten rnen'e cür'et edecek kimselerin tevkif edilmesini emretti.

Softalar, bu emri haber alır almaz medreselerin kapılarını kapatmış, bir mezardan gelir gibi korkunç seslerle içeride tekbir almaya başlamışlardı. Sokakta gürültü kesilmişti.

Yalnız, kalabalığın içinde hafif bir dalgalanma hissedilir, hiçkırık a, daha benzer sesler duyuluyordu.

Yıkıcıların en önünde iri boylu, ye il mintanlı bir sakallı vardı. Bu adam, her nedense işe başlamak, ilk kazmayı vuran kendisi olmak için telâf ediyordu. Kollar bir süratle medresenin pencerelerinden birisine doğru ilerledi, kazmasını kaldırdı. Fakat indirecek vakit dik bir sesle "Aman Allah..." diye bağırdı ve düştü bayıldı. Yıkıcılar kazmalarını, kürelerini fırlatıyorlar, bağırarak, tövbe istiyorlar ederek etrafa kaçıyorlardı.

Yerde baygın yatan, arasıra "Aman Allah" diye bağıran sakallı amelenin yanına kimse yaklaşmıyordu. Mutasarrıf, bu adamın bir eczaneye gönderilmesini emretti ve artık yapılacak bir iş kalmadığı için geri döndü.

Bir dakika sonra meydanlığı dolduran ahali pencerelerdeki kadınlar, gözleri dehşetten büyümüş, tüyleri diken diken olmuş, vakayı birbirlerine anlatıyorlardı. Belki, on kuru hatırı için bir Veliyullah türbesini yıkmayı göze alan bu adam, tam kazmasını indirecek vakit karışığında nuranî yüzü, ye il sarıklı Pir iş fâniyi görmüş, bir elinde ye il bayrak, bir elinde bir kocaman asâ tutan bu ihtiyar; ameleye beddua etmiş ve sopasını başına indirerek baydımış.

Amele, daha ayılmamıştı. Kendisini kaldırıp götürmeye çalışırken polisleri vücudunun olanca ağırlığıyla abanıyor, gözleri kapalı, saç sakal birbirine karışmış, boğuk ve korkunç

sesler çıkarıyordu.

ahin Efendi, vakayı Belediye Reisinin yeni mektep için gönderdi i bir ta yı mın üstünden seyrediyordu. Ya-
nında Deli Necip ile Rasim vardı. Bir softa iki köylüye tafsi-
lât veriyor, onlar gözlerini açarak, arasına hayretle ba larını
sallayarak dinliyorlardı.

ahin Efendi dayanamadı:

Birader Efendi... Pîr i fâninin sopasıyla bayılan ame-
le daha ayılamadı. Acaba bu malûmatı ne vakit verdi? diye
sordu.

Softa, ona yalnız aksi aksi bakmakla iktifa etti, sonra ar-
kasını dönüp uzakla tı.

Deli Necip Nasıl, softa oyununu be endin mi Do an
Bey? Avrupalı artistler komedyanın böylesini tertip edip oy-
nayabilirler mi? Eminim ki bu komedyanın muharrir ve mü
rettibi Eyüp Efendidir.

ahin Efendi, her zaman her eyi ho gören nikbin mi-
zacına ra men, dalgın ve meyus, sükût ediyordu. Arkada mı
sadece ba mı sallamak suretiyle tasdik etti.

Rasim, derin derin içini çekiyor:

Bunlarla ba a çıkmaya imkân yok. Korkum u ki
memleket daha birkaç yüz sene bu yobazların elinden kurtu-
lamayacak, diye mırıldanıyordu.

ahin Efendi, arkada mı bu kadar ümitsiz görünce can-
landı:

Akideni bozma Rasim dedi, uraya kuraca ımız mek-
tepte sade u benim biraz evvel sordu um suali, "Baygın
adamdan bu kadar tafsilât ne vakit, nasıl alındı, nasıl yayıl-
dı?" sualini soracak kadar mülâhazalı bir nesil yeti tirsek yi-
ne kârdayız.

Artık görülecek ey kalmadı ı için çar ı caddesine do -
ru akmaya ba layan kalabalı a onlar da karı tılar.

Mühendis Necip, etraftan i itilmek tehlikesine ra men
yüksek sesle deli deli gülüp söylüyordu:

Vallahi billahi Avrupa'ya gitsek komedyanın bundan
e lenceli ini seyredemezdik. Heriflerdeki kurnazlı a bak.

Ortada zorbalık, serke lik, kavga, dövü yok... Evvela hükümete suzi li bir niyaz... plemiyor musun? Pekâlâ gel yık... Elini kolunu tutan yok ya. çeriden topla, mitralyözle de müdafaa etmiyoruz... Ancak içeride bir dede var ki bir elinde ye il bayra ı, öbür elinde sopası, duvarın arkasında bekliyor. Medreseye kazma kaldırdın mı? Sopa "Tak" diye kafana iniyor... Bu komedyadan sonra milyon versen memlekette bu i için tek amele bulabilir misin? Bir zaman sonra dede, sade medreseyi de il, bütün soka ı bekleyecek. Bir de hocaları be enmeyiz... Herifler, bir tabur bekçinin göremeyece i vazifeyi üç, be , mum, birkaç bez parçasına mukabil koca bir dede...ye gördürüyorlar. Ben, zaten onların neticeyi bu kadar sükûn ile beklemelerinden korkmu tum... Demek ki sakallı ameleyi ya birkaç para ile, ya ba ka bir eyle kandırdılar... O da bu bayılma oyununu oynadı. Dikkat ettiniz mi, polisler onu kucaklarında götürürlerken bir aralık birinin aya ı kaydı. Ayının kafası bu sefer dedenin sopası altında de il, kaldırımın ta nda patlayacaktı. Baygın oyunu oynayıp dururken zıp diye ayak üstü kaldırıma bir atladı ki...

ahin Efendi, yeni mektepten ümidini kesmeye ba lıyordu:

Artık bu medreseyi yıkmaya imkân kalmadı. Yeni mektep ümidine imdilik veda etmeli. De il mi ki bu medresenin artık henüz ismi bilinmeyen meçhul bir Veli gibi bir muhafızı var... Kimse artık ona ili emeyecek. Yarın, öbür gün ona bir isim takılır, belki küçük bir türbe yapılır. Bir ye il kandil asılır.

Deli Necip'in aklına bir ey gelmi ti. Soka ın ortasında kahkahadan kırılıyor, iki kat olarak kasıklarını tutuyordu:

Vah zavallı Do an Beyci im... Sen, memleketindeki ye il kandilleri söndürecek im diye böbürlenirken senin mektebine, senin burnunun ucuna bir yeni ye il kandil ilave edecekler ha... Aman talih...

Sonra, ahin Efendinin ü üyen bir adam vaziyetinde dalmaya, kamburla maya ba layan sırtına bir yumruk atarak

ilave etti:

Sıklıma Do an Bey, dedi, softaların oyununa biz de bir oyunla mukabele edece iz... On be güne kalmadan sana arsanı tertemiz teslim edece im. imdi bir ey sorma. Hele bir kere planımı tertip edeyim.

Dede hikâyesi geceleri mezarlık civarından geçen yalnız yolcuların kar ısında evvela minimini bir cüce ekinde çıkan, sonra büyüye büyüye servilerin boyunu a an gulyabani ler gibi inanılmaz bir süratle büyüyor, korkunç bir masal haline giriyordu.

Hamal kıklı bir adam iki genç kur'a neferine anlatıyordu:

Geçenlerde bir gece sırtımda bir sandıkla medresenin önünden geçiyordum. Çok karanlıktı. Bastı ım yeri gö remiyordum. Birdenbire aya ım bir ta a çarptı. Yüüstü yuvarlanıyordum. Sırtımdaki sandı ın altında yamyassı olacaktım. Birdenbire beyaz sakallı bir adam, beni kolları arasına aldı. Yalanım varsa güne e kör bakayım.

Neferlerle hamal uzakla tıktan sonra Deli Necip gülme ye ba ladı. Kalabalı ı göstererek:

Ne koyun gibi ahali, Yarabbim! Bugünkü mesele hakikatte Hafız Eyüp Efendi ile senin aranda geçmi bir çarpı madır. Onlar, pır a kına size yardıakçılık ettiler. Toplandılar, ba ırdılar. Hatta icap etse yine pîr a kına birbirlerini bo azlyabilirlerdi. Feci u ki, daima böyle oldu. Öldük; fakat neye öldü ümüzü bir türlü anlayamadık...

Gayret Do an Bey... Ümidimiz ancak senin yeni mektebe kaldı.

VIII

Hükümet caddesi mahut medresenin önüne gelip dayanmı tı.

Binanın muhafazasını sopalı evliyelerine terkeden softaların artık kimseden pervaları yoktu. Meydan açıklarında

bayılıp "Aman Allah" diye danalar gibi bö ürmeye razı olanlar kazmalarını alıp te rif edebilirlerdi. Mollalar, fitilli mintanlarının gö üsleri kabarmı , elleri alvarının cebinde medreseye girip çıkıyorlar, gönül ferahıyla yolun yapılmasını seyrediyorlardı. Belediye meclisi efkâr ı umumiyenin bu heyecanı kar ısında medreseyi yıkmaktan vazgeçmeye karar vermişti. Caddenin o kısmı biraz daralivermekle kıyamet kopmazdı ya.

Vakadan bir hafta sonra bir gün belediye mühendisi Deli Necip, yolların tesviyesine bizzat nezaret etmeye gelmişti. Hezarfen ve içi titiz bir adamdı. Elinden dülgercilik, duvarcılık, sıvacılık, nakka lık... Her ey gelirdi. Amelenin istedi i gibi çalı madı mı görürse derhal damlara iskelelere tırmanır, ellerinden âletlerini alarak ate gibi çalı maya, onlara bilmediklerini ö retmeye ba ları.

O gün, arkasına bir amele gömle i giyerek belediyenin yeni silindirine binmi , yolun tesviyesine u ra ıyordu.

Tam ö le ezanı okunurken bir kaza oldu. Belediye mühendisi yanlı bir manevra neticesinde silindiri bütün dehteli a ırlı ıyla medresenin payandalarla ayakta duran çürük duvarına bindirmişti. Bina, korkunç bir gürültü üe sarsıldı. Duvarın bir tarafı çöktü, camlar patladı, parçalanan damdan kiremitler dökülmeye ba ladı. Bereket versin ki talebenin büyük bir kısmı ö le namazını eda için camiye gitmişlerdi çerde bulunan üç be softa korkunç seslerle "Allah Allah" diye ba ırıyorlar, binayı saran kesif toz, toprak bulutu içinde cüppelerinin etekleri yaralı kanatlar gibi çırpınarak, kaçı ıyorlardı... Gürültüyü duyanlar yine etraftan ko up geldiler. Bu arada yanında be , altı genç polis neferiyle bir komiser peyda oldu.

Müsademe esnasında çenesini bir demir parçasına çarpıp yaralayan Deli Necip, kanlı mendilini komisere sallıyarak ba ırdı:

Tehlike var. Bina yıkılmak üzeredir... Ahalıyi yakla - tırmayınız.

Poksler, kasaturalarını çekerek derhal bir kordon yaptı

lar. Telâ ile camiden ko up gelen birkaç softa "Aman e yarlarımız... kitaplarımız..." diye bu kordonu yarmak istiyorlardı. Fakat polisler onları gö üslerinden iterek geri püskürttüler. Belediye mühendisi alencele bir rapor yazdı. Bir kaza neticesinde bina esaslı surette sarsümü , kısmen yıkılm tı. Hali üzere bırakılırsa büsbütün yıkılmak tehlikesi vardı. Bu yüzden mazallah nüfusça da zayıat olabilirdi. Binaenaleyh derhal yıktırmak lazımdı. Bu rapor üzerine hemen i e ba ladı. Ak am olmadan medresenin camları, kapdarı indirilmi bulunuyordu.

ahin Efendi, o gece Deli Necip'e mektepte bir helva ziyafeti verdi.

Belediye mühendisi, a zının kolaylıkla açılıp kapanmasına mâni olan yarasına ra men hem kepece büyüklü ünde bir tahta ka ıkla helvayı atı tırıyordu, hem mütemadiyen gülüp söylüyordu:

Sopalı dede bu gece açıkta kaldı... Ya mur ya arsa vay haline biçarenin... Ben, toz toprak arasında fark edemedim amma sakın benim çeneme de vuran o olmasın?.. Her ne ise ucuz kurtulduk... Nasıl benim politikamı be endin mi Do an Bey! Yahu, aferin bize. Üç ki i bu meselede bütün kasabaya kafa tuttuk... Hele Eyüp Hoca tiyle bir ba tan kara etti ki... Ya ayalım biz yahu...

ahin Efendi "Kâzım Efendinin hizmetini de inkâr etmeyelim. Bu i te çok yardımı dokundu," dedi.

Deli Necip, gülüseyerek onu tasdik etti:

Bu adamı bir yarım müttetik addedebiliriz... Bizimle anla acak bir seviyede de il... Her hususta ona açılmayız ama arasına i imize yarar.

Komiser Kâzım Efendi, ahin Efendinin talebelerinden birinin babasıydı. Namık ismindeki bu çocuk, ate gibi bir eydi. Uyanık bir zekâsı vardı. Her eyi anlatmak ister, içindeki ya amak zevki taze bir kaynak gibi sebepsiz sevinçler, kahkahalar, yaramazlıklarla durmadan akıp ta ardı.

Eski hoca dayakla, tehditle, korku ile çocuktaki zekâ ve merakı söndüremedi i, miskin itaate, alık ezbercili e alı tı

ramadı ı için mütemadiyen ikâyet etmi ti.

Kâzım Efendi, ancak okuyup yazacak kadar tahsil görmü bir halk adamıydı. Eski muallimin "Bu çocuk adam olmaz" diye verdi i hükme inanmı , o luna uzun zaman âdetâ zulmetmi ti.

ahin Efendi, Sarıova'da i e ba ladıktan sonra bu komiser, bir gün çocu unu a lata a lata mektebe getirmi : "Bu çapkın, hastalık bahanesiyle mektepten kaçıyor, evde haylazlık ediyor. Benden sana izin hoca efendi... Döv, kemiklerini kır, ya ölsün, ya adam olsun!" demi ti. Çocu un yüzü kıpkırmızı, gözleri çakmak çakmaktı. Hele sesinin kısıklı ı ahin Efendinin dikkatini celbetmi ti. Çocu un nabzını tutarak:

Efendi birader... Bu çocuk, hakikaten hasta, demi ti.

Komiser çehresini çatarak:

Hastalık falan de il. Çaplana kötü i attım da ondan, diye inat ediyordu.

ahin Efendi, bu komiseri evvela ha in, hissiz ve anlayı -sız bir adam zannetmi ti. Fakat biraz biraz konu unca fikrini de i tirmeye ba ladı. Hele onun: "Hasta da olsa tahsilden kalmasına razı olamam. Ben kadın de ilim. Evladım sa olsun da cahil olsun, fena olsun, diyemem" demesi ona garip geldi.

Cer hocalı ı zamanından kalma, açık ve kandına lisanıyla komisere anlattı ki hasta bir çocuk, birkaç gün evde istirahat etmekle hiçbir ey kaybetmez, bir hastanın bir sene de göremeyece i bir i i sıhhati yerinde bir insan bir haftada görür.

Komiser Kâzım Efendi o gün ahin Efendiye ma lûp olmadı. Fakat yeni hocanın sözleri onda anla ılmaz bir muhabbet ve emniyet uyandırdı; iyi bir tesirle mektepten çıktı. Sonradan daha iyi anla maya fırsat buldular. Komiser sık sık mektebe u ruyordu. ahin Efendi ona çocu unu iyi tamyamadı ım, onunla iftihar etmesi lazım geldi ini anlatıyordu.

Çocu un kendi elinde az zaman içinde nasd ilerlemeye ba ladı ını misallerle izah etti. Adamca ız, bir zamanlar es

ki hocaya kanarak çocu una etti i zulüm için âdeta utanmaya, vicdan azabı duymaya ba ladı.

ahin Efendi, Sarıova'daki vazifesinin hududunu zaten geni tutmaya karar vermi ti. Onun fikrince iptidai hocası sade çocuklarla de il, onların babaları, anaları olan daha büyük çocuklarla da u ra malıydı. Az bir zaman içinde bu Kâzım Efendinin temiz ve zeki bir adam oldu unu anlamı tı. Kusura yalnız ulema denilen adamlara fazla inanmasından, onların her söylediklerini hakikat diye kabul etmi olmasından ibaretti. Fakat, bunun zekâ ve ahlâkında pek esash tahrifat yapmamı tı. Nitekim makbul ve dürüst bir insan a zından i itti i birkaç do ru söz, ba ındaki hafif duman tabakasını çabucak da ıtıvermi ti.

Gün geçtikçe, mevzuları yenile iyordu: çocu un terbiyesinden ba ka reylerden, memleket ve millet meselelerinden de bahse ba lıyorlardı.

ahin Efendi, hocalar hakkında bazı dü üncelerini ve görüşlerini söyledikçe komiser, âdeta ne eleniyor, ellerini birbirine vurarak bir mektep çocu u safli ıyla:

Birader, billahi ben de bunları seziyordum amma senin gibi derleyip toparlayamıyordum, açık açık söyleyemiyordum, diyordu.

Bu Komiser Kâzım Efendi, ahin Efendinin bazı kanaatlerini daha ziyade kuvvetlendirmi , ümitlerini arttırmı tı. Kendi kendine diyordu ki:

Yüre imizin acısı bizi bazen haksız, ve bedbin yapıyor, softalı m milleti ba tan ba a çürüttü ünü, söylüyoruz. Fakat hastalık, sandı ımız kadar derin ve geni de il... Softalar okur yazar takımını ve kendi ordularına aldıkları bir kısım çocuklarımızı berbat ettiler Fakat i i, gücü, çolu u, çocu u, hâsılı, kendi dünya galesiyle me gul asıl halk üzerinde derin tesirleri olmadı... "Asırların yaptı ı bir zihniyeti yıkmak ve yenisini yapmak için yine asırlar lazım" diyenlere pek hak vermemeli. Milletın asıl büyük bir kısmı bu Komiser Kâzım Efendiye benziyor. Onları yataklarında sayıklatıp terleten kâbuslarından uyandırmak için mü fik bir elle hafif

çe silkeleyip sarsmak kâfidir. Güm ı ı dünya ı ı gözbebeklerine de di i gibi gönülleri, beyinleri de çabucak aydınlatıyor... Bu memleketin halkı hiçbir zaman görünüşe aklanarak zannetti imiz gibi tam mutaassıp, tam hurafe ve İsrailiyat hastası olmadı. Softanın pençesinden kendini hiçbir zaman kurtaramamakla beraber softaya karşı daima emmiyetsizlik ve nefret gösterdi... Güya türbe kandilleri sönerse gönüller asırlarca karanlık kalır... Teslim ederim, türbe kandilleri sönerse karanlık basar. Fakat zannettikleri gibi asırlarca değil. O gecenin.sabahına kadar... Sabah güneşle beraber gözler, gönüller yeniden aydınlanır... Eski vehimler, korkular, hastalık gecelerinin rüyaları gibi bir bulanık hatıradan ibaret kalır... İte hayatında softalarla pek az alı veri i olmu bir halk ve toprak adamı olan Kâzım Efendi... İte hatta ben. Kâzım Efendi öyle bir adam ki birçok yalanlar arasında hakikati görecekt olursa derhal tanıyor. Nerede gördü ünü hatırlamadı İ bir eski â inâ gibi hemen elini uzatıyor. Demek ki istidatlı bir milletin çocuklarına 'Do ru'yu buldurmak için onları mutlaka yüksek ilim ve muhakeme yollarından geçirmek İrt de il. yi bir rehber, basit, fakat müspet bir iptidai tahsiliyle de onu hak ve hakikati görecekt hale getirebilir, zamanının adamı yapar. Sonra, bu Kâzım Efendi de hurafe ve İsrailiyat meyli de öyle pek derinlere İlememi ... Onun salim kafası fazla telâ göstermedi, en mühim noktalarda benimle hemfikir çıktı. Halbuki ben, bu neticeye ne dayanılmaz isyanlar, buhranlardan sonra varmışım. Hayal ve hurafeden müspet fikre geçmek için birer birer asılması İzem sandı İm merhalelerden ne vakit atlayıp geçmi İti? Bu muammayı ancak öyle hallediyorum ki bu adamın kafası ezelde böyle yapılmı ... Sonra, hurafe bir hastalık gibi İd arıdan gelip yerle İmi ... Evet, hatta ben, ömrümün en güzel yıllarımı bir karanlık ve rutubetli medrese hücrelerinde çürütmüş İ eski softa bile böyle de il miyim? Benim bile edebiyat rüyamın asıl sebebi dünya muhabbeti, dünyadaki kısa hayata kamp doyamayı İm oldu İ meydana çıkmadı İmi?

Namık'ı sorup aramak bahanesiyle sık sık mektebe gelen Kâzım Efendi "Yeni mektep" le çok alâkadar olmu , softaların son isyanına fena halde canı sıkıldı. Bu i te Hafız Eyüp'ün parma ı oldu unu o da gayet iyi hissediyordu. ahin Efendi, ona belediye mühendisinin tasavvurunu açtı ı zaman pek memnun olmu :

Ben de i te canla ba la çalı ırım, demi ti, zaten bugünlerde yeni kaydedilmi efradın talimiyle u ra ıyordum. Dedi iniz saatte be , on genç polisle beraber güya tesadüfen orada bulunuyorum. Medreseyi çabucak sararız, softaların göz açmalarına meydan vermeden yok ediveririz... Bu yüzden ba ıma bir belâ da gelse aldırı etmem... Elimizden fazla bir i gelmez ki... Çorbada maydanoz kabilinden yeni mektebe bizim de bir ufak hizmetimiz dokunsun...

Deli Necip:

Ke ki bu gece u yeni müttefiki de helva ziyafetine ça ıraydık, dedi fakat çabucak bu fikrinden döndü:

Aman, aman, isabet oldu... Belki dikkati celbederdi. Yahu biz, öyle böyle bir ihtilâl te kilâtı, bir ihtilâl hareketi yaptık... Polisimiz, muallimimiz, fen adamımız hepsi tamam. Allah vere bir ey sezinlemeseler.

IX

ahin Efendi, iki gün sonra çar ıda Hafız Eyüp'e tesadüf etti. Softa, uzun parmaklı kuru elleriyle ahin Efendinin ellerini tutup sıkı:

Arsayı kurtarmı sınız, dedi. Allah mübarek etsin... Deli Necip, kırk yılda akıllıca bir i yaptı... Talebenin inadı yüzünden hafazanallah bir mesele çıkacak diye ödüm kopuyordu.

ahin Efendi, aynı samimiyetle Hafız Eyüp'e te ekkür etti. Ba muailimi, ondan ayrıldıktan sonra bir dü üncedir alm ı tı:

Bu fena alâmet, diyordu, herif oynanan oyunu tefer

ruatıyla ö rendi... Ma lûbiyetini böyle güler yüzle kabul etmesi beni de ehemmiyetli dü man gördü üne delildir... Beni "Emir Dede" muallimli inden atmak için imdiye kadar sinsi sinsi çalı tı. Fakat artık açıktan açığı a harp ilan etmesini bekleyebiliriz.

Hafız Eyüp'ün ahin Efendiyi esasen gözü tutmamı tı. Ne sebepten medreseyi bırakıp Darümuallimine geçti i, sarığı attı ı belli olmayan bu eski softaya bir türlü inanamıyordu.

Hele onun ulema arasında bir ehemmiyet almaya başlamasını ho görmüyordu. İlk gün Maarif Müdürünün odasında ahin Efendiye kar ı aldı ı ma rur ve âmirane vaziyeti de i tirmi ti. Görünü te Emir Dede ba muallimini gayet be-eniyordu. Bir gün ona:

Nûr aynım, senin fazl ve ilmine cidden hayret ediyorum, demi ti. lânihaye iptidai muallimli inde kalman hem memleket için, hem de senin için günahtır... "Sipahizade" medresesinde Zihni Efendi namında amelimanda bir matuh var... Sipahizade Sanova'nın en zengin medreselerinden biridir. Bir yolunu bulup seni oraya müderris yapalım. Hem sen kazanırsın, hem memleket kazanır. Arzu edersen icap eden makamata müracaat için sana delâlet edeyim. Ben hayır i lemekten ho lanır bir adamım.

ahin Efendi, Hafız Eyüp'ü bu büyük hayırhahlı i için te ekkür ve dualar etmi sonra, mütevâzîâne boynunu büke-rek:

cazetname almaya talih müsaade etmedi. Mahâzâ kulunuz haddini bilenlerdenim. ktidar ve malûmatımın de-recesini takdir ederim. Öyle büyük makamlarda gözüm yok. ptidai hocalı ı ben gibi bir garibe çoktur bile... Zaten yek at, yek mızra ım...

ahin Efendi, Eyüp Hoca'nın bir entrika çevirmek iste-di ini daha o gün hissetmi ti. Fakat kurulan tuza ın mahiyetini epeyce zaman sonra anladı.

"Sipahizade" deki bunak ve hasta müderrisin yerine Hacı Arif Efendi isminde bir hoca talipti. Arif Efendinin de es

ki müderristen kalır yeri yoktu. Aralarındaki fark, onun birkaç ya daha genç olmasından ibaretti. Fakat bu adam, Tik ve. li idi. Yani Kâtib i mesul Cabir Beyin hem ehrilerinden, hatta bir rivayete göre uzak akrabalarından...

Eyüp Hoca'nın hesabı herhalde u olacaktı:

ahin Efendinin muvaffak olmasına imkân yoktu. Fakat Tikve li hocaya rakip çıkması kâtib i mesulün arasını açacaktı. Bu ihtilâftan sonra ahin Efendinin Sarıova'da tu tunabilmesi ancak hocaların himayesine sı nınması artıyla kabil olacaktı. Bu ise ahin Efendinin çanına ebediyen ot tı kamak demektir.

Yüzde bir ümitle ahin Efendi partiyi kazanırsa ulema sındına, aslına rücu etmi olacaktı. Binaenaleyh, artık a zı nı açmayacaktı. Fazla olarak kâtib i mesulün nüfuzu da az çok kırılmı olacaktı.

Hafız Eyüp'ün ikinci te ebbüsü ahin Efendiye bir babalık etmek, onu ba , bahçe sahibi bir mahalle imamının kızı ile evlendirmek istemesi olmu tu.

Nûr i dîdem, ilim ve fazl sahibi bir adam oldu un halde mektep kö elerinde sürünmene, Huda bilir, yüre im sızıyor... Gel sana bir babalık edeyim. Kayınpederin olacak zat hem variyetli, hem de gayet namuslu ve mazlum bir adamdır. Çok memnun olursun, mai et galesinden kurtulur, ileride bana hayır dua edersin...

ahin Efendi, bu seferki kurnazlı ı daha çabuk anladı. Ba ma aile da da ası çökmü , çoluk çocu a karı mı bir adamın ne kadar azimli olursa olsun tuza a dü mü kurtlar gibi eli, kolu ba lanaca mı, bir daha kıpırdanmaya hali kalmayaca mı Eyüp Hoca gayet iyi biliyordu.

Ben, âciz bir adamım... Tilki giremedi i deli e bir de kuyru una kabak ba larmı ... Biz kim, evlenmek kim?.. Bana cidden babalık ediyorsunuz. Bu emir neticesinde beklediğiniz duayı ben, size imdiden edeyim, diye ellerini açtı, I yüp Hoca'nın ömrü afiyetine dua etti.

ahin Efendiye ku kulandırmaktan korkan Hafız Eyüp Efendi üçüncü insanıyetini bir ba kası vasıtasıyla yaptı.

Emir Dede ba muallimine pek ucuz fiyatla bir ba teklif olu-
nyor, parası yoksa hiç hükmünde bir faizle borç para vaad
ediliyordu.

ahin Efendi, bunu söyleyen adamın yüzüne kakhaha
ile güldü.

Bu Hafız Eyüp Efendi, hakikaten deh etli bir adamdı.
nsan hırslarını ne mükemmel kavramı tı. Onu evvela ma-
kam hırsı vasıtasıyla elde etmek istemi ti. Bu olmayınca, ka-
dın kuvvetine müracaat etmi ti. O çarenin de netice verme-
di ini görünce bir para ve mal tuza ı kurmu tu. ahin Efen-
dinin ödenmesine imkân olmayan bir borç altına girmesi eli-
ni, kolunu kısıkrak ba latıp kendini mollalara teslim etme-
si demekti.

Bereket versin ben de medreseden yeti tim, softayı
ö rendim. Gafil bir genç olsaydım ne yapıp yaparlar, beni
nazik bir tarafımdan yakalayıp yere vurmanın kolayını bulur-
lardı, diye dü ünüyordu.

Evet, son medrese vakası ahin Efendinin tehlikeli bir
kuvvet oldu unu Hafız Eyüp'e göstermi ti. Artık, onun elin-
deki bütün tezvir vasıtalarını seferber ederek "Emir Dede"
muallimine hücum etmesine intizar edilebilirdi.

ahin Efendi, bundan sonra daha fazla ihtiyatla hareket
etmeye karar verdi. Fakat bu, ancak bir dereceye kadar
mümkündü. Muayyen bir i meydana çıkarmaya, hedefine
do ru durmadan yürümeye mecbur bir inkılâpçıydı.

Bütün ihtiyatına ra men, gün geçtikçe, meslek ve mak-
sadı daha açık anla ılmaya, yava yava büyüyen eseri artık
gizlenmeyecek bir geni lik almaya ba lıyordu.

X

Bir gün "Sarıova" gazetesinde müderris Zühtü Efendi-
nin "Sarı a hürmet vecibesi" adlı bir ba makalesi çıktı.

Âlim ve teceddütperver müderris, hulâsa itibarıyla un-
ları söylüyordu:

"Bayrak, devletin; sarık, dinin timsalidir. Bayra a hürmet nasıl bir borçsa sarı a hürmet de öyle bir borçtur. Maa- lesef bazı ku beyinliler sarı a lâıyk oldu u derecede hürmet etmiyorlar. Ancak, bütün kabahati onlara yüklemek do ru olamaz. Sarı ın hakarete u ramasından ulema yı kira- mı da az çok mesul tutmak lazım gelir. Eline üç, be ar ın tülbent geçiren herkes fesine sarık sarıyor ve lazım gelen fazl ve kemâli iktisabetmek için hiçbir zahmet ihtiyar etmek- sizin ulema sınıfına geçip oturuyor. Bu, böyle devam edip gi- demez. Mevcut sarıldılar arasında bir tasfiye yapmak do ru olmasa bile badema saracak olanları küçük bir imtihandan geçirmek iktiza eder."

ahin Efendi, bir sabah bu makaleyi okudu u zaman pek keyiflendi:

Ya asın Zühtü Efendi, dedi, nice zamandan beri bek- ledi im fırsatı bana kendi eliyle verdi.

Zühtü Efendi, sık sık Muallimler Cemiyetini ziyaret eder ve arasına orada verilen konferanslarda hazır bulunur- du. Müderris Efendi "Memleketin ümid i ve müstefid oldu- unu" söylerdi. Fakat hakikatte maksadı burasını kontrol al- tında bulundurmak, memleketteki üç, be gözü açık idadi, Darümuallimin ve iptidai mualliminin yeni bir cereyan uyandırmasına mâni olmaktı. Zühtü Efendi, bu maksadına bir dereceye kadar muvaffak da olmu tu. Öyle ki kendisi bu- lunmadı ı zamanlarda bile muhte em heyulası oradan eksik olmuyor, vakit vakit uyanır gibi olan bazı milli heyecanlar, bu havanın içinde bir türlü alevlenemeyerek söniyordu.

ahin Efendinin bu Muallimler Cemiyetinde de büyük ümitleri vardı. stedi i müttefiklerin en büyük kısmını ora- dan tedarik edece ine emindi. Fakat imdilik müspet bir te- ebbüste bulunmaktan çekiniyor, yalnız, ak am üstleri mun- tazam devam ederek kendine kuvvetli bir mevki yapmaya çalı ıyordu.

ahin Efendi, sarık yazısının inti arından iki gün sonra Zühtü Efendiyi Muallimler Cemiyetinde yakaladı; makaleyi ve muharriri göklere çıkardı. "Öteden beri birtakım müna

fıkhar ulema sınıfı ile devlet mekteplerinden yeti me münevverlerin aralarını açmışlardı. Zaten fâdilâneniz bu makalenizle sarıklılar ile feslilerin aynı yolun yolcuları olduklarını, bir olan hedeflerine karde çe bir beraberlikle kol kola yürümeleleri lazım geldi ini parlak bir surette ispat buyurmuş oluyorsunuz" dedi.

Müderris Zühtü Efendi kö edeki koltu unda tavus gibi kabarıyor, hazzından a zı kulaklarına varıyordu.

ahin Efendi, bu mukaddimeden sonra devam etti:

Zâtı fâdilâneniz bizim velinimet i irfamımsınız. Yüksek ir atlarınız ve nasihatlerinizden daima nur alıyoruz. Ancak yazdıklarımızın yalnız gazete kâ itlarında ve takdirkârlarımızın ruhlarında kalması kâfi de ildir. Yüksek fikirleriniz hemen fiile inkılâb etmelidir. Bu ise bizlerin nâçiz gayretimizle olacaktır. Malûm ı fâdilânelerdir ki bir memleketin bütün fertleri âlim olamaz. Ancak fertler her hal ve hareketlerinde ulemayı kendilerine rehber ederlerse o memleket güya ba tan ba a ulemadan müte ekkilmi gibi daima felah ve necat yollarına gider.

ahin Efendi, Zühtü Efendiden ziyade bir münasebetsizlik etmelerinden korktu u bazı sarıklıların gözlerini boyamak için bir müddet daha bu ekilde konu tuktan sonra u neticede karar kıldı:

ptidai talebesine sarık sardırmak do ru de ildir. Bir kere çocuk, deli gibi bir mahlûktur. Ne yaptı nı bilmez. Bâındaki sarı ıyla yerlerde, çamurlarda yuvarlanır. Yahut arkada larıyla dövü ür, tokat yer. Böylece çocuklar nazarında sarı n kıymeti eksilir... Saniyen sarık bir imtiyazdır. mtiyaz ise ancak muvaffakiyetli bir tahsilin neticesinde kazanılır. Henüz tahsile ba layan çocu a sarık sarmak ona mektebe kaydedildi i gün ahadetname vermek gibidir.

ahin Efendi, birkaç sarıklı muallimin heyecanlı bir surette fıssıda tıklarını gördü ve a ızlarını açmalarına meydan bırakmamak için acele acele bitirdi:

ptidai talebesi sarık sarmasın demiyorum. Ancak bunu biz muallimler basit bir tetkik ve imtihandan sonra, bir

hak ve imtiyaz olarak talebemizin en çalı kan ve ahlâklılına verelim. Bu suretle hem mekteplerde bir güzide sarıklılar sınıfı vücuda getirmi , hem de di er çocukları te vik etmi oluruz.

ahin Efendiyi evvela memnuniyetle dinleyen Zühtü Efendi bu netice kar ısında biraz a aladı. Ne "Evet" diyebiliyor, ne de "Hayır"... Müphem bazı sözlerle bahsi kapatmak istedi. Fakat ahin Efendi, bu müphemli i kendi lehine tefsir ederek bu sözlerden sarih bir netice çıkardı ve müderris efendiyi ikinci bir defa methetti.

"Emir Dede" muallimi hemen ertesi günden itibaren mektebinde i e ba lamak istiyordu. Fakat ilk hareket geçtikten sonra onu bir dü ünçe aldı:

Ne olur ne olmaz, acele etmemeli. Birkaç gün etrafi dinlemeli, diyordu, mânâsız bir istical ile eserimi tehlikeye koyarsam ömrümün sonuna kadar yanarım.

ahin Efendi, bu ihtiyatta ne kadar haklı oldu unu sonradan anladı. "Emir Dede" ba mualliminin cemiyette söyledi i eyleri mektebinde tatbiki ba lamasını âdeta bekleyenler vardı. Bizzat kendi mektebinde muallimlerden birinin:

Talebenin ba ından çıkarmak istedi i sarık, korkarım ki ahin Efendinin kendi aya ına dolanmasın; dedi ini, haber aldı.

Dü manlarının çehrelerini artık seçmeye ba lamı tı. Bunlar, evvela onun vaktiyle sarı ı atmı olmasını bir türlü hazmedemeyen bazı hocalardı. Sonra, büyük ihtiyacına ra - men onun ahsından ve fikirlerinden üphelenen softalar vardı. Nihayet, rakip mahalle mekteplerinin hocaları geliyordu. Bunların içinde en çok "Dolmacı Hoca" diye mâruf birinin ötede, beride aleyhinde bulundu unu duyuyordu.

Sarık meselesinde talebe velilerinden biriyle çıkacak bir ihtilâf etraftan körüklenmek suretiyle büyüüp vahim bir gaile eklini alabilirdi.

Bununla beraber ahin Efendi, çocukları mutlaka bu muzır a ırlıktan kurtarmaya karar vermi ti. Kurnaz bir ihtiyatla yava yava gayesine do ru ilerliyordu. Bir gün kirli ve

eski sarıklı çocukları divana çekiyor:

Böyle sarıkla gezmek dine hakaret de il midir? Sizin velilerinizde din gayreti yok mudur? Çabuk onları de i tirin, diye evlerine gönderiyordu.

Ertesi gün, nisbeten temiz sarıkla gelen çocuklara ba ka bahaneler buluyordu:

Çocuklarım... Sarık saran adam, kıyafetine de dikkat etmeli... Eski ve yırtık elbise sangın erefini bozar. Haydi babalarınıza söylerim. Sizi bu kıyafette mektebe göndermesin.

Ba muallimin hakkı vardı. Askerin üniforması gibi sarıklılığın kıyafeti de tertemiz olmalıydı. Bu, öyle bir hakikatti ki akan sulan durdururdu. Bunun için çocuklarının kıyafetleriyle u ra maya vakit ve hali müsait olan bir kısım aileler ahin Efendinin dedi ini yapıyorlar, fakat bazıları bu sonu gelmez ihtiyatlardan usanarak nihayet çocuklarının ba ndaki sarı ı çıkanyorlardı. Sonra, sarıklı çocuklar mektepte eskisi gibi oynayıp yaramazlık edemiyorlardı ahin Efendi, onların en küçük bir kabahatlerine bile göz yummuyor:

Çocuklarım, ba nızda sarık var. Siz, ulemeden sayırlırsınız. Ko maca ve kaydırak oynamak, çamurlara, tozlara yuvarlanmak size yakı ır mı? Bahçenin bir kö esinde efendi efendi oturun bakayım... diyor ve sarıklı çocukları sıra sıra duvar diplerine diziyordu.

ahin Efendinin bu ve buna benzer kurnazlıktan sayesinde sarıklı çocukların sayısı yanya indi. Talebeden birinin daha sarı ı, cüppeyi attı mı gördükçe derin bir sevinç duyuyor, bir gün evvelki müsit ve gülünç ihtiyar karikatürünün bir gün sonra, sarı ı atar atmaz, kozasından çıkmı kelebek gibi birdenbire hafifle mesine, zeki ve sevimli bir çocuk haline gelmesine gizli gizli bayram ederdi.

XI

Muallimler Cemiyetinde Müderris Zühtü Efendi gibi Cabir Beyin de ehemmiyetli bir mevkii vardı. Kâtib i mesul

bazı ak am üstleri Cemiyete u rar, muallim arkada larla "hasbıhal" ederdi. Zühtü Efendinin daima "Memleketin ümit i âtisi olan genç muallimlerden istifade ve istinare etti- ini" söyleyerek gönül almasına mukabil o, açıkça " rfan or- dusu neferlerini tenvir, onlara ba çavuluk etmek istedi ini" ma rurane tekrar ederdi.

Kâtib i mesulün Muallimler Cemiyetinde ço u Balkan muhacirlerinden mürekkep bir partisi vardı. Bunlar, Cabir Beyin küçük çapta modelleriydi. Onun gibi giyinirler, onun gibi konu urlar, kâtib i mesulün milleti uyandırmak için bü- yük meclislerde ve Muallimler Cemiyetinde anlattı ı hikâye- lerini onlar mekteplerde çocuklara tekrar ederlerdi.

Bu parti, çok ta kn ve gürültücüydü. Durmadan zalim dü mandan, mukaddes intikamdan, millet muhabbeti ve ta- assup dü manlı ndan bahsederlerdi. Fikir ve emellerini ba - kalarına telkin etmek için söz söylerler, kavga eder gibi ba ırırılar, kızarlar, kızarırlar, di lerini gıcırdatırlar, yumrukları- nı sıkırlar. Döktükleri hakikat cevherlerini birdenbire idrak ve kabul etmeyenler olursa dövecek gibi üstüne yürürler. "De i tirelim gayrı bu kafaları. Atalun çöplü e bu mütefes- sih zihniyetleri... Biz uyandırmayıp de i tirmesek bu kafaları za- lim Avrupa koparır onları armut gibi... diye ellerini uzatır- lar, kar harındakilerin eski kafalarını derhal büküp kopara- rak yerine yenilerini takmak ister gibi hareketler yaparlardı.

Bu co kun uyanma taraftarları ile softalar arasında ara sıra ufak tefek kavgalar çıkardı. Bununla beraber Zühtü Efendi partisinin ileri gelenleri onlardan pek fazla ku kulan- maya lüzum görmezlerdi. Ayrılık, daha ziyade i in dı yüzün- de ve ehemmiyetsiz teferruatında idi. Halbuki esasta onlar, temiz yolun yolcusu idiler. Nur ve medeniyet diye ba ıran gürültücü delikanlılar da Avrupa'ya zalim dü man demiyor- lar mıydı? Dünyanın bütün müslümanlarıyla beraber ye il sanca ın pe ine takdacaklarına, salibe kar ı açılacak '*hecni ü Hilâl*' muharebesinin ilk safında öleceklerine and içmiyor- lar mıydı? Daha ne yapılabilirdi? Islâmcıların daima ellerin- de demek olan bu gençlerin Türkçülü ünden korkmaya ne

lüzum vardı?

ahin Efendiye bu muallimlerin avcı elbiseleri, dolakları softa muallimlerin alvar ve sarı ından daha sevimli gelmekteydi. Hocaların "Kalib i mütear" dedikleri vücuda hiç ehemmiyet vermemelerine mukabil bunların ancak ve ancak "Bazu, yumruk, bacak, ci er" diye ba ırmaları, çocukları yalnız "din ve kin" denen iki pistonla i ler birer hayvani makine haline sokmak istemeleri Emir Dede ba muallimine ho görünmüyordu. Hele onların ana rahimlerinden çıkarılarak i lere takılan, ate te kızartılan çocuklara, gözleri oyulan, a ızlarına kur un akıtılan müslümanlara ait tasvirlerini softaların cehennem hikâyeleri derecesinde zararlı buluyordu.

ahin Efendi, bir gün Muallimler Cemiyetinde bunlardan biriyle idadi mektebinde jimnastik muallimi olan Üs küplü bir gençle küçük bir münaka aya giri ti. Bu, evvela bir aka gibi ba lamı tı.

Üsküplü muallim:

Ben hem slamcıyım, hem Türkçüyüm. Dinim ile milleti biribirinden ayıramam, diyordu.

ahin Efendi, bir lâtife olmak üzere:

Bizim medrese mantı ında bir kaide vardır: "Bir ey ya hacerdir, ya lâhacerdir" derler... Ya ta , ya ta ın gayri... O ey hacerse lâhacer, lâhacerse hacere olamaz. kisi ortası yoktur, dedi.

Jimnastik muallimi kızdı, medrese mantı ı aleyhinde iddetle atıp tutmaya ba ladı.

ahin Efendi, bilâkis hiç sükûnetini bozmadan gülümseyerek dinliyordu:

Ben de o noktada sizinle beraberim, dedi, ancak medrese mantı ını çürütmekle itirazımı çürütmü olamazsınız, emin olunuz, tariz fikriyle falan de il, sırf merakımdan soruyorum. Bana cevap veriniz; iki ordu kar ı kar ıya gelmi farzedelim. Bunların birisi gayri Türk karde lerimizden yani Hintlilerden, Cavalüardan, Çinlilerden falan müte ekkil... Ötekisi ise gayrimüslim Türk karde lerden... imdi siz, mut

laka bu ordulardan birine yardım mecburiyetinde bulunsanız hangi tarafı iltizam edersiniz?

Genç jimnastik muallimi cevap bulup veremiyor.

Olur mu böyle ey? diye kızıyor.

ahin Efendi, yine o lâtime edasını bırakmayarak devam etti:

Müslüman olmayan Türklere yardımda bulunursanız koyu milliyetçisiniz. Türk olmayan müslümanlan tutarsanız diyanetperversiniz. Bunun ikisi arası olamaz. Ya o, ya o... Bakın bu suali hoca arkada larımızdan birine sorsaydım te-reddüt etmeden "elbette müslümanlarla beraber olurum" diyecekti. Demek onların gayeleri daha sarıh...

Üsküplü muallim ile arkada ları Emir Dede ba mualli mine münasip bir cevap bulup veremeyerek geveleyip, kızıyorlardı.

ahin Efendi, fazla ileri gitmeyi yine ihtiyatla muvafık bulmadı.

Maksat lâtime, dedi, bununla beraber bu meselelerin öyle göründükleri kadar sade olmadıklarını teslim etmeliyiz.

* * *

ahin Efendi; Muallimler Cemiyetinde en çok îdadi hocalarına dikkatle gözlerini dikmi ti. Yeti tirece i talebeden büyük bir kısmını onlara teslim edecekti. Er geç Sarıova idaresinde vazife veya söz sahibi olacak seçkinler sınıfı dadi muallimlerinin elinden çıkacaktı. dadi mektebi, uyamık ve de erli bir nesil yeti tirecek halde de ilse kendi emeklerinden büyük bir kısmına yazık olacak demektı.

dadi müdürü Talip Beyin bir gece Cemiyette muallimlere verdi i konferans ahin Efendiye deh et içinde bıraktı.

lan edilen mevzu " lim ahval i ruh"tu. Eski Galatasaraylı beklenildi i gibi Avrupa'dan, Fransa'dan bahsetti. Söylediklerinin hülâsası u idi:

Fransa'da me hur bir "Alan Kardek" müessesesi var

mu ... Uzun ilmi tecrübeler ve tetkikler neticesinde ruh hakkında birçok hakikatlere varmış ...

Bu neticeler, din âlimlerimizin asırlarca evvel bu bapta meydana koydukları hakikatlere tamamıyla uyuyormuş . Talip Bey, ilim diye birtakım ispiritizma masalları anlatıyor, Frenk isimleri sayıyordu. Ruhun varlığından üphe edenlere, insanları hacere, ecer addedenlere yaradana sımp bir tokat atmışımı , "Ne vuruyorsun?" dedikleri vakit "Madem ki hacere, ecer kabilinden bir mahlûk imi im, bu karehetimden niçin dılgır oluyorsun?" diye a zımı kapatmışımı ...

dadi müdürü sözlerini arasına böyle so uk latifelerle süsleyerek konferansına devam ederken ahin Efendi, yanındaki Rasim'e yava ça :

Bu konferansı ben, softalık zamanımda dinlemeliydim, diyor, sonra daha acı ve ciddi ilave ediyordu:

Maahâzâ bizim mollalar bundan daha mantıkî söz söylerler... Bilgileri daha derli topludur... Mantıkları daha kuvvetlidir. Ancak, ne çare ki mebadleri bozuktur, dü ün, bak, Rasim... Bu adam, söze ba larken "Galatasaray'da hemen hemen bir Avrupalı terbiyesi gördük" dedi.

Talip Bey, eski slâm filozofları ile imdiki Avrupa âlimlerini bir noktada birle tirip el ele verdikten sonra biraz da tereddüt hareketlerinden bahsetti. Memleketin artık gözünü açtı mı, son muharebenin bir nevi Hilâl Salip muharebesi oldu unu anladı mı tekrar etti; Balkanların zulümlerini anlattı; sonra konferansın ba ıyla sonunu bir türlü münasip bir ey bulup birbirine lehimleyemeyerek geveledi, durdu.

ahin Efendi:

Çok garip, diyordu, güya Zühtü Efendi ile Cabir Beyi hal ve hamur etmişler, meydana bu zat çıkmış ... Maama fihi, ilim ve ihata itibarıyla Zühtü Efendiden, milli heyecan itibarıyla Cabir Beyden çok a a ı ve çok iptidai... Cabir Bey, hiç olmazsa duydu unu söylüyor, halbuki bu, sadece onu so uk so uk taklit ediyor.

dadi muallimlerine gelince, bunlardan bir kısmı softa bozuntusuydu. Eski Darümualliminlerde üstün körü bir tah

silden sonra fen, riyaziye, co rafya muallimi olmu lardı. Aralarında birkaç istidatlı genç yok de ildi. Fakat bir kısm müritt. Açık hareket ettikleri ve sözlerini sakınmadıkları için halk nazarında deli, dinsiz; ahlâksız diye tanınıyordu. Bu bakımdan ciddi bir i görebilmelerine imkân yoktu. Hâsılı, koca mektepte i e yarayacak ancak iki, üç muallim vardı. Bununla beraber ahin Efendi: "Böyle i lerde kemmiyetin ehemmiyeti yoktur. Hak ve hakikatten kuvvet alan bir tek uurlu insan, bu sürüyü kendine râmedebilir" deyip gitti i için bu netice kar ısında ümitsizli e dü müyordu.

XII

ahin Efendi, be altı ay perde arkasında gizli gizli çalı - tı. Sanova'da mevkiini iyice kuvvetlendirinceye kadar da öyle yapmak fikrindeydi.

Hakiki rengi bir türlü belli olmamı , kimse onun meslek ve maksadı hakkında kat'i bir fikir edinmemi ti. Bir muvaffakiyeti de daima kö ede, kenarda kalmayı bilmesiydi. Kat'i bir ihtiyaç olmadıkça ortaya çıkmıyor, atılğanhk etmiyordu. O kadar ki Eyüp Hoca bile onun hakkmda son hükümünü verememi ti.

Bir hareketinden, bir sözünden üphelendiklerini sezdi i vakit derhal bir çevirme hareketi yapıyor, kendisini zannettiklerinden büsbütün ba ka bir adam gösteriyordu.

ahin Efendi, Rasim ve Deli Necip ile konu urken: "Ne yaparsın, dedi. Eyüp Hoca'yı yere vurmak için onun tabiyesine müracaattan gayri çare yok."

Hatta Deli Necip bile ona bakarak bir dereceye kadar ihtiyata riayet eder olmu tu. Bununla beraber be inci ayın sonunda çıkan bir vaka onu artık siperinden çıkmaya ve açık meydana dövü meye mecbur etti. Bereket versin ki bu be ay içinde epeyce bir yardımcı kuvvet hazırlamaya muvaffak olmu tu.

ahin Efendiyi bir gece bir Hafız cemiyetine davet et

mislerdi. Hıfzı dinlenecek bahtiyar çocuk, fakir ve ya lı bir mahalle imamının büyük o luydu. Emir Dede mektebinin eski talebelerindendi. Bir buçuk sene evvel onu mektepten alarak hıfzı çalı tırmaya ba lamı lardı. Hocası Hafız Rahim Efendi, gayet celalli bir adamdı. Ondandır, sade talebesi de il, konu kom udaki saçlı, sakallı adamlar bile korkardı. Az buçuk tembellik, avarelik eden çocukların ba ına kocaman sopasını indirdi i vakit Allah yarattı demezdi. Hâsılı, mesle i nin eri bir adamdı.

Küçük Remzi, Hafız Rahim'in "Zihn i evvel" sınıfına ayırdı ı en iyi talebelerdendi. Çocuktaki gayret ile hocanın sopasındaki keramet bir araya gelince, bir buçuk seneden az bir zamanda ha an bir iptidai talebesinden akıllı, uslu bir hafız çıkmı tı. Fakat nedense çocu un sıhhati son zamanlarda bozulmu tu. Gitgide zayıflıyor, sık sık baygınlıklar geçiriyor, burnu kanıyordu.

Hafız cemiyeti muazzam bir dü üne benzemi ti. Bütün mahalleli, ihtiyar imama yardım etmi , kimi çocu a yeni elbiseleryapmı , kimi davetlileri için mükellefyemekler hazırlamı tı.

mamın evi küçük oldu u için hafız cemiyeti yerli zenginlerden birinin evinde yapılıacaktı.

ahin Efendi kasabanın bütün ulemasını, güzel sesli hâ fızlanı, büyük memurlar ve e rafından bir kısmını mecliste buldu.

Ba mda sırmah bir sarıkla ortada dola an küçük hafız, çok solgun görünüyordu.

ahin Efendi, onun arasına ba ım duvara dayadı mı, gözlerini kapayarak sarardı ına dikkat etti. Tabii, sevinç, iftihar ve heyecanından... Bir ara, bir oda kapısından girerken aya ı bir eye takılmı gibi birdenbire diz çöktü, sonra yüzüstü yere kapandı. Etraftan ko u tular, çocu u yerden kaldırarak kucaklarına aldılar. Bayılmı tı. Yüzü mum gibi beyaz ve renksizdi. Gülümseyerek uyuyor gibi bir hali vardı.

Yüzüne su döktüler. Canlanır gibi oldu, a zı biraz açıldı, duda mın sa ucundan hafif hafif kan sızmaya ba ladı.

Birisi: "Bir ey yok... Dü erken a zım kapiya çarptı. Di leri kanamı olacak" diye ba ırdı.

Çocu u bir minder üstüne yatırdılar; yüzünü, a zım yıkamaya, limon koklatmaya, akaklarını, bileklerini kolonya ile ovu turmaya ba laddar. Fakat küçük hafız, bir türlü kendine gelmiyor, arasıra öksürüyor, kan devam ediyordu.

Çocu u iri yapılı bir adamın kuca ına vererek evine naklettiler. Hocalar, korkudan, a kınlıktan dili tutulan ihtiyar imamın ellerini sıkıyorlar, sırtını ok uyorlar: "Bir ey yok. Biraz istirahat etsin. Biiznillâh i taalâ kendine gelir" diye teselli ediyorlardı.

* * »

Allah sekizde verdi ini dokuzda almaz. Üç gün sonra küçük hafız vefat etti. Mahallenin ve yerli zenginlerin yardımıyla bir muazzam cenaze alayı yapıldı. Kasabanın bütün uleması, e rafi, büyük memurları ihtiyar imamın harap ve fakir evinin önünde toplandı. Bu eref, pek az ana, babaya nasip olurdu. İhtiyar imam, evinin kar ısındaki viranenin duvarı dibine çömelip sessiz sedasız a layaca ına secde i Rahmana kapanmalı, ellerini gö e kaldırıp Cenab ı Hakka hamd ve ükretmeliydi. Küçük hafız, bir cennet ku uydu. Hıfzım dinletti i gece bütün günahlarımı affettirmi , melekler sınıfına girmi ti. Bu denî dünyanın meâsî ve seyyiatıyla tekrar kirlenmemesi için Cenab ı Allah onu yanma ça ırmı -tı. O cennet ku unun arkasından a lamak... syan ve günahlarının en büyü üydü. Küçük hafız, babasına, anasına, karde lerine cennet ba larında kö kler hazırlamaya gitmi ti. Onun efaati sade anasına, babasına de il, u mahallenin dar sokaklarını dolduran cemaat i müslimin umumuna âmil olacaktı. Küçük hafız, bir ehit, ihtiyar imam ehit babasıydı. Evet, saadetin, erefin bu mertebesini Allah kaçta kaç kuluna nasip ederdi?

Bununla beraber bu emsalsiz saadetin mertebesini takdir edemeyen yalnız imam de ildi. Evde ondan daha akli

kıt, daha söz anlamaz bir cahil vardı. Çocu un anası.

Cenaze, kapıdan çıkarılmı , cemaat küçük hafızı iyi bildi ini söylemi , ona hakkını helâl etmi ti. Sırma i lemeli ipek örtüler, kıymetli allar, sırmalı bir sarık ile gelin gibi süslenen tabut, evden uzakla maya ba layınca yukarı kat pencerelerinden biri büyük bir ıngırtı ile kırıldı, orta ya lı bir kadın, sokaktaki heybetli tekbir gürültüsünü bastıran yırtıcı bir feryat ile haykırmaya ba ladı, camı kıran yumrukları kan içindeydi. Elbiseleri parça parça olmu tu. Kendini pencereden soka a fırlatmak için çırpınıyor, yalnız elleri, kolları görünen birtakım' kadınlar onu zaptetmeye, içeri almaya u ra ıyorlardı. Tekbir sesleri birdenbire durmu tu.

Kadın, çıldırmı gibiydi:

Evlâdım. Evlâdımı öldürdüler. Katiller, diye haykırıyordu.

Kalabalıkta bir kayna ma, bir dalgalanma hâsd oldu. Etraftan "Tutun... Susturun... çeriye alın!" diye ba rı lar. Tekbirler bu delinin isyanını bo up bastırmak, bu feryadın der gâh ı lâhiye çıkmasına mâni olmak ister gibi daha kuvvetli ba ladı.

Kadınlar pencerenin arkasında uzun bir mücadeleden sonra küçük hafızın anasını zaptettiler. Bir el, onun nâmahreme kar ı açılan, dökülen saçlarını bir bez parçasıyla örtüyor, ikinci bir el Allaha isyan eden a zım tıkayı kapatıyor, daha ba ka eller onun kanlı parmaklarını kırılan camların kenarından ayırmaya çalı ıyordu.

Cenaze alayı a ır a ır yoluna devam etti. Ahaliden bu isyana kızımı tı. Fakat ekseriyet kadına acıyordu:

Kadındır. Cenab ı Hak kusuruna bakmaz in allah...

Anadır ne yapsın?.. Yüre i yanıyor...

Muvakkat cinnet içindedir biçare. Ne söyledi ini bilmez ki...

Cenaze alayı kö eyi dönmü , tekbir sesleri uzakla maya ba lamı tı.

Arkada ı Rasimle beraber cemaatin en arkasında giden ahin Efendi, kö e ba nda gayriihtiyarî durdu, uzun

uzun imamın evine baktı. Benzi sapsarıydı. Fakat dudakları acı acı gülümsüyordu:

Kadının hakkı var Rasim, dedi, çocu u el birli iyle biz öldürdük. Sen., ben., o., o... Hepimiz.

Rasim, hayretle onun yüzüne bakıyordu.

Emir Dede ba muallimi devam etti:

Evet Rasim... Kadınca ızın hakkı var. Katil bizleriz... Sen., ben., o., cenazenin arkasından giden u cemaat. Kimimiz bu cinayete do rudan do ruya i tirak ettik. Kimimiz ta-assubumuz, cehlimiz, belâhetimiz yahut cesaretsizli imiz sebebiyle sükut ettik. Yavruca ızı, tam büyüyece i, taze bir çiçek gibi açık hava ve güne i içinde açılaca ı bir ya ta a ır bir yükün altında ezdik öldürdük... Sıhhati yerinde olsaydı belki böyle maddeten ölmeyecekti. Fakat o zaman da zekâsı ölecekti. Müebbeden alil ve sersem ya ayacaktı. Evet, Rasim bu biçareyi nice emsali gibi el birli iyle biz öldürdük.

* * *

Cenaze, kasabanın mezarlı ına gömüldü. Gece, büyük camide devir hatimleri okundu. Hocalar, küçük hafızın kırk lokmasında tekrar birle mek üzere, evlerine da ıldılar. ahin Efendi de mektebin üstündeki odasına döndü. Sükût içinde soyundu, yata ına girdi. Fakat uyuyamadı. Kadının feryadı bir türlü kula ından gitmiyordu. Bu ses ahin Efendinin zihninde yeni bir ufuk açmı tı: Kadın.

Memleket nüfusunun belki yandan fazlasını vücuda getiren bu meçhul ve ma dur âlemi niçin o vakte kadar hiç hatırına getirmedini hayretle kendi kendine soruyordu.

ahin Efendi, dünyada bir tek kadın tanımını ve sevmi -ti: Kendi anası. Bununla beraber onun için duydu u eyin bir hakiki sevgi oldu undan bile üphesi vardı ki bin türlü yoksulluk ve mihnet içinde mütemadiyen çalı ıp u ra tı ım gördü ü bu ihtiyar kadına daima acımı tı. imdi, daha iyi hatırlıyordu. Vaktiyle onun için da da çobanlık ederken içinde bir hafiflik, sevince benzer bir heyecan duyardı. Son-

ra, hocalı ı zamanında yabancı köylerde dola ırken de bunu hissetmi ti. Medresede iken bir gün ona elden ele dola a do la a sararıp yıpranmış bir zarf geldi ini hatırlıyordu. çini açınca ucu yanık bir mektup çıkmı tı.

ahin Efendi, bu yanı ı görünce fazla bir telâ ve tees-sür göstermemi , sade derinden bir nefes alarak:

Allah rahmet eylesin... Benim garip anacık gitti, de-mi ti.

Sonra, dizlerinin üstünde açık duran kitabını bıraktı ı yerden okumaya devam etmi ti. Bu matem, görünü te onu pek az sarsmış tı. Hafif so uk algınlıkları gibi bir, iki gün bir parça ne e ve i tihasını kestikten sonra geçip gitmi ti.

Fakat genç softa, o ramazan, köylerde dola ırken bir se-ne evvelki evk ve gayretini bir türlü bulamamış tı. Eskisi gi-bi çalı maktan, para kazanmaktan zevk almıyordu. çinde bir bo luk, anla ılmaz bir isteksizlik vardı. O kadar dü ündü-ü halde bunun sebebini bir türlü bulup çıkaramıyordu.

ahin Efendi, bu muammayı da o gece halletti: Anasına yardım etmek, onun için bir gaye olmu tu. Heybesindeki yi-yecek ve köylerden getirece i be , on para ile biraz giyecek-ten o ihtiyar ve alil kadına bir pay ayıraca ını biliyordu. O, ölünce dünyada yardım edecek kimsesi kalmıyor, heybesin-deki yiyecek, koynundaki birkaç mecdiye ona nafile bir yük gibi görünüyordu.

ahin Efendi, çok yorgun olmasına ra men bir türlü uyuyamayarak yata ında bir yandan öte yana dönüyor, dü ünüyordu:

Kadın, çok büyük kuvvet... Ben ki kadını hiç tanıma-mı , dü ünmemi bir adamım... Ben bile ihtiyar, alil bir ana-nın tesirinden kendimi kurtaramadım. Bugünkü felâketleri-mizde belki onu asırlarca ihmal etmi , ezmi , cahil bırakmış olmamızın da bir dereceye kadar tesiri var... Küçük hafızın anası belki tahsilce, fikirce bugünkü cenaze alayını te kil eden üç, be yüz erke in hepsinden daha a a ı bir seviye-de... Fakat bizim üpheli ilmimiz, bulanık aklımızdan bir tür-lü anlayamadı ımız hakikati o, dertli ana yüre iyle bulup çı

kardı. Bize "Katiller" diye haykırdı... Kadının hakkı var. Bi-
çareyi el birli iyle biz öldürdük. Kimimiz cehlimiz, belâheti
mizle, kimimiz mücrim kayıtsızlı ımız, korkak sükûtumuz-
la..."

Yava yava gelen uyku ahin Efendinin zihnini karı tı-
rıyor, biraz evvel mücerret fikirler olarak dü ündü ü eyler
feci, korkunç hayallere inkılâb ediyor, gözünün önünden in-
safsız bir çalı tırma ile katliâm edilmi masumların hadsiz,
hesapsız cenazeleri geçiyordu.

XIII

"Emir Dede" mektebinde küçük hafızın "Bedri" isminde
bir karde i vardı. On iki, on üç ya larında yaramaz, fakat
çok zeki bir çocuktur. Bedri, ahin Efendinin en sevdi i tale
belerindendi. Karde inin ölümünden sonra ba muallim, bu
çocu u bir kat daha sevmeye ba lamı tı.

Bedri, arasıra mektepten kaçır, ba ka mekteplere de-
vam eden birkaç yaramaz mahalle arkada ıyla kırlarda gez-
meye giderdi.

Bir aralık Bedri, ortadan kaybolmu tu. ahin Efendi, o
günlerde yine yeni bina galesiyle me gul bulundu u için ço-
cu u arayıp sormadı.

Ba muallim, bir sabah, odasında ders cetvelini de i tir-
mekle u ra ıyordu. Kapı açıldı. Küçük Bedri, babasıyla bera-
ber içeri girdi. Çocu un ba mda yeni bir sarık vardı.

htiyar imam:

Bedri, artık mektepten ayrılıyor. Rahim Efendi, hf-
za çalı tıracak hocalarının ellerini öptürmeye getirdim, de-
di.

ahin Efendi, elinde cetvel ile donup kalmı tı. Bir ihti-
yar imama, bir ba ma sarı ı sarar sarmaz vücudu küçülmü ,
yüzü ihtiyarlamı gibi görünen Bedri'ye hayretle bakıyor,
söyleyecek söz bulamıyordu.

Bununla beraber çocukta en ve memnun bir hal vardı.

Sevimli çehresiyle gülerek hocasına yakla tı, elini öptü. ahin Efendi, imamı bir sandalyeye oturttu. Çocu un küçük elini elinden bırakmayarak sordu:

Neden icap etti bu, mam Efendi?

htiyar adam, büyük o lunun ölümünden sonra çok sulu gözlü olmu tu. Durup dururken yok yere a lıyordu. Mendi-liyle gözlerini, burnunu silerek:

U radı ımız felâket malûm, dedi. Cenab ı Hak yeti - mi bir evlâdımı elimden aldı. htiyar halimde o, benim eli-mi tutacaktı. Gayretullaha dokunacak diye a lamaya korku-yorum amma, içime kor dökülmü gibi...

Bu, ahin Efendinin sordu u suale cevap de ildi. Bu-nunla beraber ba muallim, onu teselli etmek için bazı sözler söyledi:

Ne yapalım... Dünya hali bu... Hepimizin ba ma gele-cek. Allah bakidekilere ömür versin dedi.

Sonra, çocu u göstererek ilave etti:

Bereket versin ki elinizde bu Bedricik var. n allah o, sizi teselli eder. Sizin de, annesinin de acınızı unutturur. Fa-kat onu hemen hıfza ba latmak istemenizdeki hikmeti anla-madım... Pek küçük de il mi? Bakınız, Bedri, ku gibi zayıf bir çocuk.

ahin Efendi, büyük bir heyecan içindeydi. Fakat bunu göstermiyor, sükûnetle gülümseyerek söz söylüyordu. hti-yar imam, derin derin içini çekti:

Bedri, hakikaten zayıf... Ben de onun daha birkaç se-ne büyüüp kuvvetlenmesini isterdim amma çare yok. Ben, vazife i imameti nihayet bir, iki sene daha ifa edebilirim. Büyük o lum sa olsaydı yerimi alırdı. Âhir zamanımızda beni de, anasını da nâmerde muhtaç etmezdi... O, ölünce iki elimiz bö rümüzde kaldı. Onun için Bedri'nin bir, iki se-ne içinde behemahal hıfzını dinletmesi lazım... E er onu Al-lamın izniyle pek yakın bir zamanda yeti tiremezsem ima-met ba kalarına geçer... Biz, yüzüstü kalırız... n allah ihti-yar babasına hayrülhalef olacak. Öyle de il mi çocu um? Artık yaramazlık fash nihayet buldu. Zaten do rusunu ister

seniz ben, onun Maarif Mekteplerinde tahsil etmesine pek taraftar de ildim... Hatırınız kalmasın amma mekteplerinizde çocuklar çok âvâre yeti iyor... Evet, Bedri, artık yaramazlı ı bırakacak. Güzel güzel dersine çalı acak... Eskiden hafız olmaya hiç hevesi yoktu. Fakat Cenab ı Allah, yavrucu un yüre ine bir muhabbet sundurdu. Rahim Hocadan derse ba lamak için o, benden ziyade acele ediyor. n allah iki sene sonra Hafız erbetini içersiniz.

Bedri, bir kakhaha kadar en bir sesle:

ki sene çok baba; bir sene yeter. Bir seneye bile kal-
maz görürsün... dedi.

htiyar adam, yine gözlerini, burnunu silerek çocu unu kucakladı; yüzünü, gözünü öptü:

Cenab ı Hak, hulûs ile kendine kalbini ba layan kul-
larından hiçbir zaman rahmetini diri etmiyor. Kim derdi ki
birkaç ay evvel karde inin sarı ını kedilerin boynuna dola-
yan bir haylaz ve ha arı çocukta hfz ı Kur'an için böyle ate-
in bir evk ve heves uyanacak. Varol evlâdım; aziz ol. hti-
yar baban, bundan sonra gülerse senin yüzünden gülecek.

ahin Efendi, artık kendini zaptedemedi. mamın kar ı-
sında bir sandalyeye oturdu, yanında ayakta duran çocu un
ince bileklerini hâlâ elleri içinde tutarak, yava yava söze
ba ladı:

mam Efendi... Merhum o lunuzu tanımadım. Fa-
kat ona çok yandım. Sizin kadar demek mübalâ alı olur. Fa-
kat hemen hemen yakın. Buna emin olun. Cenaze evden çı-
karken annesinin nasıl feryad etti ini siz de i ittiniz. Ba ka-
ları gibi "Cahil kadın... aklı ermiyor" demeyin. Onun bir de-
receye kadar hakkı vardır. Büyük o lunuz hastalıklı bir ço-
cukmu . Ben, bunu gayet iyi yerlerden i ittim, ö rendim.
Rahim Hoca, onu ya mı, ba mı alımı demir gibi insanların
bile zor dayanabilece i bir ekilde çalı tırdı, yavrucak yük al-
tında ezilen nazik bir tay gibi ölüp gitti. Bedri'nin ku gibi
bir çocuk oldu unu görüyorsunuz. Çocu u Rahim Hocaya
teslim ederseniz iki seneye kalmaz, evelallah onun da icabı-
na bakar. Babasisınız; evlâtlarınızdan bir tanesini kurban

verdiniz. Öteki de elinizden giderse yüre inez yanmaz mı?

İhtiyar imam, ahin Efendiye dinlerken kâh kızıyor, kâh a ırıyor, müteessir oluyordu. Titreyen elleriyle alındaki terleri silerek yalvarmaya ba ladı:

Allah rızası için bana böyle eyler söylemeyiniz. Zaten anası bana bu ihtiyar halimle kan kusturuyor. "Bir evlâdım kaldı. Hıfza çalı tırırsanız o da elimden gider, ben, kuru ba ima kalırım, ölürüm de onu hafız etmem!" diye kıyametleri koparıyor... Çekti im yetmezmi gibi bir de siz, böyle zehirden acı sözler söylerseniz ben ne yaparım?

ahin Efendi, büyük bir efkat ve merhametle:

Hakikat, daima acıdır, mam Efendi, dedi, bu acı a katlanmazsanız zararını çekersiniz, daha büyük ıstıraplara u rarsınız.

Size halimi söyledim. Ben, nihayet bir, iki sene daha çalı abilirim; bu zaman zarfında Bedri'yi yeti tiremezsem imamet elden gider, biz açlıktan ölürüz.

Bedri'nin, karde i gibi, Rahim Hocanın sopası altında can verdi ini görmeyi buna tercih eder misiniz?

nsaf ediniz... Hangi baba çocu unun fenalı mı ister?... Hem Allah ahittir ki, ben Bedri'yi zorla da hıfza ba latmıyorum. Kendi istiyor. Biraz evvel kula mızla i ittiniz.

Bedri, çocuktur... Daha ne istedi ini bilecek ya a gelmemi tir. Ona mesela avcı, yahut balıkçı olmak hevesini de telkin etseniz dünden hazırdır. Bedri, sırf sırmalı sarıkların, tantanalı hafız cemiyetlerinin gösteri ine kapılıyor. O mertebeye eri mek için ne zahmetlere, ne ıstıraplara katlanacağını üphesiz dü ünemez. Bedri, bugün söyledi inden yarın pekâlâ dönebilir. Emin olunuz, bu çocuk, o kadar a ır bir yükü kaldıramaz. Bu parmak kadar çocu un Hafız Rahim'in sopası altında ölmesine Allah da razı olmaz.

nsaf ediniz Muallim Efendi. Bir çocu a Kelâm ı lâhi ezber ettirmek rıza'yı ilâhiye muhalif bir ey midir?

Allah kimseden takati üstünde i istemez.

Allah büyüktür. Elbet çocu umdan yardımını esirgermez.

Benim korktu um da asıl bu ya... Ya Cenab ı Hak, çocu un dünyada çekti i haksız me akkatlere acır, onu Hafız Rahim'in sopasından kurtarmak için vaktinden evvel cennete ça ırırsa?...

htiyar imam, yine kızar gibi oldu:

Garip eyler söylüyorsunuz Muallim Efendi...

ahin Efendi, sandalyesini imamınkine yakla tırdı, bir eliyle onun titrek dizlerini, ötekiyle çocu un çenesini ok a-yarak:

mam Efendi, ben Bedri'yi evlât biliyorum, sen de beni evlât bil. Ne söylersem, ne yapacaksam çocu un ve sizin iyili iniz için olaca ma inanm. Madem ki çocu un hafız olması, ileride sizin yerinizi alması icap ediyormu , pekâlâ; olsun. Fakat imdi de il, onu bir, iki sene bana bırakınız, ona hiç sıkıntı ve yorgunluk vermeden güzel güzel eyler ö reteyim. "Emir Dede'yi bitirsin. Güçlü, kuvvetli bir çocuk olsun.

imdi iki, üç senede türlü sıkıntı ile yapaca ı eyi o vakit, Allahın izniyle bir senede ba arır.

ahin Efendi, munis, kandırıcı lisanıyla ona yarım saat-ten fazla söz söyledi. Maksadı Bedri'nin imdilik mektepten alınmasına mâni olmak, zaman kazanmaktı.

Bu uyanık zekâlı çocuk, birkaç ya daha büyüyüp açılır, iyi bir iptidai tahsili görürse kimseye muhtaç olmadan kendini kurtaracak bir hale gelirdi.

Neticede ihtiyar imam, ahin Efendinin sözlerine kanar gibi oldu ve çocu un iki sene daha mektepte kalmasına razı oldu. Bu suretle karısının da gönlünü almı olacaktı.

ahin Efendi, ihtiyar adamın ikinci bir defa kararını de-i tirmesinden korktu u için hemen Bedri'nin sarı ını çıkar-dı, onu büyük bir hürmetle katlayarak bir kutuya koydu, ya-zıhanesine kilitledi:

n Allah iki sene sonra onu yine Bedri'nin ba ma ken-di elimle sararım, dedi sonra çocu u elinden tutarak sınıfa götürdü.

ahin Efendi, denizde bo ulan bir insanı kurtarsa bu ka-dar sevinmezdi.

Eyüp Hoca, nihayet bekledi i fırsatı ele geçirmi ti. Emir Dede ba muallimi aleyhine korkunç bir hareket ba ladı.

Evvela, mektebe memleket e rafından ve talebe velilerinden be , altı ki ilik bir heyet geldi.

Bunlardan Hacı Emin Efendi isminde biri:

Müslüman memleketinde salyangoz satılmaz... Biz çocuklarımızı mektebe dinlerini, diyanetlerini ö rensinler diye gönderiyoruz... Ne idü ü belirsiz heriflerin evlâtlarımızı dinsiz etmesine razı olamayız, diye ba ırmaya ba ladı.

Hacı Emin Efendi, eski bir e kiya idi. Otuz sene evvel hükümete teslim olarak jandarma yazdım , eski arkada larıyla kanlı bir mücadeleye giri mi ti. E kiya yataklarını çok iyi bildi i için da ları ba tan ba a kasıp kavurmu , onlarla uzak, yakın bir alâkası olanları insafsız i kencelerle öldürmü , köylerde karılarını, çocuklarını bile esirgemeyerek köklerini kurutmaya çalı mı tı.

Hacı Emin, böylece paraya ve kana doyduktan sonra Hicaz'a gitmi , Beytullah'a yüz sürerek tövbe ve isti far etmi ti. İmdi, yetmi ya larında, aptestsiz yere basmayan dindar, uslu bir adamdı. Karıncayı incitmekten çekinirdi. Ancak, din i lerinde birisinin küçük bir yolsuzlu unu haber aldı ı zaman eski hastalı ı nükseder, etrafı kıpkızıl görürdü. Gençli inde hasis dünya hırsları, orta ya ında memleketin ve halkın menfaati için kan dökmü tü. İhtiyarlı ında da Allah için gaza etmeyi vazife biliyordu.

Alil, inmeli bir adam olmasına ra men kızıp ba ırmaya ba ladı ı vakit kar ısında en zorlu e raf titrerdi:

Hacı Emin, lakırdı dinlemiyor:

Hâfız ı Kur'an olmaya azmetmi bir çocu u Allahın yolundan çevirmek, enva ı hakaretlerle ba ından sarı ı çıkarmak ne ahlâksızlıktır, ne dinsizliktir. Buna cüret eden küstahı lokma lokma do ramak faredir, diye ahin Efendi

nin üstüne yürüyordu.

Hacı Emin, mektebe yalnız gelmi olsaydı ahin Efendiyeye mutlaka temiz bir dayak atar, ba nı, gözünü yarardı.

Böyle bir hareket imdilik hem lüzumsuz, hem de tehlikeliydi. Bir resmî mektep ba mualliminin vazife ba ında tecevüze u raması hükümeti, bilhassa fırkayı ku kulantırabilirdi. O vakit kendileri haksız ve zararlı çıkarlar. ahin Efendiyi yıkayım derken bilâkis onun mevkiini kuvvetlendirmiş olurlardı. Bunun için Hacı Emin Efendi, ba muallimin üstüne atılmak istedikçe arkadaşları onu kollarından yakalıyorlar, tatlı sözlerle yatı tırmaya çalışıyorlardı.

ahin Efendi, darbenin nereden geldi ini derhal anlamı tı.

Tuttu u yolda daha buna benzer nice hücumlara gö üslemek lazım gelece ini evvelden hesapladı ı için a ırıyor, korkmuyor, kızılmıyordu.

Bir büyük sabit fikrin cezbesi içinde ya ayan bütün insanlar gibi onda da çektik i sıkıntılar ve acılardan biraz zevk bulmaya meyil vardı.

ahin Efendinin cesareti hodbinlik, gurur ve inattan gelen bir ta kınlık de il, bir fikre inhisar ile inanmaktan, onusuz ya amayı imkânsız görmekten do mu hakiki cesaretti. Korkmadı ı, a ırmadı ı halde kızmaya, meydan okumaya da lüzum görmüyor, dudaklarında mahzun bir gülümseme ile sakin ve mütevazî buhranın geçmesini bekliyordu.

Bu gürültülü sahneden sonra e raf, Emir Dede mektebine emniyetleri kalmadı mı söylediler ve çocuklarını alıp gittiler.

Ertesi gün ahin Efendiyi bir resmî tezkere ile Maarif Müdürlü üne ça ırıyorlardı.

Müdür, elleri ceplerinde, odanın içinde bir a a ı, bir yukarı dola ıyordu. Emir Dede ba muallimini görünce ka larını çattı:

ahin Efendi, bu nedir yaptığımız münasebetsizlik, rica ederim? diye ba ırdı.

Maarif Müdürü, Mutasarrıf Müfit cinsinden bir adam

di. Herkesle ho geçinir, maiyetindeki memurlara ımartacak derecede nazik muamele ederdi. ahin Efendiye kızıp ba ırması için herhalde ehemmiyetli bir sebep olacaktı.

Emir Dede ba muallimi hiç sükûnetini bozmadı:

Bilmeden bir kusur etmi olabilirim, efendim, dedi, fakat çok kibar, maiyetperver âmirimin münasebetsizlikle tavsif edebilece i bir ey yapmadım.

Maarif Müdürü, hafifçe bozuldu. Fakat yine hiddet ve iddeti bırakmayarak devam etti:

Daha ne yapacaksınız? Biz, cahil ahalinin itimat ve muhabbetini kazanalım, resmî mektepleri halka sevdirelim diye ne yapaca ımızı bilmeyiz. Siz, olmayacak bir münasebetsizlik çıkarıp eserimizi mahvedersiniz.

Ne yaptı ımı lütfen söyler misiniz?

Buyurun, okuyun.

Maarif Müdürü, masanın üstünden bir kâ it alarak hiddetle ahin Efendinin ayakları dibine attı.

Bu, altında yüze yakın mühür ve imza bulunan bir mazbataydı.

Oda, çok lo oldu u için ahin Efendi, mazbatayı pence-
renin yanına götürerek okumaya ba ladı. Hulâsası u idi:

Ba muallim ahin Efendi, Emir Dede mektebini berbat etmi ti. Çocuklarda din, tahsil, terbiye, ahlâk kalmamı tı Talebeye türlü muzır telkinatta bulunuyordu. Çocuklarının günden güne âvârele ti ini gördükçe evliya yı etfalin yürekleri kan a lıyordu. Hatta mektepteki muallimlerden bir kısmı bile bu adamdan ikâyetçi idi. Ne çare ki a ızlarını açıp kimseye bir ey söyleyemiyorlardı. Nihayet bu adam, hıfza ba lamak için mektebi terketmek isteyen bir talebeyi iblisâ ne birtakım desiselerle kandırarak fikrinden döndürmü , bamdaki sarı ı enva ı hakaretle söküp atmı tı. Bu, böyle devam edemezdi. Durmadan halkın din hislerini tahrik ve ren-
cide etmekle e lenen bu adamın icabına bakdmalıydı. Sarı ova ahalisi bunu "Bilcümle hukukunun kefilî bildi i diyanet perver hükümetinden, kemali hulûs ü suzi ile istirham" ediyordu.

ahin Efendi, mazbatayı bitirmeden Maarif Müdürü tekrar söze ba ladı:

Bir saat evvel Mutasarrıf Beye kasaba muteberanın dan müte ekkil bir heyet geldi, sizden ikâyet etti. Kuzum ahin Efendi, sizin i iniz yok mu ki vara, yo a burnunuzu sokarsınız? Herif, çocu unu mektepten alıp hıfza ba latacak mı ... Ba latır a, babasıdır... Bundan size ne?.. Ne diye kendinize ait olmayan i e karı ıp esmayı üstünüze sıçratırsınız? Halk, zaten Maarif mekteplerine üpheli bir gözle bakıyor. Mahalle mektepleri, vakıf mektepleri günden güne eksilece ine artıyor. Dün evliyadan etfalden bir kısmı mektebinize gelerek çocuklarını almı lar... Efkâr ı umumiyei tatmin ve temin etmezsek daha birçok kimseler de onlar gibi yapacak... Dü ününüz bizim için ne felâket ne ma lubiyet! Biz, bilâkis sizin gibi genç, çalı kan bir Darümuallimin mezunundan talebemizin adedini iki misline çıkarmasını ümit ederdik. Sabahleyin Mutasarrıf Beyi görmeye gelen heyette heyecan ve teessürü görmeliydiniz... Mutasarrıf Beyefendi, fena öfkeleniler. Hatta azlinizi dü ündüler. Fakat çok müdebbir ve kanunperver bir zat oldu u için bu davanın hallini bana bıraktı. Mesainizi takdir etti imi imdiye kadar birçok vesilelerle size söyledim. Fenalı ınızı istemem. Fakat ne kadar mü kül bir mevkide oldu umu görüyorsunuz. imdi, ben ne yapayım?

ahin Efendi, yine sükûnetini bozmamı , bu nutku, bir kelimesini kaçırmamak istiyormu gibi, sonuna kadar dikkatle dinlemi ti.

Emir Dede ba muallimi, Maarif Müdürünün ne adam oldu unu biliyordu. Onun için verece i notu çoktan vermi - ti. nsanları tabiat ve ahlâk itibarıyla sınıflara ayırmak icap etse onu hiç tereddüt etmeden Mutasarrıf Müfit Beyin sınıfına sokardı.

Bu zat da Müfit Bey gibi ilk terbiyesini Babîâli'den aldıktan sonra Me rutiyet devrini idrak etmi klasik memurlardandı. Onlar, topra ın zelzeleleri gibi en idrak edilmez sebeplerle, en beklenilmeyen saatlerde korkunç sarsıntılar

ve yıkıntılar yapan bir gizli ve karanlık kuvvetin vehmi içinde ya amaya alı mı lardı. Onlara göre, memur, mümkünse hiç yerinden kıpırdanmamak, pek kat'i bir lüzum oldu u takdirde fevkalâde ihtiyat ile adım atmahydı. Olabilirdi ki yanlı bir hareket, bilinmez bir muvazeneyi bozsun, o zelzeleleri davet etsin.

ahin Efendi, Mutasarrıftaki hiddetin sadece korkudan ibaret oldu unu biliyordu. Nitekim, biraz evvel Maarif Müdürüne ate püsküren sebep de yine o idi.

Bunun içindi ki Maarif Müdürü büyük bir hiddetle söze ba ladı ı halde kar ısındaki küçük memurun zeki ve basit bakı ı kar ısmda sarsılıp yumu amı tı. Hele nutkun niha yetindeki " imdi, ben, ne yapayım?" sözü âciz ve a kınlı ın en gülünç bir ifadesi gibiydi.

ahin Efendi:

Vicdanınız ve zekânız neyi emrederse, Beyefendi, dedi, çalı mamı be endi inizi lüften söylediniz. Kezalik bir ga yei emel arkada ı oldu umuzu anlatmak suretiyle kulunuza dünyaları verdiniz.

Maarif Müdürü a aladı:

Ben mi? dedi, ben mi söyledim?

Emelimizin birer sefalet ve cehalet oca ı olan mahalle ve vakıf mekteplerini yıkmak, talebelerini onlarla kıyas kabul etmeyecek kadar iyi olan Maarif Mekteplerine almak oldu unu söylemediniz mi? Demek ki esasta müttefikiz. Gelelim bu son meseledeki hareketime... Alil bir ihtiyarın iki çocu undan birini öldürdüler... kincisini de aynı ekilde öldürmeye kalktılar. Bu masumun göz göre göre softaların cehil ve hamakatine kurban gitmesine vicdanım razı olmadı. Çocu un velisini fikrinden döndürdüm. Bu, bir günahsa cezasını çekmeye razıyım. Binaenaleyh, yukarıda söyledi im eyi yine tekrar ediyorum. Vicdanınız ve zekânız neyi emrediyorsa öyle hareket buyurursunuz.

MaarifMüdürü yine asabile ti:

Canım ahin Efendi, niçin böyle çocuk gibi söz söylüyorsunuz? Mutasarrıf da, ben de bunları takdir edemeyecek

kadar geri fikirli adamlar mıyız? Yalnız, unu bilmelisiniz ki efkâr ı umumiye bir dinamit fıçısı gibidir... Bazen en ehemmiyetsiz bir kıvılcım en müthi bir infilâke sebep olur.

ahin Efendi, hafifçe gülümsüyordu.

Maarif Müdürüyle Mutasarrıfın bu kadar açık bir hakikati anlamayacak kadar cahil ve kafasız olmadıklarını o da biliyordu. Fakat korkaktılar. Bir te ebbüste muvaffak olmak için hiç olmazsa yüzde be , on nisbetinde bir tehlike ve zarar ihtimaline bir türlü razı olamıyorlardı.

Emir Dede ba muallim öyle dü ündü:

"Madem ki bu adamlarda medeni cesaret yok. Madem ki kim kendilerini fazla korkutuyorsa onu müma at ediyorlar... u halde niçin bu histen biz de istifade etmeyelim? Nice korkaklar vardır ki sırf kendi arkalarından korktukları için en büyük kahramanlar gibi ileri atdılar. Sonra, bu adamlar, zekâ ve malûmat gibi insanlık gururundan da elbet büsbütün nasipsiz de illerdir."

ahin Efendi, derhal kararını verdi ve Maarif Müdürüne açık bir hücumda bulundu:

Müdür Beyefendi, ben medreseden yeti mi , softayı bilirim. Softa, gölge gibidir. Korkup kaçarsan pe ini bırakmaz. Fakat cesaretle üstüne yürürsen alabildi ine kaçır. Otuz Bir Mart, önümüzde en iyi bir misaldir... Fırka, softa irticâna kar ı iddet göstermekte haksız mıydı? Softaya kar ı zalim ve haksız olalım demiyorum. Fakat onun olur olmaz arzularına ba e mek de zamanın politikasına hiç muvafık de ildir sanırım. Demin vicdanınız ve irfanınız nasıl emrederse öyle hareket buyursunuz dedim. Fakat madem ki söz, bu mecraya döküldü; daha açık söyleyeyim. Bu meselede Mutasarrıf Bey de, zatiâliniz de beni tutmaya mecbursunuz. Bu, sizin için bir vicdan, izzetinefis ve memleket vazifesidir. Biraz evvel mutasarrıflı a gelen nümayi çilerin kimler tarafından, ne maksatla te vik ve tahrik edildikleri malûm, bunu böyle bilirken beni feda edemezsiniz.

Peki, ya efkârı umumiyedeki galeyan artarsa?.

ahin Efendi gülerek:

Kolay... Beni haksız ve kabahatli buluyorsanız beni feda edersiniz. Ahalinin arzusunu haksız buluyorsanız hiç alırmazsınız. Efkâr ı umumiyeyi teskin için soka a vezir ba - ları atan eski hükümdarlar gibi hareket edecek de ilsiniz ya... Evet, madem ki ben, emelinize canla, ba la hizmet eden adamınızım, siz ise münevver ve vicdanlı bir Me ruti- yet memurusunuz, beni son dereceye kadar müdafaa edece* inize eminim. Bununla beraber zan buyurmayınız ki bunu azledilmekten korktu um için söylüyorum. Ben, fele in çok germ ü serdini görmü bir adamım. Ona da "Eyvallah!" de- rim. ayet, hocalar a ır basarlar da beni arttıırırlarsa hakkı- mı ararım. Onlarla açıktan aç ı a mücadeleye giri irim.

Emir Dede ba muallimi ile Maarif Müdürü yarım saat kadar münaka a ettiler. ahin Efendi âmirine kar ı garip bir tabiye tutmu tu. Bazen açıktan aç ı a hücum ediyordu. Fakat en hazmedilmez eyler söylerken öyle mütevazi ve tat- lı tavırlar alıyor, araya öyle ok ayıcı sözler, kelâm rü vetleri kar ı tırıyordu ki Müdür, sersemle iyor, kızmak mı, yoksa hak mı vermek lazım geldi ini kestiremiyordu. Sonra, yine öyle eyler bulup söylüyordu ki Maarif Müdürünün uyu - mu memur haysiyetini sızlatıyordu. O kadar ki Emir Dede ba muallimi odadan çıktı ı zaman müdür de hamamdan çık- mı gibi bitkin ve sersemdi.

ahin Efendi, sokakta yürürken kendi kendine dü ünü- yordu:

Bir zaman için Maarif Müdürünün bitarafl ı mı te- min ettik sayılır... Herhalde softalar, onu bana kar ı bir kör bir silâh olarak kullanamayacaklar. imdilik, buna da Allah bereket versin.

XV

ahin Efendi, o ak am Muallimler Yurdundan mektebe dönüyordu:

Bir kö e ba ında kar ısına eski siyah çar aflı bir kadın

çıktı. Yüzünde kalın bir peçe vardı. Fazla olarak ak am karanlı ı da iyiden iyiye bastırđı ı için çehresini fark etmek mümkün de ildi. ahin Efendi, buna ra men ba mı önüne e erek sordu:

Bir ey mi istediniz hem ire hanım?

Kadın, kısa bir tereddüitten sonra titrek bir sesle söze ba ladı:

Muallim Efendi, ben, Bedri'nin anasıyım. Allah sizden razı olsun. Efendimi fikrinden döndürmek için çok gayret etmi siniz. Fakir bir kadını. Size duadan ba ka elimden bir ey gelmez. Ne diyeyim, Allah tuttu unuzu kolay getirsin. Ne muradınız varsa versin. Te ekkür ederim.

Esta furullah hem ire hanım... Çocuk kurtuldu ya bize o lazım.

Kadın, derin derin içini çekti:

Ah, Muallim Efendi... Bedri'ci im kurtuldu sayılmaz... itti ime göre size bir lakırdı gelmi ... Bizim yüzümüzden bir zarara, falan u rarsanız.

Onu hiç dü ünmemeyiniz hem ire hanım.

Lâkin imdi ba ka bir korku var. Mahalleli, Bedri'nin babasını fena halde sıkı tırıyor. Ona da acımıyorum desem yalan olur. Ne yapaca mı a ırdı. mamlıktan atarlarsa diye korkuyor...

Aman hem ire hanım... imdi i size kaldı. Siz, inat edin. O, sizin ısrarınıza dayanamaz.

ahin Efendi, kadına daha bazı nasihatler verdikten sonra ayrıldı, yoluna devam etti. Fakat sekiz, on adım gittikten sonra aklına bir ey geldi. Birden arkasına dönerek selendi:

Hem ire hanım. Hem ire hanım. Kadın durdu. Ba muallim, ko ar gibi süratle yürüyerek ona yakla tı, memnun bir tavırla:

Bedri'yi kafiye kurtardık, dedi, aklıma çok iyi bir ey geldi. Mahalleli ısrarı arttıracak olursa Bedri'yi yalancık-tan hasta edersiniz. Belediye doktoruna götürürsünüz. Oradan çocu un zayıf oldu una dair bir rapor alırız.

Verir mi acaba?

Onlar ne kadar olsa fen adamlarıdır. Kolayca derdimizi anlatabiliriz. Doktoru ben de ayrıca görürüm. Hem zaten doktora yalancılık teklif edecek de iliz ya... Bedri, zayıf bir çocuk. "Bir iki sene istirahat muhtaçtır" dedi mi mesele kalmaz.

Sevinç, ahin Efendiye saygıyı unutturmu tu. Artık ka dinin yüzüne bakmaktan çekinmiyor, gülüyor, bir erkek arkada la konu ur gibi serbest ve laubali söz söylüyordu.

Vaktin geç olmasına ra men hemen mektebe dönmekten sarf ı nazar etti, arkada ı Deli Necip'in evine gitti. Kapıdan girer girmez fesini çıkarıp havaya atarak:

Müjde, dedi, bir müttefik daha bulduk. Fakat bu müttefik kadın. Gayri kadınlar âleminde de elimiz var saydır.

Vakayı ba ından sonuna kadar Deli Necip'e anlattı. ahin Efendinin ke fini o da be endi:

Bir bo vaktinde Belediyeye gel, doktoru beraber görelim, imdiden kula ımı bükelim, dedi.

* * *

Küçük Bedri vakası, Sarıova'da âdeta günün meselesi olmu tu. Dedikodu ve heyecan günden güne artıyor, ahin Efendi için türlü yeni rivayetler çıkıyordu.

Emin Dede, her gün talebesinden kaybediyordu. Rakip mekteplere gün do mu tu. Ahalinin gözüne girmek için türlü türlü nümayi ler yapıyorlar, kimisinde mevlûtlar okunuyor, kimisi tantanalı alaylar yaparak talebesini ya mur duasına çıkarıyordu.

Hele "Dolmacı Hoca" ahin Efendi için her gün akla gelmez bir iftira icad etmekte idi. Bu adama Dolmacı Hoca denmesinin sebebi çok aç gözlü olması ve nöbetle her gün zengin talebesinden birine dolma getirtmesiydi.

Bu hoca, bir gün ahin Efendi'den Farmasonlardan para aldı mı iddia ediyor, ertesi gün Emir Dede talebelerinden birinin resim defterini eline alarak kahve kahve dola ı

yor, haç ekinde birbirini kesen çizgileri ahaliye göstererek:

Ya eyyühenas... unlara bakın... Bu adam, çocuklara salıp resmi yaptırıyor... Buna nasıl tahammül edilir? diye atıp tutuyordu.

Emir Dede mektebi halk gözünden dü meye, içindeki çocuklara dinsizlik, ahlâksızlık. Farmasonluk propagandaları yapılan üpheli bir yer olarak görülmeye ba lamı tı.

Dolmacı Hoca, ak am azadında eskisi gibi talebesini mektep kapısından salıvermiyor, onları tabur halinde dizip ilâhiler okutarak sokaklarda gezdiriyor, sonra Emir Dede' nin kar ısındaki meydanda da itiyordu.

Büyükler arasındaki ihtilâf çocuklara da sirayet etmi ti. Dolmacı'nın çocukları Emir Dede kar ısında türlü münasebetsizlik yapıyor, oradan çıkan talebelere sata ıyor, pek küçüklerini sokak aralarında sıkı tırarak dövüyordu.

Çocuklar arasındaki bu kavgaların büyüklere intikâl etmesi, kasabadaki ahali arasında bir arbede çıkması pek mümkündü.

Bir per embe günü Dolmacı'nın talebelerinden biri sapan ta ıyla Emir Dede mektebinin bir camını kırdı. Aynı gün yine onlardan biri Emir Dede'den çıkan bir küçük çocu du ürüp burnunu kanattı.

O zamana kadar ahin Efendi, ikâyetlerini dinletemiyor, "çocuktur ne yapalım... ba a çıkılmıyor" diye cevap alıyordu. Fakat bu iki polis vakası çıkınca ahin Efendi nin dördüncü müttefiki komiser Kâzım Efendi, maiyetindeki genç polislerle beraber sahneye girdi ve Dolmacı hocanın çocuklarına müthi bir **gözda ı** vererek Emin Dede önünden da itti.

ahin Efendi, çocuklarını mektepten almaya gelen velilere bir ey söylemeye lüzum görmüyordu. Yalnız, bir gün esnaftan oldukça aklı ba ında görünen bir adama sordu. O, canı sıkılmı gibi bir vaziyette:

Vallahi birader Efendi, dedi, hani mektebinizden çok memnunum, dinsizlik falan ö retiyorsunuz diye çıkarıkları lakırdılara da inanmıyorum... Ancak mü terilerden

bazıları "Ne... diye çocuğunu o mektepte tutuyorsun?" diyorlar, alı veriyi kesiyorlar... Ne yapalım geçim dünyası...

» * *

ahin Efendi, Eyüp Hoca'nın büyük bir maharetle idare ettiği bu hücumlardan müteessir olmuyordu.

Onların hilelerine bazen o da hile ile mukabele ediyordu. Hele Dolmacı Hoca ve emsalinin ahaliye yaranmak için yaptıkları aptalca ta kınıklardan çok istifade etmişti. Sarıklı çocuklar sokaklarda ilâhiler okuyarak dolaırken "Balkan mezaliminin intikamını bu çocuklar mı alacak? Bu tarz terbiye ile ancak memlekette Otuz Bir Mart irticalan yapacak softalar yetir... Zatiâliniz, terakki ve teceddüdü gaye edinmi bir fırkanın mümessilisiniz. Sizden de mi korkmuyorlar. Bu, ne cesaret?" diye Sabri Beyi kırtıyordu.

Hükümete gelince, "Emir Dede" mektebine günlerce türlü türlü müfettişler göndermiş, fakat ahin Efendinin cezalandırılmasını icap ettirecek hiçbir yolsuzluğu yakalayamamıştı.

Bu esnalarda bir gün Cabir Bey "Emir Dede" mektebine geldi. Çocuklara terbiye ve bedeniye hareketleri yaptırdı. Neticeden çok memnun olduğunu söyledi. ahin Efendinin elini sıkarak tebrik etti.

Kâtibin mesulün bu tebriki ahin Efendi için muvakkat bir sigorta hükmünde idi. Yeni bir vaka çıkıncaya kadar ne hükümet ona el sürer, ne de hocalar fazla bir ta kınılık edebilirlerdi.

* * *

ahin Efendiyi en ziyade memnun eden şeylerden biri de kendi çocuklarının mekteplerine gösterdikleri sevgi ve bağlılığıydı. Onlar, mahalle mektepleri talebesiyle kendileri arasındaki farkı anlıyorlar, etraftaki mütemadi dedikodulara rağmen ahin Efendi'ye, ne de öteki muallimlere kar

Ş1 hiçbir titizlik ve emniyetsizlik göstermiyorlardı.

Muallim Rasim:

Attı ımız tohumların bu kadar çabuk filizleneceklerini umar mıydık? diye seviniyordu.

ahin Efendi, üpheli bir gülümseme ile cevap veriyordu:

O kadar fazla nikbin olmayalım Rasim. Bazı noktalar da çocuklarla büyük insanlar arasında pek o kadar fark yoktur. Bu, âdi bir zümre gayretke li inden ba ka bir ey de ildir... Dü manlarımız, talebelerini bize ve mektebimize de il, talebemize kar ı kı kırtmak belâhetinde bulundular. Bu hücum kar ısmada bizimkiler de oraya toplanıverdiler. Bununla beraber bu da bizim için sevinecek eydir. Yalnız u na gayret edelim ki, bir fırka gayreti ekinde ba layan bu ba lıhık, yeni mektebe kar ı hakiki bir kalb ve fikir ba lıhı ı haline gelsin.

* * *

Bedri, artık mektebe gelmiyordu.

Mahalleli ve e raf; ihtiyar imama iddeüe çullanmı lar, onu, Bedri'yi Emir Dede'den almaya mecbur etmi lerd.

Bununla beraber çocuk, imdilik Hafız Rahim'in derslerine de ba lamıyordu. ahin Efendiden kuvvet alan Nazmiye hanım: Bedri'nin anası "Ölürüm de çocu umu vermem!" diye ayak diretiyor, kıyametleri koparıyordu.

Kadındaki yeis ve heyecan, mahalledeki ba ka kadınlara da sirayet ediyordu. Evvela sadece çocu unu kaybetmi anne ıstırabını anlayarak acıyan kadınlar, gün geçtikçe ona hak vermeye de ba hıyorlar, erkekleriyle kavgalara, münakaalara giri iyorlardı.

Nihayet, Bedri'nin hastalı ı komedisi ba ladı.

Belediye doktoru Kâni Bey elli be ya larında kır sakallı, kırmızı yüzlü, en, tatlı bir adamdı. Edirneliydi. Fakat yirmi be sene evvel geldi i Sarıova'yı öyle sevip benimsemi ti ki bir daha memleketinin adını a zına almamı tı. Sarı

ova'da da onu sevmeyen yoktu. Çocukla çocuk, büyükle büyüktü. ki eli kanda olsa bir vakit namazım kaçırmazdı. Sesi gayet güzeldi. Doktorlu u kadar tekkelerde okudu u kasidelerle de öhret almı tı. Bununla beraber rakı e lencelerinde arki da okurdu.

Büyükler ve kibarlar onu çok severlerdi. Böyle oldu u halde o, hiç kibir getirmez, fakir ahaliye ve köylülere kart de , evlât gibi muamele ederdi.

Sonra, hayırcılı ı da me hurdu. Kasabaya yeni gelen doktorlara yine karde , evlât gibi yardım eder, hastalarının bir kısmını onlara verirdi.

lk karısı öldükten sonra Sanova'dan ba lı, bahçeli bir kız almı , ona ait toprakları âdeta bir çiftlik haline getirmi - ti. Kasabanın dedikodularına hiç karı mazdı. Yanında geçen sözleri gülümseyerek dinler, bunlar hakkında fikir soruldu u vakit ellerini o u turarak:

Ne diyeyim bilmem ki... Fen ve meslek beni ancak çok iyi bildi imiz eyler hakkında hüküm vermeye alı tırdı. Mütalâanız do ru gibi görünüyor. Fakat bilinmez ki... derdi.

Yirmi be senedir Sanova'da bir tek idare adamıyla ihtilâfı olmamı tı. Hasdı herkes, onu severdi; hocalar züht ve takvası, dervi ler kalenderli i ve kasideleri, keyif ve ehli nesi, kibarlar tevazuu, fakirler nezaket ve efkati için...

Yalnız, Deli Necip'in nedense onunla yıldızı barı ık deildi. Belediye mühendisi arasına:

Bu adama bir türlü ısınamıyorum vesselam diye söylenirdi.

Bununla beraber Deli Necip, ondan ne kadar nefret ederse o, mühendisi o kadar sever görünürdü.

Bedri'nin muayeneye getirilece i günün sabahı ahin Efendi ile Deli Necip onu evinde ziyaret ettiler. Daha giyin memi ti. Bahçede gecelik entarisiyle sabah kahvesini içiyor, kar ısında ayakta bir köylüye yine Sarıova'ya yeni gelmi meslekte larından birinin evini tarif ediyordu. Ba muallim le mühendisi görünce bir sevinç feryadı koparak ko tu:

Vay efendim. Bu, ne saadet! Bu, ne tenezzül. Bilirler

ya efendim... Necip Beyefendiden bahsedilirken: "Belediye mühendisimiz öyle mesleğinin ehli bir çocuktur ki kazamızı karı karı bilir. Bir bilmediği varsa o da fakirhanenin yoludur" derdim. Onda da yanılmıyım.

Kani Bey, türlü hareketlerle mütemadiyen e ilip dolularak meserretini idare ederken entarisinin kuşandığı anahtarlar mütemadiyen sallanıp ıngırdıyordu. Fakat aklına bir şey gelmişi gibi birdenbire çehresi karardı:

Sakın hizmet ve muavenetimizi icap ettirecek bir hal yok ya...

Necip, onu temin etti:

Merak etmeyin, acı patlıcan kıra ıçalmaz.

Oh, oh, oh... Memnun oldum. Efendim, biz doktorlar bayku gibi adamlarız. Kapım çalınmaz mı, yahut ahbaplardan biri hatırım almaya gelmez mi, Huda âlim. "Acaba bir felâket, bir hastalık mı var?" diye içime bir ateş tıdier... Cenab ı Hak, herkesin rızkını bir yüzde halketmiştir. Biz doktorları da insanların elemi ve ölümüyle geçindirir... Böyle oldu u halde be vakit namazda elimi açar: "Yarabbi, sen Sanova ahalisini hastalıktan masun et de kimse bu kuluna müracaat etmesin. Ben, aklıktan ölmeye razıyım." derim.

Kâni Bey, yine birdenbire köylüye döndü:

Affet kardeşim... seni beklettim... tarifimi anladın ya... Bu doktor, fevkalâde cevherli bir çocuktur. Sen, onun gençliğine bakma... Biiznillâhi taâlâ hastanı iyi eder... cap ederse ben de gelir bakarım. Hadi kuzum. Hadi kardeşim. Merak etme, Allah Resulullah sayesinde bir şeyce izi kalmaz.

Doktor köylünün sırtını ok ayarak kapıdan çıkarken Deli Necip, ahin Efendiye:

Ne hino lu hindir bu herif Yarabbi, dedi, tavırlarına, sözlerine dikkat et... bulunacak tip de ildir.

Kâni Bey, misafirleri için içeriye sütlü kahve söyledikten sonra yanlarına geldi.

Deli Necip, meseleyi anlatmaya başladı. Doktorun en memnun çehresi o söyledikçe bulutlanmaya başladı. Sa

kallarımı çeki tirerek uzun uzun dü ündükten sonra:

Necip evlâdım.. Bilirsin ki senden camımı esirgemem, dedi, fakat bu, bir fen meselesi... Müsaade et Senden mesela sa lam bir bina hakkında sa lam de ildir diye bir rapor isteseler... meselenin nezaketini anlıyorsun ya... Bana da bir bina yı lâni hakkında nasıldır diye soracaklar. Muayene edece im. Fen ne diyorsa onu söyleyece im. Malûm ya biz de bir nevi hakimleriz. Hakim, nasü hiçbir tesire kapd madan hükmünü vermek, erait ve adalet muktezasını icra ve ifa etmekte mükellefse ben de bittabi öyle yapmaya mecburum. Maamafih, bu prensipten ayrdmamak artıyla elimden ne gelirse...

ahin Efendi, Bedri meselesi hakkında uzun boylu izahat vermek, doktorda çocu a kar ı bir alâka ve merhamet uyandırmak istiyordu. Fakat Deli Necip, buna meydan vermedi, sözü ba ka mecralara döktü.

Kâni Beyin evinden çıktıktan sonra mühendis, arkada ına dedi ki:

Beyhude çeneni yoracaktın... Vaziyetini derhal anladım. Herif, meseleyi biliyor. Ondan dünyada Eyüp Hoca partisini kızdıracak bir rapor alınmaz.

Fakat doktoru görelim diyen sen de il miydin?

Zayıf bir ümit ile... Maamafih, sen, benim de ne e ek taraflarım oldu unu bilmez de ilsin Do an Bey.

Do rusu aranırsa ahin Efendi de doktor Kâni Beyi pek be enenlerden de Udi. Fakat onda fenne, müspet bilgiye kar ı saf bir itimat vardı. Sarıova'daki uç, be fen adamını tabii birer müttefik olarak kabul etmi ti. cap etti i halde onlara dert anlatabilece ine kanaati vardı. Onlardan birinin böyle en açık bir hakikat kar ısında mızıkçılık çıkarmasına bir türlü inanmayacaktı.

Azizim, bu, ne olsa bir doktor, dedi.

Mühendis, istihfafla omuz silkti:

Adam olmadıktan sonra doktor olmu kaç para eder? Mü teriler kızıyor, karıma kesat arız olacak diye Emir Dede'deki çocu unu alan esnafı biliyorsun ya. Bu Kâ

ni Bey de o neviden bir hekim esnafıdır Do an Bey... Bu adam rıyanın ...timsali de il, ta kendisidir... Billahi bu herif, o Eyüp Hoca'lardan, Zühtü Efendilerden falan daha enidir. Onlar, hiç olmazsa kendi mesleklerine, umdelerine sadakat gösteriyorlar... Bu ...fen adamı ise mesle ini onların entrikalarına âlet ediyor... Azizim, bu herifin namaz kılması sahtekârlı indandır. Çünkü hocaları memnun etmezse ba ına gelece i bilir. Sonra, ahalinin bir kısmı vardır ki daha üfürükçü ve doktor arasında mütereddittir, hali, vakti yerinde ise hastasına doktorla beraber bir de üfürükçü getirir... Birinden fayda gelmezse birinden gelir gibilerden... Bu Kani Bey ise kendinde hem üfürükçülü ün, hem doktorlu un haysiyetini cemetmi bir adamdır. Cahil ahali, ilacından hayır gelmezse ruhaniyetinden, ruhaniyet para etmezse ilacından hayır gelece ine kanidir... Onun için ona verilecek paraya günah de ildir... Kalender tavırları da yalandır... Öyle paragöz dervi gördün mü sen azizim?.. Tekkelerde ilâhi okuyan sesinin rakı meclislerinde piyasa hanendeleri gibi gazel okudu unu da bu kulaklar kaç defa i itti. E raf arasında mütevazi diye öhreti vardır, amma bal gibi dalkavuktur. Ahaliden, köylülerden hiçbir zaman esirgemedi i tatlı dile, güler yüze gelince, bu da numaradır. Kendini bir halk babası gibi tanıtmak; bilir misin bu saf, temiz ahaliye kar ı ne reklâmıdır. Ahalinin bazdan kirli çıkındır... Bu Kâni Bey, onların kokusunu almakta gayet mahirdir. U ra tı ı nisbette para vermeyecek hastalara gelince, onları da kasabaya yeni gelmi doktorların en zavallılarına, hiçbir zaman kendisiyle rekabet edemeyece ine kani bulduklarına ciro eder. Böylece hem demin bize de yaptı ı gibi etrafa kar ı hayırhahlık komedisi oynar, hem onların minnettarlı ını temin eder. Aynı zamanda da kasabadaki ciddi rakiplerine a ır bir darbe indirmi olur. Bununla beraber kârı bundan ibaret de de ildir. Bu doktorlar çok kere konsultoya ihtiyaç görürler. Tabii ba ta üstad davet edilir ve yine tabii arslan payımı o alır. Eyüp Hoca'nın softalar ve ahaliden mürekkep nasıl bir partisi varsa bunun da bu doktorlardan mürekkep bir partisi

vardır. Onlar üstadı Lokman ı sani diye reklâm ederler Kâni Beyin bo oldu u bu meydanda diledi i gibi at oynatabilmek için hükümete de ihtiyacı vardır. Mesela Belediye doktorlu unu ihtiyacından de il, sui hani askerlerin bakımından pek ehemmiyetli saydıkları bazı hakim tepeler vardır tıpkı onlar gibi ehemmiyeti için muhafaza eder.

Deli Necip co mu tu:

imdi gelelim öteki doktorlara, diyordu, onlar da tabii pek ahım ahım eyler de il. Yüksek bir ilim adamı Sarı ova'ya ne diye gelsin? Bununla beraber ne de olsa bu Kâni Beye nisbetle Pastör gibi adamlar... Ancak Kâni Bey ve avanesine kar ı durmak için onlar da i e fesat karı tırdılar. Çaresiz onun gitti i yoldan yürümeye ba ladılar. Çünkü öyle yapmasalar aklıktan ölecekler. Bak sana ibretli oldu u kadar da e lenceli bir vaka anlatayım. Burada e raftan bir Buzcuo lu Abdurrahman Bey var. E kiya bozması bir e ek herif. Hacı Emin derecesinde de ilse de o da muttaki musalli bir adam. Zaten buralarda hemen bütün e kıyalara âhir vakitlerde Allah tarafından bir sofuluk gelir. Öleceklerine yakın e kıyahk rütbesine ererler ve vaktiyle da da jandarmalara kar ı kullandıkları silahı, din dü manlarına çevirirler. Bu Buzcuzade, biraz o nevidendir. Üfürükçü hocaların hâmisî doktorların can dü manıdır. Abdurrahman Bey, geçen sene attan dü tü. Ba ı yaradı, kan akmaya ba ladı. Bir eczaneye götürdüler ve adamca ız, nihayet o kadar korktu dü manların eline dü tü. Onun eski e kiya zihniyetine göre dü man nihayet ele geçti, yapaca ı ey gayet basittir. Zaten öldürmekten ba ka bir hassası olmayan ilaçlarıyla hemen i ini bitirmek. Evvela kesmeye götürüyorlarmı gibi "etmeyin eylemeyin" diye yalvarmaya yattı ı yerde çırpınmaya ba ladı.. Nihayet teminat verildi. Kendini tedavi ettirmek istemezse bir arabaya bindirilerek evine gönderilece i söylendi. "Maamafih, yara ehemmiyetlidir... yi bakılmazsa ölüm tehlikesi vardır. Biz, söyleyelim de günah bizden gitmi olsun" denildi. Buzcuzade, ölüm lakırdısı i itince deh etlendi. Neticede kendini doktorlara teslime razı oldu. Gelelim ırn

di onların mukabil oyununa. Yara, birkaç günde iyi olacak bir yarıktan ibaretti. Fakat onlar, kafatasında bir çatlaklık gördüler ve bunun yapı tırılması çok büyük ve zahmetli bir i oldu unu söylediler. Buzcuzade, amana dü tü, servetler adadı. Doktorlar da çizi i kolodyumla kapadılar; herifi bir ay kıpırdamadan sırtüstü yatırarak her gün gelip gittiler.

Neticede ne oldu bilir misin Do an Bey? Buzcuo lu gezdi i, yürüdü ü yerde "Ben doktorların günahına girmi tim... Kafatasım çatladı da yeniden yapı tırdılar. Do rusu pes dedim!" diye onları methetmeye ba ladı. Doktorlar, bu suretle hem birçok para kazandılar hem de bu azılı dü mandan intikam almı oldular. Fazla olarak da hararetli bir taraftar elde ettiler. Sorarım sana Do an Bey. Fen adamlarına böyle maskaralık yara ır mıydı? Böyle hareket, meslek ahâkıyla uzla tırılabilir miydi? üphesiz ki hayır, i in daha acınacak tarafı u ki bu doktorlar, esasen böyle bir ey yapacak adamlar de illerdi. Fakat ne çare ki kar ılarındaki Kâni Bey fırkası onları kendilerini sevdirtip tutturmak için fen yakalarıyla, telifi imkânsız arlatanlıklar, münasebetsizlikler yapıyorlar... Neredeyse kö e ba larında nasıl ilacı satan arlatanlara, sokaklarda parmaklarıyla di çıkaran arabacı di çilere benzeyecekler... Doktorlar ki meslek ahlâkına en fazla taa supla ehemmiyet veren en temiz ve en uyanık fen adamlarıdır. Bu kasabanın havası onları bu hale getirirse gerisini var sen kıyas et Do an Bey...

» * *

Vakalar pek az zaman sonra Deli Necip'i tasdik ettirdi. Belediye doktoru sadece çocu a kuvvet ilaçları verdi ti:

Çocuk filhakika **zayıfçadır**, diyordu; fakat Allaha emanet, bir hastal ını göremiyorum. Hıfza çalı tırılmasında imdilik pek büyük bir mahzur yoktur. Rapora gelince, resmi bir makamdan çocu un ahval i sıhhiyesine dair bir rapor isterlerse derhal yazarım.

ahin Efendi ile Deli Necip, kadının önüne dü erek da

ha ba ka doktorlara da müracaat ettiler. Bazdan Bedri'nin gö sünü zayıf buldular. Fakat hiçbirini açıkça "Çocu un ah val i sıhhiyesi hıfza çalı masına mânidir" diyemedi. Hele Yahudi ve Hıristiyan doktorlar: "Bize böyle eyler sormayınız, dininize ait i lere kan mayız" diye cevap verdiler. t

Yalnız genç bir doktor yüzba ısı, Bedri'nin müfrit beden ve dima yorgunluklarına tahammülü olmadı ım tasdik etti, Doktorların bu hareketi ahin Efendiyi en nazik bir yerinden yaralamı tı. Fakat cesaretini, azmini kıramadı.

XVI

Küçük Bedri meselesi yava yava söndü.

Evkafhlarla Belediyeciler arasında ba layan yeni bir muharebe bir zaman için Emir Dede ve ahin Efendiyi unutturur gibi olmu tu.

Bu, bir mütarekeydi. ahin Efendi, bu sükûta aldanmıyor, için için devam eden yangının bir gün hiç beklenmeyen bir noktada tekrar alevlenece ini gayet iyi biliyordu.

Mektep sıkı bir tarassut altındaydı. Son zamanlarda Eyüp Hoca'mn tavsiyesiyle lk Tedrisat Müfetti li ine tayin edilen Hulusi Efendi isminde bir softa iki günde bir Emir Dede'ya damlıyor, hocalar ve çocuklarla konu uyor ve not alıyordu.

ahin Efendi ile yalan arkada ları fevkalâde bir ihtiyat ve ihtimam ile çalı maktayddar. Emir Dede'yi, ani bir hücum ile alınmasından korkulan bir sardmı kaleye benzetiyorlar, müdafaa tertiplerinden hiçbirini ihmal etmemeye u - ra ıyorlardı.

Mektebe sürülmek istenen en büyük leke dinsizlikti. Halkın a zında türlü türlü rivayetler dola ıyordu. Büyüye büyüye bir çı haline gelmesinden, hiç eklenilmeyen bir zamanda Emir Dede'yi ve ba muallimini ezip geçmesinden korkulabilirdi.

ahin Efendi, uzun uzun dü ündükten sonra bir karar

verdi: Mutlaka bir ey bulmak, bu dedikoduları kökünden kaldırmak mümkün de ilse bile kuvvet ve iddetlerini kırmak, onların oldukça akli ba ında insanlar arasında yayılmasına mâni olmak lazımdı.

Bir gün "Sarıova" gazetesinde "Merkzenlere hürmetsizlik" diye bir makale çıkmı tı. Makalenin muharriri Sarı ova'nın maruf air ve mün ilerinden Resai Molla idi.

ahin Efendi, evvela bu serlevhadan mânâ çıkaramadı. Fakat biraz okuyunca anladı ki "Merkzen" "Merk" ile "Zen" kelimelerinden yapılmı ve mezar mânâsında kullanılmı tır.

Resai Molla, birkaç gün evvel Sarıova mezarlı ını ziyarete gitmi , mezarlı ı pek fena bir halde görmü , duvarlar yer yer yıkılmı . "Merkzenler nâbedit" olmu tur... Belediye, ehre su getiriyorum, caddeler açıyorum bahanesiyle yok yere para sarfetti i halde mezarlı ı hiç dü ünölüyormu ...

Merkzenleri bu halde bırakdan millet için nasıl felah tasavvur edilirmi ! Bu, böyle giderse memleket batarmı ... Allah, Sarıova'ya ta ya dınrımı ...

ahin Efendi, aradı ını bulmu tu. İki gün u ra arak bu makaleye bir cevap yazdı, gazeteye götürdü.

Resai Molla Hazretlerine kısmen hak veriyordu. Mezarlı a bakmak belediyenin vazifesiydi. Ancak bu vazife, ehre su getirmek, yol yapmak gibi vazifelerden daha ehemmiyetli de ildi. Hakiki Müslümanlık mezarlara zannedildi i kadar ehemmiyet ve kutsiyet izafe etmezdi.

ahin Efendi, bu iddiayı akli, nakli birçok delillerle te yid ediyordu.

Emir Dede ba mualliminin ne mezarlıklar ve yollarla bir alâkası vardı, ne de belediyeyi müdafaat etmek gibi bir maksadı... O, sadece din ve eriat meselelerine olan vukufunu halka teslim ettirmek, kendisini hurafe dü manı olmakla beraber slâmiyetin ruhuna sadık kalmı bir hakiki Müslüman olarak tanıtmak istiyordu.

Küçük Bedri meselesinde Kâtib i Mesul Cabir Beyden istifade etmi ti. İmdi de mektebini dinsizlikle itham edenlere kar ı müderris Zühtü Efendiyi kendisine siper etmeyi

dü ünüyordu. Bu cevabı sırf bu maksatla yazmı tı.

Makaleyi Sarıova gazetesine koymaddar. ahin Efendi, Muallimler Cemiyeti'ndeki gece toplantılarından birinde Zühtü Efendiye bundan ikâyet etti.

Efendi Hazretleri... makalemi belki tarz ı tahriri iti bariyla be enmediler, dedi. Fakat öyle ümit ediyorum ki arz etti im eyleri tasdik buyuracaksınız. Esasen bu fikirler, siz üstadımızın daima i itti imiz hakikatler ve hikmetlerin bir ekl i di erde ifadesinden ba ka bir ey de ildir... Maahâzâ hüküm yine sizindir... Müsaadenizle makaleyi okuyayım. Yanlı dü ünüyorsam beni ir at buyurursunuz.

ahin Efendi, sarıklı ve fesli otuz kadar muallim önün-de makalesini okudu.

Zühtü Efendi de bir zamandan beri Emir Dede ba mu allimine gizli gizli içerleyenlerdendi. Fakat buna ra men onu tasdik etti, istemeye istemeye:

Hakkınız var, dedi.

Emir Dede ba nuallimi bununla iktifa etmedi, müder-ris efendiye din tedrisatı hakkında bazı'fikirlerini de söyle-di. Onlar için de "muvafık ve münasıptır" cevabını aldı.

Ertesi sabah. Deli Necip, arkada ına biraz darddı.

Ne o? Sen tecdid i iman mı ettin? dedi.

ahin Efendi, hafifçe kızarak boynunu büktü:

stemezdim ama öyle lazım geldi. Dinsizli im hakkın-daki dedikoduları ancak Zühtü Efendinin tezkiyesi durdura-bilirdi... Müderris Efendinin benim mesail i er'iyeye hak-kıyla vâkıf bir muallim oldu umu tasdik etmesi imdilik çok lehimize bir eydir.

* * *

Evet, Emir Dede mektebi harbe hazırlanan bir kale gibi bütün müdafaa tertiplerini almı tı. Ancak ahin Efendi, bu kalenin içinde gizli gizli dü man hesabına çalı an bazı kimse-ler bulundu unu gayet iyi biliyordu. Sarıklılardan iki mual-lim ile büyük talebeden birkaçı...

Müfetti Hulusi Efendi, mektebe gelmedi i zaman bunlardan rapor alıyordu.

Eyüp Hoca partisi, Bedri meselesinden bütün kuvvetlerini toplayarak tek cepheden hücum etmi , bunda muvaffak olmayınca tabiiyeti de i tirmi ti. imdi, bütün gayret ve faaliyetini mektebin ufak tefek kusurlarını, ihmallerini toplama-ya, küçük küçük hücumlarla ahin Efendinin müdafa kuvvetlerini aındırmaya hasrediyordu.

Bu ehemmiyetsiz vakalar ço ala ço ala bir çı haline gelecek ve Allahın izniyle bu enaat ve dinsizlik oca ını temelinden yıkacaktı.

Bir çocu un mektepten kaçması, sokakta iki talebenin birbiriyile dövü mesi, sınıflardan birinde yüksek sesle gülün mesi, sınıflara girilip çıkılırken biraz gürültü edilmesi mesele oluyor, müfetti Hulusi Efendiye uzun uzun raporlar yazdırıyordu.

Adamca ız, bazen hafiyeye gibi kullandı ı muallimler ve talebe tarafından aldı ı malûmat üzerine istintaklar yapmaya kalkı ıyordu. Yalnız, tedrisat meselelerine karı maya pek cesaret edemiyordu. Çünkü ahin Efendinin eriat meseleleri gibi fenn i terbiye bahislerinde de kuvvetli tanındı ını ve kendisini kolayca yere vuraca ını biliyordu. Müfetti e el altından Darülmualimin müdürlü ü va'dedilmi ti. Yanlı bir hareket yaptı ı halde bütün emekleri bo a gidebilirdi.

ahin Efendi, mektepteki arkadaş larından memnundu. Bir kısmıyla zaten gelir gelmez anla mı tı. Softalara yakınlı ı olan bir ikisini de sonradan dürüst ve vefalı muameleleriyle kendine çekmi emniyet ve sevgilerini kazanmı tı. Adamca ızlar neler yaptıklarını, hangi emele hizmet ettiklerini pek bilmemekle beraber onun gösterdi i yolda güzel güzel çalı ıp gidiyorlardı. Geri kalan iki müfside gelince, ahin Efendi, yakın arkadaş larına kar ı onları âdeta müdafaa ediyordu:

Yahu, iki ki iyi çok mu görüyorsunuz? Bir sepet yumurta içinde iki tanesinin cılk çıkmasını tabii görmeli... ahin Efendi bu adamlara kızmaktan ziyade acıyordu. Bunun

la beraber bir yolunu buldu u halde onları mektepten atmaya çoktan karar vermişti.

Hafiye çocuklara gelince, onlara karı duydu u his de yine merhametten ba ka bir ey de ildi. Ne yapsın fukaralar?.. Bu fenalı ve küçüklü ü onlara aileleri ö retiyordu,

XVII

Seyrek olmakla beraber mektebe arasına kadınlar da u rardı. Bunların ço u erkekle konu maktan çekinece i kalmamı ya lı ba lı analar ve büyük analardı. Bir gün ahin Efendi odasının önünde yine siyah peçeli bir kadın buldu ve ba mı önüne e erek:

Bir arzunuz mu var valide hanım? diye sordu. Bu valide hanım sözü üzerine çar afın içinde kıvrak bir dalgalanma oldu, taze bir ses:

Esta furullah efendim, dedi, ricam var da... Müsade ederseniz içeri gireyim.

Kadın, onun cevabını beklemeden odaya girdi. Bu, belki rastgele bir genç kadındı.. Fakat ahin Efendi, kadının ne oldu unu esasen bilmezdi. Sanova'da sade kocakarıların çatlak, kalın seslerini i itmişti. Onun için bu ziyaretçi ona evvela fevkalâde bir ey gibi göründü.

Ba muallim, a ırımı ve korkmu tu. Gözlerini yerden kaldırmaya cesaret edemiyor, mahcup, tereddütlü bir tavırla kapının yanında duruyordu.

Genç kadın:

Efendim, akrabamdan bir kimsesiz çocuk var, dedi, sizi onun için rahatsız ettim. Mümkünse mektebe kabul etmenizi rica edeceğim. Gerçi imdiye kadar pek okuyamadı ama zeki bir çocuk...

ahin Efendi:

Peki hem ire hanım... Çocu u getirin de bir görelim, diye cevap verdi.

Kadının biraz geveze oldu u anlaşıyordu. Ba muallim

den davet beklemeden bir sandalyeye oturdu, bahsetti i çocuk hakkında bir sürü tafsilât vermeye ba ladı. ahin Efendi, bir aralık gözlerini yerden kaldırarak misafirine baktı. Yüzündeki peçe stanbul hamımlarınmıki gibi ince idi. Zaten ilinden de stanbullu oldu u anla dıyordu.

Siyah tülün arasmdan çizgileri güçlükle seçilen, fakat siyah gözleriyle kırmızı dudakları pırıl pırıl yanan bu çehre. ahin Efendiye pek güzel göründü.

Kadın, odadan çıktıktan sonra bu muallim, arkasından uzun uzun bakıp dü ündü:

Bunların u runa yanıp yakılanlara, kendilerini öldürenlere gülüp kızıyorum ama pek haksız de iller galiba...

Genç kadın, ki gün sonra tekrar mektebe geldi. Çocuk yine yoktu:

Küçük, biraz rahatsız da efendim. Size yalancı çıkmamak için geldim, dedi.

ahin Efendi, do rulu un bu derecesini biraz fazla buldu:

Size beyhude zahmet oldu, dedi, in allah iyi oldu u vakit getirirsiniz.

Odada bu defa bir talebe velisiyle bir muallim bulunmasına ra men kadın, yine kendili inden sandalyeye oturdu, söze karı tı, serbest konu tu.

ahin Efendi, içinden:

Bu biçare buraya galiba yeni gelmi , diyordu. Kasabamın örf ve âdetlerini bümiyor. Kendini stanbul'da sanıyor.

Bir zaman sonra talebe velisiyle muallim çıktılar. Onun kalkıp gitmeye hiç niyeti yok gibiydi. Mektebe, muallimlere, çocuklara dair sualler soruyor, vaktiyle stanbul'da gitti i mekteplerden, tanıdı ı muallimlerden bahsediyordu.

ahin Efendi, bu muhavere den ho lanmıyor de ildi. Fakat onun fazla kalmasını da do ru bulmuyor, sabırsızlanmıyordu. Çok so uk durdu u, suallerine yalnız "Evet" veya "Hayırca cevap verdi i halde kadın, hiç aldırılmıyordu.

Bir aralık susadı mı söyledi, masanın üstündeki sürahiden barda a su koydu, içmek için peçesini kaldırdı bir daha

kapamadı.

Bu hareket, ahin Efendiyi deh et içinde bıraktı. Bu esnada odaya biri girerse hali haraptı; dünyada kendini temiz leyemezdi. Evet, belli ki bu kadın, saf bir stanbulluydu; Sarı vahların bu tabii harekete ne mânalar vereceklerini idrak edemiyordu. Yatkın bir çehre ile yerinden kalktı:

Efendim, affedersiniz, müsaadenizle dersime gideceğim, dedi.

* * *

Bu kadının acaba biraz aklından mı zoru vardı? Haftada en a a ı iki defa mektebe geliyordu. Emir Dede'ye kaydettirilecek çocuk, hâlâ görünürlerde yoktu. Hastalığı geçtiği zaman ba ka mazereti çıkıyor, sonra tekrar hastalanıyordu.

ahin Efendi, bu saygısız misafiri artık açıktan açığı istiskal ediyordu. Fakat o hiç oralarda olmuyor, kapıdan girer girmez açığı yüzünü bir türlü kapamıyor, gülüyor, söylüyor, ba muallime olmayacak akalar yapıyordu. Ondan kurtulmak için bir tek çare kalmı tı. Açıktan açığı kovmak. Fakat bu, ahin Efendinin elinden gelmeyecekti. cap ettikçe en sevdi i ve hatını saydı ı insanları bile kırmaktan çekinmezdi. Fakat kadınlara kar ı yüzü yumu aktı. Sonra, daha ba ka bir ey de vardı. Hayatında ilk defa bir kadınla ahbap oluyordu. Parlak siyah gözleriyle yüzüne bakan, güzel kırmızı a zıyla kendisine gülümseyen, söz söyleyen bu ilk, belki de son kadının dargın ve meyus gitmesi ona acı gelecekti.

ahin Efendi, bir gece Deli Necip'e bu hanımın yapı kanlı ndan bahsetti. Mühendis, kahkahayla gülererek:

Yahu, bu kadın sana â ık olmasın, dedi.

ahin Efendi de güldü:

Ona ne üphe, dedi. böyle Allanın ö üp yarattığı gibi delikanlıya kim â ık olmaz? Ben bari biraz kılı ı, kıyafeti düzeltelim, saçımı, sakalımı bir nizama sokayım.

Deli Necip:

Böyle söyleme Do an Bey, dedi, bu kadın denen mahlûklara akd ermez... Hele senin bu meselede hiç ihtisâsın yoktur. Onlar bazen suratına tükürmekten i renilecek heriflere deli divane olurlar... Gerçi senin suratın hayli berbattır ama... kimbilir...

Mühendis, dikkatle ahin Efendinin yüzüne bakıyordu:

Dur yahu, dur, kıpırdama... Vaziyetini de i tirme... Ben, yeni bir ey ke fediyorum... Namusum hakkı için sen zannetti im kadar çirkin de ilsin... Gerçi vech i dilârânı süsleyen çiçekbozukları me in asker kunduraları tabanına çakd mı nalçalara benziyor, seyrek sakalın bu simaya ba ka bir letafet veriyor ama gözlerin ve a zın billahi bütün bu münasebetsizlikleri kaybediyor. Ben, kadın olsam bu zeki bakı , bu manalı a ız için seni severdim. Sonra, kadınların inkâr edilmeyecek bir hassaları vardır. En cahil ve akılsızları bile aptala tahammül edemezler... Zeki ile aptal tefrik etmek onlarda âdeta bir evki tabii gibidir. Onun için, Do an Bey, kendini pek yabana atma. Olabilir ki bu kadın, sana tutulmu tur.

Mühendis, uzun müddet bir tarz üzere söylendi. ahin Efendi, onu dinlerken sinsi sinsi gülüyor, alay ediyordu. Bununla beraber Emir Dede ba muallimi o gece yatmadan evvel Rasim'in masa üstünde duran aynasını aldı, yüzüne baktı.

* * *

Meçhul kadın, ertesi gün yine mektebe gelmi ti.

ahin Efendi, sert, kati bir sesle:

Hem ire hanım, dedi, ziyaretiniz gerçi benim için bir ereftir. Fakat Sarıova dedikoducu bir memlekettir. Sizin sık sık mektebe gelmeniz belki... belki de il, mutlaka dikkati celbeder... kimiz de Allah esirgesin dile geliriz. Siz kadınsınız, ben mektep muallimi; halkın emniyet ve muhabbetini kazanmaya mecbur bir insanım. Böyle bir dedikodu ikimiz için de hayırlı olmaz. Onun için badema mektebi te rif et

memenizi rica ederim.

ahin Efendi, bu sözleri söyledikten sonra güç bir vazifeyi yapmış bir insan gibi derin bir nefes aldı.

Misafirin bir şey söylemeden kalkıp gitmesini bekliyordu. Gerçi genç kadın, sandalyesinde kalktı. Fakat gitmek için de ilahin Efendinin yanına gelmek, ta yakından onun yüzüne bakmak için.

Ba muallim, oldu u yerde ta kesilmi gibiydi. Kadın:

Efendim, malûm ya ben İstanbulluyum, dedi. Bir erkeğin bir kadınla arkadaş olmasını fena görmem. Burada hemen hemen yalnızım. Memlekette konu ulacak insan pek az. Sizin fikirlerinizi çok beğeniyorum. Hatta yalnız fikirlerinizi de de il...

ahin Efendi, kulaklarına inanamıyor, kocasıyla ilk defa yalnız kalan bir köy geünü gibi renkten renge giriyordu.

Kadın, devam etti:

Madem ki öyle arzu ediyorsunuz, peki... mektebe gelmem. Fakat size çok alı tım... Hariçte de birbirimizi görmemize bir şey diyemezler a... Mesela bir boş zamanınızda sizinle kasaba civarında bir gezinti yapamaz mıyız?

ahin Efendi, gözlerinin kararmasına, kalbinin iddetle çarpmasına rağmen sakın bir tavırla:

Böyle bir şeyi akla getirmek bile doğru de il... Size kat'iyen veda ediyorum, dedi.

Kadın, bir şeyler söylemek, onun ellerini tutmak ister gibi bir hareket yaptı. ahin Efendi, süratle geri çekildi. Bu esnada Rasim'in odaya girmesi ba muallimi mü kül bir mevki-den kurtardı.

ahin Efendi, sert ve kat'i bir sesle:

Arzetti im gibi efendim, badema mektebe kadar zahmet etmenize hacet yok... Çocuk iyi oldu u vakit evrakıyla beraber gönderirsiniz... Zaten mektebe kim gelse kabul ediyoruz.

Genç kadın, ısrarın beyhude oldu unu gördü, peçesini kapayarak odadan çıktı.

ahin Efendi, bu kadının ne istedi ini, ne ruhta bir insan oldu unu bir türlü anlayamadı. Acaba söyledi i gibi bu memlekette konu acak insan bulamamaktan bunalmı bir s-tanbul kadını mıydı? Yoksa deli veya serseri miydi? Bu derece serbest ve yüz­süz olmasına göre âdi bir e lence kadını olması da akla gelebilirdi. Bununla beraber ahin Efendi, onun günahına girmeye cesaret edemiyordu. Kadının hiçbir nev'ini tanımadı ı için onun bu haline, sözlerine bakarak kat'i bir hüküm veremezdi.

Son bir faraziye kalıyordu: Deli Necip'in dedi i gibi bu kadının muallime kar ı anla ılmaz bir meyil duyması.

ahin Efendi, selim duygu sahibi bir adam olmasına ra - men bu son faraziyeyi daha mülâyim buldu. Yüzde bir ihtimal ile bir kadın tarafından be enilmi ve sevilmi olmak ona bir teselli gibi geliyor, bu ehemmiyetsiz vakayı ba ından geçmi bir büyük a k macerası gibi daima hatırlayaca ını hissediyordu.

XVIII

Fırtınalı bir geceydi. Rasim, bir miras i i için yirmi gün izinle stanbul'a gitti inden ahin Efendi, mektepte yalnızdı.

Odasında talebesinin vazifelerini tashih ediyordu. Bir denbire kapı çalındı.

Deli Necip, bazı geceler dertle mek için mektebe gelirdi. Yine onu zannederek a a ı indi. Fakat sokakta, kapının e i ine oturmu bir kadın buldu.

Kimsiniz? Ne istiyorsunuz?

Kadın, inleyerek:

Allah rızası için bir parça su, dedi.

Hasta mısınız?

Kadın, elleriyle kapıya dayanarak yerinden kalkmaya çalı ıyor, fakat muvaffak olamıyordu. Arkasında kalın bir dokuma çar af vardı, yüzü kapahıydı.

ahin Efendi, sualini tekrar etti:

Hasta mısınız? Ne istiyorsunuz?

Kadın yorgun bir sesle kesik kesik söylemeye ba ladı:

Köyden geliyorum. Sarıova'da bir karde im var. Nerede oturdu unu bir kâ ıda yazmı lar; kâ ıdı kaybettim. kindiden beri sokak sokak aradım, bulamadım. Yolda gelirken hastalandım. Yer, yurt garibiyim. Sokakta kaldım. Sarıova'da kimseyi tanmam... Allah rızası için beni misafir et...

Kadın, bu son sözleri söylerken a lamaya ba ladı. Ba ını kapıya dayıyor, sarsüa sarsıla hıçkırıyor.

ahin Efendi, bu zavallıya acıdı:

Hem ire hanım... birbirimize yardım etmek boynumuza borçtur. Ancak burası mekteptir. Senin buraya misafir olman caiz de il...

Ba ka yer bilmem ki...

Ke ke karakola gideydin. Polisler karde ini bulurlardı, yahut ba ka bir kolaylık gösterirlerdi. Haydi, bir gayret et. Seni mahalle imamının evine götürüyüm. Müslüman insanlardır. Seni bu gece misafir eder.

Halim yok efendi, ayaklarım tutmuyor... Ne olur, u rada bir kö ede yatayım... Din karde i de il miyiz?

Acıdı mı gösterirse, kadirim ısrar etmesinden korkan ahin Efendi, sert bir sesle:

Olamaz, dedi, haydi, gidece in yer nihayet iki, üç dakikalık...

Kadın, cevap vermiyor, vücudunu a ırlı ıyla muallimin kollarına bırakıyordu. Bayılmı tı. ahin Efendi, onu, çaresiz, sıralardan birinin üstüne yatırdı, su aramaya ko tu.

Kapıdan gelen rüzgâr lambayı söndürmü tü. Muallim, onu nereye koydu unu hatırlamıyor, kibrit yakarak etrafı ara tırıyordu. Baygın kadının yüzünü açtı; su içirmek istedi; fakat di lerini sımsıkı kilitledi i için muvaffak olamadı. Sular dudaklarının kenarından bo azına, gö süne sızıyordu.

ahin Efendi:

Yarabbi, sen bilirsin!.. Ben, imdi ne yapayım? Nereden geldi ba ıma bu belâ diye telâ içinde söyleniyordu.

Kadının ba ı sıranın kenarından sarkmı , saçları açımı tı. Kız çocuklar gibi ince ince örülmü kumral saçlar...

Bu dakikada ahin Efendinin kadından korkmak, utanmak aklına gelmiyordu. Hastayı bu rahatsız vaziyette bırakmak istemedi, kucagina alarak yandaki muallim odasına götürdü, kanepenin üzerine bıraktı, fakat do rulup kalkaca ı zaman onun, boynuna sarılmı , ellerini kilitlemi oldu unu fark etti.

ahin Efendi, ba tan ba a titredi, gö sünde ilk defa bir kadın vücudunun sıcaklı mı, yumu aklı mı hissediyordu.

Büyük bir günah i lemi gibi korku ile silkindi, aya a kalktı...

Bu esnada kadın gözlerini açmı tı. Sonra a kın a kın etrafına bakındı:

Neredeyim? dedi.

Uzun ve sakin bir uykudan uyanıyormu gibi gözlerini süzerek gülümsüyor, geriniyordu. Açdan saçlarını, gö sünu kapamak için hiçbir hareket yapmıyordu.

ahin Efendi, kadma bakmaktan çekinerek:

Biraz iyi misiniz, gidebilir miyiz? dedi.

Hasta, bitap bir tavırla:

Ayaklarıma inme inmi gibi... Yerimden kıpırdana mayaca ım, diye cevap verdi.

O halde ne yapaca ız?

Ne olur din karde i de il miyiz? uracıkta yatayım... Sana ne zararım var? Nerede ise sabah olacak. Ortalık a a rınca çıkar giderim.

Kadın, boynunu bükerek yalvarıyordu. ahin Efendi hiddet ve asabiyetle:

Çattık belâya, dedi.

kide birde pencereden soka ı dinliyor, kendi kendine:

Ey Sarıova'nın her sokakta biri, ikisi yatan kemet sahibi erenleri, evliyaları... göreyim sizi... Bana bu dakikada bir polis devriyesi, daha olmazsa bir bekçi gönderin, diye söyleniyordu.

Onun dakikada bir tekrar etti i:

Nasılısın? Kalkabilecek misin?

Sualine kadın:

Kimddanamıyorum... ayaklarım tutmuyor, diye cevap veriyor ve yattığı kanapeye enine boyuna yerle iyordu.

Sokak kapısı açıldı. ahin Efendi, arasıra caddeye çıkıp bakmıyor, fakat etrafta fırtınanın kaldırdığı toz kasırgalarından ba ka bir şey göremiyor, rüzgâr u ultularına ve ıslıklarına karı an köpek havlamalarından ba ka ses i itmiyordu.

Artık gecelik entarisinin üstüne paltosunu giyerek, eline sopasını alıp çarımın altındaki karakola kadar uzanmaktan ba ka çare kalmamı tı. Fakat sokakta henüz be , on adım atmı tı ki kö e baındaki fenerin altında bir insan gölgesinin geçti ini gördü. Gölge, mektebe do ru geliyordu. Buna ra men "Bekçi... Bekçi" diye seslendi. Fakat gelen bekçi de il, Emir Dede muallimlerinden Afif Hoca idi.

ahin Efendi, o kadar a ırdı ki derdini unuttu:

Hayırdır in allah, dedi, bu saatte buralarda ne arıyorsunuz?

Afif Efendi, mektebin iki sarıklı muallimlerinden biriydi. Elli be ya larında mutaassıp, aksi bir softa idi. Otuz seneye yakın bir zamandan beri Emir Dede mektebinde çalı ıyordu.

Fikrince ba muallimlik kendi hakkı idi. Fakat, yeni usulleri bilmedi i, Darülmuallimden mezun olmadı ı ve hepsinden ehemmiyetli olarak hükümette dayısı bulunmadı ı için mevkii alamamı tı. ahin Efendiye kendi hakkını yemi bir adam gözüyle bakar ve daima aleyhinde bulunurdu.

Bir rivayete göre ahin Efendi atlatddı ı takdirde ba muallimlik bu sefer kat'i olarak ona vaad edilmi ti.

Afif Efendide bir tereddüt vardı. Ba muallimin sualine:

Hiç... akrabamdan biri hastalandı da... onu ziyaretten dönüyorum, geciktim, diye cevap verdi.

ahin Efendi, hasta kadın vakasını oldu u gibi anlattı, sonra:

Seni Allah gönderdi birader, dedi, velev sokakta kalma bir hasta da olsa bir kadının mektepte geceyi geçirmesi

caiz olamaz... Zahmet olacak ama sen karakola u rayıver...
Yahut daha iyisi sen bekle, ben gideyim, daha çabuk olur.

ahin Efendi, geriye dönerek Afif Hoca'yı mektebin ta -
lı na sokmu fu:

Hasta muallim odasında yatıyor, dedi, su falan bir
ey lazım olursa orada var. stersen benim kaminoto da yer-
de; kahve pi irir içersin.

Afif Hoca, ta lı n ortasında durmu tu. Anla ılmaz bir
sıkıntı ile kâh muallim odasının açık kapısına, kâh ahin
Efendiye bakıyordu. O, çıkaca ı zaman garip bir sesle arka-
sından seslendi:

ahin Efendi... Biraz dur. Sana bir diyece im var. An-
cak yalnız olmalıyız.

Kar ıdaki bo sımlardan birinin kapısını açarak girdi-
ler. ahin Efendi, elindeki lambayı muallim kürsüsünün üs-
tüne koyarak bekledi.

Afif Hoca, talebe sıralarından birinin kenarına oturma -
tu. Kısık ve titrek bir sesle:

ahin Efendi, dedi, sen de bilirsin meslek ve me rep-
lerimiz pek birbirine uymadı. Ancak ben namuslu ve vicdan-
lı bir müslümanım. Can dü manım da olsa bir insanın, suçu,
günahı yokken namusuna leke sürülmesine razı olamam.
Ben, her eyi sana açık açık söyleyece im. Gayri sen vicda-
nın ne emrederse onu yaparsın...

ahin Efendi, havadan karanlık ve korkunç bir suikast
kokusu alıyormu gibi deh et içinde hocayı dinliyordu.

O, devam etti:

ahin Efendi, gerçi para gibi imanın da kimde olup
kimde olmadı ı bilinmez derler... Ancak, sen imanı tam sa-
hibi bir müslüman de ilsin; inkâr etme. Bunun için senin bu
mektepte kalmanı istemiyordum. Sonra, senin itikadı gibi
namusu da bozuk bir adam oldu unu söyleyerek beni kan-
dırdı. Hani geçen haftalarda mektebe bir kadın gelir
giderdi ya. Onu senin dadandırdı mı söylediler bana. stan-
bul'da ba a çıkamadıkları bazı me hur kahpeleri buraya sü-
rerler. Bu kadın, onlardan biridir. Kasabada önüne gelenle

yemedi i halt kalmaz. Beni 'Senin ba muallim mektebe ka-
dın getiriyor. Hepimizi godo yapıyor" diye kı kurtuyorlardı.
Sonradan biri " ahin Efendinin bu i te kabahati yok. Onun
aya mı kaydırmak için karıyı ba kaları gönderiyor" diye ku-
la ma bir eyler fısıldadı; içimi dürttü. Derken bu gece ba-
na u raddar. Kim olduklarını sorma, söylemem. " ahin Ho-
ca mektebe kadın almı . Baskın yapaca ız, sen de bulun!"
dediler. İlk önce inanır gibi oldum; kanım kafama çıktı. Lâ-
kin sonra: 'Salan bu da bir oyun olmasın?' diye üpheye dü-
tüm. Derken aralarında biri, 'Hoca, u zındı ı kaldırsak
ba muallimlik senindir. Sen de bu i te bir parça gayret gös-
ter!" deyince ayaklarım suya erdi. Ben, akidesi bütün müsli
manım ahin Efendi. Ben, bu ekmekten yemem. 'Siz, onun
gibi bana da oyun oynuyorsunuz, günahdır, ayıptır" diye ba-
ırmaya ba ladım. Kızdı m zaman babamı gözüm görmedi-
ini bildikleri için korkup çil yavrusu gibi da dddar. Derken
bastonumu alıp mektebin yolunu tuttum. çimde biraz üp-
he de var idiyse onu da senin bu sözlerin defetti. Mesele bu,
ahin Efendi; gayri nasd istersen öyle yap!

ahin Efendi, mahzun mahzun gülümseyerek:

Eksik olma hoca, dedi, lâkin imdi ne yapmalı? Ben
bu i lere alı km de ilim. Ne yapaca mı bilmiyorum.

Afif Efendi, aya a kalktı:

Evvela u kahpeyi uradan defeyleyelim, dedi, bu i i
bana bırak.

Hoca önce, ahin Efendi elinde lambasıyla arkada, kar-
ı odaya girdiler. Kadın, yine kanapenin üstünde gözlerini
kapamı , baygınlık taklidi yapıyordu.

Hoca, dik bir sesle:

Hey... kadın... kalk bakalım, dedi.

Kadın, hareket etmedi.

Sana söylüyorum kahpe... aya a kalk!

Afif Hoca, ahin Efendinin yerinden kıpırdamasına za-
man bırakmadan hastaya iki gürültülü tokat attı.

Kadın, bir anda yerinden fırladı, galiz bir küfürle hoca-
nın üstüne atddı. ahin Efendi, aralarına girmemi olsaydı

bo az bo aza dövü ecekler, birbirlerinin ba mı gözünü varacaklardı. Biraz evvel parma mı oynatmaya kuvveti olmayan hastayı imdi iki erkek güç zaptediyordu.

Hoca korkunç bir hiddetle:

Seni gidi saçı buçuk mekkâre... Delikanlılarımızı günaha soktu un yetmez gibi imdi de erbab ı namusa kastedersin ha? Huda yı lemyezel hakkiyçün seni parçalarım, diye ba ırıyor, kadın, a za alınmaz kelimelerle hocaya saldırıyordu. Bereket versin ki mektebin pek yakınlarında ev yoktu. Yoksa gece vakti bütün mahalleyi ba larına toplarlardı.

Afif Hoca ile ahin Efendi, güç belâ, kadını mektepten çıkarddar. Onun yenilip yutulmaz son bir kelimesi üzerine hoca âdeta çıldırdı. Sopasını yakalayarak soka a fırladı. O esnada kadını yakalamı olsaydı ya öldürür, ya bir yerini kırardı. Bereket versin ki üç be adım ko tuktan sonra aya ı bir ta a takılarak yere dü tü. Sa dizkapa ıyla sol bile inden hafifçe yaralandı ve bundan daha ehemmiyetli olarak da alvarımın paçası yırtıldı.

Afif Hoca, artık mektebe girmek istemiyordu:

ahin Efendi birader... Nâmertler beni alet ittihaz etmek istiyorlardı. Çok ükür ki Cenab ı Hak, ba arı basiretimi açtı. Müsaade et de imdi onlara da bir iki çift söz söyleyeyim.

ahin Efendi, hocanın koluna yapı tı:

Korkarım ki bu saatte onlarla söyleyece in iki çift söz de bu bedbaht kadınla cereyan eden muhavere tarzında bir netice verir. Hele biraz içeriye gir de nefes al, bir yorgunluk kahvesi iç, diye ısrar etti.

Hoca, acıyan dizkapa ıyla yırtık alvarımı sıvazlayarak acı acı:

Ne yüzle kahve içerim diyordu.

Yok, öyle söyleme. Ben sana medyun i ükranım. Sen, bu hareketinle hem benim erefimi kurtardın, hem de namus ve vicdan sahibi bir insan oldu unu ispat ettin. Aramızdaki su i tefehhüm artık zail olmu tur. Beni sana ahlâksız ve dinsiz bir adam olarak tanıtmı lardı. Ahlâksız olmadı

gımı anladın, dinsizli ime dair de bir delil görmedin sanırım... nsaf et... Bir seneye yakın bir zamandan beri arkadaşlarımız. Ne arkadaşlara, ne çocuklara din ve itikat aleyhinde tek bir kelime söyledi imi i ittin mi?

ahin Efendi, kapıyı kapadı, hocayı bir koltuğa oturttu, kahve pişirdi. Böylece iki saate yakın bir zaman konu tular.

ahin Efendi, Afif Hoca'nın fikirlerinden ziyade ahısların tesiri altında yaayan insanlardan oldu unu biliyordu. Bu yaayan sonra ona kendi fikirlerini ve emellerini telkine u - ra mak beyhüdeydi. Fakat emniyetini kazanmaya muvaffak olursa, onu, kendi eseri için, pekâlâ çalı tırabilirdi. Dü ünçelerinin bu eski kafalı hocaya mülayim gelebilecek kısımlarını, icabında büyük bir muvaffakiyetle kullandı ı, medrese lisanı ve medrese mantığıyla uzun uzun anlattı.

ahin Efendi, o gece müttetikleri arasına yeni bir unsur almı tı: Fikirlerini anladı ı için de il, fakat ahısına inandı ı için artık ne derse yapacak namuslu bir dost...

* * *

Sonbaharda bir gece Sarıova'da tüyler ürperten bir olay oldu. Sabaha do ru yangın topraklarıyla uykusundan uyanan ahali, Kelâmi Baba türbesinin yanmakta oldu unu deh etle görüyordu. Bu türbe, mezarlık yolu üstünde, kasabanın hemen her tarafından görülen yüksek bir tepede idi. Kelâmi Baba'nın Sarıovalıların gözünde öyle bir ehemmiyeti vardı ki bulundu u tarafa yataklarının ayak ucunu çevirmezlerdi. Halk bütün hacetlerini ondan isterler, her ba ı sıklardan önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi. Hükümete ve mahkemelere verilecek arzuhaller evvela ona götürülür, himmet ve yardımı rica edilirdi. Dâvalarını kazananlar, hapis haneden çıkanlar, bir kazadan salımların kurtulanlar ellerinde mum desteleriyle ona ko arlardı. Hâsılı, Kelâmi Baba türbesi hükümet üstünde bir hükümetti. Himmeti hazır ve nazır olsun, koca bulamayan kızlardan, ifasız dertlere u raayan hastalardan, kiracısız kalan evlere, mü terisi az dükkân

lara kadar her i le u ra ırdı. Sonra, kasabayı dü man errinden, zelzele, yangın, su basması gibi bütün âfetlerden koruyan da o idi. Biraz evvel uzaktan onun kandillerine kar ı ellerini açtıktan, kendilerini onun himayesine ısmarladıktan sonra uykuya dalanlar türbeyi ate içinde görünce âdetâ çîf dırdılar. Alevler kızarmı mezarlık servilerinin heybetli çerçevesi içinde deh et saçan bu yangın kar ısında Sanova'dan korkunç bir haykırı yükseldi. Sokaklara dökülen, pencerele-re ü ü en, damlara çıkan ahali a la ıp ba ır ıyor, minarelerde selâlar veriliyordu.

Bu yangın, Sarıova'mn büyük bir felâkete u rayaca ına i aretti. Kasabada günden güne artan dinsizlik ve ahlâksızlık kar ısında Kelâmi Baba, artık gazaba gelmi ti. Belki daha sabah olmadan yangının aksiyile kızilla an bulutlardan bir yddırım ya muru ba layacak, yahut bir zelzele u da ları kasabanın üstüne yıkacaktı. Gecelik entarileriyle soka a fırlayan ahali, karanlıkta, dalgalı insan dereleri halinde kol kol bu türbeye do ru akıyordu.

Ehemmiyeti bir kulak ameliyatından dolayı dört günden beri hastanede yatan ahin Efendi, yerinde duramadı, çabucak giyinerek ba ımın sargısryia soka a indi, kalabalı a kar ı tı.

ahin Efendi, ömründe bu kadar deh etli bir manzara görmemi ti. Ahali, tekbir getiriyor, kadınlar pencerelerde: " ki gözüm, bizi kimlere bırakıp gidiyorsun?" diye ba rı ıyorlardı.

Yangın yerinin etrafını jandarmalar, polisler sarmı ti. Türbe kav gibi bir bina idi. Ate , her tarafını sardı ı için yanıp kül olmasını beklemekten ba ka yapılacak i yoktu.

ahin Efendi, jandarma çemberinin dı nda durup dinlenmeden haykırarak, tekbir getirerek birbirini ezen bir insan yı ımın seyrederken tüyleri ürperiyordu. Yangının akisleri bu beyaz geceliklerle soka a u ramı kalabalı ı ba tan ba a kana boyanmı gibi gösteriyordu.

Türbesi yanan evliya ile beraber yanmak istiyormu gibi ileri atılan co kunları polisler, jandarmalar süngü ile, dipçik

le geri püskürtmeye mecbur oluyorlardı.

Sabaha do ru yangın söndü. Ahali, babasını, hamilerini kaybetmi öksüz kabileleri gibi a laya, inleye yerlerine döndüler.

"Kekimi Baba" türbesi bir nevi enbiya tarihi müzesiydi. Orada kocaman bir kemik vardı ki, Yunus Peygamberi yutan balı a, bir sopa vardı ki Hazret i Musa'ya ait oldu u söylenirdi. Yine orada Hazret i Nuh'un gemisinden kopmuş bir tahta parçasıyla Eyüp Peygamberin fukaralı ı zamanında üstünde yattı ı kerevet görülüyordu.

Miskinlik, uyuz gibi hastalıklara tutulanlar bu kerevetin üstüne bir kere yattıkları gibi, Allahın izniyle bir hafta içinde tertemiz olurdu.

Sonra, türbede Osmanlı halifeleri tarafından hediye edilmiş bazı kıymetli eşyalar da vardı.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından sanduka için gönderilmiş bir sırmalı ipek örtü, ikinci Selim'in Mısır'dan getirdiği çok sanatlı bir fener, yine ba ka padi ahlardan tarafından Kelâmi Baba'ya hediye edilmiş sedefli rahleler, haklar, gayet güzel yazılmış ve yaldızlanmış kitaplar, hatta be , on parça mücevher...

Yangın, Kelâmi Baba'nın kemikleriyle beraber bütün bu mübarek eşyayı da silip süpürmüştü. Hocalardan bir kısmının fikrince, Sarıova ahalisinin ahlâksızlıkları yalnız Kelâmi Baba'yı değil, türbede metrûkâtı bulunan bütün Peygamberleri ve evliyaları kızdırmıştı. Onun için bu yangın yalnız türbe sahibinin arzusuyla değil, bütün evliyaların ittifakıyla kararlanmıştı.

Camiler artsız arasız dolup boş alıyor, ahali tövbe istifa ediyor...

Temiz ve süslüce çarşı sokağına çıkan kadınlara, kahvelerde iskambil, tavla oynayan gençlere a rır sözlerle satış yapmakta idi.

Hükümete karşı da yine bir gizli hoşnutsuzluk başlamıştı: Kabahat hep memleketi idare edenlerde idi. Kadınların bu kadar açılıp saçılmalarına, gençlerin eğilence ve kumarla

vakit geçirmelerine göz yummak bir Müslüman hükümetine yara ır mıydı? Kelâmi Baba, artık Sarıova'dan elini, ete ini çekmi , kasabayı yetim bırakmı tı. Bakalım artık memleketi kim koruyacaktı?

Babamın, yangın gecesi, Örfi Dede'yi rüyasında ziyaret etti ine dair de bir rivayet çıkmı tı. Aya nda demir çarıkla, elinde bir âsa, sırtında kocaman bir torba varmı . Türbedeki evliya e yaları ile halifelerin hediyelerini herhalde bu torbaya doldurmu olacaktı.

Baba; Örfi Dede'ye veda ederken: "Yandım. Artık duramıyorum... Bu kasabayı çe it çe it belâlar ve musibetlerden koruması için Allaha yalvarmaya yüzüm kalmadı!" diye bar bar ba ır mı .

Bu masallar nakledilirken kadınlar, çocuklar a hıyorlar, ihtiyarlar gö üslerini yumruklayarak ah ediyorlardı.

Üçüncü gün ahin Efendinin kula ına ba ka bir rivayet geldi:

Yangın, bir kaza de il, bir kasıt eseriymi : Hükümet yaptı ı gizli ve derin tahkikat neticesinde ele ehemmiyetli bir ipucu geçirmi ! Galiba, ihtimal, kasabada genç dinsizlerden biri türbeye kundak sokmu .

İk evvel yerli bir bakkal a zından i itti i bu rivayet ahin Efendi'yi derin derin dü ündürdü. Ba muallim, hemen yolunu de i tirdi. Deli Necip'i görmek için Belediye dairesine gitti.

Mühendis:

Bunu ben de i ittim, dedi, yangının hakikaten bir kasıt eseri oldu u hemen hemen tahakkuk etti.

ahin Efendi gülerek:

Türbeyi dinsizler yaktı diye bir rivayet çıkmı ... Sakın bunu bize yüklemeye kalkmasınlar...

Deli Necip:

Gülüyorsun ama olmaz ey de il, dedi, sen o gece hastanede oldu una bir ye de bin ükret... Ben de Belediye ba kâtibinin dü ünündeydim. Fakat Allah arkada ları saklasın...

O gün, ak ama do ru daha ba ka havadisler i itildi. Dedikodu, yolunu de i tiriyor, ba ka bir zeminde ba ka bir yangın gibi süratle büyümeye ba lıyordu: Türbeyi yakan Ke lâmi Baba de il, memlekette günden güne artan din dü manlarından biriydi. Velinin Örfi Dede'ye "Yandım" diye ba ırması da bunu göstermiyor muydu? Hükümet adam olsa bu türbe kundakçısını ele geçirir, yangın yerinde diri diri yakardı. Sanova'yı Tanrının gazabından korumak için bundan ba ka yol yoktu.

Bununla beraber kundakçının kim oldu una dair henüz bir ey söylenmiyordu. Ertesi sabah "Sarıova" gazetesinde heyecanlı bir fıkra çıktı:

Kasabanın imdilik ismi zikredilmeyen dört ehemmiyetli kimsesi Mutasarrıfa müracaat etmi ler, yine imdilik isminin zikredilmesi do ru olmayan bir ahıstan üpheleri olduğunu söylemi ler: "Ayya h ı ve su i haliyle maruf olan ve i gal etti i mühim mevkiye yakı mayacak bir derbeder hayat geçirdi i herkesçe malûm bulunan bu denî insan, öteden beri evliya yı kıram aleyhinde tevehhühatta" bulunurmu . Birçok defalar "halkı putperestlikten kurtarmak için bu türbele ri yakmaktan gayri çare yoktur" dedi ini kulaklarıyla i itenler varmı ... Nitekim Allah rızası için bu hususta ahadet etmeye yirmi, otuz ki i hazır bulunuyormu ...

ahin Efendi, bu fıkrayı okur okumaz soka a fırladı, fakat havadis almak için pek uzun boylu ko up yorulmasına hacet kalmadı. Gebe olan gece, sabah olmadan din dü manı bütün âza ve te ekkülâtı ile tam olarak do urmu , Sarıova'ya teslim etmi ti. Mahkemeye, galiba elini uzatıp buलगun meyveyi koparmaktan ba ka i kalmayacaktı.

Kundakçı, Sarıova dadisi Fransızca ve hesap muallimi Mehmet Nihat Efendiydi. ahin Efendi bu adamı yakından tanımazdı; sokakta rastgeldikçe öyle uzaktan bir selâm verirdi. Bir kere de bir bayram günü Muallimler Cemiyeti'nde konu mu tu.

Bununla beraber su i haliyle me hur olan bu adamı gali ba kasabada ahin Efendiden fazla tanıyan da pek az kimse

vardı. Münzevi ve bedbin bir insandı. Hemen hiç kimse ile ahbabı ı yoktu. Gündüzleri yalnız dersleriyle u ra ır, etliye, sütlüye karı mazdı. Fakat ayya lı ı ve derbederli i muhakkaktı.

Sarıova'da meyhane yoktu. Sıra ile her gece bir arkadaşın evinde toplanarak gizli rakı içen sarho gruplarından birine de dahil de ildi. Ak ama do ru eski sarı paltosunun bir cebine rakı i esini, ötekinabir gazete parçasına sardı ekmesini ve mezesini koyar, Sarıova dı ndaki kırlara çıkardı. Orada gecenin geç vakitlerine kadar kendi kendine içer, sonra yıkala yıkala evine dönerdi.

Evi kasabamın bir ucunda fakir bir kulübecikten ibaretti. Karısıyla iki çocu una sevgisi olmadı mı söylerdi. Bununla beraber aylı mdan yalnız rakısı için lazım olan parayı ayırdıktan sonra geri kalanını karısına teslim ederdi . Karısı çok kere bu parayı ay sonuna kadar dayandırır mı ; fakat kendine, yahut çocuklara elbise falan alır da vaktinden evvel bitirecek olursa bu adam ta çatlasa bir okka ekmek getirmez, ailesini aç bırakır mı ...

Mektepte arkadaşlarıyla oldu u gibi evde de karısıyla, çocuklarıyla konu maya lüzum görmez mi ... O kadar ki onlar bazen ba ırıp ça ırarak üstüne yürüdükleri zaman aldırmaz, parma mı kula ma, gözüne götürüp 'i itmiyorum, görmüyorum' mânasına i aret yapar mı ...

Ancak, sarho luk zamanlarında bazen dili bir açdırmı ama pir açılır mı ... Sarıova ahali ve hükümetinden evliyalardan peygamberlere kadar dil uzatmadık kimse bırakmaz mı ...

Mehmet Nihat Efendi, Sarıova ahalisini putperestlikten kurtarmak için kasabadaki bütün türbeyi ate e vermek lazım gelece ine dair olan hutbelerini bu sarho luk ve azgınlık gecelerinden birinde vermi olacaktı. ahin Efendi de bu adamı sevmeyenler arasında idi. Hususi hayatı temiz olmayan bir insanın, ne kadar de erli ve malûmatlı olursa olsun, iyi bir muallim olamayaca ma kaniydi. Fakat Mehmet Efendi aleyhindeki cereyan, onu heyecanlandırırdı. Bu adam, bir

mânâsız ta kûnk yapmı , türbelerin ba tan ba a yakılması lazım geldi ini söylemi olabilirdi. Fakat bundan Kelâmi Ba- ba türbesini yakan kundakçının mutlaka o, yahut onun kı - kırttı ı kimselerden biri oldu u neticesini mi çıkarmak la- zımdı?

Muallim Mehmet Nihat Efendi, o gün ö leye do ru ba sorgu hâkimi tarafımdan davet edildi. Kundakçının derhal tevkifhaneye sevkedilece i muhakkak görüliyordu. Fakat bir saat sonra onun koltu unda çantasıyla, çar ıdan geçti i, dadi mektebine gitti i görülünce kahvelerde hayret, sonra iddetli bir isyan ve heyecan uyandı. Bir Veliyullah türbesini yakan kâfirin elini, kolunu sallayarak sokaklarda dola ması, gökteki melekleri isyan ettirecek bir hald i. Sarıova halkı bu- na nasd tahammül ederdi? Hükümet, memleket ahalisinin dîn hisleriyle oyun mu oynuyordu? Vah zavallı eriat! Sen, kimlerin elinde kalmı sın?

Bazı ta kn hocalar, halifeye telgraf çekmekten: "Ya Emirelmü'minin, evliyalarımızın türbelerini yakıyorlar, im- dat!" diye feryat etmekten bahsediyorlardı. Bunlardan birka- çı bunu da kâfi görmüyor, "Âlem i slama beyannameler yol lamalıyız. Memalik i slâmiyede dîn i slama reva görülen hakaret ve tecavüzü sizin memleketlerinizi i gal eden Hiris- tiyan Avrupa devletleri büe tecviz edemez!" demeliyiz, diye ba ırıyorlardı. Namus ve hayatı tehlikede görünen adamın bir meslekda olmasına ra men ahin Efendi, bu meseleye karı mak fikrinde de ildi. O gün ak am üstü mektebine ait bazı i ler için dareye gitmi ti. Maarif Müdürü de konu ur- larken odaya bir kâtip girdi:

Beyefendi Hazretleri, dadi mektebinde bir isyan çık- mı ... Polis ça ırdılar... Arz ı malûmat ediyorum, dedi.

Müdür, sapsarı kesildi; eli, aya ı titremeye ba ladı. da- renin telefonu bozuk oldu u için oturdu u yerde malûmat almasına imkân yoktu. Hademeye:

Çabuk pardesümü, bastonumu getirin, diye ba ırdı.

Fakat pardesü ile baston gelmeden evvel dadi Müdürü kan ter içinde odaya girdi:

Hayırdır in allah Beyefendi... Ne oluyoruz?

Merak buyurmayın efendim... Pek ehemmiyetli bir ey de il... Talebe, Muallim Mehmet Nihat Efendiyi mektepten kovdu... Polis falan ça ırdık amma hamd olsun hacet kalmadı. Nihat Efendi mektepten çıkınca ortalık sülman oldu...

Vaka nasü cereyan etti?

Efendim, bu adam bir gün ba ımız belâya sokacak diye daima arz ederdim ya... Mehmet Nihat Efendinin tevkifi bekleniyordu, halbuki herif kollarmı sallaya sallaya mektebe geldi, derse girdi. Ö leden sonra birinci ders hâdisesiz geçti. Teneffüs esnasında talebe arasında garip bir heyecan ba gösterdi. Mehmet Nihat Efendi, sınıfa girince müthi bir güriültü ba ladı. Çocuklar sıra kapaklarına vuruyorlar, tepiniyorlar, 'istemeyiz... Kahrolsun türbe kundakçısı!' diye haykınyorlardı. Yüzsüz herif, o vaziyet kar ısında hâlâ bozulmuyor: 'Siz çocuksunuz. Talebesiniz. Derslerinizden ba ka e ye karı mayın. Ben, hocanızım. Ben bu kürsüyü i gal ettikçe bana itaat, hürmet etmeye mecbursunuz' diye lakırdı anlatmaya u ra ıyordu. Derken efendim, bu güriültü üzerine öteki sınıflar da bo aldı... Koridorlar doldu. Çocuklar: 'Kahrolsun kundakçı!' diye haykırdıkça mektebin tavanları zangır zangır sallanıyordu.

Müdür, gözleri büyümü , titreyen elleriyle hareketler yaparak devam ediyordu:

Beyefendi, acaba çocukları kim te vik etti?

Bu suali ahin Efendi scrmu tu; ehemmiyetini hiç fark etmiyormu gibi görünüyordu.

idadi Müdürtü, birdenbire kızardı:

Te viki nereden çıkarıyorsunuz? dedi. Bu isyan, gençli in asil vicdanından kopmu bir eydir.

Do rudur... Böyle hareketler bir cemaatin vicdanından kopar... Ancak, ne de olsa böyle bir infilâk için mutlaka velev ki pek küçük bir sebep, pek ehemmiyetsiz bir kurcalayı lazımdır gibime gelir... Maahâzâ, bendeniz bunu rastgele söyledim.

Maarif Müdürü, dü ünüyor, dadi gençli inin bu hareketini pek be enmiyor gibi bir tavırla dadi Müdürünün yüzüne bakıyordu. Bu tereddüt kar ısında müdür de de i meye ve lakırdısını de i tirmeye ba ladı:

Maahâzâ lazım gelen tahkikatı hemen yapaca ım... ayet i in içinde te vik falan oldu u tebeyyün ederse edit icraatta bulunmak lazım gelecek... Öyle de il mi beyefendi hazretleri? Talebenin derslerinden gayri eylerle i tıgal etmesine ve bilhassa memleket i lerine karı masına da asla müsaade edemeyiz...

ahin Efendi, biçareli in bu derecesine mahzun bir hafifseme ile güldü. Marif Müdürü ile dadi Müdürü konu ma ya devam ediyorlardı:

dadi Müdürü:

Anla ıldı ma göre Nihat Efendinin türbeyi yaktı ı muhakkak gibi... Müstantik Aziz Beyin bu adamı hâlâ serbest bırakmasına aklım ermedi. Maamafih, eli kula ındadır.

Maarif Müdürü:

Anla dan kâfi delâil elde edemedi.

Vallahi bilmem beyefendimiz amma umumun kanaati bu merkezde...

Olabilir... Fakat adliyecı umumun kanaatiyle i görmez... Sonra, do rusunu isterseniz Nihat Efendinin türbeye kundak sokmasına benim de aklım yatmıyor.

Aman efendim... Kaç ki inin yanında tekrar etmi ... Hasbeten lillâh ifayı ahadete hazır yirmi, otuz ki i var.

Kafi bilmiyorum amma belki o da vardır... Siz, çok temiz ruhlı bir zatsınız da bir türlü konduramıyorsunuz... Bu Nihat Efendiden her türlü alçaklık memuldur.

O adama kar ı benim de pek hüsnü nazarım olmadımı bilirsiniz... Fakat zannederim ki oldukça vazifeperverdir.

Vazifeperverli i muntazam derslerine gelmesinden ibaret... Zaten bu ayya , serseri herifi mektepten atamamızın sebebi bu de il mi? Ne diye tutulur böyleleri bilmem ki?... Bu i te kabahatli olmadı ı bile tebeyyün etse de il mi

ki halkın bu kimse hakkında bu kadar fena dü ündü ü anlamı bulunuyor... Umarım ki bu defa artık mektebi bu müf sitten temizlerim.

Maarif Müdürü, bıyıklarını çeki tirerek dü ünüyor, odanın içinde boydan boya dola ıyordu:

Evet... Belki... Maamafih, bu, bizim için pek iftiharlı bir muvaffakiyet olmayacak... O kadar dü ünüyorum.. Nihat Efendinin böyle mânâsız bir ey yapmasını aklıma aldı ramıyorum.

ahin Efendinin gözleri doldu, Maarif Müdürü kendine büyük bir iyilik etmi gibi kalbi minnet ve sevinçle çarpmaya ba ladı. Bu adamdan böyle makûl ve cesur bir müdafaa beklemiyordu.

Emir Dede ba muallimi, bu konu maya karı mamak istedi i halde dayanamadı:

Mahkeme, kararını verinceye kadar bu biçare adam bizim nazarımızda masumdur, dedi, hem meslekte ı, hem âmirlerisiniz. Himaye edersiniz de il mi?

Maarif Müdürü hafifçe a aladı, dadi Müdürü ise sert bir sesle:

Kime kar ı? Kanuna kar ı mı? dedi.

Akar suları durduracak bir söz sarf etli ine kaniydi, kuvvetli bir tirat söylemi bir aktör gibi iftihar ile gö sünü kabartıyordu.

ahin Efendi, gülümsedi; her zamankinden daha müte vazi ve yumu ak, boynunu büktü:

Kanuna kar ı de il Beyefendi, dedi, kanun adamlarını yabancı tesirlerden korumak, zihinleri ve vicdanları tamamıyla serbest ve salim oldu u halde tahkikat yapabilmeleri ve hüküm vermelerini temin için...

dadi Müdürü, bu ehemmiyetsiz iptidai hocasının küstahlı ma kızıyor, fakat açıktan hücumu da cesaret edemeyerek birbirini tutmaz eyleri söylüyordu.

Maarif Müdürü susmu tu, fakat onda Emir Dede ba muallimi ile esasta anlatı mı anlatan bir hal vardı. Sadece:

Adliye i e vaziyet etmi tir. Bizim için neticeye intizar

dan gayri yapılacak i yoktur, demekle iktifa etti.

Maarif Müdürü, bu sözlerle bu meselede kendisinden bir hayır olamayacağı mı anlatmış oluyordu. ahin Efendi, buna kızmadı, sadece cesaretsizliğine acıdı.

dadi Müdürü sözünü böyle bir neticeyle bitirmişti:

Beyefendinin buyurdukları gibi adliye meseleye vaziyet etmiş tir. Bize söz kalmadı. Fakat bu adamın mahiyeti ahlâkiyesi hakkında bana bir şey soruldu o zaman biddi imi söyleyeceğim tabii. İyiyet mahkum olursa ben dadi Müdürü sıfatıyla memnun olmam dersem yalan olur. Çünkü bu adam, mektebim için muzır bir elemandır ve ben idadi Müdürü sıfatıyla her şeyden evvel mektebimi düzeltmeyi vazife bilirim. Hakkım yok mu Müdür Beyefendi? Bu hususta değil Nihat Efendi gibi muzır serseriye, kendimi büne feda ederim.

ahin Efendi yine sakin ve mahzun:

Kendinizi feda edebilirsiniz, fakat bir feridin hakkını asla... dedi.

ahin Efendi, fazla bir şey söylemedi; bedbin ve mahzun, Maarif Müdürünün odasından çıktı.

XIX

Sorgu hakimi Aziz Bey, o gece geç vakte kadar çalıştı; sonra ertesi sabah yine erkenden vazifesi başına geldi. İhtilâli, ufaklı birçok kimselerin odasına girip çıktı ve görülüyordu. Bu arada Mehmet Nihat Efendiyi de iki defa daha getirip konu tuttu; fakat ikisinde de yine muallimin kollarını sallaya sallaya dışarı çıktı ve hayretle görüldü.

Ortada birbirini kat'iyen tutmaz sözler dönüyordu. Bazıları Nihat Efendinin vaka gecesi Kelâmî Baba civarında dolmuştu mu söylüyor, bazıları 'müstantik', Nihat Efendinin tevkiğini icap ettirecek bir delil elde edememi, tereddüt ediyormuş diyorlardı.

Kasaba, âdeti isyan halindeydi. Hükümeti bile bir telâ

bir dü üncedir almı tı. Muallim Nihat Efendinin, aleyhindeki nümayi lere hiç aldırıyor gibi görünmesi, elleri sarı paltonunun yırtık ceplerinde, çantasını koltu unun altına sıkı tırmı , kaygusuz ve kalender bir tavırla sokaklarda dola ması ahaliyi çıldırtıyordu. Bununla beraber nedense ona açıkta n aç ı a sata an olmuyordu.

İkinci günün ak amına do ru kasabanın dilli di li insanların birço unun Aziz Beyi sıkı tırdı ı haberi alındı. Hatta Kâtib i Mesul Cabir Beyin: "Ne yapar bu adam? Memleketi ihtilâle mi verecek? Ne uzatıp durur bu meseleyi? Devr i istibdat memurlarında bile görülmemi tir böyle uyukluk? Bir adam üzerinde bu kadar u ra mak yak ır m ı Me rutiyet adliyesine? Seri icraat lazım!" diye ba ırıp söylendi i i itildi.

Nihayet, sorgu hakimi belki di e dokunur bir delil elde etti i, belki de yapılan ısrarlardan yoruldu u için geceye do ru Nihat Efendinin tevkifini emretti.

O ak am, evinde yeme ini yiyen kendini soka a dar atıyordu.

Hükümet caddesinde Ramazan, Kandil, Donanma gecelerine mahsus bir aydınlık ve kalabalık vardı. Kahveler adam almıyordu. Karanlık sokak a ızlarında kadın yı nları görülmüyordu. Bütün Sarıova, Kelâmi Baba türbesini yakan kâfirin hapse girdi ini gözüyle görmek istiyordu. Maamafih, yatsı ezanı okundu u halde görünürlerde bir ey yoktu.

Nihat Efendiyi tevkife memur olan polisler, onu evinde bulamam ı lardı.

Ahali arasında onun kaçtı ma dair bir rivayet dola ıyordu. Bazı co kunlar:

"Kundakçıyı kaçırddar. Müstantikin tevkif emrini akam ezamına kadar savsaklamasındaki hikmet anla ıldı. Hükümetin bu i te eli var. Biz bo una bekliyoruz. Kundakçı kim bilir imdi nerelere vardı? Hükümet bizimle e leniyor," diyorlardı.

Bazdan aksi fikirdeydi. "Onu mutlaka kasabadaki dinsizler sakladı. Bütün üphellierin evlerini basmalı!" diye aha

liyi körüklüyorlardı.

Nihat Efendi, ne Sanova'dan kaçmaya te ebbüs etmi ti, ne de kasabadaki dinsizlerden birinin evinde gizliydi. O, sadece rakı i esiyle mezesini ceplerine koymu , Sarıova dı m-daki krlarda her geceki gibi kendi kendine içmeye gitmi ti. Biraz sonra muallimin yine her zamanki yollardan evine dönerken polisler tarafından yakalandı ı haberi bir zafer müjdesi gibi ahaliyi co turdu. Nihat Efendiyi merasimi mahsusa ile hapishaneye getirmek için bir alay tertip edümi ti.

Bu alay, kimler tarafından, ne vakit hazırlanmı tı? Bu, belli de üdi. Sade, onun getirildi i tarafa do ru giden bir sürü insan, birdenbire dü ün, yahut cenaze cemaati heyetine girivermi ti. En önde birkaç fenerli külhanbeyi yürüyordu. Onların arkasında iki polis memuru arasında Nihat Efendi görünüyordu. Cemaatin etrafında ve arkasında bir sürü çıplak ayaklı, sefil kıyafetli mahalle çocu u ellerindeki gaz tene-kelerine sopalarla vurarak cehennemi bir gürültü yapıyorlar-dı.

Meydanlıktaki kahvelerden birinde alayı görmek için bir sandalye üstüne çıkan ahin Efendi, sıtma tutmu gibi zangır zangır titriyor, di leri birbirine çarpıyordu.

in asd feci tarafı, Muallim Nihat Efendinin basma kır-mızı kese kâ ıdından bir külah giydirmi ler, külahın ucuna iki boynuz takmı lardı.

Tenekelerin dayanılmaz gürültüsü arasında ahali, bir a ızdan: "Türbe yakamın hali budur he he hey!" diye ba ırıyor, etraftan muallime yumurtalar, domatesler atılıyordu.

Sokaklarda, kahvede bekleyen ahali de vah i seslerle ulumaya ba ladı.

ahin Efendiye hayalinin ezeli kâbusu olan "Ye il Ge-ceci hiçbir zaman bu kadar karanlık ve feci; insanlar, bu ka-dar korkunç ve zalim görünmemi ti.

Görünmez bir el, gö süne basmasa, solu unu tıkamasa bu zalim kalabalı a kar ı tek basma isyan ederek haykıraca-mı, kendini kuduz bir köpek gibi sopayla, ta la parçalataca-mı hissediyordu.

ahin Efendi, yine ömrünün hiçbir dakikasında bu kadar bedbinlik ve ümitsizlik duymamı tı.

Kendini dünyanın bütün zevklerinden mahrum etmi , hayatını bu ahaliyi uyandırmak, mesut etmek emeline vakfetmi ti. Zulüm ve haksızlıktan bu kadar zevk duyan insanları ıslaha u rama çocukça bir hayal de il miydi?

ahin Efendi, bu vah et sahnesi kar ısında yeni itikadının da sarsılmaya ba ladı nı, tükenmez bir karanlık içinde son dayana mı kaybedece ini anlıyor, çıldırıyordu.

Sokaktaki kalabalık, alayı durduracak hale gelmi ti. Hiç durmayan teneke patırtıları, "Türbe yakamın hali budur hey-hey!" sesleri arasında "Kelâmi Babamız bizi affet" diye yük-selen bir feryat halkı büsbütün kudurttu. İmdi, yumurtalar, domatesler kâfi gelmiyor, ahali ona tükürmek ve tokat atmak için birbirini eziyor, birbirinin üstünden atlıyordu.

Muallim Nihat Efendi, kollarıyla yüzünü kapamı tı. ki tarafındaki polisler bütün gayretlerini, etraftan gelen tokat ve yumrukların yanlışlıkla kendilerine isabet etmemesine sarfediyorlardı.

Dakikadan dakikaya artan heyecan Nihat Efendinin belki orada, meydanlıktaki çe menin önünde parçalamp öldürülmesine sebep olacaktı.

Fakat, o esnada hiç beklenilmeyen bir vaka oldu:

Komiser Kâzım Efendi, arkasında iki, üç genç polis ile kalabalı ı yararak, ahali ile bo u arak süratle Nihat Efendiyeye yakla ıyordu:

Dik bir sesle: "Efendiler, hem ehriler, da ılın. Kanun namına ihtar ediyorum!" diye ba ırdı ı i itildi. Müthi bir karga alık oldu, ahali, evvela daha ziyade co tu, etraftan: "Komiser, halkın gazabı önüne çıkılmaz!" diye haykırı tı.

Kâzım Efendinin arkasından gelen polisler kalabalı ı yararamı lar, halkın arasında kaybolmu lardı, fakat o tek bama, kollarım açarak ahaliyi gö üslüyor, uzanan yumruklara kar ı duruyor. Nihat Efendiyi muhafazaya çalı ıyordu.

Birdenbire komiserin kafasına kuvvetli bir sopa indi. Bunu birincisinden daha iddetli bir ikinci darbe takip etti.

Kâzım Efendi, kılıcını çekmek ister gibi bir hareket yaptı. Fakat muvaffak olamadı, kollarını Nihat Efendinin omuzlarına attı ve yaralı halinde hâlâ muallimi muhafaza etmek istiyormu gibi o altta, kendisi üstte yere yuvarlandı.

Bu esnada arkadaki polisler de kalabalı ı yararak vaka yerine gelmi lerdı. Komiserin yaralanması biraz evvelki pervasız gazabı iddetli bir korku ve telâ a tebdil etti. Vaka, hükümete kar ı bir hareket eklini almı tı. Bu dakikada kim ele geçerse kalabalı ın hesabını vermeye mecbur tutulurdu. Ahali, birbirini ezerek kaçmaya ba ladı.

ahin Efendi, hâlâ sandelyesinin üstünde, kendini tutamıyor, hıçkıra hıçkıra a lıyordu. Kâzım Efendi, ona bir anda bütün ümidini ve nikbinli ini iade etmi ti.

Bu cesareti ve bir hak meselesi için dökmekten çekinmedi i be , on damla kanıyla bütün bir halka kar ı duran, telafisi imkânsız bir felâketin önünü alan adam, kendi müttefiklerinden, kendi emel arkada larındandı. Bu cahil, fakat zeki halk adamım kendi yeti tirmi ti.

Demek ki ne istedi ini bilen açık fikirli bir tek adamın bazen karı ık dü ünceli bütün bir kütleye kar ı durabdece i ne inanmakta haklıydı.

ahin Efendi, biraz evvel kızdı ı ve nefret etti i halde imdi halkı acıyarak seviyor:

"Onlar, bir nevi büyük çocuklar... Bütün kabahat onları bu hale getirenlerde" diye mazur görüyordu.

Memleketi yalnız "Yeni Mektebin" kurtaracağı na olan emniyeti on kat daha kuvvetlenmi ti.

XX

Üç gün geçmi ti. Muallim Nihat Efendiyi ailesinden, akrabasından kimse arayıp sormaya cesaret edemiyordu.

Adamca ız; cüzam, veba nev'inden korkunç bir hastalığa tutulanlar gibi tevkifhanenin bir odasında âdeta tecrit edilmi ti.

Bu hal, ahin Efendinin yüre ine dokundu. Bütün insan cemiyetlerinin irazesi demek olan medeni cesaret, bu memlekette iflas mı etmi ti? Emir Dede ba muallimi uzun uzun dü ündü, neticede bu adama bütün kuvvetiyle yardım etmeye karar verdi. Bu Nihat Efendi; me rebini, ahlâkı be- enmedi i, meslek için belki hatta zararlı gördü ü bir adam- di. Fakat u radı ı büyük gadir ve zulüm, nazarında onu bir ehit payesine yükseltmi ti. Bütün bir kasabanın haksız kin ve nefreti kar ısında eli, kolu ba lı, yapayalnız, karanlık aka- betini bekleyen bu adama yardım; bir insanlık vazifesiydi. Kendisi, icap ederse tek ba ına bu vazifeyi yapmadı ı halde nefsinden utanaca ını, bu affedümez medeni cinayete ortak- lık etmi gibi ölünceye kadar vicdan azabı çekece ini anlı- yordu.

Arkada ları onun bu fikrini çok tehlikeli buldular:

Göz göre göre kendini ate e atacaksın? Ona yardım etti ini görünce mutlaka seni de lekelerler. Belki hatta do - rudan do ruya seni mü terek fail veya mü evvik olmakla it- ham ederler. Te ebbüsün kendini de onunla beraber ate te yakmaktan ba ka bir netice vermez. Halbuki sen, bu kasaba- ya çok lazım bir adamsın, diyorlardı.

ahin Efendi ise, hiçbir eyin de i tiremeyece i bir ka- rar vermi insanlara mahsus halim ve mahzun bir sükûnetle:

Susarsam beni kendi içimdeki ate yakacak. Benden bekledi iniz hizmetlere gelince, ben bu ahlâksızl ın kar ısında kollarımı ba layıp durursam kendimi cifele mi telâk- ki ederim. Kuvvet i maneviyem kırdır. Böyle dü mü bir adamdan hizmet beklemek abes olmaz mı? diye mukabele ediyordu.

Mühendis Necip, bu inat kar ısında ümitsizlikle kolları- nı kaldırdı:

Yahu, bana deli diyorlar amma sen benden daha zır delisin, dedi.

ahin Efendi, keyifli keyifli gülerek sadece:

unu hileydin? demekle iktifa etti.

Gülerken hafifçe yumuldu u vakit parlaklı ı daha da ar

tıyor gibi görünen gözleriyle derin derin arkadaşına bakıyor: "Bir hayale esir olan insanlar delilerin en büyükleridir" demek istiyordu.

Necip, çatlan bir çehre ile:

Pekâlâ... Pekâlâ Do an Bey, dedi. Tasavvur etti in muazzam ve muhte em haltı yemekten seni menetmeyece im. Bakayım ben de bir istihareye yatayun... Belki sana yardım ederim, dedi.

ahin Efendi, ertesi gün mendiline biraz yiyecek, birkaç paket tütün koyarak hapishanenin yolunu tuttu.

Muallimin o gece yedi i dayaktan kalma yaraları hâlâ iyi olmamı tı. Sa gözünün altında mor bir i , çenesinde, kula nda iki bere vardı. Yüzüstü yere kapandı ı zaman du da ı yarılmı , ön di lerinden ikisi kırılmı tı. Fazla olarak adamca ız, hapishanede iddetli bir bron ite de tutulmu tu. Sesi kısıktı, dolu dolu öksürüyor, ba ndaki sersemli i gidermek ister gibi elindeki kalın sigara a ızlı ıyla hafif hafif alınına, ka larının ortasına vuruyordu.

ahin Efendi, onu kırk yıllık bir ahbap gibi kucakladı, sırtını ok adı, hediyelerini verdi.

Yakın arkadaş ımız olmadı mı zaten bilirdim. Ancak, ne de olsa bugünlerde hatırnızı sormaya gelecek bir, iki dostunuz vardır samıyordum. nsan olanın ba ma her ey gelir... n allah bu fırtınayı atlattırınız... Beni bu kara günümüzde hiçbir yardımdan, hatta fedakârlıktan çekinmeyecek bir karde telâkki edin.

Nihat Efendi, hayretle ona bakıyor, bu sözlere inanmakta tereddüt eder gibi üphe ile gülümseyerek:

Hayırdır in allah, diyordu, arkadaş , siz hangi yıldızdan geldiniz, hangi devir müstehaselerindensiniz. Dardma yım ama insaniyetin bu derecesi bana üpheli görünüyor.

ahin Efendinin hediyeleri içinde en ziyade tütünlerden ho lanmı tı:

Hasta oldu um için pek ba ka bir ey aramadım. Lâkin sigaram bitti. Hatta bir aralık: " u minderden biraz ot çı karp gazete kâ ıdına sarayım, içeyim" diye dü ündüm. Ce

nab ı Hak, Kelâmi Baba ve Eyüp Hoca, senden razı olsunlar... Zira bu kasabada yalnız birinin rızası para etmiyor.

Nihat Efendi, bron ite ra men ahin Efendinin sigaralarını mütemadiyen içiyor, içtikçe biraz açdıp canlanıyordu.

' Emir Dede ba muallimi bu zavallıyı kurtarmak için yapılacak eyi kararlar tırmakta sabırsızlanıyordu:

Nihat Efendi, bana bu meseleye dair ne biliyorsan söyle... Benim de duyduklarım, bildiklerim var. Malûmatımızı kar ıla tıralım. Belki bir çaresini buluruz, dedi.

Nihat Efendi, kar ısındaki saçlı, sakallı adamı fazla saf ve çocuk bulur gibi küçümseyerek dudak büktü, acı bir gülü le:

Yapdacak ne var ki? dedi. Türbeyi ate ledik. Cezası ne ise çekece iz.

Garibi u idi ki, birbirini yeni tanıdıkları halde bir çok meseleler üzerinde uzun uzun konu up anla mı gibiydiler. Nihat Efendi: 'Kelâmi Baba türbesini yakan ben de ilim' demeye, ahin Efendi: 'Senin için söylenen eylere inanmadım' diye teminat vermeye lüzum görmüyordu.

Odada ot minderin üstüne kar ı kar ıya uzanarak konu maya ba ladılar.

Sarıova'ya ne vakit geldin Nihat Efendi?

Sekiz, on sene oluyor.

Görülüyor ki, ne bu kasabayı, ne ahalisini sevmiyorsun... Neden ba ka bir yere gitmek istemedin?

Bilmem... Birkaç defa te ebbüs ettim ama olmadı... Çamura saplanır gibi saplandık kaldık.. 'Sıçan giremedi i deli e bir de kuyru una kabak ba lar' derler... Burada bir de evlenmek e ekli ini yaptık.. Çolu a, çocu a karı tık, bununla beraber do rusunu istersen buradan kaçmak için pek de o kadar fazla u ra madım. Ben, çok felâket görmü bedbin bir adamım.. Ba ka yerlerin ve ba ka insanların Sarıova ahalisinden daha ikâr matahlar oldu una kâni de ilim. Malûm ya e ek dü üne büe gitse ya su çeker, ya odun... Hâsılı, Sarıova ile ba ka yerler arasındaki fark, yol masrafına ve zahmetine de mezdi.

Sanovahlar neden seni sevmədiler?

Bu hususta onların kabahatleri yoktur... Ben, onları sevmədım ki mukabele bekleyeyim... Bununla beraber Sarı ovaldara pek bir zararım da dokunmadı... Hatta evimde bile daima kendi kendime ya adım. Garip bir ey söyleyeyim mi? Ben, kimseyi, hatta u, yeri geldikçe evlat dedi imiz talebeyi bile sevmem... Bunu tabii görmeli. Zaten hakiki çocuklarıma da pek öyle muhabbetim yoktur. Fakat mesle i severim. Onun için ders verirken mesut ya arım. Ak amları da yüz dirhem rakımı cebime sokar, kırlara çıkarım. 'Neden böyle yapıyorsun?' diye sorarsan cevap veririm: 'Sen ayya zevkinden pek anlamazsın. Böyle ham ervahların teneffüs etti i hava içinde rakı içmekte zevk yoktur.'

Nihat Efendi, biraz sustuktan sonra tekrar mektep çocukları bahsine atladı:

Talebelerimi sevmem dedim ama, bana yaptıkları çok gücüme gitti. Onların sözleri sokakta atılan ta lardan ziyade canımı yaktı... Bence bu adamların en affedilmez enaatleri talebeyi hocasına kar ı kı kırtmalarıdır... Fakat onlar bununla da kalmazlar, öz evlatları babalarına kar ı ayaklandırdırlar... Bilir misiniz, benim çolu um çocu umla aramın açılmasına onların tezvirleri sebep oldu. Türlü dedikodularla karımı, çocuklarımı bana dü man ettiler... Ho , ben de öyle hürmete, muhabbete lâyük efendiden bir adam de ilim ama bir derecesi var...

Nihat Efendi, ba ı imdi daha ziyade a rıyormu gibi, parmaklarıyla akaklarını sıkarak öksüre öksüre devam etti:

O gece erefime tertiplenen fener alayında kimi gördüm bilir misiniz? Altı ya ındaki o lum Cemil'i... Mahalleli, onu babasının ba ında boynuzlu tacıyla, sokaklarda yaptı ı geçit resmini seyre getirmi ... O lumun ba kalarıyla kalabalık içinde keyifli keyifli el çırptı ını, 'Türbe yakanın hali budur, he hey!' diye ba ırdı ını gördüm.

ahin Efendi, müstanti in ona neler sordu unu ö renmek istedi. Muallim cevap verdi:

Evvela yangın gecesi nerede oldu umu sordu... Kırd

kendi kendime içti imi, sonra geç vakit eve döndü ümü söyledim. kinci defasında: "Ak am ezanına do ru sizi kolumuzun altında bir paketle mezarlık yolundan geçerken görenler var... Sonra, yangından yarım saat evvel türbedarın o lu size türbe civarında tesadüf etmi ..." dedi. Ak am ezanı zamanı kasabadan en a a ı bir saat uzakta "Bayram Çavu " çe mesi ba nda oturuyordum. Hatta yüzünün bir tarafı yanmış bir ihtiyar çoban yanımda abdest aldı, namaz kıldı... Adamca ızla kavga bile ettik... Ben, arka söylüyordum. O: "Yahu, ayıptır, günahdır. ki dakika sabret. u namazı bitireyim." dedi. O saatte hem Bayram Çe mesi ba nda arka söylemek, hem mezarlık yolunda görülmek için ya ku , yahut da Kelâmi Baba Hazretleri gibi evrah ı tayyibeden olmalıyım, dedim.

Türbedarzade ile te errüfume gelince, herhalde birbirimize rüyada tesadüf etmi olaca ız. Bununla beraber ben, kat'iyen böyle bir ey hatırlamıyorum. Yangın ba ladı ı zaman ben, çoktan sızmışım. Karı: "Tak... tak!" kapıya vurdu. "Yahu, kalk... Mezarlık mahallesinde yangın var!" dedi. "Git i ine! Yangının mezarlık mahallesinden buraya gelmesi için sekiz, on saat lazım" dedim; kapıyı açmadım. Ben, daima kapıyı kilitler de öyle yatarım. Çünkü karıya itimadım yok. Ben uyurken bazen kesemi tırtıkladı ı olur... Müstantik, galiba ehl i ırz bir adam... Verdi im malûmata memnun olduğunu anladım. Çobanı, türbedarın o lunu ve benim karıya ça ırıp tahkikat yapaca ım söyledi. Çoban, besbelli yüzündeki yanık sebebiyle, derhal bulundu. Yüzle tik. fademi tas-tık etti. Buna ra men o ak am beni tevkif ettiler.

ahin Efendi, karnesini çıkarım , dikkatle not alıyordu:

Muhakeme yakında ba layacak, dedi, avukat tayin ettin mi?

Nihat Efendi: "Amma saf adamsın" demek ister gibi oldu.

Emir Dede Ba muallimi:

Muhakkak iyi bir avukat bulmalıyız, dedi, sen merak etme. Ben i le me gul olurum.

Para lazım.

Söyledim ya... Bu i le ben me gul olaca ım. Avukat parasını temin etmek kolay. Benim ihtiyat be , on lira param var, onu veririm. Sonra kurtulunca yava yava bana ödersin.

Sen, benim kurtulunca ıma inanyor musun? Ben sırf merhamet saikasıyle, beni teselli etmek istedi ini sanıyorum.

Hayır... Hak, mutlaka muzaffer olur.

Öteki dünyada derdim amma orada da Kelâmi Babanın çok fazla nüfuz sahibi oldu u anlaşıyor... Benim mesele muhakeme edilirken, beni haklı da görse, elbet kendi partisini iltizam eder.

Bu kadar bedbin olma Nihat Efendi!

Çocuksun ahin Efendi... Demek, sen sahiden bu kasabada benim hakkımı yemekten çekinecek insanlar bulundu una inanyor musun?

Ben, iyü in, hakperestli in insanlarda asd oldu una kaniim. Bu itikadımı kaybetsem bir dakika ya ayamam emin ol Nihat Efendi...

Bu konu ma esnasında bedbin, acı ve alaycı tavrını bırakmayan Nihat Efendi, hafifçe sarsıdı, dayaktan katlanmı hasta gözlerinde ya a benzeyen bu u ile:

Öyle olsun, dedi, kanaatimi az çok sarstı mı gizlemeyece in... Aralarında senin gibiler de bulunabilen insanları pek kökünden budamak do ru olmayacak...

XXI

ahin Efendi, o ak am arkada ı Rasim'le beraber Deli Necip'e misafir gitti. Meseleyi uzun uzun konu tular. Mühendis, çok bedbindi:

Ben, neticeyi fena görüyorum, diyordu. Muallim Nihat, Kelâmi Baba türbesi gibi gözümün önünde cayır cayır yanacak. Onu kurtarmak için hiçbir ey yapamayaca ız. Mu

hakeme yakında ba hıyor. Heyeti hakime görününü te Eyüp Hoca, Müderris Zühtü Efendi, Cabir Bey vesaire vesaire den müte ekkildir. Nihat Efendinin leh ve aleyhindeki deliller ne olursa olsun son hükmü bunlar verecek. Onun için muallim efendiyi imdiden küre e mahkum olmu farz edebiliriz. Me er ki mucize eseri olarak bu ahıslar arasında bir ihtilaf çıksm. Benim kanaatim bu.

ahin Efendi, Necip'in korkusunu fazla mübala alı buldu. Bununla beraber bu sözler pek de yabana atdır eyler de ddi.

Emir Dede ba muallimini bir dü üncedir aldı:

Efkârı umumiye mütemadiyen körükleniyor, diyor-du. Sarıova gazetesi ate püskürüyor. Mektep talebeleri te -vik edildi... Hele o geceki nümayi ... O ne çıldırtıcı eydi Ya rabbim... Bütün bunlar fena alâmetler... Müstantik, temiz ve ciddi bir adama benziyor... Nihat Efendiyi tevkif etmek için ne kadar tereddüt etti. Fakat neticede etrafın tazyikine dayanamadı... Heyeti hakimiyeyi de aynı ekilde tazyik edecekleri muhakkak görünüyor... Acaba o, ne dereceye kadar mukavemet edebilecek?

Mühendis Necip, istihfafla güldü, omuzlarını silkti. Öteki itiraz etti:

Yok, ben, bu heyeti hakime meselesinde senin kadar bedbin de dim... Zabıta raporuna göre yangının bir suikast eseri oldu u muhakkak.. Fakat ortada Nihat Efendiyi itham edecek hemen hemen hiçbir delil yok. Bir mahkeme: "Gel bakalım muallim efendi, sen sarho ken ötede, beride türbeleri yakmak lüzumundan bahsetmi sin... Binaenaleyh bu Kelâmi Baba türbesini yakan sensin.. Bahusus efkârı umumiye de seni mücrim zannediyor!" diyebilir mi? Haydi böyle karaku î bir hüküm eriat mahkemeleri a zına bir dereceye kadar yakı ık alır farz edelim... Fakat adliye mahkemelerinden böyle bir ey nasıl beklenebilir? Hem olsa büe bunun istinafi var, temyizi var.

Deli Necip, ahin Efendiyi dinlemiyor, a zıyla mızıka çalıyor, önündeki masaya yumru uyla hafif hafif vurarak da

vul sesleri çıkarıyordu.

ahin Efendi, kendi kendiyile konu uyormu gibi a ır ve mütereddit devam etti.

Evet, ortada onu itham edecek hiçbir delü yok.. Gerçi bir mütekait memur ona ak am ezanında mezarlık yolunda tesadüf etti ini söylemi . Fakat Nihat Efendi, bu saatte kasabadan bir, mezarlıktan ise en a a 1 bir buçuk saatlik bir mesafede bir çe me ba ında yanık yüzlü bir çobanla konu uyormu ... Çobanın ahadeti memurun iddiasını kökünden çürütüyor...

Rasim:

Ya Nihat Efendiyi yangından yarım saat evvel Kelâ mi Baba civarında gören türbedarzâdenin iddiası? dedi.

ahin Efendi, ka larını çattı^

Evet, bu iddia da benim midemi bulandırıyor. Fakat Nihat Efendi, o saatte evinde yattı mı ispata muvaffak olur.

Necip, mızıkasına bir fasda verdi:

Ben, kendi hesabıma öyle memul ederim ki o zamana kadar mahkeme için daha kuvvetli deliller pi irip kotarı lır, dedi.

Emir Dede ba muallimi, Necip'le kavga eder gibi hid-detle:

Peki ama bu adama neden bu kadar çullanıyolar, dedi, onu yok yere mahkûm etmekle ellerine ne geçecek?

Mühendis, ona acır gibi gülümseyerek cevap verdi:

Do an Bey... Sonda daima söylerim ya. Hemen bütün idealistler gibi senin de fazla saf ve ahmak bir tarafın vardır. dealistler, bazı insanların hasbeten'lillah fitnelik etmek, ba kalarını zarar sokmaktan duydukları zevki bir türlü akıllarına aldurmazlar... Canım, çocukların kedi kuyru u çekmek, sinek kanadı koparmaktan duydukları zevke a yıyor musun? Bu da o cinsten bir keyif.. Bununla beraber onların Nihat Efendiyi mahkûm ettirmek istemeleri pek hasbi bir ey de de ildir... Onlar bu mahkûmiyetten birkaç nevi fayda bekliyorlar. stersen aklıma gelen birkaçını sana sayayım:

Evvela halkın zaman zaman uyu ur, söner gibi olan

gayreti diniyesini tahrik etmek pek lazım bir eydir! Bunun için din ve eriatı tehlikede göstermekten daha müessir usul var mıdır? "Dinsizler, Kelâmi Baba türbesini yakmı !" demek, senin Ye il Ordu gönüllüleri dedi in cahil mutaassıplara "Ya eyyühennas... Tehlike var... Silah ba ına!" demekten farksızdır. Asker ordusuna nasıl mesle ini unutturmamak için zaman zaman manevralar yaptırdıyorsa onlara da böyle manevralar yaptırılır... Saniyen: Bu mahkûmiyet hocaların dinsizlik, farmasonluk falan gibi eylerle itham ettikleri yeni adımları lekelemese bile herhalde cahil ahaliye kar ı mü - kül bir mevkide bırakacaktır. Mesela, sen, yeni mektebini müdafaa ederken kar ındaki içinden: "Ne oldu unu bilmez miyim? Nasd Kelâmi Baba türbesini yakar mısınız?" diyecektir. Salisen: Nihat Efendi Sarıova dadisi Riyaziye ve Fransızca muallimidir. Anlıyor musun Do an Bey... Riyaziye ve Fransızca... Medreselere hiçbir zaman giremeyecek iki ders... dadi mektebi Fransızca ve Riyaziye mualliminin kundakçı diye mahkûm edilmesi, tasavvur et, medreseler için ne parlak bir zaferdir... "Medresemize, ümimize köhne diyorsunuz... Yeni mektep, yeni üim haltı yiyorsunuz, öyle mi?.. Alın size yeni ilmi okutan hocayı... Muallim, Kelâmi Baba türbesine kundak soktu... Yeti tirece i talebe memleketi, eriatı ate e verecek." Gel bu hutbedeki belâ ate kar ı bir cevap bul da söyle Do an Bey... Nihat Efendinin Kelâmi Baba türbesini yaktı ında üpheliyim; fakat medresecüerin dadiye bir bomba koymak istedikleri muhakkak... Görüyorsunuz, yarın, öbür gün bir kokusu çıkar... Söyledi dersiniz.

Delî Necip'e daha imdi, söz söylerken gelen bu fikir, onun beynini bir yangın alevi gibi birdenbire .salıvermi ti:

Evet, bu muhakkak dadiye kar ı bir suikast... Fakat bunu Maarif Müdürüne, hele **Galatasaray'da** biraz Fransızca ö renmi , karmakar ık biraz fen dersi görmü olmasına ra men yobazların en baya ısı, en "embesi"i olan dadi Müdürüne nasd anlatırsın?.. Do an Bey, ben, eski fikrimden dönüyorum... Ben de seninle beraber kendimi ortaya atacam. Bu Nihat Efendi için çalı aca ım.

ahin Efendi, telâ lı telâ lı ellerini sallayarak:

Aman, sakın bunu yapma, dedi, bana gizli yardım et; fakat ortaya çıkmaktan çekin... Bir parti ekinde gözüdürsek halimiz yamandır... Bizi bir ka ık suda bo arlar... Sonra, sen, heyecanlı adamsın...

O gece aralarında verdikleri karar u oldu: ahin Efendi ile Necip, vakit geçirmeden iyi bir avukat bulacaklardı. Fakat bundan daha evvel Emir Dede ba muallimi fırka kâ tib i mesuliyile görü meye gidecekti. Mahkemeyi etrafın te sir ve tazyikinden mümkün mertebe korumak için Cabir Beyi kazanmaktan iyi çare olamazdı.

XXII

tarihte

Kâtib i Mesul ile ahin Efendinin arası, pek iyiydi. Cabir Bey, arasına Emir Dede mektebine u rayarak bir kahve içiyor, çocuklara milli mar lar söyletiyor, terbiye i bedeniye hareketleri yaptırarak seyrediyordu.

ahin Efendi, buna pek memnundu; çünkü kâtib i Mesulün Emir Dede'yi sevdi ini gören softalar, mektebe dil uzatmaktan çekmiyorlardı. Sonra, bu himaye, Emir De de'ye bazı maddi menfaatler de temin ediyordu.

Cabir Bey, o gün ahin Efendiyi çatkın bir çehre de kabul etti:

Sana dargınım hocam, dedi, ötede, beride firkanın aleyhinde bulundu unu söylüyorlar.

ahin Efendi, hiç fütursuz cevap verdi:

Bunu söyleyenler herhalde âciz ahsıma ve mektebi-me verdi iniz ehemmiyeti çekemeyen hasutlardır... Beni gözünüzden dü ürmek için öyle söylemi olacaklar. Herhalde inanmadı nınıza eminim.

Cabir Bey, gülümseyerek ba ını salladı:

Tabii... Ancak firkanın pek hareketli taraftarlarından da görünmüyorsunuz. ntihabat yakla tı. Muhaliflerin gizli gizli faaliyette bulduklarını haber alıyorum. Dostlar bu sı

ki günümüzde bizi bırakırlarsa olur mu?

ahin Efendi derhal cevap verdi.

Bu siteminiz de latife olsa gerek... Sanova'da himmetinizle iyi bir mektep vücuda getirmeye, bu suretle fırka hükümetinin yüzünü a artmaya çalışıyorum. Bu, fırkamıza az bir hizmet midir?

ahin Efendi, Cabir Beyi biraz pohpohladıktan sonra muallim Nihat Efendi meselesini açtı, korkularını birer birer söyledi.

Kâtibi Mesul, asabi bir tavırla ka mı, gözünü oynatarak dinliyordu. O bitirdi i vakit so uk bir sesle cevap verdi:

Nihat Efendinin mücrim oldu unu ben de pek zanetmiyorum. Ancak, onu da söyleyeyim ki ben, bu adamdan hiç ho lanmam dedim. Sizin için latife ettim. Fakat onun, bizim en azdı muhaliflerimizden oldu u muhakkak.

O, yaraddı itibarıyla bir eye, herkese muhalif, bedbin ve hasta bir adamdır. Bu adam, bir politikacı olsaydı...

Cabir Bey, tavuk altından civciv kapan bir yırtıcı ku hu unetiyle ahin Efendinin a zından lakırdısını kaptı:

Yani muzır bir adam oyle mi ahin Efendi? Bunu kendi a zınızla söyledi inize memnun oldum. Eski spartalılar, memlekete bir hizmeti dokunmayacak sakat, çürük çocukları bir kayanın tepesinden atıp öldürürlerini ... Ben de elimde olsa, çürük kafalı vatanda lara aynı muameleyi yapardım.

Herhalde Nihat Efendinin sırf hasta, bedbin bir adam oldu u için haksızlı a u ramasını istemezsiniz.

Cabir Beyin kadı yüzü büsbütün kızardı.

Amma tuhaf lakırdı söylersin be biraderim... Esasen Nihat Efendi meselesinin benimle ne alâkası var? Ben, hakim miyim?

Maksadımı anlatamadım. Herkes bu adamın aleyhinde söylüyor. Mahkemenin tesir altında kalmasından korkuyorum.

Umar mısınız bizim mahkememizden böyle bir ey? ahin Efendi, birkaç kere yutkundu, ellerini o u turma

ya ba ladı. Ne 'evet' diyebdiyorciu, ne 'hayır'...

Cabir Bey, âmirane bir tavırla:

Bırakalım bu Nihat Efendi meselesini, dedi, mahkeme ne isterse yapsın. Bizim dü ünülecek daha mühim eylerimiz var... ntihabat yakla ıyor. Yeni hocaların fırkaya merbutiyetinden eminim. Ancak eski hocalar için fena haberler geliyor... tdâfçdar onları elde etmeye çalı ırlarmı vs. vs....

ahin Efendi, Cabir Beyden ayırdıktan sonra çar ı kahvelerinden birinde kendini bekleyen mühendis Necip'in yanına gitti, meyus bir tavırla:

Cabir Beyden hayır yok, dedi. Nihat Efendiği Kâtib i Mesule azılı bir muhalif olarak tanıtmı lar. Sonra, eski hocaların tüâfçdarla birle mek üzere oldu unu söyleyerek adamca ızı telâ a dü ürmü ler. Benim anladı ma göre Cabir Bey, bu meselede muallim Nihat'ı tutmakla hem eski hocaları büsbütün kızdıraca mı, hem de müderris Zühtü partisini elden kaçıraca m zannediyor. ntihabatın yakla ması bu meselede çok aleyhimize bir ey oldu.

* * *

Hasan Talât Bey, Sarıova'nın en me hur avukatıydı. Birçok seneler Mekteb i Hukukda Mecelle hocalı ı etmi . Hürriyetin üç senesinde üç ay kadar da Adliye Müste arlı nda bulunmu tu. Belli ba lı hukuk âlimlerinden oldu u söylenirdi.

ahin Efendi, muallim Nihat'ın davasını evvela ona vermeyi dü ündü. Arkada ları itiraz ettiier:

Hasan Talât, mükemmel avukattır. Tuttu unu koparır... En haksız davaları büe kazanır... Ancak, i i ba ndan a kındır. Fazla para gözlüdür. Her zamanki mü terüeri zengin adamlardır. Müracaatın beyhude olacak...

ahin Efendi, onları dinlemedi:

Umarım ki reddetmez... İmi olan insandan korkmam. Bizim ona verece imiz dava umarım ki paradan ziyade makbule geçer. Dü ünün hacısı, hocası, memuru Sarı

ova'nın böyle feci bir haksızlıkla kirlenmesine lakayt kalmaz. Göreceksiniz, Hasan Talât Bey, bu mesele ile çok alâ-kadar olacak...

ahin Efendi, bunları avukata da söyleyecekti. Fakat Hasan Talât Bey, bu fakir kıyafetli iptidai muallimini çok so-uk kabul etti, onu bir sandalyeye oturtmaya mecbur olma-mak için aya a kalktı, Nihat ismini i itinçe yüzünü buru tur-du:

u türbeyi yaktı ı söylenen muallim mi? dedi. Maale-sef çok me gulüm. Ehemmiyetli davalarım var. Bir ba ka avukata müracaat buyurun.

ahin Efendi; Hasan Talât Beye davayı kabul ettireme-di i takdirde ona hiç olmazsa akıl danı maya karar vermi-ti. Fakat bu adamın muamelesi öyle so uk ve ezici idi ki bir kelime söylemeye cesaret edemeden dı arı çıktı. "Kabahat bende. Çanak tuttum." diye söylenerek bir ba ka avukatın, Rüşühi Bey isminde sabık bir istinaf reisinin yazıhanesine do ru yollandı.

Rüşühi Beyin hür fikirli bir adam oldu u söylenirdi. Sa-rıova'da pek bir i yapmamasının büyük sebeplerinden biri de bu öhreti idi.

ahin Efendiyi çok iyi kabul etti. Vakayı biliyordu. Bil-medi i kısımları alâka ve heyecan ile dinledi, muallim Nihat Efendiye acıdı. Sarıovalıların "çocuklarının hocasına kar ı" yaptıkları nümâyî i sözde beynimizde kaydıyla ayıpladı.

ahin Efendi, i e olmu bitmi nazarıyla bakıyordu. Fa-kat Rüşühi Bey sözünü, yukarıda söylediklerinden tamamıyla zıt bir netice ile ba ladı:

Bu davayı maalesef deruhte edemem, dedi. Çünkü Nihat Efendinin aleyhine olur. Hür fikirli bir adam oidu um için Sarıova'da beni sevmezler. Mahkeme heyetleri sırf benim a zımdan çıktı diye en açık hakikatlerden üphe eder-ler. Benim müdaafa vekili olarak ortaya çıkmam efkâr ı umumiye-yi ve heyeti hakimiyeyi fena halde kızdıracaktır. Hele böyle bir türbe kundakçılı ı davasında.. Onun için si-zinle bir ba ka avukat dü ünelim... Kim var. acaba kim var?

Rüsuhi Bey; ba mı, burnunu ka ıyarak derin derin dü ünüyordu.

Aklıma Hasip Kemal geliyor... Bir kere ona müracaat etseniz. Fakat i itti ime göre bu defaki intihap için namzetli ini koyuyormu . Herhalde softa partilerini kızdırtan korkar, tahmin ederim.

ahin Efendi:

Mehmet Vehbi Bey için ne dersiniz? dedi.

Rüsuhi Bey, gülmeye ba ladı:

Ne söylüyorsunuz? Vehbi Beyin Me rutiyet senesi Ahrar fırkasında bulundu unu, sonra bir zaman da tüâfçı îarla çalı tı mı bilmiyor musunuz? Bu intihap, Cabir Beyi fena halde pirelendirir. Zavallı Nihat Efendiye bir de tilâfçılık lekesi sürerseniz mahvoldu unun resmidir. Kimi bulalım Yarabbi, kimi bulalım Yarabbi, kimi bulalım?

Sekip Bey nasıldır?

Jandarma kumandanının bacana ı, Kadiri eyhinin damadı Sekip Bey mi? Tam adamını buldunuz. Benim aklıma Hayrettin Haydar geliyor ama o da galiba Hacı Emin'in kızına talipmi ... Böyle bir ey varsa tabii bu davayı kabul edemez...

ahin Efendi, Sarıova'daki belli ba lı avukatların ismini ihtiyaten defterine kaydetmi ti. imdi artık ahıslarını, ehemmiyetlerini dü ünmeden sıra ile okuyordu:

Ali Fadd Bey...

Kabul etmez; çünkü Evkafın avukatıdır.

Kerim Bey?..

Gölgesinden korkan bir adamdır, böyle kazalı i lere girmez.

Cemal Bey...

Oo... Maalesef menfaat hususunda pek korkaktır. Ekseri e raftan ve hocalardan olan mü terüerini kaçırılmaktan çekinir.

ahin Efendi, deh et içindeydi:

Demek koca Sarıova'da bir mazlumu müdafaa için dört çift söz söyleyecek bir avukat bulamayaca ız.

Rüshî Bey:

Maalesef onun gibi bir ey, dedi. Gerçi Sarıova'da daha ba ka avukatlar da vardır... Fakat kısm ı âzarnı softadır. Onlar bu davayı kabul etseler büe biz emniyet edemeyiz.

Müvekkillerine hiyanet mi ederler?

Her ey memuldur.

Beyefendi, bu Nihat Efendi benim ne akrabam, ne dostum, ne de hatta tanıdı ım bir adam.. Bu i ten istifade beklemek öyle dursun, belki zarar bile görece im. Sırf bir biçare adamın hayat ve namusunu tehlikede gördü üm için bu meseleye, karı tm. Bana bir akd ö retiniz. a ırdım kaldım.

Rüshî Bey, dikkatle gülümseyerek ahin Efendiye baktı ve:

Elbet bir ey dü ünece iz, dedi, fakat çok ihtiyatlı hareket etmeye mecburuz. Görünü te Sarıova'da avukattan bol bir ey yoktur. Çar ı ba ındaki büyük hanın altında sıra kahveler vardır ya, onlar baro gibidir. Her birinde lâakai iki, üç dava vekiline tesadüf edilir. Civar kasabalar ve köylülerden gelen yabancılar ekseriya bu hana inerler. Bunlardan yüzde seksenini er'iyeye veya adliye mahkemelerinde davası, i i vardır. Örumcek, a a dü en sine e nasd atılırsa bu avukatlar da köylülere öyle atılırlar... Onların mü teri avlamak için yaptıkları maskaralıklar, arlatanlıklar yanında sokaktaki mezat malcılarının gürültüleri hiç hükmünde kahr... En olmayacak eyler için adamca ızları ümide dü ürürler... 'Evela çocu un adını koyalım.. mukaddemesiyle ba ladıkları pazarlıkları i itseniz yalnız meslekten de il, insanlı mızdan i renirsiniz. Hâsılı, haklarını aramaya gelen zavallı köylüleri soyup so ana çevirirler. Avukatımızı tabii bunlar arasından da intihap edemeyece iz Yalnız bir çare kalıyor... Sarıova'ya yeni gelmiş san isminde bir genç avukat tanıyorum. Henüz tecrübesi yok. Fakat zeki, müstait ve namuslu bir çocuk. Davayı ona verirsiniz. Memnuniyetle kabul edeceğim zannederim. Çünkü henüz Sarıova'da mü terisi falan yoktur. Bu türbe davası onun için muvaffakiyetli bir ba lan

gç olabilir. Davayı kendi baına da idare edebüece ini zan-
netmem, fakat tamamıyla gizli kalmak artıyla ben, kendisi-
ne yardım ederim.

ahin Efendi, o kadar sevindi ki utanmasa Rüsui Be-
yin yüzünü, gözünü öpecekti.

Avukat, yazlıhanesinin kapısında, Emir Dede ba mualli
mini te yi ederken onun sırtını ok adı:

Siz ne kadar garip ve vicdanlı bir insansınız, dedi.
Do rusunu söyleyeyim, konu maya ba ladı nız zaman bu
mesele, beni pek o kadar alâkadar etmiyordu. Fakat heyeca-
nımız âdeta bana da sirayet etti. Bu Nihat Efendi i ini he-
men hemen benimsedim. Belki in allah muvaffak oluruz.

XXIII

Avukat hsan, ahin Efendiyi dikkatle dinledikten son-
ra:

Bu davayı memnuniyetle alırım, dedi. Sarıova ile te-
errüfümüze vesile olur. Umumun inadına kar ı davayı ka-
zanırsam benim için ne âlâ... Aksi halde tası, tara ı toplar,
Sanova'dan çeker giderim; bu da beni müteessir etmez.

hsan, yirmi sekiz ya larında iri yarı bir gençti. ahin
Efendi, bu adamın kendi üzerinde bıraktı ı tesiri arkada la-
rına öyle anlattı:

Havai sohbetler arasında süt irisi bir mektep çocu u
gibi hafif, saf, müiâhazasız ve kaygusuz... fakat i üzerine ko-
nu urken kırkını geçmi bir adam gibi olgun, pi kin, derûni
görünüyor... Hâsılı, daima hakiki ya ndan ya çok fazla, ya
çok eksik gösteren bir adam... Herhalde bizim için fedakâr-
ca çarpı aca ı muhakkak...

Muhakeme günü yakla mı tı. Muallim Nihat Efendiyi
hapisanede sık sık ziyaret eden avukat hsan, müdafaasını
hazırlıyor, arasıra da gizlice avukat Rusui Beyle mü avere-
ye gidiyordu.

Genç avukat da ahin Efendi gibi nikbindi:

Nihat Efendinin "Türbeleri yakmak lazım" demi olması sadece zevzekliktir. Bu husustaki ahadetler, bir delil kıymetini haiz olmazlar.

Mütekaait memur üe türbedarzadenin iddialarına gelince, yanık yüzlü çoban de muallimin karısının ifadeleri Nihat Efendinin ak am ezanında kasaba haricinde, yangından yarım saat evvel de evinde oldu unu gösteriyor, mahkeme Nihat Efendiyi mahkûm etmek için neye istinat edecek. Maa hâzâ bir nokta zihnimi gıcıkıyor. Kelâmi Baba türbesine kundak sokuldu u muhakkak... Bunu kim, ne için yapmış olabilir. Ah, buna dair ip ucu elde edebilmiş olsaydık...

» * *

Muhakemeden bir gün evvel "Sarıova" gazetesinde çıkan bir havadis ahin Efendi üe arkadaşlarını yıldırımla vurulmuş a döndürdü:

v "Muharrirlerinden biri yanık yüzlü çoban üe gördü mü . İsmail A a ismindeki bu ihtiyar ilk ifadesini de i tiriyor: "Ben gerçi bu adamı çe me ba nda gördüm ama salı ak amı de il, pazartesi ak amı, yani yangından bir gün evvel gördüm, ihtiyarlık hali, müstantik beye günü yanlı söyledim... Ben müslüman adamım. ki elim yanıma gelecek. Vebal altında kalmaktan korkarım. Mahkemeye bunu böylece anlataca m." diyor mu . Di er taraftan Nihat Efendinin karısı da o gece rahatsızlı ı sebebiyle erken yattı mı, kocasının hangi saatte eve geldi ini biledi ini, zaten kendisi yangının sonuna do ru uykudan uyandı mı söylüyormu ..."

Avukat hsan:

Bu, hesapta yoktu, müdafaamız kökünden yıkıldı, diye meyus oluyordu.

ahin Efendi, her zamanki itidal ve sükûnetini kaybetmişti. Yumruklarını sıkarak ba ırıp ça ırıyordu:

Mel'unlar, çobanı kandırddar. Bize fena bir oyun oynadılar... Bu gün meselesini onlar icad ettüler. Kadının a ız de i tirmesine gelince, hiç üphesiz bu da aynı fabrikanın

mahsulüdür. Zavallı Nihat Efendi! "Çolu umu, çocu umu aleyhime ki kırtıdan Bizi birbirimize dü ürdüler" diye ba ır tanlar niçin karyı kocası aleyhine ahadette bulunmaya te vik etmesinler? Kimbilir kadını korkuttular mı? Yoksa 'Sana daha iyi bir koca mı bulaca ız!' diye kandırdı. Bilinmez ki... Bin çe it marifetleri vardır iblislerin.

Deli Necip:

Do an Bey, sopasını kaybetmi kör gibi ba ırıp çırpınmadan fayda yok. Bir ey dü ünelim, dedi.

hsan, birdenbire azımkar bir tavırla aya a kalktı:

Ben, Rüşühi Beyle görü meye gidiyorum. Müdafaa sistemini de i tirece im. Cüretkâr bir ey yapaca ım. Kafkasyalıların bir darb ı meseli vardır. "Ya e ek semeri, ye semer e e i!" derler. kisinden biri olacak. Müdafaamda bütün kuvvetimle çobana ve Nihat Efendinin karısına yüklenece im. Onları yalan ahitlikle itham edece im. "Onlar te vik ve tazyik neticesi olarak ilk ifadelerinden dönmü lerdir. Basit insanlardır. Mahkeme mahir bir istintak neticesinde onlara hakikati söyletebilir." diyece im. Hem yalnız bu kadarla da iktifa etmeyece im. "Mahkeme bu ihtiyar çobanla saf kadını tazyik eden kimseleri meydana çıkarırsa yalnız Nihat Efendiyi haksız bir mahkûmiyetten korumu olmaz, hakiki mücrimlerin yakasını da yakalamı olur. Çünkü yangının bir kasit eseri oldu u tahakkuk etmi olmasına göre bunun mutlaka bir ya da birkaç faili vardır. Bu fail veya failleri ahitle ri elde etmek suretiyle tahkikatı yanlı bir yola sevketmeye, kendi yerlerine bir masumu mahkûm ettirmeye çalı an kimselerin oldu u yüzde yüz muhakkaktır. Evet "Çobanla kadını isticvap ediniz. "Sarıova" gazetesine, onları ifade de i tirdikleri hakkındaki havadislerinin bir güne dü mesindeki tesadüfü izah ettiriniz. Bilhassa vaka gecesi Nihat Efendiyi gördüklerini inatla söyleyen türbedarzade ile mütekait memuru sıkı bir tetkikten geçiriniz!" diye ba ıraca ım.

Deli Necip:

Bravo ihsan, güzel, çok güzel, diye el çırpı. ahin Efendi, telâ la aya a kalktı:

Dur gürültü etme... Bu müdafaayı, daha do rusu bu mukabil hücumu ben de güzel buluyorum amma bu meselede kendi fikirlerime itimad edemiyorum.. Kanunun inceliklerine bizim aklımız ermez... Hatta hatırı kalmasın ama bu noktada İhsan'a da pek fazla itimad edemem. O, ne de olsa ta kın ve tecrübesiz bir gençtir. Hemen Rüşhi Beye gidelim. Geçtim, heyecanla yanlı biri görürüz, adamca ızın i ini büsbütün karı tırırız.

XXIV

Kanun sarihti. 163'üncü madde amden yangın çıkaran kimsenin bu yüzden insan ölmedi i takdirde müebbet küre e mahkûm edilmesini istiyordu.

Otuz kadar ahit Sarıova cinayet mahkemesinde elini kitaba koydu, imtihana giren çalı kan mektep çocukları gibi hemen aynı eyi söyledi: Nihat Efendiyi dinsiz, ahlâksız bir adam olarak tanıyorlardı. "Bu türbeleri ba tan ba a ate e vermeli!" diye propaganda yaptı mı kulaklarıyla i itmi ler di. Fakat nedense muallimin türbeye kumdak soktu unu gözüyle gören çıkmıyordu. Yalnız, mütেকait memur ile türbe darzade, vaka gecesi, ak am ezanı zamanında ve yangından yarım saat evvel Kelâmı Baba civarında gördüklerini mahkemede de teyid etmi lerdı. Sıra Nihat Efendinin karısı ile yanık yüzlü çobana gelmi ti. Kadın, çok peri an bir vaziyetteydi, bol siyah çar afının içinde kıvrandı ı görülüüyordu.

Tıpkı "Sanova" gazetesinin yazdı ı gibi "o gece rahatsız oldu undan erken yattı mı, kocasının ne vakit geldi ini bilmedi ini" söyledi.

Çobana gelince, onda bilâkis temiz ve saf insanlara mahsus bir sükûnet vardı. Hiç tereddüt etmeden elini kitaba bastı, yemin etti. Sonra, parma ıyla Nihat Efendiyi göstererek: "Bu adamı çe me ba nda gördüm. Lâkin imdi iyi hatırlıyorum ki yangın günü de il, ondan bir gün evvel. İhtiyarlık hali, evvelce günü yanlı söyledim." dedi.

ahin Efendi, ihtiyar çobanın tavırlarındaki saffete kanmadı. Bilâkis, onda sinsî, menfaatperest bir adam ruhu sezer gibi oldu.

Mahkeme, Nihat Efendinin âmirlerini ve arkada larından bir kısmını dinlemek istemi ti. Maarif Müdürü, dadi Müdürü ve dadi muallimlerinden birkaçı sıra de ahit kürsüsüne geldiler.

Maarif Müdürü mahzun ve biraz mahcup görünüyordu.

'Nihat Efendi, oldukça vazifeperver bir muallimdir. Hususi hayatı hakkında maalesef iyi eyler i itmedim. Maama fih ben, onda atdgan bir ihtilâlcî ruhu görmedim. Durup dururken Kelâmî Baba türbesini yakını olması bana mülayim gelmiyor" dedi.

dadi Müdürü muayeneye gider gibi resmi elbiselerini giymi ti. Ukalâ bir hatip tavrıyla söze ba ladı:

Me ahîrden biri 'Sokrat ı severim. Fakat hakikati daha ziyade" demi . Âcizlerin, min gayri haddin onu taklid üe diyece im ki Nihat Efendi, bunca zamanlık arkada ındır, kendisini severim, ancak hak ve hakikati daha ziyade severim.

Bu mukaddemeden sonra Nihat Efendiyi fena halde batırdı, onda tutulacak bir nokta bırakmadı. Hatta üstü örtülü bir surette Maarif Müdürüne de çattı:

Bir memurun muntazam vazife ba mnda bulunması takdir edüecek bir eydir. Fakat vazifeperver kelimesini fikr i âcizanemde bu kadar dar bir mânada kullanmak do ru olamaz. Memurun gördü ü i in cins ve keyfiyetini de had de i tetkikten geçirmek lazımdır." dedi. Nihat Efendinin derslerini uzun uzun tenkit etti. Sonra, müstehzi bir tavırla tenkidini neticelendirdi:

'Riyaziye ve Fransızca muallimi Nihat Efendi, bir saat dersini kaçırmanı tır. Hasta hasta iken bile mektebe devam etmi tir. Fakat buna ra men talebe maalesef Riyaziye ve Fransızca cihetinden acınacak haldedir."

Bütün muhakemeyi, sami sıralarında birbirini ezerek takip eden kalabalıktan daha az telâ ve alâka ile dinleyen Ni

hat Efendi, ilk defa reisten söz istedi. Fakat kendine de il, sadece dersine edilen hücumu fütursuz ve alaycı bir tavırla cevap verdi:

Bütün dersler hep bir halli turhaldır. Yani aynı mer-tebededir. Ancak Fransızca ve Riyaziyeyi bilmeyen Fransızca konu amaz, hesap meselesi halledemez. Binaenaleyh cahilli ini derhal aç a vurur. Halbuki mesela tarih ve kimya bilmeyen bir talebeye ezberinden olan parça isabet ederse bütün tarih ve kimyayı biliyor sandır. Binaenaleyh bu i in günahı bana de il, okuttu um derslere aittir."

Ahali, gülmeye, gürlütü etmeye ba ladı. Mahkeme reisi, burasının bir ilim ve terbiye dersanesi olmadı mı söyledi. dadi Müdürüyle Nihat Efendiye sadede davet etti.

Müdür, mahkemece huzurunda her büdi ini söylemek insan için en yüksek bir hak, hakikat, dinayet, milliyet vazifesi oldu una dair bir küçük konferans verdikten sonra daha a ır eyler söylemeye ba ladı. Talebelerine hiçbir faydalı ey ö retmeyen Nihat Efendi büâkis onlara kı kırtıcı telkinlerde bulunurmu . Kendisi bu adamı öteden beri zararlı bir unsur telakki etti i ve onu de i tirmek için bazı teebbüslerde bulundu u halde maalesef muvaffak olamamı .

Bu, Maarif Müdürüne açık bir hücumdu. Adamca ızın bütün kanı ba ma çıkıyormu gibi boynunun damarları i iyor, gırtl a mı büsbütün sıkın dar yakasını parma ıyla gev-etmeye u ra ıyordu.

ahin Efendi, birkaç gün evvel hocaların Maarif Müdü-rünü attırmak istedikleri, yerini dadi Müdürüne vaad ettikleri hakkında kula ma çalınan bazı sözlere o vakit inandı. Yanmda oturan Deli Necip, onun zihninden geçen eyleri ke fetmi gibi yava ça:

Vay hino lu hin vay, dedi. Maarif Müdürlü ünü yakalayacak galiba...

ahin Efendi, kendi kendisiyle konu ur gibi mırıldandı:

Bu ne i , bu ne mantık, Yarabbim?.. Bir memur mahkemedede âmirini ve dolayısıyla Maarif Nezaretini tenkit ediyor. Kolundan tutup atmalarından korkmuyor.

Deli Necip:

Hey zavallı çocu um, dedi, sen koydu um yerde ödüyorsun... Buradaki maarif memurlarını Nezaret de il, Sarı ova türbecileri azü ve nasbeder, stanbul'da, Sultan Mahmut Türbesindeki Maarif Nezareti, bir vasitadan ba ka bir ey de ildir.

Mahkemeye ça rılan muallimlerin hemen hepsi lakırdıyı a ızlarında gevelediler, renksiz, korkusuz eyler söylediler.

* * *

Müddeiumuminin söyledikleri öyle hulâsa edilebilirdi: "Muallim Nihat Efendi alkoliktir. Ruhen hastadır. Alkol, onda insanlık namına ne varsa hepsini öldürmü tür. Çoluk çocu una kar ı kalbinde zerre kadar muhabbet bırakmamı tür.

Kezalik ondaki meslek, memleket ve diyanet hisleri de tamamıyla sönmü tür. Gezdi i, yürüdü ü yerde Enbiya ve evliya yı izâm aleyhinde tefevvühatta bulunan, önüne gelene türbeleri ate e vermekten bahseden bu adamda türbeleri yakmak fikri bir "fıkr i sabit" haline gelmi tir. Bu küül hastasının, bir gece bu fıkr i sabiti mevki i file koymu , Kelâmi Baba türbesini yakmı olması neden müsteb'at görülsün? Gerçi onun türbeyi yaktı mı gören yoktur. Fakat onun gündüzleri bile aya mı atmadı ı bizzat söyledi i mezarlık mahallesinde vaka gecesi iki defa, ak am ezanından gece yarısından bir saat evvel sinsi sinsi dola ırken görülmü olması kâfi derecede kanaatbah bir delil de il midir?

Nihat Efendi, 163'üncü madde mucibince tecziye edilmeğidir. Ancak içki suiistimali neticesi olarak yarı deli bir adam olması ve a leb i ihtimal, o gece ne yaptı mı bilmeye cek derecede sarho bulunması hafifletici sebeplerden adde dderek daha hafif bir ceza ile iktifa edilmesi adalete muvafik olur."

Söz sırası nihayet müdafaa vekili hsan'a gelmi ti. O ev

velce arkadaşlarına bahsettiği esas dâhinde kuvvetli bir müdafaa hazırlamıştı. Heyet-i hâkime ve ahali bu çocuk tavırlı yabancı gençten pek fazla bir şey beklemedi. Bu sebepten onu lâkayt bir istihfaf ile dinlemeye başlamışlardı.

Fakat çok geçmeden salonda bir fırtına havası esiyor mu gibi bir hareket oldu. Hakimler, gömüldükleri koltuklarda do ruluyor, i ittiklerine inanmıyor gibi hareketler yaparak birbirlerine bakıyorlardı. Dinleyiciler tarafındaki ahali, deri atılmak ister gibi sessiz bir mücadele içinde birbirini eziyor, başlarının uzandı, i itilen şey çok uzakta, çok hafif bir sesle söyleniyormuş gibi ellerin kulak arkalarına siper eddiği görülüyordu. Halbuki hısnan, en geniş kubbeleri çm latacak bir sesle söz söylüyordu:

Bu kızıl yangının kara eli, karanlık emeli kundakçılarını bu zavallı adamı mahkûm ettirmek suretiyle yakalarını adaletin pençesinden kurtaracaklarını, bu zavallı adamla beraber hak ve hakikati de ifna edeceklerini umuyorlar diye ba ırıyor.

O günkü celse büyük bir karga alık içinde nihayete erdi.

Akşam ezanı okundu. Evli evine, köylü köyüne da dı. Karanlık sokaklarda in cin kalmadı. Biraz sonra evlerin kalın perdeleri ardındaki hafif ı ıklar da söndü. Sarıova uyudu.

Fakat ertesi sabah kasabamın her köşesinde, her a ızdan öyle bir rivayet itildi:

Kelâmi Baba yangını yalnız Nihat Efendinin eseri değildir. O, kasabadaki dinsizler ve Farmasonların el birliği ile meydana çıkardıkları bir faciadır. Daha fenası bu, bir başlangıçtır. Failler ele geçirilerek en iddetli cezalara çarptırıl mazsa daha başka türbeler yakılacak, arkasından sıra camilere ve medreselere gelecektir. Hâsılı, dinsizler ve Farmasonlardan mürekkep bir komite, kasabadaki bütün dini müesseseleri yakıp yıkmaya karar vermiştir. Bu eriat dahilinde ehl-i slâmın canı ve malı dahi emniyette değildir.

Komite âzasından bir kısmının isimleri aynen söyleniyordu.

Bunların arasında ahin Efendi, mühendis Necip, hatta Maarif Müdürü de vardı.

Bu dedikodu, avukat hsan'ın bir gün evvelki hücumuna karşı tertiplenmiş bir mukabil hücumdu. Softa partüeri, üphelilere karşı alenen taarruza geçiyorlardı.

Deli Necip, ahin Efendiye:

Do an Bey, yangın birdenbire saçayı sardı. Galiba artık Sarıova'da içecek suyumuz kalmadı. Bize hicret yolları gözükiyor gibi, diyordu.

Emir Dede baba muallimi ise nice zamanlardan beri beklenen bir büyük güne eri mi gibi tatlı bir heyecanla:

Bana bakma... Ben, kendimi Sanova'ya nezrettim. Ya gazi, ya ehî, diye gülüyordu.

Avukat hsan'a gelince, sevincinden içi içine sızıyor:

Karanlıkta rastgele bir tarafta savurduk. Her taraftan sesler, feryatlar geldi, diyordu. Demek bu tek taraflı birçok kimseleri vurduk. Aksülâmelin iddeti bana bunu ispat etti ki boş atıp dolu tutmuşuz. Çünkü ithamın sırf bir harb hüesinden ibaretti. Söyledi ki kendim de pek fazla inanamıyorum. Fakat bugün onlar arasında aramak ve behemahal meydana çıkarmak lazımdır. Bu yalnız Nihat Efendiyi kurtarmak için değil; sizi, beni, kasabanın bütün yeni fikirlerini ve ahıslarımızdan çok daha mühim olarak idealimizi ve teceddüd davamızı kurtarmak için katıyken valcib olmuştur. Kundakçıyı softalar arasından bulup çıkaracak olursak onları bir dereceye kadar halkın gözünden de düürmü oluruz.

ahin Efendi kendini bu hayale kaptırmaktan korkuyor gibi:

Bu, bana güzel, fakat fazla sairane bir hülya gibi görünüyor hsan Bey, diyordu, itiraf ederim ki mücrimin onlardan biri olması fikri bana da sirayet etmeye başladı. Fakat muhakkak değil. Sonra, muhakkak da olsa, bunu meydana çıkarmak için elimizde ne kuvvet var?

Kasabadaki dedikodu, günden güne artıyor, hatır ve hayale gelmeyecek ekiler alıyordu.

Mesela, "Sarova" gazetesi, dadi Müdürünün mahkeme- de söyledi i sözler münasebetiyle " nta ı hak" serlevhalı imzasız bir bent ne retmi ti. Meçhul muharrir "fadd ve hakpe- rest müdür"ün bu sözlerini "faziletkârane bir itiraf addedi- yor, "bir kısmının mahiyeti sefilânesi" mahkeme huzurunda meydana çıkmı adamların elinde ziyan olan zavallı dadi gençlerine acıyor, birtakım sözüm ona yeni fikirli türedüe rin mütemadiyen aleyhinde buldukları medreselerin bü- tün nekaisine ra men "bu dadi yanında yedi kat zemzemle yıkanmı gibi pak ve mutahhar oldu unu" pervasızca söylü- yordu. Bu bent, bir zamandan beri söner gibi olan ezeli med rese mektep kavgasını yeniden alevlendirmi , türbe kundak- çılı ı davasını ikinci plana atar gibi olmu tu.

Medreseciler yeni mektepçüiere, onlar mahkemede ki dü üncesiz sözleriyle bu hücumlara sebebiyet veren müdür ve avanesine çatıyorlar, yalnız maarifçiler de il, ba ka me- murlar da birbirlerine giriyorlardı.

Öte taraftan müderris Zühtü Efendinin kendine haber verilmeden ne redilen bu bendi mütecevazane bularak küp- lere bindi i, Hacı Eyüp partisiyle arasının açddı i söyleni- yordu.

Fırka Kâtib i Mesulü Cabir Beye gelince, onun intihab hazırlıklarından ba mı ka imaya vakti yoktu. Bu nazik günlerde münasebetsiz bir ey yaparak partileri kızdırmak- tan korktu u için günün dedikodularına karı maktan çekini- yor, anut ve ha in tabiatına ra men herkese ayrı ayrı kavuk salıyordu. Arada ne olduysa zavallı mutasarrıfı olmu tu. Bir kere adamca ızın rahatı kaçmı tı. Sonra, hudanekerde, vaziyetteki vehamet artar, i merkeze aksederse kasaba- nın bu dedikodulara en az karı mı , en masum adamı olma- sına ra men bu karı ıldı ın mesuliyetini ona yüklerler, i - leri düzeltmek için onu kimbilir hangi sancakta yani felâke- te u ramı bir ba ka mutasarrıfı de i tirirler, yahut da sa- dece azlederlerdi.

Bunun için mutasarrıfın artık tadı kaçan bu Sanova'da durmak istemedi i, ab ve havası güzel ba ka yere tayinini merkezden istirham etti i rivayet olunuyordu.

XXV

Bir ak am üstü komiser Kâzım Efendi, Emir Dede ba muallimini çar ıda kolundan yakaladı heyecanla:

Aman ne âlâ tesadüf dedi, ben de sizi aramak için mektebe gidiyorum. Çok mühim haberler var. Tenha bir yere gidelim.

Komiserle ba muallim çar ı caddesinden çıkan viraneler arasında تنها bir yola saptılar.

Kâzım Efendi, anlatmaya ba ladı:

Dün gece bizim çocuklar çar ı içinde bir hırsız yakalamı lar. Sırtında torbasıyla karakola getirdiler. fadesini aldım. Mardikyan isminde bir kuyumcunun dükkânına girmi . Ne bulduysa torbasına doldurmu . Çalınmı e ya arasında bir güümü amdan, nazar ı dikkatimi celbetti. Kelâmi Babanın sandukası etrafında bu biçimde be , altı amdan vardı ki vaktiyle Sultan Aziz tarafından gönderildi ini söylerlerdi. Sabahleyin kuyumcuyu karakola ça ırtım. Herif e yasını buldu u için çok sevindi. amdan hakkında izahat istedim. "Bunlar be tane idi. Antikacı Alber Efendiden aldım. Dört tanesini eritip güümü tepsi yaptım. Bunu da eritecektim" dedi. Kuyumcuyu savdıktan sonra Polis Müdüriyetine gittim. Kelâmi Baba yangını hakkındaki zaptın suretini arayıp buldum. Bu zapta nazaran enkaz arasında yapılan taharriyatta belli ba lı bir eye tesadüf edilmemi ti. Halbuki bu amdanların ve buna benzer madeni e yanın hiç olmazsa külçe halinde bulunması lazım gelirdi. Bilmem neden bu cihet kimse nin nazar ı dikkatini celbetmemi ? Antikacı tarafından kuyumcuya satdan amdanların Kelâmi Baba türbesindeki amdanlar oldu u bence muhakkak. Bunlar Alber Efendinin eline nasıl geçti? Herhalde yangın gecesini türbeden ça

linmi olacak. Bunda da iki cihet var. Hırsızlık yangından evvel mi oldu, yoksa sonra mı? Yangından sonra ihtimali ben-
ce zayıftır. Çünkü türbe tutu ur tutu maz zabıta, mahall i va-
kaya yeti mi , binayı sıkı bir kordon altına alarak çapulcula-
rın i lemesine vakit bırakmamı tır. amdanların yangından
evvel çalındı mı kabul edersek hırsızların daha kıymetli
olan ba ka e yayı da çalmı ve sırf bu hırsızlı ı gizlemek için
türbeyi ate e vermi olmaları ihtimali akla gelmez mi? Çok
mükemmel bir iz üzerindeyiz. ahin Efendici im.

ahin Efendinin renksiz yüzü dalga dalga kızarıyor, he-
yecanından göz kapakları titriyordu:

amdan elinde mi? O amdanlardan oldu u muhak-
kak mı? diye sordu.

Muhakkak, ahin Efendi. Hafızama itimad edeme-
dim. eyh Ra it Efendiye gösterdim. Üstündeki ayeti ve
damgayı uzun uzadıya tetkik etti. "Kelâmi Babadaki am-
dandır." dedi.

Gelelim Antikacı Alber Efendiye... Bu adam, esasen
pek sa lam ayakkabı de ildir. Bugün ö leden sonra onun
hakkında gizliden gizliye bazı tahkikat yaptım. Bir ay evvel
stanbul'a gitmi . On gün evvel dönmü ... Son zamanlarda
sık sık görü tü ü kimseleri tesbit ettim. Mesele çok nazik ol-
du u için kendi ba ima bir te ebbüste bulunmaya cesaret
edemedim. ahin Efendici im..

Emir Dede ba muallimi onu tasdik etti:

yi ettiniz... Bu gece arkada lar bir araya toplanalım
da u i i etraflica bir görü elim..

O gece, ahin Efendi, Deli Necip'le komiser Kâzım
Efendiyi alarak avukat hsan'm evine gitti, sabaha yakın bir
zamana kadar konu tular. Avukat, Müddeiumumiye ve Mu-
tasarrıfa bir mektup yazarak vakayı bildirdi.

Tahkikatın uzun sürece ini ve birçok engellerle kar da
aca mı zannediyorlardı. Fakat bir haftadan az bir zaman
içinde hakikat bütün teferruatıyla meydana çıktı.

Antikacı Alber Efendi, Türkiye cami, medrese, kütüp-
hane ve türbelerdeki bazı kıymetli âsar ı atıkayı çaldırarak

Avrupa'ya satan bir grup namına ihtiyar türbedarın büyük o lu Üe anla mı tı. Türbedarın o lu, Muallim Nihat Efendi-yi yangın ak amı mezarlık yolunda gördü ünü söyleyen mütekait memurla Kelâmi Baha'nın sandukası üstündeki kıymetli örtüyü, murassa Kur'anları, sedefli antika rahleleri ve daha ba ka kıymetli e yayı toplatıp antikacıya teslim ettikten sonra türbeyi yakmı tı.

Alber Efendi, çalınan e yanın yükte hafif kısmını kendisi stanbul'a götürmü , fakat esasen fazla bir ehemmiyeti olmayan gümü amdanları nakle cesaret edemeyerek Sarı ova'da erittirmek istemi ti.

* * *

Muallim Nihat Efendi kurtuldu. Karısını bo adı, çocuklara bakması artıyla ona aylı mın bir kısmını terketti ve ba ka bir memlekette muallimlik alarak Sarıova'dan çıktı.

ahin Efendi üe arkada ları onun bir gece, ba nda boyuzlu kırmızı külah üe tahkir edüerek, yüzüne tükürülerek geçürüdi i sokaklardan bir kere daha geçirdiler, kasaba haricinde çe me ba ma kadar selâmetledüer. Kafileyeye dadi mektebinden birçok çocuk karı mı tı. Onlar, hocalarının elini öperek helâllik dilediler. Nihat Efendi, 'Hay yumurcaklar hay' diye gülmeye ba ladı. Fakat gülerken birdenbire gözlelerinden ya lar bo andı.

Nihat Efendinin zaferi ahin Efendi ve müttelikleri için de bir zafer demekti. Son rezalet softa partilerini hayli sarsmı tı.

ahin Efendi aleyhindeki dedikodu durdu. Bu, üphe-siz, muvakkatti. Bir zaman sonra ba ka bir vesüe üe tekrar ba layacaktı. Fakat ondan evvel umumi harb ba ladı. Softalar kendi dertlerine dü tüler.

Ye il ordu gönüllüleri askere gitmemek için a m içindeki balıklar gibi haftalarca çırpınp durdular. Pek azı kendini kurtarabildi. Geri kalamı sırtlarında be günlük yiyecekleri Kafkas, Çanakkale yollarını tuttular.

Müderriş Zühtü Efendi ile Kâtib i Mesul Cabir Beyin de el ele tutu up ate li hitabeler vererek bekledikleri büyük gün gelmi ti. Biri: ana rahminden kılıçlarla çıkardarak i e dizden saçları bitmemi Balkan sübyanlarının intikamı alındı mı, öteki; halifenin bir i areti üzerine bütün âlem i Islâmın ayaklanarak Avrupa'da salibi kahr ve tedmir etti ini görecekti. Bu mücahitler yine o ate li hitabeler esnasında ordunun ilk safında el ele yürüyeceklerine dair verdikleri vade sadık kalddar. Cabir Bey, tepeden tırna a kadar silahlanarak canlı bir arama eklini aldı. Zühtü Efendi, alvarının uçkur yerine bir fi eklik ba ladı. Sarıova gönüllülerinin yanında dualar, nutuklar, ilâhilerle yola çıktılar. Bir buçuk ay sonra Zühtü Efendinin hastalanarak Sarıova'ya döndü ü ve memleket hastanesinde basur memesinden ameliyat oldu u i itddi. Cabir Bey de onu takipte gecikmedi. İlk hız geçtikten sonra Kâtibi Mesul, cephe arkasında daha âli vazifeleri oldu unu hatırlamı tı. Hain muhaliflerin meydanı bo bularak bir fesat çevirmelerine mâm olmak, kasabanın ia esine nezaret etmek, yiyecek, içecek, girecek, çıkacak, kalacak için vesika te kilâtı yapmak lazımdı.

* * *

ahin Efendiye gelince, o, muharebenin neticesi hakkında pek nikbin de ildi. Ancak, milletini, ordusunu tanıyordu. Tarih kaç defa bu ordunun talihsizlikler, aksi tesadüfler, dahili hiyanetler ve idaresizlikler sebebiyle bozulup da ddi mi görmü tü. Fakat onda öyle anlaılmaz bir hassa vardı ki en büyük bozgunlardan sonra göz yumup açacak kadar bir zaman içinde tekrar toplanıyor, eskisinden daha kuvvetli oluyordu. Fakat onun Emir Dede'de bütün felâketlerin ba ı olan cahilli e ve Ye il Geceye kar ı yapmaya çalı tı ı zayıf istihkâm bir kere yıkılırsa bir daha yerine gelmezdi.

ahin Efendinin harb esnasındaki vaziyeti eskisinden farklıydı. Herkes, kendi derdine dü tü ü için dedikodu azalmı tı. Sonra, günden güne büyüyen harici tehlike kar ısında

en azdı dü manlarda bile birbirine kar ı muhabbete benzer bir ey, bir sokulma hissi uyanıyordu. Nihayet, softaların azgın arılar gibi mütemadiyen vızdayıp u uldayarak etrafında döndü ü, içine girip çıktı ı medreselerin bir kısmı kapanm ı , metruk kovanlara benzemi ti. Kapanmayan bir ikisinde de askere yaramamı üç, be kırk, zebun softanın sessiz, sedasız dola tı ı görülüyordu. Kasabadaki kuvvetlerde hemen hemen bir tevazün hâsd olmu tu. ahin Efendi, artık Sarıova'nın hatırı saydan belli ba lı ahsiyetlerindendi. Eyüp Hoca, onunla oyuncak gibi oynayamazdı.

Kendisini bir dereceye kadar tecavüzden masun gören Emir Dede ba muallimi bir kat daha tatlıda tı. Bin zahmetle yaptırıp meydana çıkardı ı yeni binasının kapısını harice kapadı. Be seneden fazla bir zaman mektebiyle ve yalnız çocuklarıyla me gul oldu.

K NC KISIM

I

Bir mayıs sabahı Sanova, uzak top sesleriyle ulandı: Yunan geliyor, ovanın nihayetindeki da bo azında son bir ümitsiz çarpı ma oluyordu.

zmir'in i gali gerçi ahaliyi telâ a dü ürmü tü. Fakat Yunan askerinin bu kadar süratle Anadolu içlerine yaydaca ı kimsenin aklına gelmemi ti.

Sanova bir mah er, bir ana baba günü halini aldı; sokaklar, ba tan ba a kadın, çocuk vaveylâlanıyla doldu.

Ba larına pe kirler, hamam havluları atmı çar afsız kadınlar, yataklarından yeni kalkmı çıplak ayaklı çocuklar; evlerinden dı an u ruyordu.

Ahalinin bir kısmı akın halinde hükümet caddesine kouyor, bir kısmı ise, dü man imdiden yalın kılıçla kasaba sokaklarını taramaya ba lamı gibi, oca ını söndürmeye, kapısını kapamaya lüzum görmeden da lara kaçmak için mezarlık caddesine dökülüyordu.

Hükümet kona mında birkaç hademeyle a ırımı üç be memurdan ba ka kimse yoktu. Buna mukabil postanenin etrafı kum gibi kalabalıktı. Bütün ahali birbirine bakarak oraya ko uyordu.

Mutasarrıf Müfit Bey ile Belediye Reisi telgraf ba mdaydı.

(Müfit Bey, hâlâ Sanova'da mutasarrıftı. Fırka inkdâbı na ra men o, yine memuriyetinde tutunmaya muvaffak ol

mu tu).

i manlı ı bir hastalık derecesini bulmu olan Müfit Bey, ak amdan beri telgraf ba ında mütemediyen sigara ve ayran içiyor, ter döküyordu. ki vazifesi vardı: Birincisi ö - rendiklerini merciine arz ederek gelecek talimat mucibince tedbirler ittihaz etmek, ikincisi de "tahdi i izhanı" mucip olmamak için tehlikeyi mümkün oldu u kadar ahaliden saklamak.

Müfit Bey, iki günden beri aldı ı haberleri saklamak suretiyle ikinci vazifesini muvaffakiyetle ba armı tı. Fakat birinciyi yapmasına imkân yoktu. Çünkü vilayet merkezi dü - man eline geçmi ti. Ne yapmak lazım geldi ini anlamak için kiminle muhabere edecekti? Hatta telgraf hatlarından bir kısmı da kesdmi ti. Fakat buna ra men telefon ba ından, vazife ba ından ayırdmıyordu.

Büyük memurlar ve e raftan bir kısmı bin zahmetle kalabalı ı yarararak telgrafhaneye girdiler. çeride gürültülü bir müzakere ba ladı. Bununla beraber ahali, telgrafhane içti maından ehemmiyetli bir netice beklemiyor, herkes kendi ba ının çaresine bakıyordu.

Jandarma, tutu mu bir evden kaçır gibi el elde, ba ba ta da yoluna dökülen ahaliyi geri çevirmi ti. Mahallelerde hummalı bir muhaceret hazırlı ı görölüyordu.

Hal ve vakti yerinde olanlar atlara, e eklere denkler, kilimler, yiyecek sepetleri yüklüyorlar, daha fakirler sırtlarında bohçalar, heybeler, henüz yürüyemeyen çocuklarla yola dü üyorlardı.

Kadınlar, kapılarını kilitledikten sonra dönüp dönüp pencerelere bakarak a la ıyorlar; bir kısmı evlerini Allaha, Peygambere, evliyalara, bir kısmı kasabada kalan kom ulara emanet ediyorlardı.

Kalanların ço u hastalar, yahut yola çıkarılamayacak kadar a ır hastaları olanlar, ihtiyarlar, "Ölüm nerede olsa ölümdür!" diyen bezgin fakirlerdi.

Muhacir kafilesi hafif hafif ya an bir ya mur altında mezarlık yolunu tuttu. Yamaçtaki ba lar arasında gittikçe

daralan ve dikle en da yolunu tırmanmaya ba ladı.

Da m imal i arkisinde, be altı saatlik bir mesafede "Alaçam" isminde bir köy vardı.

Sarıovalılar, ilk önce bu köyde barınmayı ümid ediyorlardı. Fakat yol çok zorlu idi. Bu gidi le geceye kadar köyü tutacakları üpheliydi.

Evela, bir asker taburu gibi toplu bir halde giden kafi- le, yava yava seyrekle meye, uzamaya ba ladı Bir ucunda e raf aileleri ve e yasını ta ryan yük arabaları küçüle küçüle siyah benekler halini aldı ı halde öbür ucu el'an ba lar arasında sürünüyordu. Çocuklu aileler, ihtiyarlar yolun daha ba nda takattan kesilmi lerdı. Bir kısmı kan ter içinde, solu ya soluya yoku u çıkıyorlar, bir kısmı imdiden a açlar altında, yol kenarındaki çalılar, ta yı nımları üstünde mola veriyorlardı.

Sonra, yol me akkat ve sefaletlerine tahammül edemeyeceklerini anlayan bir kısmının da geri döndü ü görülüyordu.

ahin Efendi, omuzunda heybesi, aya nda tozlukları ile, kafiyele kartı mı tı.

Kasabanın istilâsı, mektebinin kapanması üzerine, burada yapacak i kalmadı m dü ünmü , bir iki kitap ile bir kat çama ır alarak Sarıova'yı terk etmi ti. Bu yolculuk onu korkutmuyordu.

Böyle hedefi, sonu bilinmeyen gurbet maceralarına cer hocalı ı zamanından kalma bir ah kanlı ı vardı. Hatta, kafileden biraz açıkça dalgın dalgın yürürken senelerden sonra yine hayata dönmü gibi bir ey hissediyordu. Yoldan bir araba geçiyordu. Ba mı çevirdi. Mutasarrıf Müfit Beyle Müderris Zühtü Efendiyi ve dadi Müdürünü gördü. Selâmla tı lar.

Zühtü Efendi, eliyle kendilerini ve arabayı gösterdi, avucunu açarak, boynunu bükerek bir teesüf i areti yaptı.

ahin Efendi, onun: "Seni de almak isterdik amma çok i mansın. Araba, bizi zor alıyor." demek istedi ini anladı, te ekkür etti.

Bu arada, onda bir merak uyandı. Acaba geride, kasabada ne olup bitiyordu? Haydi dadi Müdürü de kendisi gibi kasabadaki vazifesini bitmi göreerek yola çıkmı olsun. Haydi memleketin belli ba lı ulemasından, bu tehlike zamanında sürüsünün ba mda bulunması lazım bir çoban vaziyetinde olmasına ra men Zühtü Efendi de bir dereceye kadar mazur görülsün, fakat Mutasarrıf, nasd vazifesini bu akıp ka çabilirdi.

ahin Efendi, mutlaka bir havadis almak ihtiyacıyla durdu, geriden gelenleri bekledi.

Üç, be dakika sonra üstüne yatak ba mndan bir tente gerilmi , içi kadın ve çocuk dolu bir ba arabasının arkasında iki atlı gördü. Bunlardan biri sabık fırka Kâtib i Mesulü Cabir Beydi.

Mütarekede hükümet de i ince Cabir Bey de politika hayatından çekilmi , harb esnasında büyüye büyüye geni bir çiftlik halini alan topraklarında ba cılık yapmaya ba lamı tı.

Üzerinden kâtib i mesullük de beraber o eski azamet ve ceberutu da atmı , nazik, halim, mütevazı bir adam olmu tu. Arasına i leri için kasabaya indikçe eskiden selâmını almaya lüzum görmedi i kimselerle karde gibi konu uyor, artık siyasetle me gul olmadı mı, Allah ne verdiyse yiyerek yeni hükümetin muvaffakiyetine dua etti ini herkese ayrı ayrı tekrar ediyordu.

Fakat bu son vaka, ondaki fırkacılık gayretini yeniden uyandırmı tı. ahin Efendiyi görünce, atını durdurdu: "Be-endin mi namussuz hükümetin yaptı mı dedi. Utanmadan kabahati bize yüklerlerdi. Biz çeküdik i ba mndan... gördün memleketi ne hale getirdiler... soktular dü mam Anadolu içine, ta cangâhımıza kadar. Allah gösterdi bize bir ikinci defa muhacirlik felâketini... Bıraktık yerimizi, yurdumuzu ikinci defa... Dü tük böyle hâip ve hasır yollara... Görüyor musun o alçak Mutasarrıfı, kaçır böyle tabanı yamk it gibi, hâ-â sözüüm ona."

Cabir Bey, eliyle mutasarrıfın arabasını gösteriyor, son

ra "Alaca m olsun... bunu senin yanına bırakmayız" demek ister gibi yumru unu salhyordu.

Eski Kâtib i Mesul, ahin Efendiye birçok havadisler verdi: Belediye Reisiyle Mutasarrıf arasında kavga çıkmı ... Müfıt Bey, i gal edilen yerlerde valinin vesair memurların ba larına gelenlerden korkarak kaçmaya karar vermi ... Belediye Reisi güya kasabayı tahripten, ahaliyi katliâmndan kurtarmak için çiçek demetleri yaptırmı , yanında ayan ve e - raftan mürekkep bir heyetle dü manı istikbale çıkacakmı ...

ahin Efendi, Cabir Beyden sabahleyin kasabadaki kar ga dık esnasında kaybetti i yakın arkada larına dair de tafsi lâtı aldı.

Kendi halinde, sessiz, sedasız bir adam olan muallim Rasim'e bir deliflık gelmi . Postane etrafında toplanan kalabalı a nutuk vermeye: "Bu saatte bizim için yapdacak bir tek i vardır. Silahı olanımız silahıyla, olmayanımız sopayla, ta la dü mana kar ı gitmek." diye ba ırmaya ba lamı . Cabir Bey gözlerini açarak:

Dü ün be biraderim... Ben, bu memleketi ondan yüz kat fazla severim, diyordu, ümit olsa hepimiz kanımızı dökelim ve lâkin yazıktır, vatan evlatlarını göz göre göre kendilerini ate te yakması... Topal aya ına bakmaz da ba ından büyük haltlar yer bu senin arkada ... Hiç kar ı durulur mu sopayla, ta la teçhizatlı mükemmel bir orduya, ngiltere vermi tir Yunana milyonlarca lira, yüz binlerce tüfek, binlerce top, hesapsız cephane...

ahin Efendi, gözleri kararını , bütün vücudu titreyerek:

Sonra, diyordu, sonra...

Öteki devam etti:

Akü ba ında kimseler tabiatıyla kulak asmadı bu mantıksız sözlere... Ve lâkin be , on baldırı çıplak heyecana kapddı. Ba ladılar 'silah isteriz'.diye ba ırmaya, gürültü yapmaya. Bu defa serkomiser Kâzım Efendi de olmasın mı onlarla beraber. Herif alır yanına maiyetindeki delikanlı polislerden be , altısını karakolları dola ır... Polise, jandarmaya

ait ne kadar sdah bulursa da ıtır ahaliye... Bunlara sekiz, on da reji kolcusu iltihak eder... Sözüüm ona yaparlar alelacele bir çete... Kasabadan çıkarlar... Bu Rasim'i aklı ba ında bir adam sanırdım. Kendini de, günahsız birtakım zavallıları da yaktı kara kara...

Cabir Bey, bunları söyledikten sonra ahin Efendinin kendini ayıplamasından korktu:

Ama ben bo mu duraca ım? dedi. Ben de yapacam bir eyler... Lakin daha evvel u çolu u çocu u bir selâmet yere göndereyim... Görü ürüz yine in allah...

Eski Katib i Mesul, yava yava uzakla an dokuma tenteli arabaya yeti mek için atını mahmuzladı.

ahin Efendi, artık deriye gidemiyordu, yol kenarında heybesinin üstüne oturdu, ba mı ellerinin arasına alıp düünmeye ba ladı:

Vah biçare Rasim vah... Vaktiyle yine böyle birdenbire verilmi bir karar onu gönüllü olarak Balkan muharebesine göndermi , ayaklarından birinin sakat kalmasına sebep olmu tu. Bu defa hiç geri gelmeyecekti. Zavallının böyle zaman zaman tutara ı tutardı. Cihan Harbi esnasmda da iptidai muallimli i ve sakatlık gibi iki sebepten dolayı askere istenmedi i halde birkaç defa "Gönüllü gidece im, duramıyorum" diye tutturmu tu. ahin Efendi, mektepteki vazifesinin de huduttaki vazifesi kadar ehemmiyetli oldu unu ona her defasında ayn delillerle göstermi , fikrinden döndürtün ceye kadar akla kararı seçmi ti.

Bu sabah beraber olsalardı acaba yine onu teskin edebilir miydi? Zannetmiyordu. Rasim'de garip bir hassa vardı. Sulh vaktinde bir kısım vatanda larına kar ı giri ti i fikir mücadelelerinde daima tathlılıkla ikna, sükûn ve uzla ma taraftarıydı. Fakat yabancı deyince bu yabana dında da olsa bütün eytanları ba ma ü ü üyor, etrafı kıpkızıl görmeye ba lıyordu.

Evet, bugün tesadüfen beraber de bulunsalardı bu netice hasıl olmayacak mıydı?

Bununla beraber ahin Efendinin bu kadar temiz bir

ate le yanan bir insanı yolundan çevirmek için bir şey söylemeye zaten dili varacak mıydı? Bu da ayrı bir meseleydi.

O, bağı elleri içinde dalgın ve mahzun dünü ünürken muhacir kafilesi akın akın yoldan geçmekte devam ediyordu. Omuzlarındaki ağır yükün altından dingin yük hayvanları gibi soluyan erkekler, Yörükler gibi çocuklarını sırtlarına balamı kadınlar, küçük el arabaları içinde eyleyen çocuklar...

Dokuz, on yalarında biri kız, biri erkek iki kardeş gördü ki tek tekerlekli minimini arabalarından birinde bir battaniyeye sarınmış hasta ve zayıf bir kadın taşıyorlardı. Kız, çok yorulmuştu. Arasına durup acıyan bileklerini oturma ya bala dıkça erkek kızıyor, ya lı insanlara mahsus sözlerle ona gayret vermeye uğruyordu.

ahin Efendinin kendi talebelerinden on üç yalarında bir çocuk, üçer yındaki ikiz kardeşlerini bir heybenin iki gözüne koymuş, omuzuna almıştı. Küçükler, abeylerinin omuzu üstünde, el ele, yüz yüze oynuyorlardı.

Mütemadiyen alayan bir kadının elinde bir çocuk ikide birde arkasına dönüyor, "Babam.. Babam!" diye bağıyordu.

Yine bir çocuk, sesi kısılmış, yüzü gözü toprak, çamur içinde, kendi kendine konu uyor, "A abey... a abey" diye kaybolan kardeşini arıyordu.

Bu, can cana, baba, bin zahmetle yürüyen kabileyi arasıra zorlu atların çektiği binek ve yük arabaları yarıp geçiyordu.

ahin Efendi, bunların içinde mehur Hacı Emin'i, damadı Ubeyt Beyle beraber Kadiri şeyhini ve Sarıova e raf ve zenginlerinden birçoğunu tanıdı.

Bir türlü heybesini omuzlamaya, tekrar yola dümeye kuvvet bulamıyordu.

Sabahleyin sele kapdan bir tahta parçası gibi kalabalığın arasına katılmış "Mektebim kapandı. Artık Sarıova'da i im kalmadı" diye yola dümüştü. Fakat şimdi ona bir üphe musallat olmuştu. Acaba kasabadaki vazifesi hakikaten

bitmi miydi?

Bu memlekette büyük mevkiler ve büyük servetler kazanımı belli ba lı insanlar, can kaygusuna dü mü , kaçıyorlar, arkadalkileri dü ünmüyorlardı. Halbuki hastalık, ihtiyarlık, yoksulluk gibi sebeplerle geride kalan biçareler her zamandan ziyade imdi aklı ba nda hâmilere muhtaç de il miydiler? Bir ihtiyatsızlık, lüzumsuz bir heyecan ve telâ , kasabayı bir katliâma u ratabilirdi. Hangi memleketlerde ne nevi sefaletler içinde ne kadar zaman devam edece i belli olmayan bu yolculu un daha ba nda soluyarak yol kenarına dökülenlerin, sırtlarında yükleri ve çocuklarıyla geriye dönenlerin sayısı arttıkça artıyordu.

ahin Efendi, biraz evvel "A abey... a abey" diye a layarak yoku u çıkan küçük çocu un yine a layarak geri döndüğünü gördü. Karde ini bulmaktan ümidini kesmi olmalıydı ki artık "A abey" diye ba ırmıyordu.

Yine o dönenler arasında kendi mektebinin en küçük, en fakir talebelerinden birini gördü. Aya mı sıkkan kunduralarından birini çıkarıp eline almı tı. Yorgundu. Fakat yüzünde sevince benzer bir ey vardı. Kasabada acele bir i var mı gibi adeta ko uyordu.

ahin Efendi, onu yanına ça ırdı; neden geri döndüğünü sordu. Çocuk, hiç çekinmeden cevap verdi:

Biz, dört karde iz... Babamla annem bizi gönderiyorlar... Büyük annemi evde yalnız bıraktılar. O biçare yatalaktır. Ayakları tutmaz. Ben, karde lerimin en büyü üyüm... "Beni olsun bırakın, ona bakayım..." diye o kadar a ladım, dinlemedder... Ben de onlardan kaçtım... Geri gidiyorum.

ahin Efendi:

Babanla annen seni merak edip üzülmezler mi?.., diye sordu.

Çocuk, omuzlarını sükti:

Ne yapayım?.. Yazık de d mi benim ihtiyar nineme? Ben, ona bakarım, ne yapar yapar bir lokma ekmek bulurum... Beni görünce sevinecek fakir hatuncuk.

Yere oturmu , kundurasız aya ma batan dikenleri çıka

rarak gülüyor, seviniyordu. Alil bir ihtiyar ninenin elini tutmak, onu sevindirmek ümidi ona dü man korkusunu ve anasının, babasının, karde lerinin ayrılı ı acısını tamamiyla unutturuyordu.

ahin Efendi, gözlerini kapadı, bu fedakâr çocu u hayalinde gayriihtiyari arkada ı Rasim'le kar da tırdı. Kendini onların yanında küçük ve hakir gördü, nefsinden utandı. Sanova'da yapacak i leri oldu unda hâlâ mı tereddüt ediyordu? Saçlı, sakallı adam, talebem dedi i, adam etmek vazifesini üstüne aldı ı bu parmak kadar çocuktan mı ders alıyordu?

ahin Efendi, gözlerini açtı ı zaman zihnindeki üpheler gitmi , yüzü hiçbir eyin, hatta kendi kendisinin bile artık de i tiremeyece i büyük kararlarını verdi i zamanlara mahsus tatlı sükûnetini almı tı.

A ır a ır yerinden kalktı, heybesini tekrar omuzladı, çocu u elinden tutarak Sarıova'ya inen kafiyele karı tı.

Vaktiyle, 'Ben, kendimi Sarıova'ya nezrettim... Ya gazi, ya ehit'' diye verdi i söze sonuna kadar sadık kalacaktı. Kısmette ne varsa ka ı nda o çıkardı.

II

Yunan ordusu o gece Sanova kapılarına kadar geldi. Fakat içeri girmedi, sabahı bekledi.

Zaten bütün gecelerini büyük bir mezarlık hüziin ve karanlı ı içinde geçiren bu eski müslüman kasabası bir kat daha korkunç ve zifiri karanlıktı. Fenerciler, belki kaçtıkları, belki de korktukları için sokak fenerlerini yakmamı lardı. Hatta türbeler bile simsiyahtı.

Gerek Müslüman ve gerek Hıristiyan ahali evlerde ı ık yakmaya korkuyordu. Sanova, bu gece hükümete sızdı. Kim ne istese yapabiliirdi.

Karanlık basarken mektebe giren ahin Efendi, biraz ekmek, peynir yedikten sonra sırtındaki elbise ile yata ma

uzanmı tı. Zihninde muntazam bir ey dü ünme ye kudret kalmamı tı. Sade gözlerinin önünde uzun bir rüya geçiyordu. Sarıova'dan Alaçam'a giden yol, karanlık içinde inleyip a layan bir mah er gibi görünüyordu.

ahin Efendi, zihnini kaçanlardan alamıyor, bu karanlık, sessiz gecenin bekledi i meçhul sabahı bir türlü dü üne miyordu.

Bir aralık uyku de uyanıklık arasında bir garip dalgınlığa dü tü. Kalabalık, gözünün önünden gitmi ti. İmdi yalnız "A abey, a abey" diye a layan çocu un uzun bir yolda kendi kendine ko tu unu görüyor sesini i itiyordu.

Fakat bunun bir dü ünce mi, yoksa bir rüya mı oldu unu bir türlü tefrik edemedi. Ne kadar zaman devam etti ini bir türlü anlayamadı ı bu dalgınlıktan uzak silah sesleriyle uyandı. Pencereye ko tu. Henüz geceydi. Ovada mutlaka bir vaka vardı. Silah sesleri gittikçe ço alıyor, geni bir sahayı yayılıyor, buna arasıra, top gürlütüleri de karı ıyordu.

"Yeni mektep" yüksekçe bir yerdeydi. ahin Efendi, üst kattaki odasından ovayı gayet iyi görürdü. Ba lar arasındaki küçük tepelerde karanlı m içinde yer yer im ekler parlayıp söniyor, havadan kandil kandil tenvir tabancası ate leri iniyordu. Ba ların arasındaki küçük tepeler uzakta enlik yapan bir ehre benziyordu.

ahin Efendi, pencerenin önünde kendi kendine çırpıp dövünüyor: "Rasim ölüyor, Kâzım ölüyor... Ah kardeşlerim, ah evlatlarım" diye hıçkırıyor.

Bu çarpı ma, bir saat kadar devam ettikten sonra durdu. Ovaya geni bir mezar karanlı ı ve sükûtu çöktü.

ahin Efendi, bir mum yaktı. Rasim'in yata ı sabahleyin bıraktı ı halde darmada mık duruyor, pencereden giren rüzgâr, dün gece uyumadan evvel okudu u kitabın açık sayfalarını çeviriyordu.

O, İmdi delik de ik olmu vücuduyla kimbilir nerede yatıyordu? ahin Efendinin içinde Rasim'in mutlaka öldü üne dair bir kanaat vardı.

Uzakta silah sesleri kesilmi ti. Fakat ahin Efendiye daha yakınlarda birtakım gürültüler, ba ırma sesleri i itiyor gibi geldi. Artık kulaklarına inanamıyordu. Duyduklarının bir vehim olmadı ma inanmak için tekrar pencereye gitti.

Kasabanın alt ba ındaki Hıristiyan mahallesi tarafında garip aydınlıklar gördü. Biraz sonra mektepten üç, dört yüz metre uzaktaki bir sokaktaki ayak gürültüleri i itti. Ne oluyordu? Ovadaki çarpı ma acaba kasabaya mı sirayet etmişti? Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında bir vaka mı çıkmak üzereydi? Böyle bir ey olursa felâketti. Yunanlılar, Sarıova'da ta üstünde ta bırakmazlar, kasabada kalan Müslümanları ba tan ba a kılıçtan geçirirlerdi. Sesler bir türlü kesilmiyor, ı ıkların oradan oraya dola tı ı görülüüyordu. Hatta bir, iki el revolver de atddı.

ahin Efendinin merakı büyüdükçe büyüdü, dayanılmaz bir hal aldı. Fesini aradı, bulamadı, kapının arkasında gözüne ili en kalın bir baston yakalayarak ba ı açık soka a çıktı. Uzaklara gitmek niyetinde de ildi. Cıvarda birisine tesadüf ederek havadis almayı ümid ediyordu. Fakat bir kör gibi bastonuyla yoklaya yoklaya yürüdü ü karanlık sokaklarda tek bir insan bulamadı. Yolu bir hayli gittikten sonra dik bir yoku basma geldi. A a ıda Rahmetullah Pa a camii civarında bir aydınlık görünüyordu. ahin Efendi, biraz evvel mektepte semtini tayin edemedi i gürültününün o taraftan geldi ini anladı. Bozuk kaldırımlarda yuvarlanmamak için bin ihtiyatla a ır a ır bu yoku u indi.

Camiin avlusunda ve önündeki üç, be dükkândan ibaret küçük çar ıda bir kalabalık kayna ıyordu.

Soka ın kararı mı yalnız bazı kimselerin elindeki muamba fenerler aydınlatıyordu. Grup grup toplanmış birtakım insanların kavga eder gibi ba rı tıkları, ellerindeki sopaları, kazmaları salladıkları görülüüyordu.

ahin Efendi, bu gruplardan birine yana tı, vakayı sordu.

Bir saat evvel Rumlar, Yenimahalle'de Müslüman hil sütçü ile o lunu öldürmüş ler; araya girmek isteyen bir bekçi

yi de sopa ile ba mndan yaralamı lar... Adamca ız nasılsa elerinden kurtulmu , kanı aka aka buralara kadar gelmi ... Kapılan çalarak Rumların silahlanmakta olduklarını, sabaha do ru Müslüman mahallelerine hücum edeceklerini haber vermi ... Ahaliden bir kısmı mezarlık tarafındaki yukarı mahallelere kaçmaya ba lamı , bir kısmı sopa, balta, eline ne geçerse yakalayıp buraya ko mu . İmdi ne yapacaklarını kararlar tıramayarak böyle birbirlerine giriyorlarını .

ahin Efendi, bu izahatı aldıktan sonra grupların arasını da dola maya ba ladı. Hakim olan his, korku ve a knıklık. Ekseriyet bir arada bulunmak, Rumlar evlerini yakmaya, çoluk çocuklarını öldürmeye gelirlerse burada kar damak fikrindeydi. Fakat kalabalı m içinde sekiz, on co kun vardı ki, 'Biz daha evvel Yenimahalle'ye hücum edelim. Toplanmalarına vakit bırakmayalım. Müslüman katillerinin ettiklerini yanlarına bırakmayalım' diye ba ırıyorlardı.

ahin Efendi, 'Yenimahalle'deki Rumların bu gece Müslüman mahallelerine hücum fikrinde olmalarına katiiyen ihtimal veremedi. Bir kere çok azlıktılar. Ne de olsa Müslüman ahalinin kendilerini bir ka ık suda bo aca ını bilirdi.

Sütçü de o lunun katili herhalde münferit bir vaka deildi.

Vaziyet çok tehlikeli görünüyordu. Korku ve a knlık bu zavallı insanları telâfi edilmez bir delili e sevk edebilirdi. Hele dakikalar geçtikçe taarruz taraftarı co kunlardaki heyecanın öteki tabakalarda da sirayete ba ladı ı anlaşıyordu.

Camiin kar ısındaki sıra dükkânlardan biri Hıristaki isminde ihtiyar bir Rum eczacınıdı. Zararsız bir adamdı. Hele Müslümanlarla i gördü ü için Türk dostu geçinirdi. Yine belki de bu sebepten kasabadaki ba ka Hıristiyan dükkâncılar gibi Yenimahallede oturmaz, ihtiyar karısı, dul bir kızı ve on be ya mndaki bir o lu ile beraber eczanenin üstündeki evde ya ardı.

Kavgaya devam ederken eczanenin kapalı kepenklerin

den birine bir ta indi. Arkasından bir ikinci ta , evin bir camını kırdı, içeride bir vaveyla koştı, perdelerin arkasında yanan hafif bir ışık söndü.

Kalabalığın içinde yarıcı bir ses, 'Kahrolsun dü manlarımız!' diye haykırdı.

Felâket bahıyordu. İmdi camlar, çerçeveler inecek, feriyatlar kopacak, a kınlık ve heyecanın son mertebesine gelen bu kalabalığı zaptetmek mümkün olamayacaktı.

ahin Efendi, bir an içinde halkın, önüne geçilmez bir dalga gibi Yenimahalle'ye doğru aktığını tasavvur etti. Aklı bahından gitti. Durulacak zaman de ildi.

Yanında duran bildik bir softanın kavu u de fenerini yakaladı, caminin önündeki musallata ma çıkararak:

"Ya eyyühennas!" diye bahırmaya bahıladı.

Kalabalığın içinde bir dalgalanma oldu. Bütün bahırlar elinde sallanan bir fenerle musallata mın üstünde bahıran sarkılıya döndü. Halk, gayriihtiyari ona yaklaşıyor, ta m etrafında birbirini ezerek sıkııyor, onun söylediklerini duymak için sükût ediyordu.

ahin Efendi, söze bahıladı ı zaman ne söyleyeceğini bilmiyor, sade bu ta mak istidadını gösteren seli mutlaka zaptetmek lazım geldiğini dü ünüyordu.

ilk evvel kalabalıklar üzerindeki tesirini daha cer hocalığı zamanında tecrübe etti i heybetli kof kelimelerle birbirini tutmaz sözlerle bahırmaya bahıladı.

Bir zaman böyle ne demek istediğini, hangi taraftan oldu unu anlatmıyarak bahırdıktan sonra fikirleri yavaş yavaş nizama girdi. Bu perian halkın mutlaka tutunacak bir noktada bulmak, bir kuvvet etrafında toplanmak ihtiyacında oldu unu anlıyordu.

Müessir ve tatlı bir lisanla halka anlattı ki Sarıova'da Allah'tan gayri hiçbir hâmilere kalmamıştır... Hükümet da ılmıtır... Sarıova'nın etrafını çeviren dü man bir, iki saate kadar kasabaya girecektir.

Zenginler ve kuvvetliler kaçmış, kasabada ancak zebun ihtiyarlar, hastalar, kadınlar, çocuklar kalmıştır.

Bu gece, kasabanın Müslüman ve Hıristiyan ahalisi arasında bir çarpışma olursa yarın sabah düman, Allah esirgesin, bu kimsesiz kadınları, ihtiyarları hastalan, çocukları kılıçtan geçirecektir.

Kuvvet karısında kazaya rıza göstermekten gayri yapılacak şey kalmamıştır. Müslüman ahali, Hıristiyanlarla bir vaka çıkarmaktan kafiye tevakkü etmelidir. Hele ki Rumların Müslümanlara tecavüz edeceği hakkındaki rivayet de doğru olamaz. Müslüman mahallelerine hücum edeceği söylenen Rumların bu saatte korkudan titredikleri, kol demirleleriyle desteklere kapanmış kapıları ardında sabah bekledikleri muhakkaktı.

Ufukta, daha sabahtan eser olmamasına rağmen ahin Efendi, eliyle karı da lan göstererek:

"Din kardeşlerim! Bizim için artık ölümden daha acı olan esaret günü bahıyor. Çolu umuzun, çocu umuzun, hastalarımızın, ihtiyarlarımızın selâmeti için bakırlarımıza tabasalm. Madem ki kasabada kaldık, her türlü hareketten içtinap edelim. Gelenler de büsbütün vahşi canavarlar de il ya. Kendi halinde insanlara ilmezler." dediği zaman kalabalıktaki galeyana tamamıyla sönmüş, yerini müvekkil bir hü zün ve yeise bırakmıştı.

Ahaliden bir kısmı her ihtimale karı cami önünde nöbet beklemek istedi. Fakat ekseriyet a laya sızlaya evlerine da dddar.

ahin Efendi, eczacının evine atılan tabaların bir mesele çıkarmasından korkuyordu. Yanında bir mahalle muhtarı la beraber dükkânın kapı ma gidip çaldı. Biraz sonra pence-rede ihtiyar Rumun ba ı göründü.

ahin Efendi, bütün kalabalık namına tarziye verdi, kırılan camları kendi kesesinden tamir ettireceğini söyledi. Artık bir tehlike kalmadığını, esasen Müslüman ahalinin kendisinden memnun olduğunu temin etti.

Mektebe döndüğü zaman ba ı ate içinde yanıyor, gözleri karanyordu. Yukandaki odasına çıkmaya kuvvet bulama

dı, muallim odasındaki kanapelerden birisine dü erek kendini kaybetti, sayıklamaya ba ladı.

III

Vakit, herhalde ikindiye yakındı. Sokaklarda inandmaz bir sükûnet ve sessizlik vardı. Dü man i gali altına giren bir kasaba böyle mi olurdu? ahin Efendi, bir gün evvelki vakaları hastalık ate leri içinde görülmü bir rüya gibi hatırlıyordu.

Pencerede sokaklara, kar iki meydana baktı, in cin yok... Kapdar, pencereler ba tan ba a kapalı... Memlekette ya ayan bir insan kalmamı gibi...

Vakit geçtikçe bu sükûnet ve bu fazla aydınlık ahin Efendiyi geceki vakalardan daha ziyade ürkütmeye ba lıyordu.

Nihayet, kar ı sokaktan iki tüfekli Yunan askeriyile bir polisimizin a ır a ır geçti ini gördü. Biraz sonra da kar ı kapdardan biri açddı. Elinde bir su testisi Ue abalı bir ihtiyar çıktı. Çıplak ayaklarındaki takunyaları kaldırımlarda sürükleyerek a ır a ır kö e ba ındaki çe meye gidiyordu. Bu, bir bildikti. ahin Efendi, hemen soka a fırladı, ihtiyar, testisini bırakarak hayretle sordu:

Hayrola... Sen neredeydin?

Hiç... Mektepte...

ki üç saat evvel seni araddar, belki be dakika kapıyı çalddar, açdınmadı...

Kim?

Bizim polislerden biri...

Uyuyordum, i itmedim. Niçin acaba?

Seni Namazgah karakolundan istiyorlarmı .

ahin Efendi, evvela biraz heyecanlanır gibi oldu. Fakat kendisini karakola ça ırmaya gelen adamın 'Bizimkiler'den biri olması ona emniyet verdi.

Ba muallim, ihtiyar kom usundan kasabanın i galine dair bazı malûmat aldı. Fakat o da pek bir ey bilmiyordu.

Kasabada hiçbir gürültü olmamı ... Sabahleyin erkenden Belediye Reisi Yunan kumandanıyla görüşmeye gitmi . Biraz sonra hükümet konağı, belediye ve polis karakolları iniltilmiş . Çarın, hemen baştan başta kapalıymı ... Sokaklarda iki Yunan askeriyle bir Türk polisinden mürekkep devriyeler geziyormu ... Sokaklara beyannameler asılmış . Kasabanın iniltilmiş i, kendi iniltilmiş i, gücü ve ibadetiyle meşgul olacak ve yeni hükümetin emirlerine tamamiyle itaat edecek Müslümanların canına, hürriyetine zarar gelmeyeceği ve hele ulemaya ve rüsayı ruhaniyeye hürmet edileceği temin edilmiş yormu .

Fakat, buna rağmen, Müslüman ahali, sokaklara çıkmaya cesaret edemiyormu . Sarıklılar bir dereceye kadar daha serbest dolaşıyorlarmı .

ahin Efendi, bu tafsilâtı aldıktan sonra mektebin kapısını kilitledi . Namazgah karakolunun yolunu tuttu .

ihitiyarın söylediği gibi sokaklarda hakikaten pek az kimse vardı . ahin Efendi, karakola inen caddeye saparken bir araba gördü ve hayretinden oldu u yerde donakaldı .

Arabada büyük rütbeli, kır bıyıklı, iri yarı bir düman zabitanın yanında Eyüp Hoca oturuyordu . Hem de vaktiyle Sarıova büyüklerinin, Kâtipi Mesulün ve Mutasarrıfın yanında nasdemin ve hakim bir tavırla oturursa yine öyle .

ahin Efendi, Yunanlıların politikasını derhal tahmin etti: Müslüman ahaliyi din hisleri vasıtasıyla tutmak, kendine başlamak . Yalnız Eyüp Hoca'nın nasıl olup da bu kadar az zaman içinde Yunanlılara hulul ettiğine akd erdiremedi . Fakat bunu Müslümanlar hesabına bir kâr addettiği için memnun oldu .

Karakolda ahin Efendiyi hiç ummadığı bir adam, dedimektebinin kontratçısı İstirati Efendi karadadı . Hemen fevkalâde memnun ve mültefit bir çehre ile onu elinden tutarak kısa boylu, tıknaz, esmer bir Yunan zabitanın yanına götürdü . Rumca bir eyler söyledi . Zabit, onu baştan başta süzdükten sonra gülümsedi, elini sıktı .

ahin Efendi, bu hale bir türlü mânâ veremeyerek hay

retle bakıyordu. İstirati Efendi, nihayet izahat verdi:

ahin Efendi... Dün gece Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında bir vaka çıkıyormu . Siz, önüne geçmi siziz. Çok iyi ettiniz... Netice fena olacaktı. Rumlarla Müslümanlar imdiye kadar ne fenahk görmü lerdır birbirlerinden... karde gibi ya amı lardır.

, güç sahibi insanlarla, Hıristiyan olsun, Müslüman olsun, birbirleriyle u ra mak, yakı ık alır mı rica ederim? Ne yapalım politika bu... Bugün böyle olur, yarın böyle... Onu demek istiyorum ki Yunan kumandanlı ma bir rapor verü di. Onda sizin için çok büyük. Zabıt Efendi, size te ekkür ediyor 'Bravo' diyor.

Bu esnada Yunan zabiti, İstirati Efendi Ue yine Rumca bir eyler konu tu: Kontrata:

Zabıt Efendi, sizi sarıklı hoca büüyordu, dedi. imdi fesli görünce hayret etti. Ak am ba mızda sarık varmı ... dedi.

Evet, soka a ba ı açık çıkmı tım. Ahaliye söz söylemek lazım gelince bir arkada ın sarıklı fesini aldım.

Do ru... Ahali, sarıklıyı daha çok dinliyor... Gelelim imdi asd meseleye...

İstirati Efendi, ahin Efendiği bir iskemleye oturttu, ellerini elleri içine alıp anlattı: Yunan kumandanlı ı Müslüman tebaanın fenahı m asla dü ünmüyor mu ... Herkes i iyle, gücüyle, ibadetiyle, ticaretiyle me gul olabilirmi . Fakat gerek orduya, gerek Hıristiyan ahaliye kar ı küçük bir yol-suzluk olursa i fena imi ... Halk üzerinde nüfuzu olan münevver Müslümanlar, bunu böylece anlatmalı imi ler... Medeni Yunan devleti, Müslüman tebaası çok olan bütün Avrupa devletleri gibi halka nihayetsiz bir din hürriyeti veriyormu . Sade din meseleleri ile me gul olacak ulema daima hürmet ve riayet görecekmı ... ahin Efendiye, halk üzerinde büyük bir nüfuz ve tesiri oldu unu ve Hıristiyanlara kar ı bir dü manlık ve tecavüz hissi beslemedi ini bir ak am evvel parlak bir misal üe ispat etmi bir zat oldu u için mühim bir vazife veriliyormu . Büyük camide ahaliye vaaz ve nasi

hat edecek. Yunan devletinin Müslümanlar hakkında fena bir niyeti olmadığına ahaliyi inandırmak suretiyle onlarda yeni hükümete hürmet, muhabbet ve emniyet uyandırmaya çalışacak...

stirati Efendi, Sarıova'nın muhtelif camilerinde aynı vazifeyi ifa edecek vaizlerin listesini uzatıverdi. ahin Efendi, bu listeye öyle bir göz gezdirdi. Ba taraflarda, hiç sevmediği birtakım softaların arasında, kendi ismini gördü.

Bu listede Eyüp Hoca'nın parmağı oldu mu muhakkaktı. Fakat onun nasd olup da kendi isminin bu listeye girmesine mâni olamadığını bir türlü anlayamıyordu. Hıktimal, ak amki vakanın Yunanlılar üstünde bıraktığı iyi tesirden çekinmişti. Yahut da onun bu kafüeye karşı tırmakta daha ince bir hesabı vardı.

ahin Efendinin Büyük Camide vaaz etmeye mezun bulunduğuna dair bir de resmi kâğıt hazırlanmıştı.

Ba muallim evvela onu almak istemedi:

Bdiyorsunuz ki ben mektep hocasıyım, diye itiraz etti.

Fakat stirati Efendi, oldukça yüksek ve ehemmiyetli görünen bugünkü mevkiine rağmen eski laubali ve biraz yıllık tavrıyla onun ellerini bırakmıyor:

ahin Efendi... Ben, seni severim... İyi adamsın... Al bu vazifeyi diyorum sana... Hakkında hayırlı olur, diye ısrar ediyordu.

ahin Efendi, düünmeye başladı. Teklif edilen şey ona bir tiksini veriyordu. Fakat masanın üstünde duran bu damgalı kâğıt ihmal eddemeyecek bir kuvvetti. Hiç de üse onun kasaba içinde serbest dolaşmasına istediği yere girip çıkmasına yarardı. Sonra, vakaların ne cereyan alacağını biliniyor muydu? Çinde bir kuru hasır bulunmayan Sarıova'da kalmaktan maksadı düman elinde kalan vatandaşlara yardım etmek de ümiydi? Elindeki bu kâğıt vasıtasıyla onlara bir faydası dokunmayacağı ne malûmdu?

ahin Efendi, bu düüncelerden sonra kendi kendine:

Vesikayı alırım, dedi. Zaten ben bütün mücadeleler

de daima a a ıdan güre meyi, temiz bir maksada eri mek için kirli yollara gitmekten tiksinnemeyi meslek edinmi bir adam de il miydım? Kâ ıdı alırım. Uzun uzadıya dü ündük-ten sonra hazmedemezsem geri vermek yine kendi elimde.

Deli Necip acaba ne haldeydi?

ahin Efendi, dünkü hengâme esnasında onu ne görmü tü, ne de kimseden ona dair bir haber almı tı.

Karakoldan çıkar çıkmaz ilk i i onun evine ko mak oldu. Necip'in ihtiyar bir anne de dul bir kız karde inden ibaret olan ailesinin kasabadan çıkıp gitmi olaca nı tahmin ediyordu. Fakat, belki kom ulardan onun için bir havadis almak mümkün olurdu.

ahin Efendi, daha kapının tokma nına elini uzatırken yandaki küçük pencere sürüldü, Necip, büyük bir sevinçle:

Vay Do an Bey, sen misin? diye ba ırdı.

ki arkada , senelerden beri birbirlerini görmemi ler gibi ta lıkta sarma dola oldular. Necip, memnun oldu u zamanlarda yaptı ı gibi üstüste birkaç defa ahin Efendinin sakalını öptü.

Sen burada mısın Necip?

Tabii de il mi ya?.. Sarıova için bir kütüphane ve müze projesine çalı ıyorum. Türbelerde, medreselerde, camilerde duran perakende kitaplarla âsar ı atıkayı bir gün mutlaka bir yere toplamak lazım gelecek. Projem, enfes bir ey, azizim, enfes... Gel, bak... Hayret edeceksin?

ahin Efendi, onu evvela aka yapıyor zannetmi ti. Fakat Necip'in küçük i odasındaki masayı haritalar, planlar, hendese aletleriyle dolu görünce a ırdı.

Sen büsbütün çddırdın Necip? Memleket elden gitmi ... Sen böyle günde proje mi dü ünüyorsun?

Mühendis güldü:

Budala olma Do an Bey, dedi, Sarıova'yı kurtarmak için benim yapaca ım bir i varsa göster... Namussuzum yapmazsam... Asker de ilim.. Kasaba içinde ihtilâl çıkarmak ham fikir... Senin Rasim gibi mecnuncasına silahını kavrayıp te kdâtlı bir orduya kar ı çıkmak, o da bo ... yisi mi

evimde çalı ırım.

Anda ılmaz adamsın... O halde neden kaçmadın?

Necip ciddüe ti:

Ha, bak onu söyleyeyim... Bu i galin ba ka karakteri var azizim... Herif, bu kasabayı askeri ehemmiyeti, yahut da derde sulh konferansında isteyece i eylere kar ı bir rehın olsun diye almadı. O, do rudan do ruya bu toprakları kendine mal etmek, buralarda yerle ip kökle mek istiyor. Demek ki muharebe iki ordunun muharebesi de d, iki milletin muharebesi... böyle olunca Yunanlılar ergeç bir gün buradan tası, tara ı toplayacaklar...

Son iki günün mütemadi yorgunlukları ve heyecanları sebebiyle ma lubiyet acısını daha yeni yeni duymaya ba layan ahın Efendi, nevmidane:

Nasd, dedi, ne vasıtası de? Hangi ordu ile, hangi para de?

Necip, onu omuzlarından tutup sarsmaya ba ladı:

Sen, adamakılı sersemlemi sin be Do an Beyci im... Sana iki ordu, iki te kilât de d. iki millet çarpı acak diyorum... Bunda zaman meselesi de mevzubahis de d... Bu vaziyete göre hangisi daha büyük milletse bir gün mutlaka ötekini tepeleyecek... Bana: 'Hangi vasıta ile' diye soruyorsun... Büyük millet odur ki içinde bilinmez gizli kuvvet depoları vardır. Sıkaya geldikçe onları açıp kullanır... Benim kanaatim bu, azizim Do an Bey...

ahın Efendi, bu defa cevap vermedi, ba mı önüne e - di.

Necip, devam etti:

Yine bana göre bu tarz mücadelelerde iki cephe, iki nevi vazife vardır: Ya dı arıda olup istila edümi kasabayı kuvvetle, hücumla geri almaya u ra mak, ya içeride kalıp, hengâmenin devamı müddetince, mület karde lerimizi, müesseselerimizi, dilimizi, hatta kendi varlı ımızı korumaya çalı mak. Ben, i te bu hesap üzerine içeride kalmayı tercih ettim. İmdilik sırf kendi mesle ime ait i lerle me gul olacağım.

ahin Efendi, dalgın dalgın gülümsedi:

Sözlerinden bir kısmı bana da mülayim gelmiyor değil Necip, dedi, ancak senin gibi muvazenesi pek sağlam olmayan bir adamın fikriyle fiilini daima telif edebümesinde üphem var... Bu kasabada ne olacağını, neler göreceğini mi biliyor muyuz? Akla gelmeyen bir vaka, acaba bütün bu hesaplarını altüst etmeyecek mi? Sen, ta ki'nin bir adamsın... Heyecanlarına, ihtiraslarına hakim olamamandan korkarım. Bak, bizim o kuzu gibi Rasim bue ne hale geldi? Ah, Necip, ke ke sen kaçanlar arasında olsaydın...

Mühendis, onun sırtını yumruklayarak gülüyordu:

Yahu Do an Bey... Sen, beni hiç anlamamışsın... Ho kendim de ne mal oldumumu pek bilmem ya...

Deli Necip, Eyüp Hoca'nın Yunanlılarla nasıldan tı rına dair malumat verdi.

Hoca, sabahleyin erkenden, softalardan mürekkep bir heyetin riyasetinde Yunan kumandanına bir demet çiçek göndermiş, eski hükümetin çevir ve taziyiklerinden esasen gayrimemnun olan ulema namına arz ı hürmet ve ubudiyet etmiş. Kumandan da bilmukabele Yunan hükümetinin yeni tebaasına ve bilhassa ulemaya adl ü efkatle muamele edecek ini, din ve ahrete taallük eden i lerde slâm ahaliye niha-yet bir hürriyet verilece ini söylemiş .

Necip, bunları söylerken gülüyordu.

ahin Efendi, mahzun ve korkak:

Sana bir ey söyleyece im Necip, dedi. Ben de Eyüp Hoca'dan daha az a a ılık bir adam değilim. Al, bak... Yarın sarık sarıyorum, Büyük Cami'de vaaza ba lıyorum.

Kâ ıdı, masa üstündeki planlar arasına bıraktı. Necip'le göz göze gelmekten çekiniyormuş gibi ba mı soka a çevirerek vakayı kısaca anlattı.

Necip, onu dinledikten sonra:

Ey Do an Bey... Sen, sahiden utamıyorsun. Bu, benim prensibime gayet uygun bir ey... Sana ahaliiden bir kısmının manevi kumandanlığını veriyorlar. Daha ne istersin? Ama sakın bir çocukluk edeyim deme. gal altında olmamı

za ra men Eyüp Hoca'nın yine yakamızı bırakmaması ihtimali var. Bu, bizi ona kar ı da bir dereceye kadar korur. Hem camm, zaten dü üncene muhalif bir ey söyleyecek de-ilsin ya... Kasabada kalan dört buçuk alil, aciz insana sükûnet ve intizam tavsiye etmekten daha do ru ey olur mu? Aman, yarın in allah camide seni dinlemeye geleyim.. Fakat seni ba nda sarıkla görür de kahlkahayı salarsam..

Necip, arkada mın sarıklı halini gözönüne getirdikçe gülmeden katılıyordu.

Ortalık kararmaya ba lamı tı. ahin Efendi, ne olur ne olmaz, geç vakit sokaklarda dola mayı do ru bulmadı ndan hemen arkada ndan ayrıldı.

ahin Efendi, mutekit bir adam olsaydı, bu vaizlik vesikasının kendisine do rudan do ruya tarafı ilâhiden gönderildi ine inanırdı.

O gece geç vakit silahlı Yunan askerleri "Emir Dede" mektebini bastılar, kuyudan tavan ara ma kadar her kö esi ni aradılar; bilhassa Rasim'in odasındaki bütün evrakı aldılar. Sonra, ahin Efendiyi karakola davet ettiler.

ahin Efendi, yatmadan evvel kâh a layacak gibi olarak, kâh gayriihtiyari gülererek, hazırladı ı sarı ı basma sardı. Mühürlü kâ ıdı cebine koyarak soka a çıktı.

Karakolda ahin Efendiyi uzun uzadıya istintak ettiler. Arkada ı Rasim'in hususi hallerine, onun Sarıova'da kimlerle görüşü tü üne dair sualler sordular.

ahin Efendi, bu zavallımın ne oldu unu ö renmek için meraktan yandı ı halde sükûnetini muhafaza ediyor, fevkalâde ihtiyat de söz söylüyordu. Hatta onun daha ilk çarpı -mada arkada larından bir ço uyla beraber öldü ünü haber verdikleri vakit feryat etmedi, lakayt omuzlarını sdkerek: "Ne yapalım? Cezasıdır!" demek kuvvetini buldu.

Bir asinin âmiri ve arkada ı oldu u için kimbilir onu ne kadar sıkı tıracaklardı. Fakat ba ndaki sarık ve bilhassa elindeki vesika sayesinde sabaha do ru kendini karakoldan kurtarmaya muvaffak oldu. Sokaklarda inliye inliye mektebe döndü.

Rasim'in ölümü ahin Efendinin hayatta tamdı ı ük büyük ölüm acısıydı.

Bununla beraber az zaman içinde bu matemi daha ba - ka acılar da takip etti. Rasim'in te vikiyle vücuda gelen otuz ki ük çete o gece Yunanlılara bir baskın yapmak istemi , fakat ük hücumda darmada ın olmu tu. Rasim, ba ta olmak üzere bu bir avuç insanın bir kısmı ehit dü mü , bir kısmı bundan kötü olarak diri diri ele geçmi ti. Karanlıktan istifade de kendilerini kurtarabilenlerin nihayet be , altı ki i oldu u söyleniyordu. Ölenler arasında ahin Efendinin tamdıklarından birçok kimseler vardı. Fakat o, en ziyade Komiser Kâzım Efendiye yandı. Hem o biçarenin ölümü Rasim'in kin den feci olmu tu.

Kâzım Efendi, omuzundan ve aya ından yaralı oldu u halde esir edilmi ti. Adamca ız, sabaha kadar bir Yunan çadırında yarasına ra men, eli aya ı ba lı feci bir surette can çeki mi ti.

Üstündeki polis elbisesi sebebiyle Kâzım Efendiyi bütün arkadaş larından daha kabahatli gören Yunanlılar, onun kendili inden ölmesinden korkmu lar, gün a arırken kur u na dizmi lerdi.

Bu çete, Yunanlıları ku kullandırmı tı. Ölenlerin ve hele kaçanların ailelerini, bildiklerini durmadan sıkı tırmı lar, silâh aramak için evleri basıyorlar, en zararsız kimseleri, en ehemmiyetsiz sebepler üzerine çeviriyorlardı. Tezvirler, iftiralar üzerine tevkif edilenlerin sayısı günden güne artıyordu.

ahin Efendi, ö le namazlarından sonra Büyük Cami'de va'za ba lamı tı. Ahaliye durmadan sükûnet ve tevekkül tavsiye ediyordu. Kumandanlıktan alınan emirler üzerine ara sıra Yunan hükümetinin adalet ve efkatini de methe mecbur kalıyordu.

Bu vaazlar esnasında bazen kendi kendisinden o kadar i reniyordu ki kürsüsünde birdenbire isyan ve feryat etmek, etrafındaki halkı çıldırtmak, cami kapısı önünde kendini Yunan polislerine kuduz bir köpek gibi tepelettirmek ihtiyacı

le yanıyordu. Fakat ondan bir imdat umar, bir teselli bekler gibi etrafına toplanan mazlum, dilsiz halka bakınca sükûnet buluyor, açık kelimelerle söyleyemediği eyleri hal diliyle, ses ve tavırlarındaki nihayetsiz efkatle anlatmaya çalışıyordu.

Arasına arkadaşları Necip'i gördükçe ona hesap vermeye mecburmuş gibi boynunu büküyor:

Gerçi çok iyi renç birini görüyorum ama ne yapayım? Kendim için değil ya... Bazı kimseler esir kardeşler için servetlerini, bazdan canlarını feda ederler, ben de insanlı mı, namusumu feda ediyorum... Emin ol Necip, bu da bir fedakârlık.. diye kendini müdafaa ediyordu.

Mühendis:

İne bak Doğan Bey... Senin, Sarıova'da kalanlara hakikaten faydan dokunuyor. Üzme yüreğini, diye teselli ediyordu.

Bu, doğrudur idi, ahin Efendi, Yunanlılarla hoş geçinmek sayesinde üç masum aile babasını tevkifhaneden kurtarmıştı. Arasına fazla imaran Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında vaka çıktıkça müdahale ediyor, Yunan polislerine dert anlatmaya muvaffak oluyordu. Fakat, onun asıl hizmeti ilk çete hücumunda şehit düşen biçarelerin ailelerine oluyordu. Hele Komiser Kâzım Efendinin evi bir koleralı evine dönmüştü. Konu komuları onların kapısını çalmak öyle dursun, evlerinin sokağın dan geçmeye, pencerelerine bakmaya çekiyorlardı. Mahallenin bakkalı, Kâzım Efendinin on iki yandaki o lüna parasıyla ekmek vermiyordu.

Bununla beraber öteki aileler de aynısını yukarı aynı halde idiler.

ahin Efendi, hiç çekinmeden bu evlere girip çıkıyor, açlara ekmek, hastalara ilaç, muhtarilere teselli götürüyordu. Bu işi ne kadar pervasız hareket ederse vicdanı o kadar hafifliyor, ne esisi o kadar yerine geliyordu.

Komiser Kâzım Efendi, otuz beş yaşlarında Rumelili bir kadınla dört çocuk bırakmıştı. Ellerinde üç, beş parça ev ve yasıyla kadının kalay gibi bir, iki kıymetsiz küpe ve yü

zü ünden ba ka bir eyleri yoktu.

Kadın, gayretli bir mahlûktu. Kocasını unutmuş , çocuklarının derdine dü mü tü.

Bu masumlara bir lokma ekmek bulmak için çama ıra, tahtaya gitmeye razıyım. Kimse bana i vermiyor, diye a lıyordu.

ahin Efendi, bu aüeyi ilk ziyaretini daima hatırlıyacak tı.

Kadın, deli gibiydi. Parmaklarıyla bo azını sıkarak:

Tıkanıyorum, diyordu, bir kere ba irabüsem, kana kana a lasam açdaca ım ama bu yumurcıklardan rahat yok. Ben a zımı açınca onlar hep bir arada ba ırmaya ba lıyor... Sokaktan duyacaklar, 'babalarına a lıyorlar'' diye hepsini öldürecekler...

ahin Efendi, gün a ır bu eve u ruyor, eline ne geçerse onlara getiriyordu. Ba ka gelip gidenleri olmadı ı için kapı çalınınca içerde bir gürültü kopuyor, çocuklar "amca geldi" diye ba ır ıyorlardı.

IV

Deli Necip, münzevi ke i lere dönmü tü. Sarıovada hayat hemen hemen tabîi cereyanını aldı ı halde o, hiç evinden çıkmıyor, sırtında bir patiska entari, aya ında ıp ıp terlik, sabahtan ak ama kadar evin içinde dola ıyor, kitap okuyor, uyuyor, çalı ıyordu.

Kendisine i ismi altında bir e lence icadetmi ti. "San ova" için müstakbel bir imar plâni hazırlıyordu. Hükümet konakları, Belediye daireleri, Adliye sarayları, bankalar, hastahaneler, mektepler, hattâ sinema ve tiyatro binaları.

ahin Efendi, arasıra ona u radıkça Necip, uzun uzun izahat veriyordu:

urası park... parkın sa ında sinema... Fakat plândan bir ey anlamıyacaksın... Dur, sana sinemanın cephesini gösteren resmi bulayım...

yi amma, sinema, zannıma kalırsa, Kadiri tekkesinin bulundu u yere tesadüf ediyor...

Öyle ya...

Peki, tekkeyi ne yapıyorsun? Hem sade bu de il.. Sana rova'yı bütün türbeleriyle medreseleriyle yok farzediyor, yerine yeni bir memleket kuruyorsun? Kadiri tekkesinin yerinde bir sinema... Sonra Kelâmi Baba türbesi yerinde bir mektep... 'Sipahizade' Medresesinin üstünde bir tiyatro.

ahin Efendi, bunları söylerken gülüyordu. Fakat Necip, gayet ciddi ve a ır cevap veriyordu:

Bu sel, öyle bir sel ki tekke, medrese, türbe, önüne ne geçerse sürüp götürecektir... bir kere Yunanlılar, buradan çıkarken sanırım ki ta üstünde ta bırakmayacaklar, akıllarınca bizi zarara sokuyoruz diye, bilmeden bize müthi bir hizmette bulunacaklar... Çünkü ne binaları binaya, ne sokakları soka a benzeyen kurum i vustâ yadigârı yerine tertemiz, ip irin bir kasaba yapaca ız...

Güzel hayal... Fakat medresenin yerine yine medrese, tekke yerine yine tekke yapmak isteyenlere nasd kar ı duraca ız? Ben, çocukça nikbinli ime ra men bunu havsalaması dıramıyorum Necip...

Necip, hafif bir merhamet ve istihza ile ahin Efendinin sakalını ok uyordu:

Do an Beyci im.. Sana 'bu hal i efesi timale sebep asırlardan beri devam eden zulüm ve zulmetin vesaire...' diye uzun uzun edebiyat yapmıyacağım. Sadece 'bizi bu hale koyanlar, ba ka tâbirle Yunan'ı Anadolu'nun göbe ine getirenler padi ahlarla softalardır' diyece im. Bu millet, Yunan'ı buradan defetmeye kaadir midin? u halde bu hakikati idrake de kaadirdir. Bu hakikati anlamaya muktedir de ü midir? O takdirde Yunan'ı da sittin sene buradan atamayız. Hani sizin medrese mantı ında 'Kıyas ı mukassim' midir nedir bir zırdtı vardır... Meseleye hangi yönden bakarsan aynı neticeyi görürsün... Ben de i te a a ı yukarı o tarzda bir muhakeme yapıyorum... Evet, bu millet, yedi düvelin gayret ve entrikasına ra men Yunan'ı buradan atmaya kaadir olursa,

emin ol, padi ahlarn, softalarn da pabuçlarnı ellerine verir...

ahin Efendi, Necip'e niçin soka a çıkmadı mı sordukça o, biraz dü ünceli ve mahzun, cevap veriyordu:

Yunanlıların Sarıova'da ellerini, kollarını sallıyarak dola malarını, hattâ biraz edepsizlik etmelerini tabî buluyorum. Hattâ 'bugün için kılıçların hakkıdır. Elbet, bizim de kılıçlarımızın hakkına dayanarak bazı iddialara kalkı acamız bir gün gelir'' diyorum Fakat suratlarını görmeye tahammül edemiyorum. En do rusu senin dedi in gibi ben muvazenesi bozuk bir adamım... fikrimle filim her zaman at ba ı gitmiyor... bırak, ben evimde oturayım. Bu, daha iyi.

* * »

Birkaç gün sonra bir vaka, bu zavallının kendinden üphe etmekte ne kadar haklı oldu unu fecî bir surette ispat etti.

Bir cuma günüydü. Bir i için çar ıya çıkan Necip arkadaşlarının ısrarı üzerine cami kar ısındaki meydan kahvelerinden birine oturmuştu. O günlerde Bursa taraflarında yeni bir zafer kazanan Yunanlıların keyifleri pek yerindeydi. Sokaktan arasına laternalar geçiyordu. Yanlarındaki masada ihtiyar bir evkaf kâtibi bir ak am Yunanlıların yine silâh aramak bahanesiyle kom u evlerden birini bastıklarını, bir zabitin genç bir kıza sarkıntılık etti ini anlatıyordu. Necip çok sinirliydi. Yüzü sararmış , akaklarındaki damarlar ok gibi kabarmıştı. İlk defa gitmek için aya a kalktı. Arkadaşları zorla oturtular. Artık, onları dinlemiyerek basıp gitmek ka

rariyle üçüncü defa yerinden kalkıyordu. Kahvenin önünde birdenbire Yunan jandarmaları peyda oldu.

Necip'in arkadaşlarından biri:

Eyvah, dedi, yine silâh arıyorlar.

Yunanlılar, Sarıovalılara bir türlü emniyet edemiyorlar, ikide bir, sokak başlarını tutarak gelen geçenin, kahvelerde, dükkânlarda oturanların üstünü yokluyorlardı.

Ahali, bu merasime alı mı tı. Askerler yaralarına geldi i vakit mazlum bir tavırla aya a kalkıyorlar, kollarını kaldırıyorlardı.

Bu vaziyet Necip'e birdenbire en büyük i kencelerden daha acı göründü. A a ı masalarda ak sakallı bir hocayı, sonra mahkeme âzasından ihtiyar bir zatı aradılar. Büyük muharebede yaralanarak tekaüd olmu bir miralayı aya a kaldırdıkları vakit, Deli Necip, kısdımı di lerinin arasından a ır bir küfür savurdu. Arkada ları onun dizlerine sarılarak:

"Aman ne yapıyorsun?" diye yalvardılar. O, artık bir ey i itmiyor, büyüyen gözleriyle ayakta sakat kolunu güçlükle kaldıran ihtiyar zabite bakıyordu.

Mühendis, yaralanmı gibi kıvranarak:

Bu, çok fecî... Bu zillete dayanılmaz, diye inledi.

Sıra onların masasına gelince, arkada ları aya a kalktılar. Çarpık çeneli, çü yüzlü bir nefer onların yan ve arka cepelerini yokladı. Sonra, Türkçe olarak Necip'e:

Haydi kalksana... Ne oturuyorsun? dedi.

Mühendis, cevap vermedi.

Tabiatını bilen arkada larından biri heyecandan tıkanarak onu kolundan tuttu:

Aman Necip, dedi.

Necip sert bir hareketle silkindi. Çarpık çeneli asker kız mı tı:

Hey sana söylüyorum... Türkçe anlamaz mısın? dedi.

Necip, bo anmı bir zemberek gibi yerinden fırladı, saniyesinde neferin yüzünde müthi bir tokat sakladı. Yunanlılar, mühendisin üstüne atılmak istediler. Fakat o, bu defa yandaki masanın üstünde duran bir nargileyi bo azından yakalayarak bir ba ka askerin ba ma indirdi, nargile parçalandı, nefer yıldırımla vurulmu gibi iskemlelerin arasına yıkıldı.

Bir anda kahveler, çar ı birbirine girmi ti. Ahali, birbirini ezerek, masaları, sandalyeleri devirerek kaçıyor, demir dükkân kepenkleri angurtularla iniyordu.

Necip, bu defa bir ba ka nargile yakalamı tı. Yunanlı

kanlar içinde can çeki en arkada larımı bırakarak açıldılar. Mühendis, belki bu karga alıktan istifade ederek kaçmak ümidiyle, belki de a kınlıktan cami avlusuna do ru ko tu. Fakat kapıdan içeri girerken aya ı bir ta a takdarak elinde nargilesiye yüzüstü gitti ve bir daha kalkamadı. İlk a kınlıktan sonra kendilerini toplayan jandarmalar hep bir arada arkasından ko tular, tekmeler, süngü ve dipçik darbeleri altında bir anda öldürdüler.

V

ahin Efendi, adeta deli oldu. Günlerce yemedi, içmedi.

Kendi kendine durmadan "dünyadaki bütün sevdiklerim gitti... Ben de ölmeliyim" diye söyleniyordu.

Gece, sabaha kadar uykusunda Necip'in sesi hakikatte oldu u kadar kuvvetli "Do an Bey, Do an Bey" diye ba ırıyor, kızıyor, gülüyordu.

ahin Efendi, hepsinden zorlu gelen bu darbeden belki iflah olmayacaktı. Fakat Necip'in ölümü ona yeni bir vazife yükliyordu: Onun kimsesiz kalan ihtiyar annesiyle dul kız karde ine yardım etmek.

ahin Efendi: "Bu, ne tecellidir Yarabbim... Yeryüzünde kimi, kimsesi olmayan bir adamdım... Bu, benim en büyük kuvvetimdi. Halbuki imdi bir sürü insana baba oldum. Elim, aya ım ba landı. Bir kö ede ayaklarımı uzatıp rahat rahat ölmeye hakkım yok... Çünkü kimi ekmezsiz, kimi tesselsiz bir yı ın biçare, ak amdan ak ama kapılarını çalmanın bekliyor," diye söyleniyordu.

ahin Efendi, zamanla, bu hazmedilmez zannetti i acıya da alı maya ba ladı. Zaten bin heyecan ve tehlike içinde çalı maktan zihni ve vücudu o kadar yorgun dü üyordu ki kendi kendine dinlemeye vakit bulamıyordu. Sonra, her gün etrafında yeni felâketler, yeni ıstıraplar görüyordu. Hatıra ve hayalden do an azaplar bunların yanında tabii ve çok

silik ve söniük kalıyor, Necip, dima mın bir kö esinde yava yava uzakla an ve silinen çe hrelere kar ıyordu. Hele ç Anadolu'dan gelen haberler ahin Efendiye iyiden iyiye sarmaya ba lamı tı. Bazen Yunanlıların hırsızlıklarını, ahaliye kar ı iddetleri artırıyor, i galden beri her gece bir donanma ı ı ı içinde pırl pırl yanan "Yenimahalle" de laterna sesleri kesiliyordu. Dı arıdan, do ru bir haber almak imkânsızlı ı kar ısında ahin Efendi, bunu hayırlı bir alâmet addediyor:

Yenimahalle bu gece ne esiz... Demek ki bizimkiler bir adım daha ilerlediler, diye seviniyordu.

Sarıova'da sessiz, sedasız yaptı ı ı lerin dairesi günden güne geni liyordu.

Bir gün, bildiklerinden genç bir yüzba ı ile konu uyordu. Bu çocuk, Sarıova'nın i gali günü tifodan a ır hasta yattığı için kaçamamı tı:

Çetelerimiz Yunanlıları durmadan hırpalıyorlar... ç taraflarda da muntazam bir ordunun te ekküle ba ladı ı haber almıyor. Ben, buraya kapamp kaldım.. çim içime sı mıyor... Birkaç defa rastgele yola çıkmayı dü ündüm... Fakat muhakkak ele geçece im... unlarla doya doya bo u madan ölece im... Halbuki memleket bugün birtek adamını bile bo u bo una feda etmemek mecburiyetinde... diye ikâyet ediyordu.

ahin Efendi:

Hakkın var... Sen, de erli ve cesur bir zabitsin. Bugün senin için burada yapacak i yoktur. Orduya, yahut hiç olmazsa çetelere iltihak etmelisin. Ben, seni kaçırmanın bir kolayına bakayım, dedi.

Genç zabıt, evvela inanamadı. Fakat ahin Efendi, yapacağı eyi derhal kararla tırmı tı.

O gün Yunan kumandanlı ma müracaat etti:

Civardaki köylülerimiz cahddir. Menfaatlerini takdir edemiyorlar... Kuvveti bagiye e kıyasının ifsadına kapılıyorlar. Yunan hükümetine itaatten ayrılıyorlar ve neticede zarar görüyorlar... bazı emniyetli vaizlerimizi civar kasabalara göndersek de ahaliye nasihat etseler... dedi.

Kumandanlık, bu fikri do ru buldu, gönderilecek vaizleri seçmeye memur komisyonda ahin Efendiye de bir vazife verdi.

Sarıova'dan kaçmak isteyen genç yüzba ı, birkaç gün sonra sutında bir cüppe, ba ında bir ye il sarık, omuzunda bir heybe ile yola çıkıyordu. Elinde "Sanova kumandanlı ının" mührünü ta ıyan sahte bir vaizlik ruhsatnamesi vardı ki onu selâmetle istedi i yere kadar götürecekti.

ahin Efendi, kur una dizilmek tehlikesini göze almak suretiyle kazandı ı bu dk muvaffakiyetle iktifa etmedi. Bo vakitlerinde ba ında sarı ı, sırtında cüppesiyle sinsi sinsi kasabada dola ıyor, elindeki sahte vaiz ruhsatnamelerine mü - teri arıyordu.

gal zamanında nasılsa Sarıova'dan çıkmamı yedi, se - kiz zabıt ve küçük zabıt birer birer hududu geçtiler.

NET CE

Araba onu Sanova'dan yarım saat uzaktaki derenin kenarına bıraktı.

Yunanlılar, kaçarlarcken eski tahta köprüyü yakmı lardı. Onun yerine yapılmakta olan yeni beton köprü de henüz bitmedi i için bu yoldan araba geçemiyordu.

ahin Efendi, bir ince çama ır bohçası de bir toprak telden ibaret yükünü yere koydu, dere kenarındaki cdız söütlerden birinin altında oturdu.

Yâd illerde senelerden beri hasretini çekti i Sarıova'sına nihayet kavu mu tu. Sade dü mandan de il, Ye il Gece - nin karanlı ından da kurtulan sevgii Sanova'sına.

Uzun ayrdıklardan sonra kavu anlar nasıl birbirini kucaklamadan evvel geçen zamanın getirdi i de i iklikleri anlamak ister gibi bir müddet kar ıdan birbirlerine bakarlarsa o da kasabaya girmeden evvel onu uzaktan doya doya görmek istiyordu.

Dü man, Sarıova'nın birçok yerlerini yakmı tı. Fakat

buna mukabil yarı yapılmı beyaz ta binaların bu parlak yaz güne i altında, gençlik ve ümit gibi parıldadı ı görülü-yordu.

Yunanistan'dan hareket etti i saatten beri ahin Efendi durmadan sırtıyordu.

Yol çok me akkatlı olmu tu. Küçük bir talyan vapuru-nun güvertesinde, pis bir kö ede, günlerce kâh ya mur ve deniz dalgalarıyla ıslanmı , kâh kızgın bir güne altında yan-mı tı. Fakat yüzü daima böyle gülümsemi ti. Vapur ahalisi bu konu mayan, sade, mesut ve pürhayat çocuklar gibi dur-madan sırtan fakir kıyafetli adamı bir budala, bir meczup sanmı lardı.

Fakat bu gülümseme hiçbir zaman imdiki kar ı sırtın güne i altında uzun bir hastalı m nekahetini geçiriyor gibi görünen Sarıova'sını seyretti i dakikalardaki kadar derin ve geni olmamı tı.

Ne senelerden beri çekti i ıstıraplar, ne de hatta burada feci surette öldürülen arkada larının hatırası onun yüzün-deki bu sevinç; tebessümünü silemiyordu.

ahin Efendi, i galden sonra Sarıova'daki gizli ve sinsiz mücadelesine on dört ay devam etmi ti. Kendinden ziyade Sarıova'daki kimsesiz Türkleri dü ündü ü için o kadar ihtiyat ve kurnazlıkla hareket etmi ti ki Yunanlılar, onun oyununu bir türlü anlayamamı lardı.

Fakat, on dördüncü ayın sonunda Anadolu'ya sevk edmek üzere stanbul'dan getirilmı bir Kuva yı nzibatiye taburu efradına propaganda yaparken yakayı ele vermi ti. Bununla beraber yine onu itham edecek kat'i bir delil yoktu.

ahin Efendi, askerlere söyledi i sözleri Divanharb huzurunda ustalıkla tevil etmi ti. Yunanlılar, uzun zaman kendi hizmetlerinde bulunan bu hocanın suçlu olmasına pek az ihtimal verdikleri için onu kur una dizmemi lardı. Fakat bu üpheden sonra onu kasabada alkoymayı da do ru bulmadıklarından Yunan adalarından birine sürgün göndermi lardı.

Gitti i yerde bir hayli Müslüman vardı. Ba larına sarık

sarmı birçok serserinin efsunculuk, üfürükçülük, remillik gibi zanaatlarla geçindikleri görülüyordu. ahin Efendi de onlar gibi yapabiliirdi. Fakat o, ba ındaki sarı ı tekrar atarak bir lokantacı yanına ırarak girmeyi tercih etmi ti. ındi, elinde mektep hocalı ından ba ka bir de altın bilezi i vardı. Mükemmel bir a ıydı.

ahin Efendi, zaferden sonra hemen memleketine dönmemi ti. Ortalık çok karıştı, sonra esir ve siyasi mahkûm vaziyet indeydi. Fazla olarak da a ır bir hastalık geçirmi , be buçuk ay hastanede kalmı tı.

O, bu pürüzleri temizleyip yola çıkıncaya kadar hilâfet kaldırdı , medreseler, tekkeler kapanı , Sarıova'daki türbe kandilleriyle beraber Ye il Gece de müebbeden sönmü -tü.

Biraz evvel arabayla ovadan geçerken tarlalarda geni hasır apkalı erkeklerin çalı tı mı görmü tü. Halbuki on küsur sene evvel Sarıova'ya ilk geli inde aynı yerlerde abanı, yahut yemeni sarıklı adamlar güne altında ter döküyordu.

Hâsılı, onun istedi i ve dü üdü ü eyler tasavvurundan çok daha az bir zaman içinde hakikat haline gelmi ti. Eyüp hocalar, Zühtü hocalar, Sarıova sokaklarında azgın arılar gibi u uldayarak dola an softa tabalları; ba larındaki fese, dillerindeki yendik iddiasına ra men onlardan daha softa olan büyük memurlar, Hacı Emin gibi altmı ından sonra tövbekar olmu eski e kıyalar ve derebeyleri müebbeden ma lup olmu tu.

Vaktiyle Emir Dede mektebinin so uk ve karanlık odasında bugünü konu an ve bekleyen dört müttelikinden yalnız kendisi sa kalmı tı. Fakat ahısların ölmesinden ne çıkardı? Fikirler ya ıyordu ya. ahin Efendinin kendi eliyle yaptırdı ı mektep yanmamı tı. Mühendis Necip'in yaptı ı hileli plandan itibaren bu mektebin bütün tarihini, onu etrafın insafsız hücumlarına kar ı müdafaa için zavallı Rasim'le beraber senelerce nasıl u ra tıklarım, ne sefaetlere katlandıklarım, kaç defa din ve padi ah dü mamı diye öldürülmelelerine bıçak sırtı kaldı mı müessir bir ibret hikâyesi olarak an

latacağı.

Hâsılı, bekledi i büyük inkılâp olmu tu. Yollar açık ve temizdi. Ömrünün kalan kısmını çok çevrini çekti i, fakat evvelce bedbahtlı ı, imdi de saadeti için ölürcesine sevdi i Sarıova'ya hasredecekti. Kendi eseri olan "Emir Dede" mektebinde memleketin yeni nesillerini daima daha iyiye ve da ha do ruya götürmeye çalı an bir mütevazı ilk mektep muallimi olmaktan ba ka hiçbir ey istemeyecekti.

ahin Efendi, yerinden kalktı, bohçasını ve testisini eline aldı, yeni yapılan kasabamın tozları arasında bir fatih aza metiyle derlemeye ba ladı.

* * *

Sarıova sokakları o gün çok kalabalıktı. Fakat ahin Efendi nedense hiçbir bildik çehreye tesadüf edemedi. On sene evvel buraya geldi i zaman yaptı ı gibi do ru Maarif Müdürlü ü'ne gitti.

Git o lum, müdür beye haber ver: 'Emir Dede ba muallimi gelmi .' de, dedi.

Hademe, hayretle onun yüzüne baktı:

u, 'Yeni mektep'in ba muallimi mi? Ne söylüyorsunuz efendi?.. O mektebin kaç ba muallimi var? diye sordu.

ahin Efendi, Emir Dede'yi o kadar kendine ait biliyor du ki seneler esnasında yerini ba ka bir muallime vermi olmalarını hiç aklından geçirmemi ti. Halbuki bu, tabu, hatta zaruri bir eydi. Gafletin bu derecesine hayret etmekle beraber kalbi ilk defa bir kıskançlık azabiyle burkuldu: Seferden döndü ü vakit karısını bir ba kasıyla evlenmi bulan bir askerın azabı. Bununla beraber derhal kendini topladı. 'Emir Dede' mektebinin imdiki ba muallimi ancak kendi yokluğunda muvakkaten çalı mı bir vekil olabilirdi. Hademeye:

O halde 'eski ba muallim' dersin o lum, dedi.

imdiki Maarif Müdürü yirmi be , yirmi altı ya larında yabana bir gençti. Ba mı önündeki kâ ıtlardan kaldırarak ahin Efendiye ne istedi ini sordu.

O, derdini nasıl anlatacağını, söze nereden başlayacağını bilemeyerek kasketini elinde çeviriyordu. Tam bu esnada kapı tekrar açıldı. Çeriye melon apkalı, mini mini bir adam girdi.

Ahın Efendi, onun çehresini görünce bir adım geri fırladı: Bu adam, Eyüp Hoca idi. Eski köse sakalım tıra etmi olmasına rağmen onu derhal tanıdı. O da eski Emir Dedeye baba muallimini bir bakışta tanıdı:

Siz burada? Nereden çıktınız, dedi.

Ahın Efendi, verecek cevap bulamayarak hayretle onun yüzüne bakıyordu. Eyüp Efendi, onunla konu maya mecbur olmamak için telâhlı bir tavır aldı: Maarif Müdürlüğüne parmağıyla işaret ederek:

Bir dakika vaktiniz var mı? Çıtımaya gitmeden evvel size ehemmiyetli bir şey söyleyeceğim, dedi.

Her zaman, her yerdeki serbest tavrıyla yandaki müfettişler odasının kapısını açtı: Maarif Müdürlüğüne içeri çekti.

Onlar kapının arkasından konu urlarken Ahın Efendi, aklın aklın dü üniyordu. Bu, ne haldi? Ye il Gecenin kâbusundan kurtulan Sarıova'da bu yarasanın ne işi vardı?

Apkasını çıkarmaya lüzum görmeden odaya girmesine, Maarif Müdürlüğüne bu kadar hakim ve laubali bir tavırla müfettişler odasına çağırılmasına göre onun Sarıova'da yalnız işi de il, nüfuz ve ehemmiyeti de vardı. Bu nasıl mümkün olmuştu Yarabbi?

Ahın Efendinin ilk hayreti büyük bir korkuya tebeddül etmeye başladı. Bu adamın Sarıova'da el'an bir nüfusu varsa kendi hali ne olurdu. Eyüp Hoca, şimdi Maarif Müdürlüğüne ihtimal, ihtimal de il, muhakkak, kendisinden bahsediyordu. Bu merakı uzun sürmeyecekti. Neredeyse bu fiskoşun kokusu çıkardı.

Tekrar müdürlük odasına döndükleri vakit Eyüp Hoca yüksek sesle:

Arz ettiğim gibi bu arsa meselesinin halli artık dirayetinize kalmıştır. Allahısmarladık, dedi.

Ahın Efendiye babağıyla soğuk bir selâm vererek dışarı

çıktı.

çeride kendinden bahsedildi inde ahin Efendinin binde bir üphesi varsa derhal uyduruldu u belli olan bu arsa meselesi, onu da izale etti.

Maarif Müdürü, çatlan bir çehre, sert bir sesle bir kere daha:

Kimsiniz? diye sordu.

Vaktiyle 'Emir Dede' denen 'Yeni Mektep'in eski ba muallimiyim...

ahin Efendi, derdini sura üe anlatmaya ba layacaktı.

Genç Maarif Müdür keskin bir tahakküm ve asabiyetle sözünü kesti:

Herhalde u i gal zamanında sarık sararak Yunan hizmetine giren ahin Hoca olamayacaksınız. Çünkü bu müfsit softa, ne kadar yüzsüz ve gabi olsa Sarıova'ya ayak basmaya cesaret edemez sanırım.

ahin Efendi, çıldırır gibi oldu. En tehlikeli zamanlarda bile muhafaza etti i hilim ve sükûnetini kaybederek ba ıra ba ıra kendini müdafaa etmek istedi. Fakat Maarif Müdürü, onu dinlemeye lüzum görmedi. Eliyle kapıyı göstererek:

Haydi baba, dedi, gürültü etme... Biraz insaf ve iz'a nın varsa sana memleketin bu mübarek topraklarında serbestçe gezip dola mak hakkını veren büyük müsamahasına ve kanununa dua et... Fakat muallimli i aklından çıkar... Bu meslek, bundan sonra ancak temiz vicdanlı ve yeni fikirli insanlar içindir.

* * *

ahin Efendi, bu ilk darbenin tesirinden kendini pek çabuk kurtardı. Yeis ne oldu unu bilmiyen nikbin gayretiyle u ra maya ba ladı. Fakat eski muarızları onun çok aleyhinde bulundular. Bir zamandan beri "Sarıova" gazetesinde "Medresenin içyüzü" diye uzun tefrika yazmakta olan Zühtü Efendi, ahin Efendi gibi köhne medreselilerin temiz bir mazileri bile olsa bugünün fikirlerini kavramaktan aciz ol

dukaları, binaenaleyh mekteplerde hocalık edemeyecekleri kanaatinde bulundu umu söyledi.

Sanova havalisindeki yol ve köprüleri yapan bir irketin mümessili olan Cabir Bey, vatanın sıkıntılı zamanında hizmetten kaçan bu adamın Sarıova'ya ayak basabilece ine hayret etti.

htiyar Hacı Emin'e gelince ahin Efendiye sokakta rast gelirse kendini tutamayaca mı, istemedi i halde bir vaka çıkaraca mı gezdi i, yürüdü ü yerlerde söylemeye ba la dı. ahin Efendi, nihayet derdini anlatmaktan ümidini kesti.

Bir ak am, ortalık karardıktan sonra bir eline bohçasıy la birkaç kitabını, bir eline toprak testisini aldı, mezarlık yolunu tuttu.

Ba lar arasında bir saatten ziyade yürüdüktan sonra bir dörtyol a zına vardı. Bu yol devam etti i müddetçe mütema diyen a lamı , gözlü ünün camları ya la dolmu tu. Yükünü yere bırakarak mendilini çıkardı. Gözlerini ve gözlü ünü sd di. Arkasından kaybolmaya ba layan Sarıova'nın hafif ı ıklara son bir defa baktı. "Çok do ru söylemi ler... nklâp de nüen ey bir günde olmuyor." dedi.

Yol, burada dörde ayırdıyordu. Sarıova'dan çıkarken ne-reye gidece ini kararla tırmamı tı. Karanlıktan bir ilham bekler gibi uzun uzun deriye baktı. Nihayet: " u ortadakini tutarsam beni zaferin ve inkılâbın do du u yere götürür. Orada derdimi nasıl olsa anlatırım." dedi. Bu ümit, ona büt ün ne esini ve bedbinli ini iade etti. Bohçasını, kitaplarını, testisini tekrar eline aldı. imalden esmeye ba layan serin rüzgâra kar ı pardesüsünün yakasını kaldırarak yola dü tü.